

પ્રહ્લદશત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર.

વર્ષિક લવાજમ { વર્ષ ૫ મુ. અંક ૧ થી. } છુટકતકલનો રૂ. ૦
 ૩. ૧ અગાઉથી { જુલાઈ ૧૯૧૧. } પછાત ખર્ચ જુદો.

વાગીશા આપને શક્તિ, સત્ય શુદ્ધિ ગતિ ધૃતિ:
 જ્ઞાન, ઔદાર્ય, નીતિનાં, વાધીએ બી, મધીમધી.

હે વાગીશા જેવી સરસ્વતી, અમને શક્તિ, સત્ય વિશુદ્ધિ (પવિત્રતા-
 માત્રિકતા) પ્રેમ, અને 'વીરજ' આપને ક જ્ઞાન, ઉદારતા, અને નીતિ
 (જેમને મુખી, હિત સાધક પ્રિયધરક, અને ઉત્તમ આદિત્યને મૂલ હ તે)
 તા બીજા અને મધી મધીને વાગીશ

ખ. ક. હાકોર.

વ્યવસ્થાપક,

ડૉ. હરિપ્રસાદ ત્રજરાય. દેમાઈ.

અમદાવાદ

પ્રજાપદ્ય પ્રિન્ટિંગ વર્કસમાં હામરવાય પરમોદરામે બાપી પ્રમિદ્દ હાં

વિધવાઓ અથવા નિરાશ્રિતોને મદદ.

છઠ્ઠી કોન્ફરન્સમાં થયેલા દરાવને અનુસરી મેં એક યોજના છે. એમાં આપણી નાતની કોઈ પણ વિધવા સ્ત્રીને અથવા નિરાશ્રિત બંદને કે કોઈ વૃદ્ધ અશક્ત સ્ત્રી કે પુરુષને પૈસા સંબંધી કંઈ મદદની રૂર હોય તો ખાનગી રીતે મદને ત્રિમાસિકતા બંધવસ્થાપકને સરનામે મદદ બેઠકએ છીએ તે વિગતવાર બજાવવું એટલે હું તે અપાવવાની ખાનગી રીતે જાણવણ કરીશ અને મદદ માગનારનું નામ કોઈના બજાવ નહીં આપે.

તા. ૧-૫-૧૧.

લી.

એક જ્ઞાતિ ગેવક.

અનુક્રમણીકા.

વિષય.

લેખક.

૧. પરિપદ (કાવ્ય)	... સ્નેહી	...
૨. શ્રીખા ઋતુનું ઇશુ ગુલાબ (કાવ્ય)	... "	...
૩. શું સુમું ? (કાવ્ય)	... "	...
૪. સ્થિતિ ભેદ (,)	... ખી. કે.	...
૫. રૂપિતા રમણીને (કાવ્ય)	... "	...
૬. ત્રિમાસિકનું પાંચમું વર્ષ
૭. આપણી નાતના ધાર્મિક જ- બ્રાતા કેટલાક રીતરિવાજો	રા. દેવવપ્રસાદ છોટાસાલ	...
૮. શ્રી હિંદુજા પુરાણ અને આ- પણી નાતની પ્રાચીનતા	... દેસાઈ ખી. એ.	...
અન્ય સંસ્કારો આપણે માટે	પ્રો. બંધવતરાય ક. દાકર	...
શું ધારે છે ? (ક)	... ખી. એ.	... ૨૨
નાતના ખચર અંતર	... એક માહોદ્દા નાગર સમાચી...	... ૩૫
ત્રિમાસિકનો હિસાબ ૪૪
વાળમની પહેંચ.

પ્રહ્લદત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર.

વર્ષ ૫ મું.

ગુલાબ ૧૯૧૧.

અંક ૧ લો.

પરિપદ.

- આજે સુદિન મુજ્ઞ શાંતિ તણો રૂપાણો
ભેગા મળ્યા વિવિધ દેશ વિવેચી લોકો
છટ્ટી પરિપદ મળી મુજ્ઞ પંદુઓની
જોતાં સદર્પ ઉપજે મનમાં અતિયે ૧
સદ્દિ બધી પ્રગતિ ને નિયમે ધરે છે
શાંતિનગરો નવીન ઉન્નતિઓ રચે છે
ચર્ચા ઘણા વિાધ ઉન્નતિના વિચારો
ને શોધાયા નિયમ શાંતિ તણા હજારો ૨
ગૂજરાતમાં અતિ અસૌકિક ધામ એક
જે પામીયું જગતમાં વિખ્યાત છેક
વેપારનું મથક છે નિધિથી ભરેલું
ત્યાં દૃષ્ટિગોચર થતી મીસો તરેલી ૩
હોયે ભરે જગતમાં બહુ ધામ સારાં
તોયે ગણાય અતિયે નિજગામ પ્યારાં
વિદ્યા વિવેક વિજ્ઞતાથી જ વિરતરેલી
પ્રૌઢ પ્રતાપિ નિજ ગાંભિર્યે ભરેલી ૪
એવી સુણી મધુર વાણી પ્રમુખની ત્યાં
જેનો સચોટ સુસવાટ યયો સૌમાં
ગૂજરાતમાં વિદિત સાક્ષરકાર એ છે
જેને નમે રસિક દિલ દિનતા યકી તે. ૫
- સ્નેહી.

ગ્રીષ્મરતુનું છેલ્લું ગુલાબ.

(ઇમેજ ઉપરથી.)

ગ્રીષ્મ રતુના રમ્ય ગુલાબ
તું છો એકલકુ અદિ આજ,
સાથી તારા કરમાઇ ગયા

કુળા એક એવી ના રહી
 કે તુંજને સાંતવ દે અહીં.
 નહિ હોડુ તુંજને એકલું
 કાખળાએ કરમાવા દઉં.
 ત્યાં જા ! ખારા પ્રેમે કરી
 મીઠી નિદ્રા લે તું ફરી
 વેર સેજે તું પાંખડી
 મમ કે ખીજા પુષ્પો નહિ.
 તુજ મિત્રો સુકાધ ગયા
 તેથી ઉપજે મુજને દયા
 સ્નેહ તણુ ઉજ્જવ વર્તુળ
 હેમાં રત્નો બહુ બરપુર.
 કમળ હલ્યો જ્યાં કરમાંય
 ને પ્રેમી ડુલસાં વિલાય
 ને જ્યાં કાંઈ કદર ના થાય
 જગ તેવામાં કેમ રહેવાય ?

સ્નેહી.

શું સુમું ?

બહાલી ! હું તુંજ શું સુમું, અધર કે ગાસો શુભાએ બધાં ?
 કે નેત્રો રસીકાં, જહાં પ્રલુપ્તના વારીધિ નાચી રહ્યાં ?
 ચાક્ર ચિત્રક લોલ બિંદુ વચમાં, શોભી રહ્યાં તે સુમું ?
 કે આ બાલ બુકરી, સ્વામ અલકો, ખારી કહે શું સુમું ?
 કહે કોણીસના મીઠા રવ બધાં, શ્રોતા દીવાતા બને,
 વણે અંબુજના, સમા ખખધરો, દેવી મધુ કે ઝરે;
 છે સ્વર્ગીય તક્ષાવ આ ઉદરનું, ત્યાં હું હુણું કે સુમું ?
 બહાલી બોલ સદુ મહા, અધિક શું, શું હું સુમું ના સુમું ?
 જગ્યા એ કદળા તણા સુકુમળા ગાસો બરેલા દિસે,
 હાથે ને પગ પાનીએ મધુરવા રંગો દીનાતા હોય;
 વચ્ચે આંગળીએ નખો ચમકના હીરા તણાં ડુલસાં,
 એ સૌ માંદી હું શું સુમું, નવ સુમું, કદેને સખી હું જરા ?
 બેઠું જ્યાં તુજમાં, અનુષ્ઠ તહાં, માધુર્ય દિસે બધું,
 આ, પેતુ, કયું શું સુમું ? જમિતશો, જાણું જરીએ ન હું;

લંદની વિપુલતા હશે જરીજની જેવી સ્થિતિ ગામરી ?
આ લડ કે લડ તે નહીં સમજ કે, તેજે બન્યો હું સખી. ૪
વિધિ એ યદ્ય કુર કે નવ મને હોડો હજારો દીધા !
ના તારા વદને રસો હબરતા, એક સ્થળે વા બર્બા;
એમાંથી નસીએ અનુગ્રહ કદી એકે ક્યોં ને હને,
તો પુરો પ્રણયી પ્રિયા, ક્યમ મુમે, જાણ્યું સખી તે હને. ૫
સ્નેહી.

ત્રિમાસિકનું પાંચમું વર્ષ.

આ ત્રિમાસિક પોતાના જીવનનાં ૪ વર્ષ પુરાં કરી આજે પાંચમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. એણે દોષ પ્રકારની નાતની સેવા બજાવી છે કે નહીં અથવા પોતાનું અસ્તિત્વ કંઈક અંશે પણ સાર્થક કર્યું છે કે કેમ એનો ન્યાય કરવાનું કામ અમારું નથી. અમે તો માત્ર કર્તવ્ય સમજીને આ કામ માથે લીધું છે અને યથાશક્તિ એ દ્વારા નાતની સેવા કરવાનો જે સુયોગ પ્રાપ્ત થયો છે તે અમારું મોહું બાગ્ય માનીએ છીએ.

(૧) પત્રની શરૂઆતમાં એને ૩ વર્ષ એક પ્રયોગ તરીકે ચકાવવાનું માથે લેવામાં આવ્યું હતું એ ત્રણ વર્ષને બદલે ચાર વર્ષ તો એ સાધ્યું પરંતુ પોતે પોતાનું ગુજરાન નભાવી શકે એવી સ્થિતિએ નો હજી એ પુરેપુરું આવ્યું નથી. અને રીઝર્વ ફંડ લગભગ બધું જ ખસાસ થયા જેવું છે. એટલે પૈસા સંબંધી સ્થિતિમા હજી એ પ્રયોગ ફત્તેહમંદ થયો છે એમ નક્કી પળે કદી શકાય એવું નથી. છતાં આદા રાખીએ છીએ કે આ વર્ષની આખર સુધીમાં એની પૈસા સંબંધી હાલત સુધરવા પામશે. અને દરેક નાતબાધ તથા જ્હેન એને ઘટતી મદદ કરવા ચૂકશે નહીં.

કેહેવાની જરૂર નથી કે આ પત્ર ખાતે લવાજમ કે બક્ષિસમાં જે જે રકમો આવે છે તેમાંથી કોઈએ કમાવવાનો હેતુ રાખ્યો નથી. એની આવક એના જ મુધારા વધારામાં જાય છે અને બવિધ્યમાં કદી વધારે આવક થશે તો પત્રને દ્વિમાસિક કે માસિક કરવા સુધી પણ અમારી ઇચ્છા છે. લવાજમની પહેંગો વખતોવખત પત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે અને આવક જવકનો ચોખ્ખો હિસાબ દર વર્ષ આહકો તથા નાતનાં અન્ય માણસોના જાણવામાં આવે એ હેતુથી દર નવા વર્ષના પહેલા અંકમાં છાપવામાં આવે છે. બવિધ્યમાં પણ આ રિવાજ આજ રાખવામાં આવશે.

(૨) પૈસા સંબંધી હાલતમાં જે રડા પીટા છે તે બાદ કરતાં બીજી રીતે આ પ્રયોગમાં ફત્તેહ મળી હોય એમ લાગે છે. શરૂઆતમાં પત્રનું કદ ફક્ત ૩૨ પાનાનું રાખવામાં આવ્યું હતું તે ધીમે ધીમે વધારીને ૪૮ પાનાનું કરવામાં આવ્યું છે અને કોઈ કોઈ વાર તો ૫૨ કે ૫૬ પાનાં સુધી પણ લખાણો બરવામાં આવે છે.

અત્યાર સુધી જે સોળ અંકો નીકળ્યા છે એમાં ઐતિહાસિક, સામાજિક—(આર્થિક, નૈતિક, સંસાર સુધારો) તથા ધાર્મિક સુધારાના અનેક લેખો અનેક વિદ્વાન સહૃદયો અને સન્નારીઓ પાસે લખાવરાવવા અમે બાગ્યશાળી થયા છીએ. આપણે આપણા પોતાના દોષો પુરેપુરા જેવા શક્તિમાન ધધ શક્તા નથી એમ સમજી અન્ય સંજ્ઞાઓ આપણે મારે શું ધારે છે ? એ લેખમાળા ઉઘાડી છે અને અત્યાર સુધીમાં જે જે સહૃદયો તથા સન્નારીઓએ એ લેખો લખ્યા છે એમનો ઉપકાર માનવાની આ તકે અમે રજા લઈએ છીએ. બીજું આપણી વર્તમાન સ્થિતિનો ખરો ખ્યાલ વસ્તીપત્રક તથા એને અંગે લખાયેલા અન્ય લેખો ઉપરથી આપવા અને બીજા ફેટલાક લેખોથી આપણા ન્હાના મ્હોટા અનેક દોષોનું તારતમ્ય કરવા તથા નાતની ઉન્નતિના નાના પ્રકારના માર્ગોનું સૂચન કરવા પણ અમે બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે. નાતનાં ન્હાનાં મ્હોટાં સ્ત્રી, પુરુષ સર્વેની આ પત્ર પર મમતા બંધાઈ છે અને એના નવા અંકો નીકળવાની રાહ જ્યાં ત્યાં આતુરતાથી જોવાય છે. પરદેશમાં રહેતા આપણા માતિ બંધુઓને તો એ બહુજ ઉપયોગનું લાગે છે અને લખવાની કદી દેવ નહીં એવાં મ્હોટાં તેમ ન્હાનાં ઘણાં સ્ત્રી પુરુષોને એણે લખતાં કર્યા છે. નાતની ખ્હાર પણ એણે કંઈક પ્રતિજ્ઞા મેળવી છે અને એની પદ્ધતિનું તથા એણે દોરેલા કર્તવ્ય પ્રદેશનું અન્ય નાતોનાં પત્રોમાં ક્યાંક ક્યાંક અનુકરણ થાય છે.

અત્યાર સુધીમાં ચર્ચાયેલા મુખ્ય વિષયો નીચે પ્રમાણે છે:—

ઐતિહાસિક—
લેખો.

(૧) પ્રાચીન ક્ષત્રિયો:—સુદનું ઇવન ચરિત્ર.

(૨) દંત કથાઓ:—(૧) અલ્પ ક્ષત્રિયો કાકીયાવાડ,
ગુજરાત. તથા દક્ષીણમાં
આવ્યા તે બાબતની.

(૨) સુલેહમાંતી બાળવી સં-
ખનાર આમોદના દેશાઈ.

(૩) લીંબડીના નાદના માથ
વિગેની.

(૪) ન્હાના ફૂડનવીસના વખ-
તમાં આમોદના દેસાઇએ
લીધેલી કુમ્મસદારી.

(૫) અલીણાના ક્ષત્રિયો સં-
બંધી કેટલીક જુના વ-
ખતની વાતો.

(૩) એક જુનું માનપત્ર (૬)

૪૦, ૫૦ વર્ષ ઉપરનું ભરૂચ. (૨) એક જુનો
એકડો ચાને દસવ (૩)

(૪) આપણી નાતનો ઇતિહાસ.

(૫) આપણી નાતના ઇતિહાસનાં સાધનો.

(૬) લોક ગીત—(૧) બંદાનું ગીત (૨) કન્યાને
ત્યાં ગાવાનું ગીત. (૩) વર-
ધોડે ચઢે તે વખત ગા-
વાનું ગીત. (૪) ગોરી તે ડાખા
પગનું ખાસડું.

(૫) ખડવાનું ગીત. ૧-૨ (૬)
ધરડીમા પનોતી હોય તેને
રડવાનું.

(૭) આપણી નાતમાં વપરાતા ખાસ શબ્દો.

ગ્રામીણ જીવન જોવા પ્રાચીન માહાત્માઓનાં જીવનચરિત્રો આ પત્રમાં
જે રીતે જુદાં ચરિત્ર લખાયું હતું એ રીતે લખાય તો કોઈ પણ પત્રને
જોભા આપે અને વાચનારને ઉત્તમ કર્યા વગર રહેજ નહીં. પરંતુ પ્રથમ
વર્ણના પ્રથમ અંકમાં માત્ર જુદાં ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ થયા પછી આવાં ચરિત્રો
આપવા ધાર્યા છતાં આપી શકાયાં નથી. આશા છે કે બીજાં એવાં ચરિત્રો
બિવિધમાં અમે પ્રસિદ્ધ કરવા સમર્થ થઈએ.

પ્રો. દાકર જોવા ઇતિહાસના અભ્યાસીએ આપણી નાતનો ઇતિહાસ
કેમ પ્રાપ્ત કરી શકાય એ જાણત જો ઉપયોગી સૂચનાઓ કરી છે તે બિવિ-
ધના આપણી નાતના તેમ જ સુઝસાતની અન્ય નાતોના ઇતિહાસના
શોધકોને બહુ ધ્યાન આપવા લાયક છે. એકદમ વેદકાળ કે પૌરાણિક કા-
ળમાં ફેરી પડવા કરતાં ડગલે ડગલે પાછળ જવાની એમની સૂચના વધારે
શાસ્ત્રીય અને પદ્ધતિસરની છે. અને અમે પણ એજ મુદ્દો ધ્યાનમાં રા-
ખીને દંતકથાઓ, લોકગીતો, નાતમાં વપરાતા ખાસ શબ્દો વગેરે વિવિધ
આમાં વખનોવખત આપ્યા છે અને બિવિધમાં બીજી દંતકથાઓ, વંશા-
વળીઓ, ચોપડાની તારીઓ, જુનાં ખત તથા દસ્તાવેજો વગેરે જે જે ઇતિ-

હાસ પ્રાપ્ત કરવામાં અગત્યનાં સાધનો ગણાય છે તેને લગતી જે કંઈ માહિતી મળે તે પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલવાની નાતના દરેક મજાનને આગ્રહ પૂર્વક બતાવણું કરીએ છીએ.

જીવનચરિત્રો:—પ્રાણુલાલ શંભુલાલ; દયારાંકર જાળવંતરાય મુનશી; વરજરય સાકરલાલ, કીરધારામ બાળમુકન્દલાલ; માલોડલાલ મોકળભાઈ; સાકરલાલ શંભુલાલ; લલિતરામ જમીયતરામ તમા કમેદરામ રણછોડલાલ.

ગયા અંકોમાં ઉપર પ્રમાણે જીવનચરિત્રો આપ્યાં છે એ મુજબ બોધ લેવા લાયક અને કંઈ પહેલાંના વખતનો ખ્યાલ આપવા લાયક અગત્યની વિગતો જે માહાશયોના ચરિત્રમાંથી નીકળી શકે એમ હશે તેમનાં ચરિત્રો હવે પછીના અંકોમાં આપીશું.

વસ્તીપત્રક:—જુદા જુદા ગામોમાં વસતી આપણી નાતનું સંપૂર્ણ વસ્તીપત્રક આ ત્રિમાસિક દ્વારા થયું છે તે વાંચ્યાથી આપણી નાતની વાસ્તવિક સ્થિતિનો ખરેખર ખ્યાલ આવી શકશે. એ આંકડા અને એના ઉપર લખાયેલા ખાંજ લેખો અમે પ્રસિદ્ધ કરી શક્યા એ માટે અમને ધણો સંતોષ થાય છે.

સામાજિક સુધારણાના વિષયો:— (૧) નાતના બંધારણ વિષે વિચાર (૨) શરીર સંપત્તિ (૩) નાતની ઉન્નતિ (કાબો) (૪) જ્ઞ. દા. કોમની સ્ત્રીઓની સાંસારિક તથા શારીરિક સ્થિતિ અને તે સારી એક શી રીતે થઈ શકે (૫) મરણ સંબંધી હિન્દુ સંસારમાં ચાલતા રીતરીવાજો (૬) સ્ત્રી ઉન્નતિ (૭) સામાજિક કુશળતા (૮) અતિ ઉપયોગી બાળકમાં આપણી બેદરકારી (જે લેખો) (૯) ન્યુખીલી (૧૦) ચાહનો વધી ગયેલો ખપ અને તેનાથી થતું તુકસાન (૧૧) આપણા દેશની સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ (૧૨) અમેરીકન ઘર સંસારનું ચિત્ર (૧૩) જાપાનમાં સ્ત્રીઓવણી (૧૪) બે ચિત્રો (વિદ્યારીયા અને હાલના જમાનાની ઇંગ્લેન્ડ છોકરી) (૧૫) મુવાવડ મંદિરાક અને મરણ (વાર્તા) (૧૬) વચન પગાયું કે (વાર્તા) (૧૭) કાન્તા (વાર્તા) (૧૮) આપણી સ્ત્રીઓની શારીરિક અવદશા અને તે સુધારવાના મજાન (૧૯) જાપાનની ગૃહિણી (૨૦) યુરો-

આર્થિક નૈતિક અને સંસાર સુધારો:—

- પના દેશોમાં કન્યા કેળવણી (૨૧) આપણી હાલની સ્ત્રીઓની શારીરિક સ્થિતિ બગડવાનાં કારણો અને તે સુધારવાના ઉપાયો (૨૨) આપણી નાતની કેળવણીની ખામીઓ અને સુસ્કેલીઓ (૨૩) એક વિદુષિ બાપએ આપણા દેશમાં શું જોયું? (૨૪) એક કદંબો રીવાજ (૨૫) ચઢા (૨૬) મુખાધ ખાતે અગવડ (૨૭) સન્નારીઓને બે બોલ. (૨૮) ઇંગ્રેજ કેળવણીની આપણી નાત ઉપર થયેલી અસર (૨૯) વિવિધ સંગ્રહ (અંક ૧ વર્ષ ૧) (૩૦) આપણામાં બાળલગ્ન (૩૧) અન્ય જ્ઞાતિ ખબર સંગ્રહ (૩૨) આપણી જ્ઞાતિની સ્થિતિનું અવલોકન (૩૩) સ્ત્રીઓને ઉપદેશ (૩૪) દુચકા વર્ષ ૧-અંક-૪. (૩૫) વિવિધ વિષય વર્ષ ૨ અંક ૪ (૩૬) પુનર્લગ્ન સંબંધી લેખો (૩૭) પ્રાસંગિક નોંધો વર્ષ ૪, અંક ૨-૩. (૩૮) અમદાવાદની ક્ષત્રાણીઓની અરજ.

ઉપર મુજબ સામાજિક સુધારણાના લેખો છે એમાં અમુક વિષયો વિવાદસ્પતિ હોવાથી ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિ મિલુથી એમની ચર્ચા આ પત્રમાં કરવાની યોજના રાખી છે. “ન્યાતના બંધારણ વિષે વિચાર” એ લેખ એ પ્રકારનો છે. “પુનર્લગ્ન” એ બીજો એવો ચર્ચાને માટે ખોલેલો વિષય છે. એ વિષયની દરેક બાજુનો ખરોખર વાદવિવાદ થઈ રહેતાં ગમે એની ચર્ચા બંધ કરીશું અને પછી બીજો કોઈ વિષય ચર્ચાને માટે ખોલીશું. આમાં અમારું કામ માત્ર જુબાનીઓ એકઠી કરવાનું રહેશે. છેલ્લે ન્યાય આપવાનું કામ વાચકોનું છે. એ સંબંધમાં દરેક વાચકને અમારી વિનંતી એટલી જ છે કે સત્યની શોધ કરનાર દરેક સમજી માણસનો ધર્મ એ છે કે ગમે તેરી અણગમતી વાત હોય પણ પૂર્ણ સહનશીલતાથી અને ધીરજથી એ સાંભળવી.

બીજા કેટલાક વિષયો આ પત્રમાં એ રીતના લખાય છે કે જે કેળવણ નાતહિતની દૃષ્ટિથી લખાયેલા હોય અને કંઈક વિદ્વતાવાળા હોય તો જુના કે નવા વૃદ્ધ કે જુવાન ગમે તેના લેખોને એમાં સ્થાન મળે. અમને એમ લાગે છે કે આવી જોડવણથી જ પત્ર નાત સમસ્તનું વાજીંત્ર ગણી શકાય. એ કોઈ અમુક મતવાળાઓનું પત્ર નથી કે અમુક સિદ્ધાન્તોનાજ પ્રતિપાદન સારૂ ચલાવવામાં આવતું નથી. આથી એકાદ અંક નરા “ઉછાંછળા” વિચારોવાળો જણાય કે બીજો અંક “છત્તી. પૂર્વેના વિચારો” થી બરપૂર માલમ પડે તો વાચકને અમારી એટલીજ વિનંતી છે કે એ-

મણે એવા એકાદ અંક ઉપરથી અમારી કીંમત નહી કરતાં અમારું સંમસ્તકાર્ય નિષ્પક્ષપાતપણે પૂર્ણ ધીરજથી અવલોકવું.

ઉપર મુજબનું એનું 'પ્રજ્ઞસત્તાક' વલણ છતાં પત્રનો મુળ ઉદ્દેશ એને સ્વ-તંત્ર, ઉચ્ચ, ઉદાર અને શુદ્ધ વિચારોના સંસ્કારવાળું રાખવાનો છે. એ ઉદ્દેશ બહુ ઉચો હોવાથી અને અમારી શક્તિ અલ્પ હોવાથી અમે યત્ન કિંમીત પણ એ આદર્શ સાચવી રાખ્યા છીએ એમ કહેવાનો અમારો આરાધ નથી. પરંતુ અમારી ઉમેદ એ નિશાને પહોંચવાનો યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવાની છે ખરી.

ધર્મ—(૧) સ્ત્રીઓની અંધશ્રદ્ધા. (૨) કુદંતનું ભાષણ (૩) (૪) માતાના કામમાં હાથ ધાલવા વિષે જે બોલ (૫) સ્વધર્મ (૬) ધર્મક્રિયાઓ શુદ્ધરાત્રીમાં ચવાની જ-રૂર (૭) સ્ત્રી ધર્મ (૮) આપણી શાત્રીના આચાર વિચારની વલણ.

ઉપરના આઠ વિષયો ધર્મ સંબંધી છે.

(૪) આ ઉપરાંત પ્રાસંગિક લેખો ધણા છે. કાન્દરસો ઉપર લેખો, નાતના ખખરઅંતર, ચર્ચાપત્રો, ઈનામી જાહેર ખખરો વગેરે પરચુરણ લખાણ પણ ધણું છે. કુંકામાં ત્રિમાસિકદ્વારા નાતને ઉપયોગી એવું ધણું સાહિત્ય તૈયાર થયું છે. છતાં અમે જાણીએ છીએ કે આ કામ દેશમાં જે ચોતરફ સાહિત્ય પ્રવૃત્તિઓ ચાલે છે અને દેશોદ્ધારના પ્રયત્નો થાય છે એમાં કંઈ હિસાબનું નથી. અને કદ ઉપરથી એનું માપ કરીએ તો તે ન્હાનાં છોકરાંની રમત જેવું લાગે છે; પરંતુ વ્યક્તિઓનાં કુટુંબો અને છે, કુટુંબોની નાતો થાય છે અને નાતોની પ્રજા બને છે. એ પ્રજા સમસ્તના સુધારાના મહાન પ્રયત્નોનાં વ્યક્તિઓ, કુટુંબો, અને નાતોની સુધારણાના પ્રયત્નો એ ન્હાનાં ન્હાનાં પણ અગત્યનાં અંગો છે એમ અમારી માન્યતા હોવાથી જ અમે આ કાર્ય આદર્યું છે. એનાથી અમારામાં નાત તરફ ખોટું મતલબ, અતકાષ્ઠ, મિથ્યા મોહાટાઈનો દંભ કે સ્વાર્થાપણું ના વધતાં અમારી અંતર સુધારણા થાય, સર્વ નાતો તરફ બ્રાતૃભાવ તથા પ્રેમ વધે અને દેશ સેવાની માહા-પૂજનાં સ્તોત્રોમાં અમારાં ઝીણાં પણ ખરા અંતઃકરણનાં શુદ્ધતોની મીલાવટ થઈ જાય એવી અમારી પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. અને છેવટની એ મહાન-પિતા પ્રત્યે અમારી એટલી જ ચાચના છે કે અમારો મુદ્રાલેખ અમારું ભવિષ્યનું કાર્ય કરવામાં અમને હર હમેશ સ્મરણમાં રહે:—

“ વાગીશા આપજો શક્તિ સત્ય શુદ્ધિ રતિ ધૃતિ
જ્ઞાન ઔદાર્ય નીતિનાં, વાવીએ બી મઘી મઘી ”.

આપણી નાતના ધાર્મિક ગણાતા કેટલાએક રીતરિવાજો*
(રા. કેશવપ્રસાદ હાલદાસ દેસાઈ, બી. એ.)

"Superstition is the serpent that crawls and hisses in every Eden and fastens its poisonous fangs in the hearts of men.

It is the deadliest foe of the human race.

Superstition is a beggar, a robber, a tyrant.

Science is a benefactor,
Superstition sheds blood.

Science sheds light."

બેમરૂપી સર્પ દરેક ઇડન-સ્વર્ગોવાનમાં રહે છે અને કુશળ મારે છે અને મનુષ્ય હૃદયમાં લેના ઝેરી દાંત બેસાડે છે.

બેમ મનુષ્યજાતનો કટો શત્રુ છે.

બેમ બીખારી છે, હુડારો છે, જુલમી છે.

વિજ્ઞાન લાભદાયી છે

બેમ લોહી રેડે છે

વિજ્ઞાન પ્રકાશ પ્રસરાવે છે.

પ્રમુખ સાહેબ અને મિત્રો,

આજના વિષય ઉપર બોલાવાનો મહારો લેશ પણ અધિકાર છે નહિ. આ સંબંધિ મહેં કાંઈ પણ અભ્યાસ કર્યો નથી તેમ આ બાબતનો વિચાર પણ નથી કર્યો. વળી આ રીતરિવાજની ક્રિયા, પ્રક્રિયા યત્નમાં હોમ પશુ પેડે મહારા ઉપર અનમાવાદ હશે ખરી, પણ તેમાં દોષ પણ રીતે હું સમજીને બાગ લઈ શક્યો નથી; એટલે હું આ વિષય ઉપર બોલવા યોગ્ય નથી એમ આપ સર્વે સહજ જ નેઈ શકશો.

પરંતુ આગોદમાં આપણી પરિપદ મળી હતી તે વખતે આજના જ્યેષ્ઠ દોષક વિષય ચર્ચા માટે પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે સંબંધી વિચાર કરવા વિજ્ઞાન અને વિચારશીલ શુદ્ધિની એક કમીટી પણ નીમવામાં આવી હતી. આ કમીટીના સેક્રટરી શ્રી નરહરી કું. દેસાઈ એ સંબંધી બારીક અભ્યાસ કરે છે એમ સાંભળ્યામાં આવ્યું છે. આને પરિણામે આ સંબંધમાં આપણને વધુ જ્ઞાન મળશે એમ આશા રાખી શકાય.

અમદાવાદની પરિષદે પણ આ વિષય ચર્ચા માટે રાખ્યો હતો. પણ આ કમીટીના રિપોર્ટપરથી સૂચના લઈ હાલ તરત તે પડતો મૂકવાનું કરાવ્યું હતું. ખંનને પરિષદોની અંદર આ વિષય ચર્ચા માટે રાખવામાં આવ્યો તે વાતનું સાબિત કરી આપે છે કે તે હમણાં હમણાં ઘણું ધ્યાન ખેંચી રહ્યા છે. મદને પણ લાગે છે કે જો કે હું તો આ માટે અયોગ્ય છું પણ આ વિષયપરની ચર્ચા અનાવશ્યક નથી. અને તેથી સેવા ધર્મીના આશયથીજ ચર્ચા માટે આપ સમક્ષ આ વિષય ધરૂં છું.

આ વિષયના વિભાગ અને પેટા વિભાગ ઘણા થાય તેમ છે. પરંતુ આજે તો હું ઘણા બહોળા મુદ્દાઓ ઉપર જ બોલીશ.

આપણે અલ્પશ્રવણ છીએ. અલ્પશ્રવણ આપણામાંના અલ્પત્વને સૂચવે છે અને આપણને વૈદીક ક્રિયાઓના અધિકારી બનાવે છે. આર્થસમાજ અને અલ્પસમાજના તથા વ્યક્તિત્વવાતંત્ર્યના આ કાળમાં અલ્પત્વથી જ વૈદીક ક્રિયાના અધિકારી થવાય છે એ વાત કોઈને હસવા જેવી લાગશે, પરંતુ અસલથી વૈદીક ક્રિયાનો અધિકાર આપણને કેમ મળ્યો તે બતાવવા જ આ વાત અત્રે હું જણાવું છું. આ રીતે વૈદીક ક્રિયાઓ આપણામાં દાખલ થઈ ત્યાર પછી પુરાણના સમયમાંથી આપણે આવ્યા એટલે પૌરાણીક ક્રિયાઓ કરવાની પણ આપણામાં દાખલ થઈ ત્યાર પછી જેમ જેમ જુદા જુદા સમયોમાંથી આપણે પસાર થયા તેમ તેમ દેશકાળને અનુસરીને કેટલીએક ક્રિયાઓ તથા રીતરિવાજો આપણામાં દાખલ થયા. આ પ્રમાણે હાલમાં વૈદીક તેમજ પૌરાણીક તેમજ લોકીક તથા બીજા અનેક રીતરિવાજો દાખલ થઈ ગયા છે. આ રિવાજો જદ્યારે દાખલ થયા હશે ત્યારે કદાચ ઘણા ગંભીર અને અર્થ મૂલ્યક હશે. પરંતુ હાલમાં તો તે બધાં એવી રીતિમાં આવી ગયાં છે કે આપણે Sentimental-કાલ્પનિક લાગણીને દર રાખી નિષ્પક્ષપાતપણે વિચાર કરી શું તો તે તરફ કાંતો આપણને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થશે યાતો આપણી અક્ષર ઉપર આપણને જ હસવું આવશે.

કોઈ કદાચ કહેશે કે આ રિવાજો આમને આમ ચાલ્યા જાય છે હૈમાં હરકત શી છે. નકામા આપણા વડીલ વર્ગની લાગણી શા માટે દુખાવની જોઈએ.

બાઈઓ ! હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે વડીલ વર્ગની લાગણી દુખવવાનું કામ કરતાં મદને કોઈનાએ કરતાં એણું દુઃખ લાગશે નહિ. હું ઉદ્ધતપણાની કદી પણ દિમાયત કરતો નથી. આમન્યા હોય તે સાફ છે એમ હું પણ માનું છું પરંતુ બાઈઓ આમન્યાને પણ હક છે. કેટલીક-

વાર સિદ્ધાંતને માટે એનો બોમ પણ આપવો પડે. આખા જનસમાજને અથવા નાત સમૂહમાં દર્શાત રૂપ થવા માટે વડીલની લાગણી દુખવવાનો પ્રસંગ પણ કોઈવાર આવી જાય. આવા પ્રસંગોએ વૃદ્ધ પિતા કે પિનામહને સાદાંગ દંડવત પ્રણામ કરીને વિનય પૂર્વક કહેવું કે મને ક્ષમા કરો. આપની આમન્યા હું કદી પણ તોડું તેવો નથી પણ આ મહારી અંગતવાત છે, અને મહારા સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ છે, માટે આમાં તો હું કહું છું તેમ થવાદો. હું જાણું છું કે આ કરવું સહેલ નથી. આમાં અનેક પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય તેમ છે. માઆપ પ્રત્યેનો પ્રેમ આપણી લાગણી તથા હૈમનો સ્વભાવ બંધાનો વિચાર કરવાનો છે. પરંતુ દલમન રાખીને આપણે આપણા સિદ્ધાંત પાળવા પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. હિંદુ શાસ્ત્રમાં કહે છે કે:—પ્રાવેતુ પોહયે ચર્ષે પુત્રં મિત્ર સમાચરેન્ । સોળ વર્ષનો પુત્ર થયા પછી તેને મિત્ર જેવો ગણવો એટલે કે દરેક વાતમાં તેનો અભિપ્રાય પૂછવો. ઇંગ્રેજ કાયદામાં પણ અગ્રાર અને એકવીસ વર્ષે છોકરો પૂખ્ત વયનો ગણાય છે. તો પછી આપણા ગૃહ સંસારના વિષયોમાં તે ઉમ્મરના બળેલા ગણેલા છોકરાનો અભિપ્રાય ન પૂછવો એટલું જ નહિ, પણ તે કહેવા આવે તો ઉઘટા તેને દયાવી દેવો અને તે છતાંએ એ પોતાનાં સિદ્ધાંત છોડવા ના પાડે તો તેના ઉપર ખોડું લગાડવું અને તેને આમન્યાહીન કહેવો એ તો અન્યાય જ છે—અપ્રમ છે. Social tyranny છે. આ કિયારાંત આપણે આપણા મનમાં કાંઈક માન્યતા ધરાવતા હોઈએ અને પ્યાર વર્તન જૂદુ જ કરવું તે આપણી જાતને છેતરવા જેવું છે. આપણા સોદાનો આ એક મોટો દોષ છે. અને તે દૂર કરવા માટે પણ આ રિવાજો એમને એમ ના ચલાવ્યા કરવા જોઈએ.

આ સિદ્ધાંતના પ્રશ્ન પછી બીજો સવાલ વહેમ સંબંધી ઉભો થાય છે. હાલમાં લગભગ દરેક રિવાજ વહેમથી ઘેરાયેલો છે કારણ કે દરેક રિવાજ કોઈ દેવ કે માતાની આજ્ઞાથી જ કરવામાં આવે છે, અને જો તેમાં કાંઈ ફેરફાર કરવામાં આવે તો માતાજીને અવશ્ય કુકુ પડે, અને આપણું અનિષ્ટ થાય એવા વહેમો આપણામાં—મૂખત્વે કરી સ્ત્રી વર્ગમાં—પ્રચલિત છે. વળી આમાં વાંધો પડતા માતાજી શી શીક્ષા કરશે તે પણ કહેવાય નહિ. કદાચ જોના સંબંધમાં ક્રિયા કરવાની હોય તેને ખોડખાંપણ આવે અથવા જીવ પણ જાય. કદાચ તેના માતા કે પિતામાંથી પણ કોઈને ખોડ આવે અથવા જીવ જાય અથવા પૈસો જાય કે રોગ ધર કરે. આમ મરજી પડે તેમ માતાજી સજ કરી દે એમ માન્યતા છે. આ પ્રસંગે આપને હું

એક જ પ્રશ્ન કરીશ કે ગૃહસ્થો ! આવી માન્યતા રાખવી તે માંતા તરફ પ્રેમ સચવે છે ! એ માતાજીમાં શ્રદ્ધા બતાવે છે ? આપણી ધ્યાનમાં જે વાત ન ઉતરતી હોય તે ખુદ્શા મનથી કષ્ટિત કરી આપણી ધર્મર દત્ત યુદ્ધિ પ્રમાણે વિચાર કરી, સિદ્ધાંતો બાંધી પ્રમાણીકપણે તદ્દનુસાર વર્તન કરવું તે ધર્મ છે કે આવા વહેમો રાખવા ને ધર્મ છે ?

ગૃહસ્થો રા. મણીબાઇ અહતરાયના શબ્દોમાં કહું તો માતા કાંઈ Autocratic Character નથી. માનુષી કાયદામાં પણ શુદ્ધ પ્રમાણે સજ્જ છે તો દેવીમાં તો આ પ્રમાણુ વધારે સારી રીતે સચવાયકું હોવું જોઈએ. આવા વહેમો લોકો તો દેવને નિરર્થક લાંછન લગાડે છે. તેઓ શ્રદ્ધાવાન નથી, તેઓ ભક્ત નથી, તેઓ ધાર્મિક નથી, તેઓ તો પ્રકૃત દેવના નિન્દકનું કામ સારે છે.

આ પ્રમાણે અનેક જાતના વહેમ ભરાઈ ગયલા છે તે દૂર કરવા માટે પણ આ રીતરિવાજો બંધ કરવાનું કે તહેમને સુધારવાનું કામ હાથમાં લેવું જોઈએ. આવા વહેમથી ઘણા ગેરફાયદા છે તે તહેમને જાણો છો. વહેમ ઘણા દરદનું મૂળ છે અને વહેમનું જોમડ કાંઈ નથી. વહેમી રવભાવ વહેનો પડી જાય છે તહેની જાતને ઘણું દુઃખ પડે છે. અને નયળા મનવાળાને અનેક માનસિક બ્યાધિઓ થાય છે.

વળી આ વહેમના પડદા પાછળ રહીને હિંદુશાસ્ત્રમાં સ્કંધમવાયલો કર્મનો મહાન સિદ્ધાંત વિસારી મૂકવામાં આવે છે. પોતાનું કાંઈ અનિષ્ટ થાય તો તે પોતાના જ કર્મને આભારી છે એમ નહિ ગણતા કોઈ દેવ કે દેવીના મગજના વિચિત્ર ક્રાંતાનું ને પરિણામ છે એમ માન્યતા ચાલે છે. પોતાને અપચો થયો હોય નો તે બારે બોરાક વધારે પ્રમાણમાં ખાધાને લીધે છે એમ નહિ ગણતા તે બધું દેવ દેવીને માથે ઢાળી પાડવામાં આવે છે. શીતળા, કોમળીયું કે મરકીના ઉપદ્રવ વખતે ઘણીવાર રોગના ઉપચાર નહિ કરતા, મનુષ્યે જનાવેલાં દેવ દેવીઓ મનુષ્યની માફક જ ખુશામતથી કે બેટથી મનાઈ જતા હશે એમ અસાતથી ધારીને, તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે છે. એક પ્રખ્યાત મહાપૂરુષ જણાવે છે કે આ બેટ સોગાત તથા ખુશામત અને બ્રહ્મભોજન પાછળ જેટલો પૈસો ખર્ચાય છે તેટલો જો દવાદાર પાછળ ખર્ચાતો હોય તો આપણા દેશનું મરણુ પ્રમાણુ આડકું થઈ જાય. માતાજી આપણું અનિષ્ટ તાકે જ નહિ. પણ પળમાં રીસાય જ નહિ એમ દરપણે માની વહેમ માત્ર દૂર કરવા જોઈએ.

સિદ્ધાંત સંબંધી અને વહેમ વિશે વિચાર કર્યા પછી ત્રીજો સવાલ સમજાનો આવે છે. ઘણાએ નકામી અને ફક્ત લૌકીકજી રિવાજ પાછળ

આપણે આપણા સમયનો ભોગ આપવો પડે છે. હમણા હમણા આપણો પુરુષવર્ગ કાળની કીમત સ્વમજ્જીતો થયો છે; પરંતુ આ એરોમ્બેનના તથા વાયરસ અને વીજળીની શક્તિના સમયમાં આપણો સ્ત્રીવર્ગ તો બરખ-પોરે ખપાશેર દહિની કે શર શર શાકની ઘેરે ઘેર ફરી વહેંચણ કરવામાં કેટલોએ કાળ ગાળે છે તેનો હીસાબ થઈ શકે તેમ નથી. આખા હિંદમાં હવે બ્યારે વિદ્યાની ઉત્ક્રાન્તિનો સમય આવી પહોંચ્યો છે, તેવા વખતમાં આવા આવા નિરર્થક રિવાજોમાં કાળ વ્યય કરવો તે આપણી અવનતિ મૂલકજ છે. કોપીયુકાની અંદર તેમજ કહેવતો રૂપે વખતની કીમત સ્વ-અનુભવ વાડ્યો આપણે ધણાય સાંભળીએ છીએ, પરંતુ આપણા વ્યવહારમાં આ વાડ્યોમાં અંપાયલી શીખામણો આપણે ધ્યાનમાં ન રાખી શકીએ તો પછી તેનો ઉપયોગ શો ? ન્હાનાં છોકરાં પણ આ ઉપરથી ધડો લેશે કે મ્હોટાઓ બીજાને શીખામણ દે છે ને પ્રમાણે પોતેજ વર્તતા નથી. માટે કંઈ નહિ તો આ કાળનો નિરર્થક વ્યય થતો અટકાવવા ખાતર પણ, ધર્મને ખડાને સાક્ષતા, અથવા રૂઢીથી જડ થાલી બેટકા ધણા રિવાજો આપણે નિર્મૂળ કરવા જોઈએ.

આ બાબતમાં હવે જે વધુ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે તે કદાચ કેટલાએક આર્ષસંતાનોને જડવાદી પ્રશ્ન લાગશે. આપણા આત્મસંતોષી આર્ષ પૂર્વજોના કેટલાએક વંશજોને તે ધણી સંકુચિત જ્ઞાતિનો લાગશે. પરંતુ ગૃહસ્થો ! આપણે જડવાદના સમયમાં રહીએ છીએ. આપણું હાલનું વાતાવરણ પણ જડવાદી જ છે. જડવાદના સુસ્ત સેવકો આપણા ઉપર શબ્દ મસાવે છે. જડવાદીઓએ કરેલી જડવાદ વિષયો પરત્વેની મહાન શોધો આપણે જોઈ છે-સાંભળી છે અને ઘણીનો તો લાભ પણ લાખ્યે છીએ-અને હજી વધુ લાભ લેવાની આશા રાખીએ છીએ. આ રિયલિટીનો વિચાર કર્યો પછી કોઈ પણ સ્વમજ્જી મનુષ્ય આ જડવાદને ખાપવાદ કે અધઃપતન સ્વયંક વાદ કહે તે મ્હને તો હીક લાગતું નથી. માટે જ સ્વર્ણ બાબતોનો વિચાર કરતી વખતે આ જડવાદી બાબત પણ મ્હેં આપ સમક્ષ ધરી છે. કમમાં એ છેલ્લી મૂકાઈ છે તે ઉપરથી એ જોઈ ઉપયોગી છે એમ ન જાણું. ગૃહસ્થો આ જડવાદી પ્રશ્ન તે પૈસા સ્તબ્ધીનો છે. ધણાય ધાર્મિક રીતરિવાજો અને દોગસોગમાં આપણે પુષ્કળ પૈસો ખરચી નાંખીએ છીએ. નાણાનો કેવો અને કેટલો બધો સાગ્ર ઉપયોગ થઈ શકે તેમ છે તે કામથી અજાણ્ય નથી. વળી હાલનો સમય પણ આર્થિક સંકટમયનો છે. તો આવા વખતમાં આમ નિરર્થક પૈસો ખરચી નાંખવો મોઝ ગણાશે નહિ. "વસંત"

માં પ્રે. દ્રુવનાં કહેવા પ્રમાણે આત્મા અને શરીરના રૂપીરને ભેગેં એકકો કરેલો પૈસો આમ વગર વિચારે છઠ્ઠાવી દેવો ભેદથી નહિ. એટલે કે પેટ પાટા બાંધીને સચવાયલો, ગંદા અને આરોગ્ય શાસ્ત્રના નિયમો ભંગ કરી બંધાયલા ઘરોમાં પડી રહીને બચાવાયલો, તથા જ્ઞાન મેળવી, બુદ્ધિનો વિકાસ કરી, આત્માને ઉત્તર કરવાને બદલે દુક્ત ટાણાટચકાને પ્રસંગે જ વાપરવા બળગી રાખેલો પૈસો, શરીર તથા આત્માના રૂપીરથી રંગાયલો જ કહી શકાય. આનો વ્યય વગર વિચારે અલાભકારી કાર્યોમાં કરવો તે હાપણુ નથી. પાછલા એક ભાષણમાં સ. વૈકુંઠરાય અલ્પભક્તિએ જણાવ્યું હતું કે ધાર્મિક રીતરિવાજ પાછળ આપણી નાતમાંથી દરવર્ગ આશરે સાત આઠ હજાર રૂપીઆ ખર્ચાઈ જાય છે. આ કાંઈ નહાની રકમ નથી. આપણું અતિ ઉપયોગી ટ્રસ્ટફંડ દશ વર્ષમાં વીસ હજાર રૂપીયાની રકમ પણ એકઠી કરી શક્યું નથી. કેળવણી ફંડનાં પણ પાંચસેની વાર્ષિક આવક કરતા દમ નિકળી જાય છે, તો રીતરિવાજ પાછળ ચતા ખર્ચને કાંઈક ખીણુ રૂપ આપવું જ ભેદથી. ગૃહસ્થો ! આ પ્રમાણે આ રીતરિવાજોમાં ભારે દેરદાર કરવાની તરફેણમાં આપ સમક્ષ હું નીચેના મુદ્દાઓ ધર્ષ છું.

(૧) તેઓ આપણા અમૂક સિદ્ધાંતોની આડે આવે છે. (૨) તેઓ જોડેબને વધારો કરે છે. (૩) તે ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ જુઠાવી દેવની નિંદા કરાવે છે. (૪) તેમાં સમયનો નિર્ચય વ્યય થયો થાય છે. (૫) તેમાં પૈસાનો થયો દુરઉપયોગ થાય છે.

આ સંબંધમાં આટલું કહ્યા પછી આ રીત રિવાજોની કેટલીએક વિગતો—જે આપ સર્વ સારી રીતે જાણતા હશો—તે જણાવીશ. આ બાબતને હું પૂરતો ઇન્સાફ આપી શકીશ નહિ એમ મહત્તે ધજો બચ રહે છે, કારણ કે એ વિષેનું મહાઈ જ્ઞાન અપૂર્ણ છે. છતાંએ જે થોડી ધણી વિષે જાણું છું તે હું કહીશ અને આપ જ્ઞેશો કે તે બધા હસવા જેવી અને કેટલીએક તો તીરસ્કાર ઉત્પન્ન કરે તવી છે.

પાશ્ચાલ વિદ્વાનોએ સિદ્ધ કર્યું છે કે સર્વઆતના સમયમાં જ જન્મદારે મનુષ્યની બુદ્ધિ હાલની ઉત્ક્રાંતિને પામી નહોતી ત્હારે દરેક જાતિમાં, દરેક પ્રજામાં, દરેક દેશમાં, ઘણા ગંભીર પ્રસંગો, ગહન વિષયો, ન સહમતાય એવી કુદરતની ગતીયો, વગેરે મનુષ્યના મન ઉપર ઘણી જ અસર કરતાં હતા. શ્રીક લોકના તથા મહાભારતના સમયના કેટલાએક રીત રિવાજો અને દેવ દેવીઓમાં ઘણું સરખાપણું માલમ પડી આવે છે. આનું કારણ મનુષ્ય સ્વભાવનું સરખાપણું જ છે. આ ન્યાયે જ જીવનના ઘણા અગત્યના અને મુખ્યમુખ્ય પ્રસંગે દરેક બ્રહ્મસૂત્રીયને પણ અનેક વૈદીક કે પૌરાણીક,

શાંતીયં કે લૌકીક સંસ્કારોમાંથી પસાર થવાનું છે. પરંતુ હવે બન્યું છે એમ કે આપણાં મન ફર્યા છે. સમય ફર્યો છે. રાજ્ય બદલાયું છે. આ દર્શોમાં ઉચતપાચત થવા માંડી છે. ટુંકમાં સઘળું વાતાવરણ બદલાવા માંડ્યું છે, તે છતાં એ આપણા સંસ્કારોની રીતો તથા રિવાજોમાં અને કામમાં જોઈએ તેટલો ફેરફાર થયો નથી. આમ હોવાથી ઘણું અજ્ય્ય જતું • મિત્રણુ ઉભું થયું છે. એ દૂર કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે અને આપણા ભવિષ્ય માટે આપણે સુવકોએ અત્યારથી જ વિચાર કરવા શરૂ કરવું જોઈએ.

આ સંસ્કારોમાંના મૂખ્ય આપણે અનુક્રમે જોઈશું.

પ્રથમ ગર્ભાધાન અથવા સીમંતનો પ્રસંગ લઈએ. આમાં આપણી નાતમાં જન્મણુવાર તથા ગાદીએ બેસવા સંબંધી ઘણું કહેવાનું નથી. અને તેમ નજ હોવું જોઈએ કારણ કે ત્યારે આ રિવાજ દાખલ થયા હશે ત્યારે સ્ત્રી તથા પુરુષો એમાંજ ઘણો આનંદ માનતા હશે. પ્રથમ ગર્ભાધાનનો પ્રસંગ સાધારણ મનુષ્યના મન ઉપર અસર કરે તેમાં નવાઈ નથી. આ આનંદ પ્રદર્શિત કરવાનો માર્ગ એમણે તેમના સુમયને અનુકૂળ રીતે લીધો. હવે દેશકાળ ફર્યા છે એટલે એ રીતો પણ ફરવીજ જોઈએ. તેમાં વાંધો લેવાનો ન જોઈએ તથા જેમ પણ ન રાખવા જોઈએ. આ પ્રસંગે કાંઈક ધાર્મિક ક્રીયાઓ પણ થાય છે ખરી પરંતુ તે વિશે મ્હને કાંઈ ખબર નથી એટલે હું તે અન્ય ગૃહસ્થ માટે રહેવા દઉં. પરંતુ કેટલાએક રિવાજો ઘણા દૂર છે. આમોદના પંચબૈયાના કુળમાં આ પ્રસંગે એવો રિવાજ છે કે આકમાના ચોકને દિવસે સીમંતવાળી સ્ત્રી તથા તેનો પતિ સુતા હોય ત્યારે રાત્રે કસાઈ આવીને તરતના મારેલા બકરાને તેમના ઉપર લટકાવે છે. આ રિવાજ ઘણો હાનિકારક છે. આ પ્રસંગે ખાસ પોતા થયલા મનવાળી સ્ત્રી આવો ન જોવાય તેવો દેખાવ જુવે તો પરિણામ ભયંકર આવે. કદાચ ગર્ભને ઇજા પહોંચે અથવા તો તેને પોતાને હાનિ થાય. આવા દાખલા પણ મોજુદ છે. માટે આવા આવા કાંઈ રિવાજો રહ્યા હોય તે સૂઝને એકદમ વિતર બેઠે દૂર કરવા જોઈએ.

આ પછી બોટણનો-નામાભિધાનનો-પ્રસંગ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. બાળકને કાંઈક નામ આપવું સંસારમાં તેનું વ્યક્તિત્વ સૂચવવું એ પણ એક ખાસ પ્રસંગ છે. વળી તે સાચે ખીર ચટાડે છે તે પણ સૂચક છે. જન્મેતાનું ધાવણુ સુકી તે હવે આગળ વધવા ચોખ્ખું મણાય. ધરતી માતાનું બાળક થાય. એટલે ધાન્ય ખાતું થાય એમ તેથી સૂચવાય છે. પરંતુ કેટલેએક કેકાણે દાખલા તરિખે અલીણાના દેસાઈઓમાં બોટણ અલીણે જ-

ધનેજ કરવાનું હોય છે. પણ એટલા માટે પૈસા ખરચી માયાકુટ કરવાનું કોઇ યોગ્ય ધારતું નથી. એટલે ન્યારે બીજું કંઈ ટાંચું હોય ત્યારેજ તે રાખવામાં આવે છે. અને આ વખતે પણ તે ખારસા પાંચેક વર્ષના બાળકને દરેકે દરેક બારીક વિગત કરાવે છે. ઝોળીપોળી કરે છે તે ખીર પણ ચરાડે છે. આનો અર્થ શો ? જ્ઞાતો મૂળભાવ બદલાઈ બવાઇ થાય છે. આપણે ટાંચું ઠેલીયે તેથી સુટીનો કમ ટાંઈ બંધ થતો નથી. બાળક તો મ્હોરું થાય છે અને પ્રસંગ પણ ચાલ્યો જાય છે. ઘણાં આવાં બાળક ઝોળીપોળી વખતે ખૂબ હીચોળવાનું કહે છે અને ખારસો મ્હોટો વાડકો ભરી દૂધપાક ઉઘારી જાય છે. આપં સર્વ વિચારો કે આમાં હવે શો અર્થ રહ્યો છે. આવી બવાઇ થાય તે કરતાં એ તદ્દન બંધ થાય હોવાંજ આપણી શોભા છે. એમાં બહેમ રાખવો નહિ. માતાજીને કુટુંબક વાનું હોત તો બોટણ ઠેલાયું તે વખતે જ પડયું હોત.

આ પછી એકાધ્યાત્મિકાનનો પ્રસંગ આવે છે. આ વખતે બાળકના વાળ લેવડાવવાના હોય છે. આથી એમ સૂચવાય છે કે તે બાળક મટી છોકરો થયો છે. આ પ્રસંગે નિશાળ ગયાયું થાય છે તે પણ સૂચક છે, પરંતુ જુજરાતી બીજી ચોપડી બાળતા બાળકને નવેસરથી નિશાળે બેસાડવો તે શું ? વળી કેટલાએકને તો જુદે ગામ જઈને અથવા તો અમદાવાદમાં જુદે જુદે સ્થળે જઈ આ કરવાનું હોય છે. આમાં મ્હોને તો કંઈ અર્થ લાગતો નથી. ધર્મ એક, અત્રિયજ અને શાશ્વત જ હોય છે. ધર્મ એ હોઈ શકે જ નહિ. માટે આ બધા જુદા જુદા પ્રકાર નિર્ચય જ છે. કોઈકે કાળે કંઈકે કારણને લઈને કોઈયે તેમ કહ્યું હોય તો તે કારણ નષ્ટ થયા પછી પણ તેના કુળવાળાઓએ એમ કયે જ જવું તે અપ્રલવંતનું કામ નથી. માટે આ બધાંને શુદ્ધિ માન્ય કરે એવા કોઈ ધોરણ ઉપર મૂકવાં જોઈએ.

વળી આપણામાં કેટલેએક ઠેકાણે છોકરીયોનું મુકુણ કરવાનો રિવાજ છે. કોઈ કુટુંબમાં તો તપેલા ઉપર અજો દેરવી માતાજીને સહમજાની દેવામાં આવે છે. પણ હજી ઘણે ઠેકાણે આ રીત ચાલુ છે. કેટલેકે ઠેકાણે દક્ષ મ્હોટી છોકરીને જ બોડે છે ને પછીનીને એમનેએમ જવા દે છે શું ખત્તાજીને સહાં 'પણ મ્હોટી નહીનીએ એક એવાનો હશે? નહીનીએ શાક ને મ્હોટીને મુઠવાની ? આપ સર્વે એમાં કંઈ અર્થ જુવો છો ? જો ન જોતા હોતો આ રિવાજને તિલાંજલી આપતા શા માટે વિશ્વંય કરવો જોઈએ ? ગૃહસ્થો ! માતાજીનું તો નામ જ છે. આ તો લૌકીક રિવાજ છે. ડાઘીશાસ્ત્રના રિવાજ છે. આપણી આગળ પથેલી નાતે આ રિવાજ તોડી પાડવામાં દૃઢતા દેખાડવી જોઈએ.

આ પછી પગોપવિત ધારણ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. બ્રાહ્મણોના સોળ સંસ્કારમાંનો આ એક મૂખ્ય છે; તે સાથે પહેલાના વખતમાં સૂચક પણ હશે. બાહ્યાવરયામાંથી બહાર આવી વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં આ વખતે છોકરો પ્રવેશ કરે છે. તેને બ્રહ્મચર્યની દિક્ષા આપવામાં આવે છે, ધર્મનો બોધ દેવાય છે અને ગુરના કળ્મળમાં માથાપથી વિયોગ કરાવી સોંપવામાં આવે છે. આ એક ધણેજ ઉત્તતિ સાધક પ્રસંગ છે. પણ હાલમાં તેની સ્થિતિ કેવા છે તે તપાસો. ગુરના હવાલામાં સોંપવાનો વિદ્યાર્થી અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણતો હોય છે. બ્રહ્મચર્યની દિક્ષા લેનારનો વિવાહ થઈ ચુકેલો હોય છે. અને સામ્રેથી સોનાની જનોઈ લેવાનો તો દ્હાવો ગ-ણાય છે. ધર્મનો બોધ દેનારો પુરોહિત ગાયત્રીનું ઉચ્ચારણ બરોબર કરી શકતો નથી. આ ક્રીયાની છાપ જાહેનું જનોઈ દેવાનું છે તેના મનપર એવી તો સરસ પડે છે કે પુરા ત્રણ દિવસ પણ તે જનોઈ સાચવતો નથી. ગૃહસ્થો ! આ વખતે પણ ફારસ કેવું બજવાપ છે ! બડવો શા' દોડાવવો, માથું બોડુ કરી હાથમાં ઢંડ ઝાલી, કસબી પીતામ્બર શું પહેરવું, મામાએ પકડવા શું જવું, આ બધું શું છે ? દરેક વિગત કાઠકિ મહાભારત પ્રસંગની સૂચક હશે પણ હવે સૂચકત્વ ગયું છે. હવે તો નાટકજ રહ્યું છે.

આજ કરવાની ક્રીયા સાથે પંદર વર્ષ પછી કરવાની ક્રીયા જોડી દેવામાં આવે છે. આમ છે, ત્યારે તો હવે તેમાં એકદમ સુધારો શા માટે કરવામાં નથી આવતો ? આવા સૂચક પ્રસંગને પડતો મૂકવા મન ન થતું હોય તો તેમાં સમયને અનુરૂપ સુધારો એકદમ કરવો જોઈએ. આમને આમ ચાલે તેમાં આપણી શોલા નથી. નકામું ખર્ચ કરીએ છીએ અને કીમતી કાળનો ભોગ આપી નાટક ભજવીએ છીએ.

આ પ્રસંગે એક બીજી વાત મ્હારે આપની સમક્ષ ધરવાની છે. ઉપર જણાવેલા સઘળા પ્રસંગોએ અલીણાના દેસાઈએને અલીણે જવાનું છે. અસક્ત તો અલીણે જ બધાનો વાસ હતો અને કોઈકે જ બીજે ગામ વસતું એટલે આવે પ્રસંગે પોતાને ગામ જાય તેમાં નવાઈ નહિ. હાલમાં પણ આપણે મુંબાઈ, કલકત્તે વરતા હોઈએ તો ટાલેટચકે આપણે ગામ જવાનું મન થાય. પરંતુ કોઈ ગામમાં પેઢીયોની પેઢીયો થઈ જાય, ધરબાર વસાવાય, વગવરીલો બંધાય, ઓળખાણ પીછાન ચાય ત્યાં ટાણે ન કરતાં જ્યાં વાહનની સગવડ નથી, સરસામાન મળતો નથી, ધરબારનું ઠેકાણું નથી, એવે ગામ શા માટે જવું જોઈએ ? અલીણે આગગાડી નથી તેથી સીમંત પ્રસંગે ગર્જવાળી સ્ત્રીને ગાડામાં ધાલી લઈ જતી તે જોખમકારક છે. ચો-માસામાં રસ્તામાં પાણી એટલાં બરાય છે કે માટલા મૂકીને તરવું પડે છે.

વળી હમણાજ થયેલી હુટની વાત આપણે સાંભળી છે. ટાણાને પ્રસંગે સ્ત્રીઓ પાસે ઘરેણા લૂગડાં-હોય, હેમને લખને ત્યાં જવું ઘણું બયકારક છે. ભાઈયો ! આપણે સર્વે જાણીએ છીએ કે દેવ દેવીયો તો સર્વ વ્યાપક છે. એક ઠેકાણે હોય ને ખીજે ના હોય તે બને જ નહિ. એ તો આસ-પાસના માણસોએ ધાલી દીધેલા વહેમ છે. આ વહેમ દૂર કરો અને કરાવો. હાલમાં જે અક્ષીણાનો આટલો બધો પ્રચાર છે તે પૂરૂષ વર્ગની બેદરકારીને લીધે જ છે. તેઓમાંના ઘણા આ બાબત પૂર્ણ રીતે સ્થમત છે પણ તે તરફ લક્ષ આપતા જ નથી. તેઓ ડીઝીઓ ધરાવનારા છે, ધર્મ સુધારકો પણ છે. રાજકીય બાબતોમાં સત્તા સમાન ગણાતા છે, પણ આ ધર સં-સારની બાબતો તરફ દુર્લક્ષી છે. જો તેઓ સ્થેજ પણ ધ્યાન આપે ને સ્ત્રી વર્ગને સ્થમત્રાવવાની જરા પણ માધાફટ કરે તો યજ્ઞ સુધારા થઈ શકે. કેટલાક કહે છે કે એ બહાને વતન સચવાય છે. તો સાહેબ, વતન સાચવવા માટે સ્ત્રી તથા બાળકોને લેઈને અનેક અગવડો અને જોખમ શા માટે ખેડવા જોઈએ ? વતન સાચવવું હોય તો એક મરદ બે ત્રણ દિવસ શું ન જઈ શકે ? શામાટે નહિ ? અને જો ન જ જાય તો તેમું વતન જવું જ જોઈએ. શિક્ષા થવી જોઈએ. કેટલાએક એમ કહે છે કે હું પહેલ ન કરું. આ એમ કહેશે તો પહેલ કરશે કોણ ? કોઈકે તો પહેલ કરવીજ પડશે. આમાં યજ્ઞની શાંત સંમતિ તો છે જ, અને ન હોય તો પણ આવા સુ-ધારાની વાતમાં Least resistance નો રસ્તો કાંઈ હમેશ લાભદાયક નથી. કેટલીએક વાતમાં સામાન્ય લોક મતથી વિરુદ્ધ વર્તન પણ કરી બતાવવું જોઈએ પણ આમાં તો એવું કાંઈ નથી. દક્ત વહેમ વેગળા કરી બેદરકારી દૂર કરી પગલાં બરવાના છે.

આ પછી જે અગત્યની બાબત આપણું ધ્યાન ખેંચે છે તે લમ છે. આપણા હિંદુ શાસ્ત્રમાં લમ એ એક ધાર્મિક કાર્ય છે. ખ્રીસ્તી તથા મુસલમાનની માફક Civil contract નથી. આમ હોવાથી આપણામાં લમની ગંભીરતા ઘણી જ વધી જાય છે. પણ આપણામાં હાલમાં પ્રચલિત લમક્રિયા જોવાથી કોઈનાએ મનમાં લેરા પણ ગંભીરતા આવે છે કે કેમ તે સંશય મસ્ત છે. આપણે જે જુદા જુદા સમયોમાંથી પસાર થયા છીએ તે સંઘર્ષોની છાપ લમની ગંભીર ક્રિયા ઉપર પડેલી છે. વૈદિક કે પૌરાણીક, શાસ્ત્રીય કે લૌકિક ઘણા ઘણા રિવાજોનું સંમિશ્રણ આ પ્રસંગે થયેલું આ-પણે જોઈએ છીએ. કાંઈક મન્દોદેહ-કન્યાહરણ-મુસલમાની કપડાં-સાળાનો ખાર-હોમવેદી-આ બધું જુદા જુદા સમયમાં આપણામાં દાખલ ગઈ ગયેલું છે. હું ધાઈ છું કે હવે એવો સમય આવી પહોંચ્યો છે કે આ સંમિશ્રણ-

માંથી સ્મરણ કરી ધર્મના પાયા ઉપર રચાયેલી, અને દેશકાળને અનુસરી, દાખલ થયેલી, એ બંને ક્રિયાઓને જુદા પાડીને લક્ષની આખી ક્રિયાને હાલના સમયને અનુસરીને ગોઠવવી જોઈએ. એની મેળે થોડા ઘણા ફેરફાર તો એમાં થઈ જ ગયા છે. સાકર ખાવાનું અને ખોળાખોળા પ્રથમ જુદા હતા તે એક થઈ ગયાં છે. ચાર દિવસના લક્ષને બદલે બે દિવસના લક્ષ થઈ ગયાં છે. બીજા પણ કેટલાએક ફેરફાર થયા છે. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે બધાને આ ક્રિયા આ યુગને અનુસરતી લાગતી નથી અને તે સુધારવાની સઘળાની વૃત્તિ છે જ. વળી સુધારાઓ દાખલ થવાથી કોઈ દેવદેવીયો રહ્યા નથી અને તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે આગળ વધી વધુ સુધારા કરીશું તો દેવદેવીયોને તો કાંઈ પણ વાંધો નથી.

ગૃહસ્થો ! આ ક્રિયામાં ધર્મ અને રીતનું મિશ્રણ સજડ થઈ ગયું છે. આપણા લોકોમાં રીતનું બળ ઘણું જ સખ્ત છે. ધાર્મિક ક્રિયા કદાચ બરોબર ન થાય તો આથે પણ રીતમાંથી રજ પણ ન સુકતું જોઈએ. પછી તે રીત ગમે તેવી હાસ્યજનક હોય તોપણ શું થઈ ગયું ! વિધવા વિવાહ સંબંધી શાસ્ત્રીય આધાર મેળવવા ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે શાસ્ત્રોનું ઘણું મથન કર્યું. કારણ કે હિંમનું ધારણું એમ હતું કે ભારતવર્ષના લોકો ધાર્મિક વૃત્તિના છે, અને ધર્મનું પ્રમાણ આવશે તો તેઓ હિંમને અશ્વતી વાત પણ માન્ય કરતા અચકાશે નહિ. અતે તેઓ ધાર્મિક આધાર મેળવી શક્યા તો પણ વિધવા વિવાહવાળાને તે વખતે કાંઈ પણ ફાયદો થયો નહિ. કારણ કે વિદ્યાસાગર પોતાની ગણતરીમાં ચૂક્યા હતા. આર્યાવર્ત રીતના બંધનમાં જ જકડાયેલું છે. હિતકર વાતોમાં પણ રીત વિરુદ્ધ વર્તતાં તે આનાકાની કરશે. ધર્મ હજી તો હશે તોપણ રીતને નહિ છોડે. આપણામાં જ દાખલા જુવો. મરણ સમયે રૈવુ કુટવુ નહિ એમ દરેક શાસ્ત્ર કહે છે. મંદિરે મંદિરે તે કહેવાય છે. ઘણે ઘેર ગરડપુરાણ બેસે છે હિંમમાં પણ એમ જ લખ્યું છે. તોપણ આ ધર્મના આધારને નહિ ગણકારતાં ઘણીજ ધર્મચૂસ્ત ગણાતી સ્ત્રીઓ પણ કુટવા દોડી જાય છે. કારણ રીત છે. બીજે આવો દાખલો સીમંત વખતના જમણવારનો છે. શાસ્ત્રમાં તે જમવાની ચોખ્ખી ના છે પરંતુ આપણા લોક રીતના બંધનમાં છે. કાંઈક વાતોમાં ધર્મના બહાના કાઢે તે સાંભળશે નહિ. ધર્મમાં કોઈપણ જાતનું મૂર્ખાપણ હોય જ નહિ. એ બધું તો રીતમાં જ હોય. ધર્મના નામ હેઠળ આવા ઘણાંયે તોસ્તાન ચાલે છે તે બધાની તપાસ કરી હિંમને ઉતાવળે મરણ સ્મરણ કરી દેવા જોઈએ.

લગ્ન વખતે આવાં ઘણાં તોસ્તાન ચાલે છે. તણી છાપવી તે શું છે ! અશુભ મંચરોધ કર્યો હિંમના સ્મરણાર્થે તે થતું હોય તે સંબંધિત છે. તો,

હું કહીશ કે ધન્ય છે આપણા આર્યાવર્તના લોકોને કે હજારો વર્ષ થયાં
 ડગલુંએ વધવા આપણે ના પાડી છે!! જે રામપાત્ર શ્રી રામચંદ્રજીના વ-
 ખતમાં હશે તે જ આપણા વખતમાં પણ છે. અને જે મન્દોદય અર્જુનના
 સમયમાં થયો હતો તેનો અપ્રત્યક્ષ ચપલો આભાસ પણ તણી છાપતી વખતે
 આપણે જાણવી રાખ્યો છે. ખરેખર, આપણે બધા બદલેલું હવત વર્તણૂક
 જે મહાપુરુષને અર્પણ થયું છે તે પગી અમથા કાળાના સગોત્રીયો જ છીએ.
 આ સિવાય આવા ખીજ પણ ઘણા રિવાજો છે; પરંતુ આપ સર્વે તે બધા
 સારી રીતે જાણો છો એટલે આપનો અમૂલ્ય સમય નિરર્થક નહિ રોકો.
 પરંતુ શખરણની માણુ તો કાઢી નાંખવી એવો બધાનો મત જણાયો તો પણ
 તેમ કરવામાં નથી આવ્યું તે ઘણું રોચનીય છે. સ્ત્રી વર્ગને સ્વમત્રાવશે
 તો જ આ સ્થિતિ અટકશે.

અત્યાર સુધી તો આપણે સંસ્કાર માટે જે ધર્મકાર્ય અને ટાણાં
 કરવામાં આવે છે તેજ તપાસ્યા, પરંતુ તે ઉપરાંત ખીજ ઘણાં ધાર્મિક
 રીતરિવાજો છે. પરંપરા પછી કન્યાને વાહડો પૂજવાનો ને કરવડો પૂજ-
 વાનો હોય છે પણ તે બંધુ હવે સ્વયં રહ્યું નથી. કોઈક ઠેકાણે થતું પણ
 નથી તો સમૂહગત નિમજ્જન કેમ ન થતું જોઈએ? ઘણી ધાર્મિક, જોઈ સારી
 જકડાયેલી માન્યતાઓ પણ આપણામાં ઘણી ચાલે છે. વરતવસ્ત્રલા તથા
 દેવદર્શન યંત્રની માફક ખુદીથી વિચાર્યા વિના થયે જ જાય છે, એ બધા-
 પર વિવેચન કરતા લ'બાણુ ઘણું યાચ માટે ચોક્કસ ઉપર ઉપરથી જ આ-
 પણે જોઈશું.

કેટલાએક એમ કહે છે કે આપણા રિવાજો આરોગ્ય શાસ્ત્રપર રચા-
 યજ્ઞ છે. મ્હને પણ હેમાં કોઈક સત્ય જેવું લાગે છે. પરંતુ અસત્ય તે કયા
 ધોરણપર રચાયજ્ઞ હતા તે તપાસ્યા કરતાં હાલ તે કેમ પળાય છે તે જોવું
 વધુ જરૂરનું છે. અગ્નીપારશ, મોચ, પૂતેમ, સોમવાર વિ. હાલ કેમ પળાય
 છે? ખીજે દિવસે એકાદશી હોય માટે દરમિયાને રાત્રે દાખીને ખાવું, અગ્ની-
 ચારશે દરરોજનો સમય ચૂકાવી છેક મોડું દરજી કરવું, બટાકા, દહિં વગેરે
 વાપડી ચીજોનો બાર રોજ કરતા વધારે તથા ગળા ઉપરાંત ભરવો, સોમ-
 વારે રોજનો ટંક ચૂકાવી એક વખત જ ખાવું તે વખતે મિટાઈ ઉઠાવી
 પેટમાં એક ટંકે દોઢો બાર ભરવો. આ બધું શું આરોગ્ય શાસ્ત્રને અનુસરીને છે?
 આપણી ધાર્મિક બાબતોમાંથી ધર્મજન્ય જોવા રહ્યો છે તે ફક્ત રૂઢીનું જ ખોખું રહી
 ગયું છે. આ બધા વસ્તુઓ હંમેશાં કાંઈ અર્થ જોતો નથી. મદાર કહેવું એમ નથી કે
 તહેવારો દર કદી આપણું હવત જે કુખીનો છે જ હોને શુદ્ધ બનાવવું. ઝગતને
 અનુસરતા તહેવાર આવે છે તે યોગ્ય રીતે પળાતા હોય તો તેથી હવતમાં ઉત્સાહ

આંત્રે; અને એમાં કોઈને પણ વાંધો હોય નહિ. આ રાજના વરત તો બ્રાહ્મણોએ સ્વાર્થથી ભેડી કાઢ્યા હાગે છે. વ્રતરાજ નામે પુસ્તક આવે છે તેમાં ભેંસું હોય તો સોળે તીથીને સાતેવારના વરત નીકળે, આ બધું ધર્મને અંગે છે એમ કોણ કહેશે ? આરોગ્ય શાસ્ત્રપર રચાયેલા રિવાજોની ખીન્ને દાખલો ઋતુ કાળ વખતની સ્ત્રીનો છે. હાલના દાકતરો આ સ્ત્રીને આરામ લેવાનું અને એવું ખીજી કહે છે તેને અનુસરતો રિવાજ આબડ-છેટનો છે. પરંતુ આપણી નાતના એક આધેરખાઈ કહેતા હતા કે હવેની છોકરીઓએ આ રિવાજ બગાડ્યા છે. અમે તો અબડાતા ત્યારે ડાંગર ખાંડવાનું ને એવું કામ કાઢતા. આરામ લેવો-આસાયેશ લેવી એ તો બધા બેઠમ છે. બાધયો ! ત્હમે જુવો છો કે આરોગ્યશાસ્ત્ર ઉપર રચાયેલા રિવાજોની આ શી દશા થઈ છે. કોઈ અબડાયલી બાધને રહેજ લૂગડું અડક્યું હોય તે આપણે નહાઈ નહિ તો આપણા ઉપર ખીસ્તાલ પડે છે. આમ કરવાનો આ સ્ત્રીઓનો હક્ક છે ? જે દારણથી આબળછેટ પાળવાની હતી તે તો તેમણે દૂર કર્યા પછી તે પળાવવાનો તેમને શો અધિકાર છે ? મહાર કહેવું એમ છે કે જે દારણો રહમઝાવી તેના ઉપાયો લઈ શકાતા હોય તો નકામાં બેઠમ ઉભા કરીને શો લાભ ? રહેજ લૂગડાની કોર અડકી હશે ને નહાવામાં શીયિલતા થઈ હશે તો કેટલીએ આર્થ બાળાઓએ છવ બાળ્યા હશે. પોતે મહાપાપ થયું છે એમ ધારી કેટલોએ પસ્તાવો કર્યો હશે ? વળી જે આ સ્થિતિમાં તેમનાં શરીર બગડ્યા હશે તો ચાકરી કરવા અડકતાંએ શો અચકારો : અને ચાર દિવસ તો ચાલતા સૂધી એ સ્થિતિમાંજ રહેવા દેશે. સૂવાવડ વખતે પણ આવા બેઠમો ધણું નુકશાન કરે છે.

આ રિવાજો હવે છવ વગરના દેહ જેવા રહ્યા છે. આપણી પાસે તો હવે મૃત શરીરજ રહ્યું છે.

આંદરનો આત્મા તો ઉડી ગયો છે. મુઠો વિસરાઈ ગયો છે. ફક્ત બેઠમ રહી ગયા છે. માટે આમાં અવસ્થ ઉતાવળે સુધારો થવાની જરૂર છે.

ગૃહસ્થો ! આજનું કહેવાનું પૂરું થયું છે. ખીન્નું આવું ધણુંયે હશે અને છે પણ ખરું. અત્રે યોડું કત્યું છે તે ધણું કરી માની લેજો. કોઈની લાગણી દુખવવાનો આમાં મહારો હેતુ નથી. પરંતુ હાલમાં પ્રચલિત રિવાજો ભેતાં મહારી લાગણી દુખાઈ છે તેના જ આ ઉદ્ધારો છે. આપણા વડીલો ઉપર તેઓ શક્તિમાન હતાં બેદરકાર રહ્યાનો આપણે આરોપ મૂકીએ છીએ. પરંતુ એ આક્ષેપ આપણા ઉપર ના આવે તે આપણે તપાસવાનું છે. યુવક વર્ગે અત્યારથી અર્ચા શરૂ કરી, તે ચાલુ રાખી, વડીલ

વર્ગને સાંભળી લેમના કયનને બુદ્ધિની દૃષ્ટિએ ઘટતું વળન આપી આગળ વધવાનું છે. જ્ઞાનનો કાંઈક આસ્વાદ ચાખેલા અને બુદ્ધિમાન હોવાનો દાવો કરતા આપણી નાતના લોકો આમ ન કરે તો લેમનામાં અને ખીજ તદ્દન સામાન્ય મનુષ્યમાં ફેર શો ? આપને ખબર હશે કે:—

હંસઃશ્વેતઃ ષકઃશ્વેતઃ કો મેદો ષક હંસયોઃ ।

નીરક્ષીર વિમાનો ન હંસોહંસઃ ષકોષકઃ ॥

હંસ પણ સફેદ છે બગલું પણ તેવું છે તો બેમાં ફેર શો ? તો કહે છે કે દુધ પાણી એકઠાં હોય તેમાંથી દુધ કાઢી શુદ્ધ કરે તેજ હંસ. તેમજ વ્હેમ અને ધર્મનો ખીચડો ચયો છે તેમાંથી ધર્મનું તારણ કરી વ્હેમ શુદ્ધો પાડી ફેર કરીએ તોજ આપણે વિદ્યાનું સાર્થક કર્યું કહેવાય, બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો ગણાય, નહિ તો ધીક્કાર છે આપણા જ્ઞાન તથા બુદ્ધિ ઉપર.

શ્રી હિંગુલાપુરાણ* અને આપણી નાતની પ્રાચીનતા.

૧

૧. આ ત્રિમાસિકના છેલ્લા (એપ્રિલ ૧૯૧૧ ના) અંકમાં પૃ. ૪૫ મે નીચેનાં વાંચ્યાં છે:—

“ એ હિંગુલાપુરાણ તરફ માફ * * * ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું હતું. * * * મેં પ્રો. બળવંતરાય કાંદોરને તે સંબંધમાં પૂછ્યું હતું. એ મણે જણાવ્યું હતું કે ખખખરની નાતના કચ્છી ખત્રીઓએ એ પુરાણ દમણનાં જ લખાવેલું છે. એને ઇતિહાસનો ટેકો નથી, તેમ એની ખીનાઓ સત્ય માનવાનો આધાર નથી. ”

આ પ્રમાણે મારા નામથી ફેલાવવામાં આવતી વાતમાં સમજદાર હોવાથી એ મહત્વના વિષયને લગતા મારા અભિપ્રાય કારણો સહિત જણાવવા રમ્મ લઉં છું

૨. આ હિંગુલાપુરાણનો કે એ જ મોટા પુરાણનો એક ભાગ ગણાય છે તે સ્કંદપુરાણનો મૂળ સંસ્કૃત ગ્રંથ (લખેલો કે જાપેલો) મારા જ્ઞેવામાં આવેલો નથી. સ્કંદપુરાણને ખીત્તે કોઈ આમ ખણ મૂલ કે તરજુમા રૂપે મારા જ્ઞેવામાં આવેલો નથી. પણ તેથી શું ? સ્કંદપુરાણ છે એ જાણીતી વાત છે. તેના એક ભાગ તરીકે આ હિંગુલાપુરાણ હોય એ અસંભવિત નથી. અને આ તરજુમા વિષે કહી શકાય છે કે એ

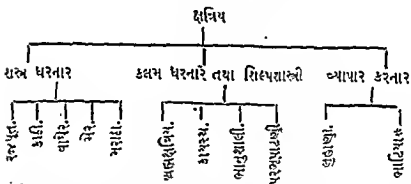
* શ્રી સ્કંદ પુરાણાંતર્ગત શ્રી હિંગુલા પુરાણ. બાપાંતર કર્તા-છાયાલાલ ચંદ્રાંકર શાસ્ત્રી. પ્રસિદ્ધ કર્તા-લીરજી પ્રભાકર. સને ૧૯૦૫. કીમત રૂ. ૩.

એકઠરેં સારો અને ભરોસો રાખવા લાયક છે, તથા એ તરજુમા ઉપરથી પણ મૂલને વિષે અનુમાન કરવામાં હરકત જેવું નથી.

૩. માર્કડેય પુત્રણુમાંના ચંડીપાઠ (સમસતી) માં મધુ, કૈટભ, મહિપ, શુભ, અને નિશુભ નામના અસુરોના દેવીએ કરેલા વધનાં આખ્યાનો છે એ જાણીતું છે. આ હિંગ્લાપુરાણના પ્રથમ પ્રવાહ (અધ્યાય ૧ થી ૧૪) માં મધુ, કૈટભ, અને મહિપના વધનાં આખ્યાનો છે, તે એ ચંડીપાઠનાં આખ્યાનો ઉપરથી જ વધારે વિસ્તારીને ઉપખંડેલાં જણાય છે. એટલે એ કારણથી આ પુરાણ એ સમસતીના કરતાં મોટું રચાયેલું ગણવું ઘટે છે. તેરમા અધ્યાયમાં પુરાણોની જે ગણતરી આપેલી છે તે પણ અંધને અર્વાચીન દરાવે એવી છે. બીજાં આખ્યાનો, વિપયોની પસંદગી, ભાષા, વગેરે અંધનાં સર્વ આંતર લક્ષણો અર્વાચીનતા-છેક આધુનિકતા-ની જ સાક્ષી પૂરે એવાં છે.

૪. સારસ્વત બ્રાહ્મણો, અને બ્રહ્મક્ષત્ર, બલુમાળી, પુષ્કરણ, ભાટિયા, તથા લુહાણાની ઉત્પત્તિનો ભાગ તેમ જ હિંગ્લા માતા, હિંગ્લ તીર્થ, હિંગ્લ પ્રદેશ આદિના માહાત્મ્યનો ભાગ આ અંધના બીજા પ્રવાહ (અધ્યાય ૧૫ થી ૮૭) માં છે. એ ભાગ પ્રથમ પ્રવાહ કરતાં પણ વધારે અર્વાચીન ગણવો પડે એવો છે. આખ્યાનો, ભાષા, વગેરે આંતર લક્ષણોમાં આ પ્રવાહ પ્રથમ પ્રવાહથી જુદો પડી આવે છે, અને વધારે અર્વાચીન જ જણાય છે.

પૃષ્ઠ ૨૯૧ માં નીચે પ્રમાણેનું વૃક્ષ આપેલું છે:—

• ભાટિયાઓની ઉત્પત્તિ અને એમના ઇતિહાસ વિષે એ કોમમાં ચાલતી દંતકથાઓ મારે મધુરાદાસ લવજીએ આજથી પાંત્રીસેક વર્ષ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલી ભાટિયા કુલકથાની ચોપડી જેવી.

આ વૃક્ષ અનેક રીતે વિચિત્ર છે. કાઠી, વાઘેર, મેરને રાજપૂતની પંક્તિમાં બેસાડનારને કોઈ પણ રાજપૂત, મરાઠાઓને રાજપૂત અને કાઠીની પંક્તિમાં બેસાડનારને કોઈ પણ રાજપૂત કે કાઠી, તેમ જ અહ્મદશત્રિયોને શસ્ત્ર ધરનારાની પંક્તિમાંથી ખાતલ કરનારને તથા શસ્ત્ર ધરનારાઓ કરતાં નીચી પંક્તિમાં મુકનારને કોઈ પણ અહ્મદશત્રિય, પ્રમાણુ તરીકે સ્વીકારે નહીં એ ઉઘાડું છે. વળી સ્વતંત્ર મરાઠી રાજ્ય સ્થાપનાર શિવાજીએ ભાટોને સંતોષીને મોગસો સામે વધારેમાં વધારે વેર રાખનાર અને રાજપૂતોમાં વિશુદ્ધ અને શ્રેષ્ઠ એવા ચિતોડના રાણાઓની ઝોલાદમાં પોતાના પૂર્વજનું નામ દાખલ કરાવ્યું, અને પંડિત ગર્ગાચાર્યને કાશીથી નિમંત્રીને અને સંતોષીને પોતે તથા પુત્ર સાથે જ્ઞનોઈ પહોંચ્યું, એ હકીકત હિંદના ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે. શિવાજીના સમય પહેલાં કોઈ મરાઠાએ દ્વિજન્મ દશત્રિયમાં ગણાવા ઇચ્છા કરી હોય અગર કોઈએ પણ મરાઠાઓને દશત્રિયોમાં ગણવા હોય એવો પુરાવો નથી. તાત્પર્ય કે મરાઠાઓને દશત્રિયોમાં ગણતો આ ૮૬ મો અધ્યાય શિવાજીના સમય પછી, એટલે કે ઇસવી સત્તરમા સદકા પછી જ રચાયેલો હોવો જોઈએ. અને મંથનો આ ભાગ તપાસતાં એમ પણ જણાય છે કે તેનો કર્તા (૧) જેસલમેરના ભદ્રિ રાજાઓની ઉત્પત્તિથી ખીન વાકેફ છે, (૨) સિંધ, કચ્છ, અને કાઠિયાવાડના કેટલાક ભાગથી વાકેફ છે ખરો તોપણ રાજપૂત અને કાઠીઓના પોતાની કોમ વિષેના મનોભાવથી કેવલ ખીનવાકેફ છે, (૩) અને વળી આ મંથન રચવામાં તેનો એક મુખ્ય ગુપ્ત હેતુ ભજુસાળીઓની પાયરી જેમ અને તેમ ઉચી જણાવવાનો તથા હુદાણાઓને કંઈક ઉતારી પાડવાનો હોવો જોઈએ એમ પણ કહી શકાય છે.

૬. કચ્છના ખખખા ખતરીઓને આ પુસ્તકમાં અહ્મદશત્રિયો કહ્યા છે. એ ખતરીઓમાંનાં કેટલાંક કુટુંબો મુંબાઈ આવીને વસેલાં છે. એમનામાં મરદુમ રાવ સાહેબ દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખર એક જાણીતા પુરુષ થઈ ગયા. એમણે કચ્છના ગેઝેટીયરમાં અને ઇતિહાસમાં પોતાની કોમને અહ્મદશત્રિય કહેલી છે. અને આપણી નાતના મરદુમ ધીરજલાલ મયુરાદાસ, પ્રાણલાલ મયુરાદાસ, અનુપરામ જમિતરામ, હરિલાલ અંબાઈકર, દયાઈકર જીવનલાલ, ભગવાનલાલ રાંપતરામ, પ્રાણલાલ શંભુલાલ, અને મારા પિતાજીના સંસર્ગમાં એઓ આવેલા; તથા એઓ વારંવાર આમલ કરતા કે “તમે અમે મૂળ એક છીએ, તો ચાલો આ આગગાડીઓ અને આગખોટોની મુગમ મુસાફરીના જમાનામાં પાછા એક

યદ્યંતરે;” પણ ઉમેરવાની જરૂર નથી કે એમના દાવાને ઉપર ગણ્યાં વેલામાંના કોઈએ જરા પણ વજન આપેલું નહીં.

૭. હવે આપણી પ્રાચીનતાનો વિચાર કરીએ. ઇતિહાસમાં ધીમે ધીમે જેમ જેમ પુરાવા મળતા જાય તેમ તેમ હાલના સમયથી કંગલે કંગલે પાછલા સમયમાં જવું લેઈએ. એકદમ છત્તંગ મારીને પરશુરામની દંતકથાને વળગવાથી કશું વળતું નથી. અત્યારે આપણી પાસે ‘ભરોસો રાખવા લાયક એક જ પુરાવો તૈયાર જેવો છે, અને તે આપણી વંશાવલીઓ પૂરા પાડે છે. આપણામાં અત્યારે પણ વીશ બાવીશ લાંબી વંશાવલિઓ હોવી લેઈએ એમ ધારું છું; પણ આ મોટી સંખ્યા હૈદરાબાદ, બુત્તાગઢ, હીંમટી, વગેરે આપણા નિવાસનાં સર્વ સ્થળોને એકઠાં લઈને તેમ આપણા પુરોહિતોને પણ અંદર લઈને મુકું છું. આ વીશ બાવીશમાંથી છસાત મારા જેવામાં આવેલી છે, તે સર્વ લગભગ એક સરખી લાંબી છે. એટલું જ નહીં પણ તેમાંથી બે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યના સમય સુધી જાય છે એ ચોક્કસ છે. શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યે સ્વહસ્તે શિષ્યો કથા તેમાં રા. રા. નરસીલાલ રૈવાદાસજીના કુંડળના મુળ પુરૂષ હતા અને તેમનાં ગોરાણી તથા એ ગોરાણીના બે નહાની વયના પુત્રો હતા. આ પ્રમાણે પ્રથમ પરમ વૈષ્ણવોમાં ગુજરાતના બીજા અલ્પ-ક્ષત્રિયોનાં પણ નામ છે, પણ તેઓના વંશને અત્યારે કોણ તે હજી જાણવાનું છે. જોટલી મજા:એટલી જૂની વંશાવલિઓ એકઠી કરીને અન્યોન્ય મેળવવાથી કદાચ આ ચારસો વર્ષની જૂની વિગત હજી પણ હાય આવે એવો સંભવ છે.

૮. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યે ગુજરાતમાં સ્વહસ્તે કરેલા વૈષ્ણવોમાં આપણી નાતની કેટલાક હતા એ ચોક્કસ ઐતિહાસિક બનાવ આપણામાંના ઘણાના જાણવામાં છે, તથાપિ એ ઉપરથી જે અનુમાનો નિઃસંશય નીકળ્યા આવે છે તે તરફ કોઈનું હજી સુધી ધ્યાન ગએલું જણાયું નથી. જે ગએલું હોત તો ટોડરમલ્લ આપણી નાતનો, એણે ગુજરાતની મહેસૂલની વ્યવસ્થા કરી ત્યારે આપણને એણે ગુજરાતમાં મોકલ્યા અને દેસાઈગીરી અને મન્નુદારી આપ્યાં, એ વગેરે જે દંતકથા આપણામાં ચાલે છે તેને કોઈ એક ક્ષણ પણ સાંભળે નહીં. કેમ કે ટોડરમલ્લે ગુજરાતની મહેસૂલની વ્યવસ્થા કરી ઇ. સ. ૧૫૮૦ ના અરસામાં. જે આપણે એ અરસામાં ગુજરાતમાં પ્રથમ આવ્યા, તો એ મહેલાં આપણું ગુજરાતમાં “અસ્તિત્વ હોઈ જ રહે નહીં. અને એથી ઉપરું જે આપણે એ સમય મહેલાંના ગુજ-

રાતમાં છીએ એ વાત ચોક્કસ હોય તો આ દંતકથા ખોટી અને અમૃતપત્ર કરનારી જ હશે. હવે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના સમય એટલે વિક્રમ સંવતના સોળમા સૈકાનો મધ્ય ભાગ (જુઓ મરહુમ લક્ષ્મીભાઈ પ્રાણુવલ્લભાસ કૃત વલ્લભચરિત્ર)—ઈ. સ. ૧૪૭૦ થી ૧૫૨૦ નો સમય—આખરના પાણીપતના વિજય પહેલાંનો સમય—અમદાવાદના સુલતાનોનો સમય. વળી વલ્લભાચાર્ય કરેલા એ બ્રહ્મક્ષત્રિય વૈધ્યુલો જગીરદારો, જમીનદારો, અને દેશમાં આગેવાન પુરોહો તરીકે નોંધાયા છે. એટલે કે શુજરાતમાંનો આપણો નિવાસ અને જગીરદાર, જમીનદાર, વતનદાર, તરીકેનો આપણો જમીન સાચેનો સંબંધ વલ્લભાચાર્યના સમયથી જ શરૂ થયો એમ નહીં પણ એ કરતાં વધારે જૂનો હોવો જોઈએ. અને અંકજરે ઈ. સ. ૧૫૮૦ ના અરસામાં શુજરાતની મહેમુદની વ્યવસ્થા કરી ત્યારે આપણી જગીરો અને જમીનો આપણા હાથમાં એવી સ્થિત અને લાંબા ભોગવટાની જણાઈ કે એક શાણા વ્યવસ્થાપક તરીકે એણે *factum valet* ના મહા નિયમને માન આપીને આપણું આપણી પાસે રહેવા દીધું એટલું જ નહીં પણ તેને અંગે આપણને દેસાઈગીરી અને મજમૂદારીની સત્તાઓ તેમ જ ફરજો પણ ઉમેરી આપી* વલ્લભાચાર્યે આપણામાંના કેટલાકને સ્વહસ્તે આપેલી દીક્ષા, અને અંકજરે આપણામાંના કેટલાકને આપેલી દેસાઈગીરી અને મજમૂદારી: એ બંને ચોક્કસ ઐતિહાસિક બનાવો છે તો એ બેનો સમન્વય આ રીતે જ થી શકે.

હ. ત્યારે ઇ. સ. ૧૫૦૦ કે તે પહેલાંના આપણે શુજરાતમાં વસેલા છીએ. પણ એટલી જુદી જ હકીકતથી સંતોષ ન માનતાં આપણે એ ચારસો વર્ષના અરસાનો આપણી નાતનો બને તેટલો ઇતિહાસ મેળવવાના પ્રયાસ કરવા જોઈએ. આ માટેનાં સાધનોના ચાર વર્ગ પાડી શકાય.

(૧.) આપણાં દેસાઈ અને મજમૂદાર કુટુંબો પાસે હતાં તે દસ્તાવેજો તેમ જ ભરૂચ, સુરત, અમદાવાદ આદિના કાગળો વગેરે પાસે હતાં

• ટોડરમદને મેળવી લેવાના હેતુથી તે વખતના આપણા લોકોએ “ અમે તો તમારી જ નાતના છીએ, મૂળ પંતબથી જ આવેલા છીએ, ” એ પ્રમાણે કહ્યું હોય, અને ટોડરમદે બે પાંચ પંતબી કુટુંબોને અહીં મોકલ્યાં હોય, જેમણે આપણે સ્વીકારી લીધાં હોય, તથા પંતબીઓને સ્વીકારવાની આપણી પ્રથા તેમજ આ આખી દંતકથા આ મુજબ હતી થઈ હોય તો કાલ્પનિક ! પણ આ સવાલસો વર્ષ ઉપરની વાતનું સંતોષકારક નિરાકરણ થઈ શકે એવા વિશ્વસનીય પુરાવાની અભાવે હવે આશા જ રહ્યાંથી.

તે દસ્તાવેજો સરકારમાં ગયાં છે. એમાંનાં જે જગવાયાં હોય તે પરવાનગી માગીને તપાસવાનો ઉદ્યોગ કરવો જોઈએ.

(૨.) વીશા, દશા, અને પુરોહિતો પાસે મળીને હજી બીજાં સંખ્યાબંધ નદાનાં મોટાં દસ્તાવેજો આપણી પાસે છે. ગિરો ખતો, વેચાણ ખતો, ભાગ વહેંચ્યાની ફારકતીઓ, પેશવાઈ, મોગલાઈ, અને મુઘલતાની સમયના કાગળો ફરમાનો આદિ જે કંઈ હોય તે એકઠું કરીએ અને સાત વાર ગોઠવીએ તો તેમાંથી આપણે ઘણું અગત્યનું જાણી શકીએ. આમાં આપણા અગ્નાનની અને અગ્નાનના ફરજદ અવિશ્વામની બંદુ મોટી અડચણ આવે છે. કોઈ પોતાના જૂના કાગળ જોતું નથી, જુએ છે તો વાંચી શકતું નથી, અને વાંચી શકે કે નહીં પણ બીજા કોઈને બતાવતું જ નથી. ખરૂં જોતાં સાઠ પોણાસો વર્ષ પહેલાંના કાગળો હવે એક ઇતિહાસ (અને બાયાના) શોધક સિવાય બીજા કોઈને પણ શા કામના છે જે? આપણે આપણી કેળવણી અને પ્રગતિનાં બધાં કુંડીએ છીએ, અને કુલાઈ કુલાઈને ના જ આપીએ છીએ, પરંતુ આ જે આપણા પોતાના હાથમાંની વાત છે તેને માટે આપણે હજી સુધી એક જગલીમાં જગલી અને અમણમાં અમણ નાતના કરતાં કંઈ પણ વધારે કરી શક્યા નથી.

(૩.) ગાયકવાડી, મોગલાઈ, અને તે પહેલાંના મુઘલમાની સમયના શુજરાતના ઇતિહાસોમાં સેંકડો હિંદુ નામો આવે છે. આમાં રાયરાયાન ગિરિધર, રાયરાયાન મુહુરત્યંદ્ર મુખેદાર ત્રિલોક્યંદ્ર, રાજા મહીપત, દિવાન રૂપરામ, દેસાઈ ઉદેરામ, વગેરે કેટલાંક આપણા બ્રહ્મચરિયોનાં છે એ જાણીતું છે. એ આપણા મહાપુરુષો વિષે અંત્યારે આપણે કંઈ જ જાણના નથી. એઓનો ઇતિહાસ બને તેટલો મેળવવો જોઈએ, અને ઉપરાંત બીજાં નામો મળી આવે તેમના સંબંધમાં પણ જ નતી શોધખોળ કરવી જોઈએ. બેચક્ર આ કામ સહેલું નથી; પ્રથમ દર્શને ધાસની ગંજીમાં પોલી ટાંકણીઓ શોધવા જવાના જેવું લાગવા સંભવ છે. પણ ઉપર ગણાવેલાં વંશાવલિઓ, દસ્તાવેજો, કાગળ પત્રો આદિ સાધનોમાંથી કંઈ કંઈ નામો અને વિગતો નીકળેલાં હોય, તથા તર્ક ચએલા હોય, તેને આધારે આ ઇતિહાસો તપાસવામાં એટલી બધી મુશ્કેલી પડવી જોઈએ નહીં.

(૪.) અને હેવટ, વડંબી, પ્રભાસ, ભરૂચ, ખંભાત, જુનાગઢ, લાંસોટ, આમોદ, અલીપુરા, વડવાણ, અમદાવાદ, લીંમડી, રાંદેર, મુરત,

જુનાગઢની વંશાવલિઓમાં બીજા પણ એક રાયરાયાન આપણા પૂર્વજોમાં છે. પણ એ વંશાવલિની મારી નક્કર અસારે કાંઈ હાથ આવતી નથી.

હૈદરાબાદ, આદિ આપણાં જૂનાં નવાં નિવાસ સ્થાનોના. ઇતિહાસ આપણે બને તેટલા મેળવવા અને બનતી બારીકીથી તપાસવા અને બે-સાડવા જોઈએ.

૧૦. આ સાધનો ઉપરથી આ ચારસો વર્ષના ગાળાના આપણી નાતના ઇતિહાસને વિષે કેટલુંક જાણવાનું મળી આવશે એમાં શક નથી. સુલતાનો અને સૂબાઓના ઇતિહાસમાં આપણે જોઈએ છીએ કે દેસાઈઓ અને ઠાકોરો એકથી વધારેવાર એમની સામા થયા છે, અને હર વખત એમણે તેઓને વર્ગો સુધી પહોંચેલા છે. સૈયદો, નિઝામુલ્મુલ્ક, અને બા-હરાવ પેશવાના સમયમાં ગુજરાતી સૂબાગીરી માટે વર્ગો સુધી બંધેડા, અંધાધુંધી, અને વિગ્રહો પણ પ્રવર્ત્યાં, તેના સંબંધમાં આપણી નાતે આગળ પડતો ભાગ લીધેલો છે. અમદાવાદ, ભરૂચ, મુરત અને હૈ-દરાબાદમાં આપણે લાંબા વખત સુધી લશ્કરી નોકરી બજાવેલી છે. અને મુલ્કસીદગીરી તો આપણે સૌથી વધારે ખેડી છે. આ સર્વને લગતી જે જે કંઈ ચોક્કસ વિગતો હાય આવે તે દેશના ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જાણેને તુચ્છ હોય, પણ આપણી કામના ઇતિહાસમાં મહત્વની થઈ પડશે. બેશક, ગમે તેટલો પ્રયાસ કરતાં આપણને બધું નહીં મળી શકે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે, કે પ્રયાસ કરનાર નિરાશાના અનુભવથી મુક્ત રહે. અંધકા-રના પટમાં કોઈ કોઈ પુરૂષ અગર બતાવાને લગતી કંઈ કંઈ હકીકતની પુટ્ટી આપણે સુધી શકીએ એટલાથી જ સંતોષ. માનવાનો છે.

૧૧. આ સર્વ સાધનોમાંથી વધારે જૂનાં આપણને ઈ. સ. ૧૪૫૦ ની પેલી તંરદ લઈ જશે એમ ધાર્ડું. આથી વધારે જૂના કાલને માટે વિશ્વસનીય પુરાવો સિક્કા, તામ્રપત્ર, શિલાલેખ, ઇમારતો, મૂર્તિઓ, ઇતિહાસ અને સાહિત્યનો હોઈ શકે. ગુજરાતી, પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, કે દ્રાવિડી સાહિ-ત્યમાં આપણી નાતના કોઈએ કંઈ અમર નામના કરી હોય તો તે જાણ-વામાં નથી. પ્રાણલાલ મધુરાદાસ કૃત કોલંજસનો ઇલાકાત (તરજુમો) અને ભગવાનલાલ સંપતરામ કૃત સૌરાષ્ટ્ર દેશનો ઇતિહાસ એ આપણી નાતની પહેલવહેલી જ સાહિત્યસેવા હશે એમ જણાય છે. ઇતિહાસોમાંથી આપણી નાતના પુરૂષોનાં નામ અને તેમને લગતી હકીકત આદિ તારવવાને વિષે ઉપર લખાઈ ગયું છે, તેમાં ઉમેરવાનું કંઈ રહેતું નથી. મૂર્તિઓમાં આપણી નાતની સાથે ખાસ સંબંધ ધરાવનારી બે ખંભાતમાંની અને પ્રભાસ-માંની માતાની મૂર્તિઓ-જૂની ને જૂની હજી સુધી વિદ્યમાન હોય, તો તે-મના ઉપરથી આપણી નાતને વિષે બીજાં કોઈ સાધનથી ન મળે એવી

કેટલીક અને ચોક્કસ માહિતી મળી શકે એમ ધારું છું. એ મૂર્તિઓ ધ્વજ-
યાનો સમય એ વિષયનો માહિતગાર તેમને તપાસીને કહી આપી શકે,
અને તે ઉપરાંત તેમની આકૃતિ, તે ઉપર પાડેલાં સાંકેતિક ચક્રો, અક્ષ-
કારો, આદિ ઉપરથી ધર્મની કંઈ બાવનાઓએ મૂર્તિઓમાં સાંકેતિક
રહસ્યો વડે સમાવેશી છે, તથા એના ઉપાસકો પોતાને રાજવંશનાંના ગ-
ણતા હતા કે સામાન્ય પ્રજા વર્ગના, અને રાત્રાત્ર ધારણ કરવાં, જગીરો
ભોગવવી, મુત્સદ્દીગીરી કરવી, તે ઉપરાંત એઓ ખીજા કયા ધંધા પોતાના
ગણતા હતા, એ વગેરે પણ એ વિષયના પંડિત મૂર્તિઓને તપાસીને કહી
આપી શકે. એકંદરે મૂર્તિઓ અને મંદિરો આપણે કંઈ સ્થાપ્યાં કે બાંધ્યાં
હોય, કુવા કે વાંવ બાંધાવ્યાં હોય, પ્રાચીન હવેલીઓ કે પોળો બાંધાવી
હોય, જૂના કોટ કે તેના કોઇ ખુરજ કે મોરચાની સાથે આપણે કંઈ
સંબંધ હોય, અને તે આટઆટલે વર્ગે કંઈ પણ વિશ્વસનીય સાધન કે લે-
ખથી જણવામાં આવે, તો તેથી શોધક અને પ્રાચીનતાના પ્રેમીને અપૂર્વ
આનંદ થાય એમાં શક નથી. પણ ઇતિહાસનો આવો બારીક અને વિ-
સ્તૃત અભ્યાસ આપણા દેશમાં હજી શરૂ થયો નથી. અને કદાચ સરકારી
આર્કીઓલોજિકલ ખાતાની બહાર-કોઈ કાળે પણ શરૂ થઈ શકશે નહીં.
પરંત્રતાના સૈકાએ તમે દટાએલા આપણા દેશમાં પ્રાચીનપૂજા કેવલ સાં-
સારિક અને ધાર્મિક રીતરીવાજોમાં રહી છે. મકાનો ને પોળો, કિલ્લાઓને
શહેરો, લેખો ને દસ્તાવેજો, માલેદી ને માલેકના દર એક જાતના પુરાવા,
વારંવાર હિતભિન્ન થઈ ગયાં છે, એક સત્તાનાં અંદોરમાંથી ખીજી સત્તામાં
બાંધકામો ઉભાં થયાં છે, એ પૂરાં ચણાઈ રહે તે પહેલાં તો ત્રીજી સત્તા
એ આવીને તેને પાછાં જમીનદોસ્ત કર્યાં છે. આગ, પ્લેગ, દુકાળ, ધાડો,
હાપા, વિગ્રહો વગેરેથી આખાં શહેરો અને પ્રાંતો અનેકવાર હવ લઈને
નાહાં છે, અને ભટકતાં ભટકતાં તૂટતાં વેરાતાં જે ટોળાં ને જ્યાં કંઈ દીક
જણાણું ત્યાં તે દિશર થયું છે અને નવેસરથી પાછી પોતાની કોમની ઇ-
મારત છેક પાયામાંથી ચણવા માંડી છે. આપણા દેશના લાંબા દુઃખમય
ઈતિહાસનું સામાન્ય રૂપ આવું છે. કંઈ પણ વસ્તુ યોગ્ય પરિપાકને માટે
જેટલો સમય લાગે તેટલો સમય ટકેલી નથી; વાવેલું ઉગવા માંડે, પણ તે
લણવાનો વખત આવી પહેાંચે તે પહેલાં તો તેમાં બેળ પડે, અને પાછું
ફરીથી વવાય તેની પણ યોગ્ય વખત મળી પાછી એની એ દશા. વલખી
સત્તા બાંગી ત્યારથી વનરાજ સુધી, ફરણ વાધેલા પછી અકબર સુધી,
અને ઔરંગઝેબ પછી બ્રિટિશ સત્તા જમતાં સુધી ગુજરાતને આ પ્રકા-

રત્ની અવ્યવસ્થા અને અધાધુધી સહેલી પડી છે. તેમાંથી આપણા જેવી મુઠ્ઠીબર માણસોની નાતના ઇતિહાસનો તે કેટલો અને કેવા પ્રકારનો પત્તા લાગે ?

૧૨. ત્યારે જો અકબરના વખતમાં નહિ તો શું આપણે અક્ષાઉદ્દીન ખીલજના વખતમાં પંજાબ કે ઉત્તર હિંદથી આવ્યા ? આપણે પંજાબથી આવ્યા એ દંતકથા ખરી કે ખોટી ? પંજાબથી નહીં તો ક્યાંથી આવ્યા ? લહ્દુ અને જગમનનીઃ દંતકથા સાથે આપણને શો સંબંધ ? પંજાબ અને ઉત્તર હિંદના ખતરીઓ અને આપણે મૂળ એક ખરા કે નહીં ? મૂળ એક નહીં તો આપણે કોણ ? મૂળ એક તો આપણે ક્યારે જૂદા પડ્યા ? કોણ જાણે.

૧૩. આપણા રીત રીવાજમાંના કેટલાક ગુજરાતી નથી. લગ્નમાં આપણે ઋક્ષિમણિ વિવાહનું કેટલુંક મનસ્વી અનુકરણ કરીએ છીએ, ખીજ કેટલાક વિધિઓ અને કેટલીક રમતો (ખીજ કાઈ નાત નથી કરતી એવી) કરીએ છીએ, તણી છાપીએ છીએ, મત્સ્યવેધ કરવાને નામે અમુક રીતે ઉભા રહીને અમુક સ્થળે અમુક રીતે તરવાર અડકાડીએ છીએ, ઈંદ્રાયો પૂજીએ છીએ; આ અને ખીજ માતા આદિને લગતા, રીવાજો આપણામાં છે તે ખીજ કોનામાં છે ? એમાંથી કેટલા આપણા મૂલના અને કેટલા જુદે જુદે વખતે જુદી જુદી સમઝથી જુદા જુદા લોકોનાં અનુકરણ કરીને આપણે સ્વીકારેલા ? એ રીવાજોને લગતા, તેમ જ આપણાં ઘેરાંનાં ગીતોમાં, રડવા દૂટવામાં, અને ઘરગથુ બોલવા ચાલવામાં કેટલાક શબ્દો ને પ્રયોગો આવે છે તે ગુજરાતી તો નથી ત્યારે એ કંઈ બાબતના ? ખીજ કયા લોકો દેશના કયા ભાગમાં એ શબ્દો વાપરે છે ? કોણ જાણે.

૧૪. આ સર્વ સવાલોનો કોણ જાણે એ એક જ જવાબ ખરો છે પણ આપણા ઘરડાઓ એ સવાલોના અનેક જવાબ આપતા, કંઈક એમણે એમના ઘરડાઓ પાસેથી સંભાળેલા, તો કંઈક જાતે જ ઉપજાવી કહાડેલા. પોતાની નાતની વડાઈ જેમ વધારે જણાય તેમ એમને વધારે આનંદ, એટલે એ જવાબોમાં સત્યાસત્યની, પુરાવા શુરાવાની, કે પુર્વાપર

* જગમન કે જગમર ? અને આ એ જુદા જુદા માણસ કે એ બાઈઓ કે જગમન (૧૨) પિતાનો પુત્ર લહ્દુ ? વળી એ અકબરના વખતમાં થઈ ગયા કે તે પહેલાં કે તે પછી ? આ સવાલોથી સુચિત થાય છે તે સર્વ રૂપોમાં એ દંતકથા પ્રચલિત છે. વળી ઉત્તર હિંદની ખતરીઓની અને ઇતરીઓની અનેક નાતોમાંથી કેટલીકમાં પંચ મળે અને જો તે મુકરર કરેલું કામ કર્યા વગર વીખરાઈ જાય તો લહ્દુ જગમન (૧૨) ને ગાળો દેતા દેતા વેરાવાનો રીવાજ છે, એ રીવાજનો શો અર્થ ?

સંબંધની પણ એમના મનને કશીયે ઘડલાંગ પડતી નહીં. સુખી બીચારા! આપવડાધથી પોતાનો જીવ કુલાય, અને બીજા કોઈને તલ માત્રનું નુકસાન નહીં, ત્યારે તેને ખોટું કહેવામાં શા સાર? અગર “સાચું” ચે નહીં, તમે કહો છો તે કંઈ પુરાવો નથી, પુરાવો લાવો, પછી તે કસી જોતાં જોવાની વડે તે ઉપર વિચાર, હાલ તો તમારું માનવાનું ચે નહીં, ન માનવાનું ચે નહીં,”—એ પ્રકારની શાસ્ત્રીય તટસ્થતા શા કામની? કલ્પનાની લીલા વડે જ બધું સરતું હોય તો શોધખોળની મગજમારી વળી શા માટે?—હું નહાનો હતો ત્યારે મરહુમ પ્રા—બાઈએ એક દિવસ મને રાજ જાગ્રમેજ્જના વખતથી માંડીને આપણી નાતની “ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ” કહ્યો હતો: એક દિવસે નહીં, એક રાત્રે: એ શેતરંજમાં હાર્યા તે પછી મેં એમને કહ્યું, “વાર્તા કહો,” એટલે એમણે આ માંડી. તપ્તીએ અટલીને ખેંચા હતા, હુકો ગડગડાવતા હતા, અને વચ્ચે વચ્ચે “સમજ્યામાં આપ્યું ને?” એ શબ્દોને પણ ફરી ફરીને ગડગડાવતા હતા, અને ધીમે ધીમે વાત વિસ્તારતા હતા. એ એમની વાત બે અઢી કલાક ચાલી. અને એ મને એટલી પ્રિય લાગી કે થોડા દિવસ પછી વળી એવો કંઈ પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે મેં માગી લીધું કે એની એ વાત ફરીથી કહો. એ કહે, “વાર્તા નહીં જો, એતો આપણી નાતની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ છે.” અને એમણે પાછો હુકાના ગડગડાટની સાથે આરંભ કર્યો. પણ અડસોસ; દશબાર મિનિટ પણ ન થઈ એટલામાં મારે એક બે વાર સવાલ કરવા પડ્યા, કે “તે દિવસે તમે આમ કહેલું પણ આજે જુદું” કહોછો, ત્યારે એમાંથી ખડું કયું?” અને આગળ ચાલતાં બીજી પણ એક બે વાર મારે એવાને એવા સવાલ ઉઠાવવા પડ્યા, એટલે એઓ સાહેબ તો છેડાઈ પડ્યા, અને તે રાત્રે એમનું “ઇતિહાસ”—કથન અધુરું જ રહ્યું. અરેરે મારા વૈશમ્પાયન! તમે કે તમારા અતેજાનેક પ્રતિનિધિઓમાંથી કોઈ આજે એ જરી પુરાણી કહાણી કહેવા માંડે, તો તેને મૂઝમાંથી જ છેઢવી પડે—આરંભમાં જ સવાલ કરવો પડે, કે એ જનમેજ્જ કયો? ક્યારે થયો? પરીક્ષિતનો પુત્ર જ એમ માનવાને કંઈ પુરાવો કે આધાર છે ખરો કે? અને આવા સવાલોમાં એ આપણા જૂતા જમાનાના કુલાલોએને હડહડતી નાસ્તિકતા લાગે, તો આપણને એમના અંધ વિશ્વાસુપણમાં વાર્તા અને ઇતિહાસ વચ્ચેનો ખેદ જ છેક ભૂલી જવાતો લાગે. આવા આવા મતભેદ અને દલિભેદનો ઉપાય માત્ર સચ્ચરી અને કેળવણી. આટલું નિર્વિવાદ છે કે ગયા જમાનાના આપણા તમામ ઘરેણાઓ આપણે મુલ પંજી બધી આવ્યા એમ ચોક્કસ માનતા હતા. અને તે માટે બીજા પણ

એ વાત નિર્વિવાદ છે. (૧) પહેલી એ કે એમની માન્યતાને માટે એમની પાસે લેશ પણ આધાર હતો નહીં. (૨) અને તોપણ અને એથી ઉત્તરી બીજી એ કે આપણે અને પંજાબ (કે ઉત્તર હિંદ) ના મુળ એક, એ માન્યતાને બલે આપણુ ગુજરાતી અલ્પક્ષત્રિયોમાં કેટલાંક ઉત્તરના ખતરીઓનાં કુટુંબ જુદે જુદે સમયે દાખલ થઇ ગયેલાં છે. કોઇ વખતના આર્ય આવેલાં, તો કોઇ નહોતાં. કેલાં આવેલાં, કન્યા કે વરની અછતને વખતે ખાસ પ્રયાસથી આણવામાં આવેલાં. અને એ કુટુંબોની નીતિરીતિ આપણા કરતાં જુદી અને ઉત્તરતી હોવાથી આપણી જાનપાનાદિની સામાન્ય નીતિરીતિ એમની હાજરી અને એમના દાખલાને લીધે ઉત્તરતી થવા પામી છે, એમ પણ ઉમેરવું પડે છે.

૧૫. એ પંજાબ (અને ઉત્તર હિંદ) ના ખખખા (કે બીજા) ખતરીઓ અને ઉત્તરીઓ “અલ્પક્ષત્રિય” નથી. મૂળ ક્ષત્રિય શબ્દનાં ધસાતાં ધસતાં ‘ખતરી’ અને ‘ઉત્તરી’ રૂપ થયાં છે. ગુજરાતીમાં વળી ‘ખાતરી’ એવું ત્રીજું રૂપ પણ થયેલું છે. ખતરી, ઉત્તરી, ને ખાતરીમાંના કોઈને “અલ્પક્ષત્રિય” નામ ધારણ કરવાનો હક્ક નથી; અગર જો કે આ બ્રિટિશ રાજ્યના દૂતાવળામાં કોઈ યોગ્ય એ નામ નવું (અને જોડું) ધારણ કરી બેસે તો તેને અટકારી શકાય એમ પણ નથી. આ “અલ્પક્ષત્રિય” નામ ઉપરનો આપણો એકલાનો આ પરાપૂર્વનો હક્ક જાણીતો અને સર્વ માન્ય છે. એ “અલ્પક્ષત્રિય” નામનો અર્થ શો ?

૧૬. નાગરબ્રાહ્મણ અને નાગર વાણિયા એટલે વડનગરના બ્રાહ્મણ અને વાણિયા; મોઢબ્રાહ્મણ અને વાણિયા એટલે મોઢરાના; શ્રીમાળા તે શ્રીમાળ-ભિન્નમાળના; ઉદીચ્ય તે ઉત્તરના; એમ ગુજરાતી કાઠિયાવાડમાં ઘણી નાતોના નામનો પૂર્વાર્દ રથવચ્ચક રૂ છે એ જાણીતું છે. એ પ્રમાણે અલ્પક્ષત્રિય એટલે શું અભાવર્તના ક્ષત્રિયો ? પણ અભાવર્ત નામનું સમાન્ય આરંભમાં “અલ્પ” એવું હુંકું રૂપ થાય એવો ખીજો એક પણ ખખખો નથી. સમાસના આરંભમાં એટલે અભરિ, અભાવર્ત, અભારણ્ય, અભરાક્ષસ, અભર્ય, અભાંડ, એવા એવા અસંખ્ય દાખલાઓમાં ‘અલ્પ’ નો અર્થ અલ્પ અગર બ્રાહ્મણ જ થાય છે. વળી અભાવર્તને સરસ્વતી નદીનો પ્રદેશ અને એ પ્રદેશને માટે “સરસ્વતી” શબ્દનો પ્રયોગ જાણીતો છે.

જનુઆ અને માનેક દાખલાઓને માટે જોએ એટ્ટીયર, ગુજરાત, નાતો. અને એનાં કારણે વિરેના કંઈક વિચારને માટે જોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીનું પટેલી પ્રદિત્ય પરિપદ આગળ કરેલું લાખણ.

સારસત-બ્રાહ્મણો એટલે સરસ્વતી નદીના પ્રદેશના-બ્રહ્મા વર્તના બ્રાહ્મણો * આપણે પણ બ્રહ્માવર્તના ક્ષત્રિયો હોત તો આપણું નામ એ પ્રમાણે સારસ્વત “ક્ષત્રિય” કેમ ના હોત ?

૧૭. બ્રહ્મક્ષત્રિય શબ્દનો બીજો અર્થ આ હિંગુલા પુરાણમાં અને બીજો કેટલેક સ્થળે એવો કરવામાં આવેલો છે કે ક્ષત્રિયોનાં કર્મ છોડીને બ્રાહ્મણોનાં સ્વીકારનાર ક્ષત્રિયો મટીને બ્રાહ્મણો બનનાર-ક્ષત્રિયો. આ અર્થ અશુદ્ધ કહી શકાય નહીં, પણ ઇતિહાસની વીગતો જોડે બંધ બેસતો આવતો નથી એટલે અસ્વીકાર્ય જ ગણવો પડે છે. અનુસ્મૃતિ અને બીજા શિષ્ટ આચાર ગ્રંથોમાં બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયોનાં કર્મ અને અધિકાર સ્પષ્ટ છે. દાન દક્ષિણા લેવાનાં અને યજ્ઞાદિ કરાવવાનાં બ્રાહ્મણોનાં કર્મ અને અધિકાર બ્રહ્મ-ક્ષત્રિયોએ કે કોઈ પણ જાતના ખતરીઓએ, કે બીજા કોઈ પણ નાતે કદાપિ લીધેલાં નથી. એથી ઉલટું શસ્ત્રાસ્ત્ર ધરવાના અને વાપરવાના—લોક-શાસન અને લોકરક્ષાથી માંડીને હલકામાં હલકી સીપાઈગીરી અને શિકારીગીરી કરવાના—કર્મ અને અધિકારને વિષે ચોપડીઓમાં લખેલી હકીકત પૂરેપૂરી ખરી નથી. એ કર્મ અને અધિકાર એકલા ક્ષત્રિયોનાં કદાપિ ન હોતાં; બ્રાહ્મણોએ તે પૂરેપૂરાં કદાપિ છોડ્યાં નથી; દ્રવિડો અને અનાયો પાસેથી તે કદાપિ પૂરેપૂરાં કુટવી લેવાયાં નથી; શસ્ત્રાસ્ત્ર બળથી જ અનાયની એક પછી એક જાત હિંદમાં પેડી છે અને લાંબો કાલ ટકી, હિંદની ઉંચી નીચી નાતોમાં જુદે જુદે વખતે દાખલ પણ થઈ ગઈ છે. બ્રહ્મક્ષત્રિયોએ એ કર્મ અને અધિકાર કદાપી છોડેલાં નથી. ખતરી, છતરી, ખાતરી, બજાસાળી, લુહાણા, ભાટિયા આદિએ છોડ્યાં, શસ્ત્ર ધરનારા મટી શસ્ત્ર ધડનારા અને શસ્ત્ર વેચનારા બન્યા, રાજકર્તા અને લડાયક કોમ મટી તેઓ વિદ્યાસેવક, કારીગર અને વ્યાપારી બન્યા, એ વગેરે કપોલ કલ્પિત રચનાઓનું જાણ શુદ્ધવાનો એક જ આશય હોઈ શકે, તે એ કે એઓના પૂર્વજો એક વાર ક્ષત્રિય હતા એવો આ આડકતરી રીતે દાવો કરવો. પરંતુ દાવો કરવો એ એક વાત છે; પુરાવો રજૂ કરવો એ બીજી વાત છે. વળી ક્ષત્રિય મટી શસ્ત્ર વેચનાર, શસ્ત્ર ધડનાર, વેપાર કરનાર આદિ બન્યા હોય તે “બ્રહ્મક્ષત્રિય” કેવી રીતે ? વિદ્યાસેવક બન્યા હોય તો જ “બ્રાહ્મણ” બન્યા છીએ એ દાવો ટકી શકે, અને “બ્રહ્મક્ષત્રિય” નામ પરંતુ તરાપ મારવામાં કંઈએ યોગ્યતા આણી શકાય. પરંતુ આ કોમો વિદ્યા અને વિદ્યા સેવામાં કેવળ શુદ્રો છે, હાલમાં જ કેવળ નહીં, સેંકડો વર્ષથી તેમની એ ખાસીયત જ ગણાતી આવી છે કે વિદ્યાને ને તેમને ખાસ કરીને સંસ્કૃતને

અને એમને બારમો ચંદ્રમા! એટલે અલ્લક્ષત્રિય શબ્દનો આવો અર્થ કરવાનો પ્રયત્ન એ દ્રોમોની પાયરી ગમે તે પ્રકારે પણ કંઈ ઉચ્ચી સ્થાવવાના આશયથી કરવામાં આવેલો છે, અને દૂષિત છે, એજ સિદ્ધ થાય છે.

૧૮. ત્યારે એ શબ્દનો અર્થ શો? આ સવાલ ઉપર હિંદના ઇતિહાસને અંગે ચાલી રહેલી શોધ જોળમાંથી આજ સુધીમાં એક જ સ્થળેથી પ્રકાશનું એક જ કિરણ મળી આવ્યું છે. એ સ્થળ તે વસલી રાંઘનઓનાં તામ્રપત્રો, અને મેવાડના રાણાઓના મૂળ પુરુષ બાપ્પા રાવળ વિખેના-સેખોમાં, પ્રશસ્તિઓમાં, અને બીજી રીતે જળવાઈ રહેલા-મથુતરી સ્થોકોમાં છે. એ તામ્રપત્રોની, બાપ્પા રાવળની, અને એ સ્થોકોમાંના કેટલાકની સાસો નિશ્ચિત થઈ શકી છે. અને એ તામ્રપત્રો તથા સ્થોકોમાં “અલ્લક્ષત્ર” શબ્દનો ઉપયોગ જોવામાં આવે છે. પણ હાં એ શબ્દનો અર્થ એવો તો નથી જ અને એ તામ્રપત્રો, સ્થોકો તથા બીજા પુરાવા ઉપરથી હિંદના પ્રાચીન ઇતિહાસના વિદ્વાનો આપણી કેટલીક નાતોની ઉત્પત્તિ તથા તેના ઇતિહાસને વિશે એવી તો નવીન અટકો જાંઘવા લાગ્યા છે કે એ અશ્વત્થ પૂર્વ વાતો કાને પડતાં આપણા જૂના વિચારના ધરડાઓ તો દિડમૂઠ જ બની જાય. એ વિચારો અને અટકોને ન્યાય મળે તેની ખાતર એ વિસ્તારથી અને કારણ કાર્યના સંબંધના અંદાજ બરાબર એસાડીને તેમ જ એમાં કેટલું નિશ્ચિત ગણવા જેવું છે તો કેટલું હજી વિચારવા જેવું હોઈ અનિશ્ચિત છે તે સ્પષ્ટ જુદું જુદું તારવી આપીને જ લખવા જેવા છે:-જેને માટે આ લાંબા થઈ ગયેલા નિબંધને છોડે થોડા સ્થળે કે પુરતો સમાસ નથી. માટે હાલ તુરત તો એ વિષયના જિજ્ઞાસુઓને ભલામણ કરીને જ અટકવું પડે છે, કે તેમણે રા. રા. દેવદત્ત રામકૃષ્ણ ગોપાલ લાંડારકર દ્વારા “ગુજરાત” ઉપરનો અંગ્રેજી નિબંધ વાંચવા, કેમ જે તેમાંથી એમને આ તામ્રપત્રો, સ્થોકો, વિચારો, અટકો, અને ચિંત્ય વિષયોને લગતી ગારી માલીતી મળી શકશે.

બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર.

અન્યસજ્જનો આપણે માટે શું ધારે છે ?

(૪)

(એક સાદોદા નાગર સત્તારી.)

મુરબ્બી બાઈ,

કેટલાક મહિનાથી આપની ન્યાતના ગુણદોષ માટે મહારા વિચારો જણાવવા આપ કહ્યો છે એ રીતી તમારે માટે તો ઉત્તમ કહેવાય કેમકે વાંકને વાંસો દેખાય નહીં એ કહેવત પ્રમાણે પોતાના દોષ પોતાને ન લાગે અને ગુણ જ નજર આગળ રહે તેથી કોઈની પાસેથી પોતાની હકીકત જાણવી એ પોતાને સુધારવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. પણ કહેનારને તેમ કરવું બહુ ખોટું લાગે છે. કેમકે પોતાને સુધારવાને બદલે પોતાના ગુણદોષ તરફ નજર કરવાને બદલે પારકાનાં છીદ જોવા બેસવું એ પોતાના પગ તળે બળતું હોય ને સામેની આગ ઓલવવા જેવો પ્રયત્ન છે. બીજાના ગુણની પ્રશંસા કરવી તેમાં તો કાંઈ કોઈને પણ સંકોચ આવે નહીં પણ સામાના દોષોની ટીકા કરવી એ પોતાનો દોષ વધારવા જેવું છે. વળી તમારી ન્યાતનો મને ખાસ પરિચય નથી. જવશ્યે કોઈક ઘર સાથે પરિચય હોય તો તે પણ ન્યાતની હકીકત જાણવા જેવો નહીં તેથી માત્ર સાંભળેલી વાત ઉપરથી ચર્ચા કરતાં વખતે હોય કાંઈ ને લખાય કાંઈ એમ લાગવાથી આઠસા દિવસ મુધી કાંઈ પણ ઉપદ્રમ ન થઈ શક્યો પણ તમારે એ માટે આપનો આગ્રહ છે તો આપના કહેવાથી હું મહારા વિચાર જણાવું છું, તેમાં કાંઈ વધારે ઓછું લખી જવાય તો બહુ દોષરૂપ ગણશે નહીં.

પેહેલાના વખતમાં કેળવણીની બાગતમાં તમારી ન્યાત દેવી હશે તે તો મને ખબર નથી પણ હાલમાં તો ઉચ્ચ કોમમાં ગણાતી સર્વ કોમોમાં તમારી કોમ એ બાબતમાં સર્વોપરી ગણી શકાય. વખતે એકાદ બે ન્યાતોમાં તમારી સરખામણીમાં સરખાવી શકાય એવી કેળવણી હશે પણ તેથી તમે આગળ વધો એવાં સર્વ ચિન્હો જણાય છે અને તેને માટે તમે જે જે પગલાં લીધાં છે તે સ્તુતીયાત્ર છે. દેશના અનુભવી આગેવાનો અને બીજા પણ ડાહ્યા માણસો કહે છે કે આપણે જોઈએ તે માગવું તે કરતાં તેને માટે યોગ્યતા મેળવવી એ વધારે યોગ્ય છે. અને જેવી જોઈએ તેવી યોગ્યતા કેળવણી વીના આવવાની નહીં. કેળવણી એજ સાક્ષતા જમાનાનું લક્ષ્ય બીજું છે. અને તેને વ્યવહાર રૂપ આપવાનો તમે જે પ્રયત્ન આરંભ્યો છે તે યોગ્ય જ છે. જમાનાને અનુસરતા મુદ્ધારા કરવાને અને તેથી મળતાં મુખોનો આનંદ લેવાને તમારી ન્યાતમાં એક સરખો ઉત્સાહ લાગે

છે. અને વળી વધારે ખુશી થવા જેવું તો એ છે કે ઉમ્મરે પહેંચેલાં સ્ત્રી પુરુષો પણ એક સરખો ઉત્સાહ બતાવે છે તે વાત તમારા કોન્ફરન્સ અને મહિલાપરિષદ વિગેરે કાર્યોથી જણાય છે. પણ ગમે તેવું સારું પણ બારીકાઈથી નોંધએ તો કાંઈક દોષવાળું હોય છે. તેમ તમારી કેળવણીમાં પણ જણાય છે. ખરી વાત છે કે બીજાની સરખામણીમાં તમારી ન્યાત સારી કેળવાએલી છે. પણ તેમાં સંગીન હંડાણ લાગતું નથી. કેમકે જ્ઞાન એવી અપાર વસ્તુ છે કે તેના સાચા પ્રેમી બક્તને તેનો છોડા આવેલો જણાતો નથી. જેમ જેમ માણસ જાણવાને પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેમ નવી નવી બાબતો તેની દ્રષ્ટી આગળ ખડી થતી જાય છે તેથી ખરા અભ્યાસીને અમે બહુ જાણીએ છીએ એવું ખોટું અભિમાન આવી જતું નથી. માત્ર જ્ઞાન સમુદ્રની સપાટી ઉપરનાને જ એ અભિમાનનું આવરણ હોય છે. ને તેવું તમારામાંના ઘણાંને હોય એમ લાગે છે. તેથી મને લાગે છે કે તમારી ન્યાત પુરું ઉત્સાહથી આગળ વધવાનો પ્રયત્ન કરે છે છતાં પણ જ્ઞાનની ગહનતા નથી. આ સાથે મહારે કહેવું નોંધએ કે તમારામાંના કોઈ ઉમ્મરે પહેંચેલા પુરુષો કે જેઓએ પોતે કેળવાઈ બીજાને કેળવી રંગેરગમાં જ્ઞાન પચાવેલું છે તેમને માટે આ કહેવું નથી તેવા જ્ઞાની અને અનુભવી પુરુષો તો હાલના યુવકોનાં હૃવતાં જગતાં પુસ્તકો છે અને દ્રષ્ટાંતરૂપ છે. એમનાથી બે શીખવા ધારે તો ઘણું શીખી શકાય પણ પોતાના જ્ઞાનના તેજમાં અંનન્ય ગએલાથી તેમ ન બની શકે એ પણ સ્વાભાવિક જ છે.

તમારી ન્યાતની સ્ત્રીઓમાં કોઈ નિરક્ષર હોય એમ લાગતું નથી. વખતે ઘરડાંમાંથી કોઈ હશે પણ ઘણું કરીને સાધારણ રીતે બધાં લખી વાંચી તથા સમજી જાણે છે એ તમારી ન્યાતની મહિલાપરિષદો બરાબ છે તેમાં લેખો વંચાય છે, તેની વ્યવસ્થા થાય છે એ વિગેરે ઉપરથી સહેજ સમજી શકાય તેમ છે. વળી સાંભળ્યું છે કે કેળવણી માટે તમારી ન્યાતનું ફંડ છે ને તેમાંથી ન્યાતના છોકરા છોકરીઓનો કેળવણીનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. લગભગ ફરજિયાત કેળવણી જેવી પદ્ધતિ કાંઈક અંશમાં હોય એમ લાગે છે અને એ બહુ ખુશી થવા જેવું છે. કોલેજની કેળવણી સ્ત્રીઓને આપી શકાય તેવો પ્રયત્ન પણ આરંભાયો છે તેથી દન્યા કેળવણીનું પરિણામ તમારી ન્યાતના ઉત્સાહી યુવાનો પોતાની ધારણા પ્રમાણે લાવી શકશે એમ લાગે છે પણ મધ્યમ વર્ગ અર્ધદમ્બ સ્ત્રીતિમાં હોય એમ લાગે છે. ચાલતા જમાનાના આગળ વધવાના પ્રયત્નો અને ઉપરથી દેખાતા સુધારા તથા

ગયા જાંનાનાની કેવળેશીની ખામી એ એ વચ્ચે હિંચકા ખાય છે. તમારી ન્યાતની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓના ક્રોધ ક્રોધ ગુણો અનુકરણ કરવા જેવા છે. તેમનામાં હિંમત, દ્રવતા, કહાપણ, ધન્ય ભક્તિ વીગેરે ગુણો સ્વાભાવિક હોય એમ લાગે છે, તે સાથે રૂઢીચોને વળગી રહેવું. નકામી પંચાતમાં પડવું વીગેરે અવગુણો હશે પણ હાલમાં ચડતી લાગે છે તે એ દ્રવતાવાળી માતાઓને જ આભારી છે એમ મને તો લાગે છે. “ગુરુણાં ચૈવ સર્વેષામ માતા પરમકો ગુરુઃ” એ વચન ખરેખર સત્ય છે. એક ઉત્તમ આચરણવાળી માતા સૌ શિક્ષકની બરાબર છે. મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીયો જે તમારી ન્યાતના નવા જન્માનાની માતાપદે છે તેમનામાં સાધારણ જ્ઞાન ધણું સારું છે. માત્ર તે જ્ઞાનને પોતાનું બનાવી ઉછરતી પ્રજાને સાધનભૂત થઈ પડે એવું કરવાની જરૂર છે અને તે થઈ શકે એમ લાગે છે કેમકે તેટલી જગૃતિ આતી ગએલી છે. જે પ્રાશ્નાત્ય પ્રજાને મોહ તણ દમ્ભ તેમના ઉત્તમ ગુણો આચરણમાં ઉતરશે તો ખરેખર તમારી ન્યાત સર્વના આદર્શરૂપ બનશે.

આપણો દેશ આગળ ગમે તેવો ધન, વિદ્યા, હુન્નરક્ષા વિગેરે સમૃદ્ધિથી બરપુર હશે પણ અત્યારે તો આપણામાં તેમાંનું કશું નથી તો પાછું મેળવવા માટે તે બધું જ્યાં ઉત્તમ પ્રકારે હોય ત્યાં જઈ તેનો અભ્યાસ કરવો એજ માર્ગ ઈષ્ટ છે ત્યારે તેવા વખતમાં બીજી કળવાએલીમાં ગણાતી ન્યાતોમાં પરદેશગમનના સવાલની હજી ઝપાઝપી ચાલે છે અને તમારી ન્યાતે તો તે સવાલનો ખુલાસો ધણું વર્ધથી કરેલો છે એ બહુ આનંદની વાત છે. પણ પરદેશગમનથી જે આપણું ગયું છે તે લાવવા સાથે તે લોકોના ઉત્તમ ગુણો આપણામાં આવવા જોઈએ અને દોષો ન આવવા જોઈએ, પણ વખતે દોષો પણ આવ્યા હોય એવું મને તો લાગે છે.

પૈસાની બાબતનો વિચાર કરતાં તમારી ન્યાત પૈસે ટકે સુખી હોય એવું મને તો લાગે છે તેમ વ્યવહારમાં કરકસરપણાથી વર્તતી હોય તેમ લાગે છે પણ હમણાં હમણાં વિદેશી પ્રજાની દેખાદેખીથી કે પૈસાના વધારાથી કે ગમે તે કારણથી કપડાં લત્તાંની બાબત મન કાણુમાં ન રહેતું હોય તેમ લાગે છે, મહાર્ કહેવું એમ નથી કે સુશોભિત વસ્ત્રો ન પહેરવાં એ પણ સોજ શણગારમાંનો એક શણગાર છે અને દરેક બાબતમાં જમાનો આગળ વધતો જ જાય છે એ બતાવી આપનાર ચિન્હ છે. પણ દરેક બાબત હદમાં હોય તે સારી. પૈસાદારનો વાદ સાધારણ સ્થિતિવાળાં કરવા જાય તો તેમાં તેમને દીવસ જતાં સોસલું પડે છે. પાસે પાંચ તોલા સોનું ન હોય તો શીકર નહીં પણ દેશનેજ સ્થ કપડાં તો એવાં જોઈએ કે બેમાંથી કાણુ પૈ-

માદાર તે ઝોળખાય નહીં. એમ કેટલાએ રૂપીયા મનનો મોહ તમ કરવામાં ઉડી જાય છે. અને તેટલી દરકત ખીચારા ધણીને કે બાપને વેઠવી પડે છે તે તમારા જેવી કેળવાએલી ન્યાતને ઘટવું નથી. કેળવણીનું સાઈ પરિણામ આપ્યું તો ત્યારે જ કહેવાય કે મનપર આવો દંડ કામુ મેળવી શકાય. મન દુષ્ટ મોહને વશ ન થાય, આપણે મનના કળમમાં નહીં પણ મન આપણા કળમમાં રહે. પછી બંને ધરે આપેલા દેખવ બોમ્બો. પણ આ બાબતમાં સ્ત્રીઓ કરતાં પુરોનો દોષ વધારે હશે. ઇંગ્રેજ કેળવણી પામેલ યુવાનો ઇંગ્રેજ જેવા પોશાક પહેરે અને તેમાં આપણા લોકોના પોશાક કરતાં ગમે તેટલો વધારે ખર્ચ થાય તો તે માટે કંઈ શીકર ન હોય. તે તેઓ પોતાની સ્ત્રીઓ, બહેનો, છોકરીયો વીગેરેને માટે પણ તેવો જ પોશાક પસંદ કરતા હોવા જોઈએ અને સ્ત્રીઓ તેને અનુસરે. પછી તેમાં વધારા ખર્ચ થાય તેમાં નવાઈ નહીં, પણ જરા વિવેક હુદ્દિ કામે લગાડી પૈસાને દુરપયોગ થતો અટકાવી આગળ કશું તેમ મનને કામુમાં રાખી મુદર કપડાંને ઉપયોગ થાય તો ધણું સાઈ ન્યાતવરાની બાબતમાં પૈસાનો દુરપયોગ તમાર ન્યાતમાં કેટલો થાય છે તે મદારા જાણવામાં નથી. પણ સાંભળવા પ્રમાણે બીજા કોઈના પ્રમાણમાં તો ઝોટો થાય છે. વળી મરણની મીજબાનીયે ઉડાવવાનું નાનું થયા સરખું લાગે છે એ ખુશી થવા જેવું છે. વરપોડામાં પણ સુધારો કરી કેટલોક નકામો ખર્ચ કરી પૈસા સંજમી સ્થિતી સુધારવાનું કપાયો લેવાય છે. આપણા દેશની પૈસા સંજમી સ્થિતી ધણીજ દંડગી છે અને તેથી દરેક ન્યાતો પોતપોતાનામાં એ બાબત ઉપર જોઈએ તેવું લક્ષ આપે તો નકામો જતા ધણી પૈસા બચાવી શકાય અગર મારા કામમાં લઈ શકાય પણ તેવું પડેલું પૈસાદાર-લોકોએ જ કરી જતાવતું જોઈએ. તેમજ જ ન કામું ખર્ચ બંધ કરવું જોઈએ તો બીજા લોકો પણ તેને અનુસરે. મનવા નોતી ઇચ્છા હોય તો વરાવરપોડામાં વપરાતો પૈસો કોઈ સ્થાવી અભ્યુદયના કામમાં વાપરી શકે.

તમારી ન્યાતના કાઈ કાઈ રીતેને તમારા જેવી કેળવાએલી ન્યાતને શરમ બરેલા છે તથા તે તરફ તમારું પગ લક્ષ દોરાએલું છે તો પણ કંઈ અવધારમાં મુકાયું નથી. કેળવાએલી સારું ન્યાતોમાં રાવ કુટવાના દુષ્ટ રીવાજે વર્ષોનાં વર્ષોથી ધર કરેલું છે. દુઃખના વખતમાં ખર્ચ કે ખોટું પણ રોતાની સાથે રાવું, કુટવાની સાથે કુટવું એ રીતે તેનું દુઃખના બાગીદાર થયાય! તેને દીવાસો મળશે ને દુઃખીયારાનું દુઃખ એણે મગે એ અણસમજથી આ રિવાજ શરૂ થયો હશે પણ હવે તો તેનું બાજ

ખીપણું સમજાતું નથી. જેમ દરેક બાળકમાં સાઈ, નરસું, મધ્યમ, અધમ વિગેરે ભેદ પડી શકે છે તેમ હુદ રીવાજના પણ પાડીએ તો પડી શકે છે. અજ્ઞાન. સ્ત્રીયો જેઓ લાજ શરમમાં સમજે નહીં ને આ સુખાઈ બતાવી આપવી એમાં જ મોટાઈ માને તેના કરતાં પણ તમારી કેળવા-એલી ન્યાતનો આ રિવાજ વધારે અજ્ઞાનતા અને અધમતા બરેલો જણાય છે. અને વધારે ખોટું તો એ છે કે આ ખોટું છે એમ સારી રીતે સમજવા છતાં પણ તેને છોડી શકાતો નથી. અને છોડી ન દેવાય તો ધુળ નાંખી પણ જરા સભ્યતા બરી રીત કોઈ સભ્યસભારી અમલમાં મુકે તો વૃદ્ધ સ્ત્રીયોની બારે ટીકાને પાત્ર થાય છે. આ તમારી આગળ વધેલી ન્યાતને છાજતું નથી. મહિલા-પરિવેશમાં આ માટે ઠરાવો થાય છે. પણ કોઈ અમલમાં મૂકાતા નથી. એ તો સો પોતપોતાની મેળે સમજીને બધે દરેકે ત્યારે જ થશે. વળી ધરનાં માણસો ખીચારાં પોતાના હુખમાં ભરીને રૂલાં હોય તેમાં વળી શોક પાળતાં હોય તેવાંને જમાડવાની સરબરા કરવી પડે તેમાં પણ અમુક ખવાય ને અમુક ન ખવાય એવા વાંધા ! ધરડું માણસ ભરી ગયું હોય ત્યારે તો બધું જ ખવાય ને જીવાન હોય તો તેલ મશાલા ખવાય. એ બધી પંચાત ખીચારાં ધરનાંને કરવી પડે એ કેટલું ત્રાસજનક છે. ધરનાં માણસ પોતાના હુખની લા-ગણીમાં ખાય પીએ નહીં ને શરીર ક્ષીણ થવાનો વખત આવે તેમ ન થાય તેટલા સારા હેતુને લઈને આ રિવાજ પડ્યો હશે એમ લાગે છે. પણ ગમે તેવો સારો શુભ હોય તો પણ હદ ઓળંગે એટલે દોષ રૂપ થઈ જાય છે. ખાંડના સત્તની ટીકડી એક પ્યાલા પાણીમાં માત્ર એક નાંખવાથી જોઈએ તેટલું ગળપણ આવી જાય એવી હોય છે પણ તે એમને એમ આપણે મોક્ષમાં મુકીએ તો કડવી લાગે છે કેમકે એ, હદ બહાર ગળી હોય છે તેવી રીતે તમારો આ રીવાજ હદ બહાર ગએલો છે અને તે જાલદી નીકળી જાય તો ઘણું સાફ.

હાલમાં વરવિક્રયનો વધી પડેલો રીવાજ ખીજી સર્વ કોમોનું લક્ષ તમારા તરફ દોરે છે. કેળવણીને પરિણામે તેમાં ઘટાડો થવાને બદલે વધારો જ થાય છે. છોકરાની માતા પોતાના છોકરાને રૂપિયાની ચેલીયો જ સમજે છે. છોકરાના પૈસા કરે છે ને પુરૂષો જાણે છે છતાં આંખ આડા કાન કરે છે. આ રિવાજનું અભિમાન એટલે સુધી વધી ગયું છે કે લગ્ન થતા પહેલાં છોકરીનાં માતૃપીતા જેટલી ખુશામત કરે તેટલી ઓછી છે. જો આ રિવાજને આશ્રયપુર્વક અટકાવવામાં નહીં આવે તો કન્યા વિક્રય કરતાં લેશ પણ ઓછા દોષને પાત્ર નહીં જણાય. આ રિવાજથી માત્ર

એક કાચદો થયો હોય એમ ઉપરથી જોતાં તો લાગે છે તે એ કે ઇન્દ્રિયાથી કે અનિચ્છાથી આપણા હિંદુસ્તાનમાં ચોતરફ ફેલાઈ રહેલો બાળલક્ષ્મીનો ધાતકી રીવાજ તમારી ન્યાતમાંથી નાશ પડ્યો છે અને વખત જતાં સરસ્વતિદેવીને પ્રભાવે મન મોટું થતાં વરવિક્રમનો રિવાજ નષ્ટ થશે તોપણ મોટી ઉમ્મરે લગ્ન કરવામાં ટેવાઈ ગએલાં બાળલક્ષ્મીને સ્થાન આપશે નહીં. પણ મેં પહેલાં એક વખત કહેલું છે કે દરેક વસ્તુ હદમાં હોય તે સારી તેમ વરની પેઢેરામણી હદમાં સારી પણ તેણે હદ મુકી તેથી તે રિવાજથી આજે તમારી ન્યાતના મનમાં ઉચ્ચપાયલ હોવા સાથે બીજાને ગ્લાની ઉપજાવે છે તે તમારા બેવી જમાનાને અનુસરતી કોમને નીચું જોવાય છે.

તમારા લોકોનો એક વાતનો આગ્રહ મનનું સાંકડાપણું અને કળવ-ણીની વિચીત્રતા અતાવે છે તે એ કે ગદારા સાંભળવા પ્રમાણે તમારામાં દસાવીસાના લેદ છે. હું અંજાનર બાણુતી નથી પણ એવું કહેવાય છે કે મૂળ તો તમે એક જોવા જ છો. તમારે ત્યાં ન્યાત હોય ત્યારે તમે તેઓને નોતરાં દો છો પણ આથે બેસારીને જમાડો છો અને તેમ છતાં જ્યારે એમને ત્યાં તમને બોલાવે તો જમવા જઓ છો ત્રીજે બાબતોનો તમારો સંબંધ ચાલુ છે તો પછી શા માટે તેમને તમારામાં બેળથી તમારો ઉદાર બાવ અતાવતા નથી. તમારામાંના ઘણા અરા જ્ઞાતિયધનની વિશ્વ છો તો તમારામાંનો પેટા ભાગ તો તમે દુર કરી શકતા નથી. કળવણીને પ્રભાવે મનની મોટાઈ આવવી જોઈએ તે માત્ર વાતોમાં આણુવા કરતાં દિયામાં આણુવી જોઈએ. મને લાગે છે કે પુવન સ્ત્રી પુરોને તો આ બાબતમાં વાંધા નહીં હોય પણ જદ અને આથેડ સ્ત્રી પુરોને ઘણા વખતથી એક ચીલામાં ટેવાઈ રહેલાં હોવાથી તે ચીસો છોડવો નહીં ગમતો હોય પણ તમારામાં તો ઉમ્મરે પહોંચેલાંઓ પણ બીનકેળવાએલાં નથી તો આ બાબ-તનો શાન્તીથી વિચાર કરી જોશો તો દેશની પડતી દશાનું આવા નાના નાના પેટા ભાગ એક કારણ છે તો દેશનો એક અવયવ જે એક જ્ઞાતિ તેમાંના મન દુર કરી તેને સજા અને વિસ્તારવાળા બનાવશે તો તમારી કળવાએલી ન્યાતને શોભા ભર્યું છે એમાં સંદેહ નથી.

જ્યાં દેશમાં વાતો વિધવા પુનર્લગ્નનો વાયરો તમારી ન્યાતમાં પલુ વાતો હોય તેમ લાગે છે. સ્ત્રીઓ એકમતે એ બાબતમાં વિશ્વ છે. પણ તમારી ન્યાતના પુરોમાં મુવાન વર્ષ એ માટે બહુ આગ્રહી હોય એમ દેખાય છે. વિધવાઓના અનાયાર અને નિઃશ્વાસથી લાગી આવે એ અસંભવિત તો નથી પણ એ સવાલ જ એવો મુંચવાડા ભરેલો છે કે સા-

ક્ષરોત્તમ 'રા. રા. ગોવર્ધનરામભાઈ જેવા સમર્થ લેખક એમના સરસ્વતી-ચંદ્રમાં વિદ્યાચતુર જેવા વિદ્વાન પાત્ર પાસે પણ નીચું પડાવી શક્યા નથી. આયની રીતે વીચારીએ તો આપણે પણ આ બાબતમાં શું સવા-ઈ જવાનાં કેમકે બાળલગ્નનો ભોગ થઈ પડેલી વિધવાઓને જોઈને ખરેખર સહૃદયી માણસને ત્રાસ આવ્યા વિના ન રહે પણ તેવી દુઃખી બાળાઓને સુખને માટે ક્ષણિક અને પામર સુખોની લાલચો બતાવી વર્તમાન સ્થિ-તીમાં ગોટાળો ઉભો કરવા કરતાં તેમનાં મન એવાં ઉન્નત બનાવવાં કે તેઓ પોતે જ એક કવિ કહે છે તે પ્રમાણે સમજે કે

સ્નેહલગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્ન સમ પાપ નથી.

જો લગ્નપદ્ધતી સ્નેહલગ્ન ઉપર રચાય ને બાળલગ્ન અટકાવવામાં આવે તથા માનસિક કેળવણી બદલે ઉત્તમ પ્રકારની આપવામાં આવે તો સ્નેહ ભૂતિ સ્ત્રીઓ કદી પણ પુરૂષોની પેઠે પામર ન બને એમ હું તો માનું છું તેથી પણ તેમની સ્થિતિની વીગેશ દયા આવતી હોય તો તેમને વ્યવહારથી અલગ રહી ધાર્મિક જીવન ગાળવાની વ્યવસ્થા કરી આપવી જોઈએ. અને તેવું જીવન ગાળી શકે તેવી સગવડવાળી સંસ્થાનો લાભ આપવો જોઈએ. વર્તમાન સ્થિતિમાં કાંઈ પણ અવ્યવસ્થા થયા વિના જે સુધારો થઈ શકે તે અમલમાં મૂકવો જોઈએ. આપણો દેશ બીજા દેશોની સરખામણીમાં કેટલો બધો પછાત છે તે સર્વ કોઈ ભાઈ બહેનો જાણે છે. તેના ઉદ્ધારને માટે સ્વાત્માર્પણ કરી કામ કરે તેવાં સ્ત્રી પુરૂષોની બહુ જરૂર છે. શુદ્ધસ્થાશ્રમમાં પડેલાંઓથી તેવું સ્વાર્પણ ચલું અશક્ય છે તેમને પોતાનાં છોકરાં ઈયાં વીગેરેમાં ઘણાં ધુએવાયલાં રહેવું પડે છે. તેમાંથી જે વખત મળે અને કાંઈ કરી શકે તે જ માત્ર થાય. પણ જેઓને પોતાનું કાંઈ કરવાનું જ ન હોય, બીજાને સુખી કરીને જ સુખી થવાનું હોય તેવાં સાર્વજનિક કલ્યાણનાં કામો વધારે સારાં કરી શકે છે. કેટલાક પુરૂષો પણ આવા વિચારથી સંસારમાં પડવાની ઇચ્છા નથી રાખતા. એવા જરૂરના વખતમાં વિધવાઓનાં લગ્ન કરવા લગ્નના પવિત્ર બંધનને શીથીલ કરી પ્રેમના ઈશ્વરીતત્વને નહીં સરખા બનાવવા કરતાં તેવી દુઃખી વિધવાઓને દેશહિતનાં કામોમાં યોજવામાં આવે, તેમનું નીરૂપણી જીવન પરાંપકારથી તારી દેવામાં આવે તો પોતાના સુખને ભોગે તે કેટલાં સુખી કરી શકશે તેનો ખ્યાલ આપ પોતે જ કરી લેશો. અને તેવો બધો વિચાર કર્યા છતાં પણ જો પુનર્લગ્નનો સવાલ દૃષ્ટી આગળથી ન ખસતો હોય તો એ તમારા હૃદયના માપથી તમે સ્ત્રીઓનું હૃદય માપો તેમાં સ્ત્રીઓનું અપમાન

થવા ખરાખર છે. પણ હવે આ સવાલ સ્ત્રીયોનો છે ને તેનો વિચાર કરવાનો અધિકાર પણ સ્ત્રીયોનેજ હોવો જોઈએ. સ્ત્રીયો પોતેજ બ્યારે પો-કાર કરે ત્યારે તે વખતે આપની દયાની લાગણીનો ઉપયોગ કરશો ને તેમને મદદ કરશો પણ હાલમાં તો સ્ત્રીયોનાં કોમળ મનને નકામો ચક્રોળે ચડાવવાથી ફાયદો નથી.

તમારામાં ઐક્ય જણાય છે પણ પાત્રાત્ય રંગથી રંગાએકું હોય તેમ મને લાગે છે કેમકે અંદર અંદરના રાગદ્વેષથી તમારી ન્યાત પણ મુક્ત નથી. ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રેટ્રેસ્ટ અને રોમન કેથલીક બારે મતભેદ ધરાવતા હોય પણ બ્યારે બહારનો કોઈ હુમલો આવે તે પ્રસંગે પોતાના મતભેદ ભૂલી જઈ પોતાનું ઐક્ય જાળવી રાખે છે તેવી રીતે તમારામાં પણ તમારી ન્યાતના કોઈ માણસને બહારના કોઈ તરફથી ટાંધ હરકત આવી પડે અગર કોઈ સાથે હરીફાઈ કરવાની હોય કે કોઈને આગળ પાડવો હોય કે તેવું ગમે તે કંઈ હોય તેવું પ્રસંગે બધાં એક યજ જાય છે ને પોતાના અંદરના રાગદ્વેષ તેડીને વખત કોરાણે મુકે છે. આવું ઐક્ય તે એક પ્રકારનું વિસ્તારવાળું સ્વાર્થીપણું જ કહેવાય પણ ન મામા કરતાં કાણે મામા સારાં એ કહેવત પ્રમાણે સમુગળું ઐક્ય ન સચવાય તેના કરતાં આવું પણ મોટું નથી. પરંતુ વખાણવા જેવું તો એજ કે અંદરના રાગદ્વેષ નાશ પામે ને બંધુબાપ, ઐક્ય વિસ્તાર પામતાં પામતાં ખીછ ગમે તે ન્યાતોનાં સ્ત્રી પુરુષો પણ આપણાં બાહ બહેન છે મટિ તેમને પણ આપણે મદદ કરવાની ફરજ છે ને તિરસ્કાર કરવો એ પાપ છે એવું મન મોટું યજ જાય ત્યારે આવું મર્યાદાવાળું ઐક્ય મટી આપણા કપી મુનીયોએ કહેલું આત્મચત્ત-સર્વભૂતેષુ એવા સર્વોત્તમ બાવથી બરેલું ઐક્ય યાય અને તેમાંજ આપણા આર્થજીકોની ખરી ખુશી છે.

દુકામાં કહેવાનું કે તમારી ન્યાત કેળવાએલી છે ને કેળવાય છે પણ તેની ખામીયો મુધારવી જોઈએ. મેળવેલું જ્ઞાન પચારી આચરણમાં ઉતારી શિખર કરવું જોઈએ. પેસાનો દુરપયોગ યતો આટકાવવો જોઈએ. પરદેશની વિદ્યા કળા શુણ વિગેરે સાથે દોષ ન આવે એવી સાવધાનતા રાખવી જોઈએ. સ્ત્રીયોની સ્થિતિ છે તેનાથી મુધારવી જોઈએ કન્યાકેળવણી પણ ધર્મ નીનીયુક્ત અપાય તો સારું. દરેક મુધારામાં ધાર્મિક અને નૈતીક કેળવણીને પ્રથમ સ્થાન આપવું જોઈએ. રડવા કુટવાના અને શોકમાં ખાવાના તથા વરવિક્ષપના હાનીકારક રીવાજને તજવા જોઈએ. મન મોટું કરી દિસા-એને તમારામાં ભેગવવા જોઈએ. વિધવા પુનર્લગ્નનો સવાલ સ્ત્રીયોના

હાથમા મુકવો જોઈએ તે માટે તમારે વિચાર કરવા કાઈ જરૂર હાલ નથી
અને એકા ઉદારતાવાળું જોઈએ આવું બધું થાય તો ખરેખર તમારી આત
મર્વમા સર્વોપરી ગણાશે એ મર્વ વાતોનો તમે વિચાર તો કર્યોજ હશે
પણ પુછવાથી મને જે ઠીક લાગ્યું તે મહારી અ'પ બુદ્ધી પ્રમાણે કહ્યું
તેમા કોઈને કામ ખોદું લાગે તેવું લખાયું હોય તો હું પણ તમારી
મેહેન છું માની ક્ષમા કરશો.

સ્થિતિ ભેદ.

અ જની ગીત

૧

વમત વૃત્ત કરતો ડાળે ।
પક્ષી, વાયુ, ગીતો જોડે ।
આનંદોદયિ ધ્રુ ધ્રુ રાળે ।
જાણુ ત્યાં હાવા ।

૨

પીંગરના પોપટજી જડ્યા ।
પાણીડા મોબલીએ ચઢ્યા ।
હૃદયમહી અગારા જડ્યા ।
જાણુ ક્યા હાવા ।

મુ'બાઇ.
૧૧-૪-૧૯૧૧

}

બી. કે.

રૂપિતા રમાળેને.

સ્નેહ અમે તો ધરીએ । આ નહાતી ।
સ્નેહ અમે તો ધરીએ ।
તુજ સ્નેહ વિના મરીએ । આ જહાલી ।
સ્નેહ અમે તો ધરીએ ।
દેનીરૂપ ત્રિયે । આ તુ છે,
બેટ અમે તે શી કરીએ । આ જહાલી ।
સ્નેહ અમે તો વરીએ ।
તુજ સ્નેહ વિના મરીએ । આ જહાલી ।
સ્નેહ અમે તો ધરીએ ।
સ્નેહ અમે તો ધરીએ । આ જહાલી ।
સ્નેહ અમે તો ધરીએ ।

ગીરગામ-મુ'બાઇ.
૧૨ સાવિત્રી પૂણ્યમા }

બી. કે.

નાતના ખખર અંતર.

તા. ૫ મી જૂલાઈને રોજ મુંબાઈ મુકામે આપણી નાતમાં એક આપણી નાતમાં ત્રીશયં જેઠ સાથે અમારે લેખી પડે છે. પોતાની એક ત્રી હયાત છતાં મુરનના વતની રા. મણીલાલ ઉમેરામ બેરીસ્ટર એટ-લોએ આશરે ૪૮ વર્ષની ઉંમરે આમોદના મરહુમ હીરાલાલ પ્રાણુલાલની આશરે ૧૬ વર્ષની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યા છે.

રા. મણીલાલ જેવા વિદ્યાવત જર્ઝ હંચી કેળવણી લીધેલા ગૃહસ્થ આણું હંચી કેળવણીને કલંક લગાડે એવું પગલું બરશે એવું અમે કદી પણ ધાર્યું નહોતું. પરંતુ મનુષ્યમાં રહેલી પશુ વૃત્તિનો બરોસો શું ! !

એક સ્ત્રીની હયાતીમાં ખીજી સ્ત્રી કરવી એને તો અમે અધમમાં અધમ પશુત્વ માનીએ છીએ. અને એમાં રહેલી ભ્રષ્ટતા અને મહાનતા દર્શાવવાને ફતીઆની સર્વ બાપાઓ બેગી હરી શમ્દો શોધવાની કળીએ તોપણ પુરતા શમ્દો મળી શકે એમ નથી. ગૃહ અને કુટુંબના સર્વ સુખો નષ્ટ કરનાર, પુરોને જંગલી પશુ બનાવનાર, સ્ત્રીઓને નીચમાં નીચ મુલામગીરીની અધમ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરાવનાર આનાથી ખીજું શું હોઈ શકે ?

એક સ્ત્રીની હયાતીમાં ખીજી સ્ત્રી કરવાના દાખલા આપણી નાતમાં એકાદ બે બનેલા છે. પણ અમને આશા હતી કે કેળવણીના ખોદળા પ્રચારને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી હંચા પ્રકારની માનસિક વૃત્તિઓના બળે કરીને એ અધમ રીવાજ હવે આપણામાંથી ખીલકૂલ જતો રહેશે. પણ આ બનાવથી તે આશાઓ નષ્ટ થઈ છે. રા. મણીલાલના આ પગલાએ આપણી નાત પામેથી પોતાને સુધરેલી ને કેળવાયેલી કહેવડાવવાનો હક છીનવી લીધો છે. અને આપણને ૨૫-૩૦ વર્ષ પછાડી નાંખી દીધા છે. પોતાના પર આવેલો આ કલંક દુર કરવાને તેમ પોતાની મેલી પ્રતિજ્ઞા પાછી મેળવવાને નાત હવે શું પગલા લે છે તે આપણે જોવાનું છે.

રા. મણીલાલના અચાવમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે એમને એમની પહેલીવારની સ્ત્રી સાથે બનતું નથી, સંતાનો નથી, આ ખીજવારના લગ્નમાં પહેલીવારની સ્ત્રીએ સંમતી આપી છે. પહેલીવારની સ્ત્રીના બરણપોષણને માટે એમણે મહીને રૂ. ૨૫ આપવા કબજા કર્યા છે વગેરે.

રા. મણીલાલના આવા પગલાનો અચાવજ હોઈ શકે એમ અમે તો માનતા નથી. પહેલીવારની સ્ત્રીની સંમતીથી રા. મણીલાલએ આ પગલું

ભર્યું છે એમ કહેવું તે એ બીચારીને દાઝ્યાપર-ડામ દેવા સરખું છે. કોઈ પણ ડાહી ને સમજી સ્ત્રી આ બાબતમાં રાજપ્રણીતી પોતાની સંમતી આપે ખરી કે? પરંતુ સંજોગો એવા છે કે પોતાનું માન જાળવવાને પોતાનું બરણપોષણ નક્કી કરી લેવા નાછુટકે એને હા કહેવી પડી હશે. જ્યાં પુરુષ વર્ગની સત્તા સર્વત્ર હોય અને સ્ત્રીની સ્થિતિ માત્ર ગુણાત્મક જોવી હોય ત્યાં આવી બાબતમાં અત્યંત દયાણુથી સ્ત્રી સંમતી ના આપે તો જય ક્યાં?

રા. મણીભાઈને સંતાન નથી માટે એમનું આ પગલું યોગ્ય છે ના! જાણે કે સંતાન નહીં થવામાં હમેશાં સ્ત્રીઓનો જ દોષ હોય. અને એકવાર સ્ત્રીના જ કોઈ શારીરિક દોષને લીધે સંતાન ન થતા હોય તે માટે એકપર બીજી સ્ત્રી કરવી શું યોગ્ય છે? જે લોકો આ બચાવ રજૂ કરે છે તેમના લગ્ન તથા લગ્નના મુખો સંખ્યામાં શું વિચારે છે તે અમારા ખ્યાલમાં પણ આવતા નથી. એક સ્ત્રી સાથે ના બનતું હોય તેટલા કારણથી બીજી સ્ત્રી કરવાની જે નાતમાં છુટ આપવામાં આવે છે તે નાતની સાંસદીક સ્થિતિની અધમતા વિશે પુછવું જ શું? પોતાના ઇર્શ્ય મુખોની ખાતર એક સ્ત્રીની હયાતીમાં બીજી સ્ત્રી કરવાની પરવાનગી જે નાતમાં મળે છે તે નાતમાં પુરુષવર્ગની નીતિ કેટલી બધી ભ્રષ્ટ્ર હોવી જોઈએ?

વળી વધુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે જ્યાં પુરુષવર્ગની નીતિ આટલી બધી ભ્રષ્ટ્ર છે ત્યાં સ્ત્રીઓ નરકથી તો અશક્ય આદર્શની આશા રાખવામાં આવે છે. પતી-ગમે તેવો અધમ, દુરાચારી, બીનકેળવાયેલો ને રોગીષ્ટ હોય તો પણ સ્ત્રીએ તેને પ્રભુ તુલ્ય માની તેને નીભાવવો ને તેની સાથે સંસાર ચલાવવો. એટલું જ નહીં પણ દૈવયોગે કદી સ્ત્રી બીચારી ૧૫-૨૦ વર્ષની કુમળી વયે વીધવા થાય તોપણ તેને મૃત પતીની પાછળ અખંડ વૈધવ્ય પાળવું. જ્યાં સ્ત્રી પુરુષના નીતિના ધોરણ વચ્ચે આટલો બધો તફાવત રાખવામાં આવે છે ત્યાં પુરુષવર્ગને માટે સ્ત્રીઓને કેટલો બધો હલકો અભીપ્રાય બધાશે.

રા. મણીભાઈના લગ્નનો વિષય એટલો બધો દુઃખદ છે કે એ સંખ્યા વિશેષ બોલવું અમને જરૂરનું લાગતું નથી. અમને સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે આપણા જેવી સમજી ને અવધાર કુશળ નાત આ બાબતમાં કાંઈ પણ પગલું ભરી પોતાની દરમ્મ બચાવશે જ. નાતનો પુરુષ-વર્ગ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર આ બાબતમાં આંખ આડા કાન કરે તોપણ નાતના સ્ત્રી વર્ગને અમારો ખાસ આગ્રહ છે કે તેઓએ આવા પ્રકારના લગ્નની વીરૂદ્ધ એક

સંગીન હીલચાલ શરૂ કરવી. બહેનો આ લક્ષ્યથી તમારા હૃદય ઉપર એક મોટી તરાપ મારવામાં આવે છે. રા. મણીભાઈનો દાખલો લઈ ખીન્ને કોઈ તરંગી પુરૂષ પણ આવું લક્ષ્ય કરવા તૈયાર થશે. ડોશી મુઆનો બચ નથી જન્મ પક્ષકયાનો બચ છે. આવા બે ચાર દાખલા જનશે તો આપણા સંસારમાં તમારૂં સ્થાન ક્યાં રહેશે ? પહેલીવારની સ્ત્રીના બરણ પોપણ માટે રૂ. ૨૫ આપવા કાંઈ મુશ્કેલ નથી. અને બરણ પોપણના રૂપીઆ દરેક મહીને નિયમસર અપાયા જશે એનો ભરોસો શું ? લક્ષ્ય સમયે ચારે દેવતા સમક્ષ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા તોડવા જેટલો જે માણસ અધમ બને છે તે માણસને પોતે મોઢેં કરેલી કબુલાત તોડતા કેટલીવાર ? અને રા. મણીભાઈએ રૂ. ૨૫ આપવાના કબુલ્યા તો ખાંભે કહેશે કે હું તો રૂ. ૧૫ જ આપીશ અને ત્રીજે કહેશે કે મારી શક્તિ તો રૂ. ૫ થી વધારે આપવાની નથી. અત્યારે આપણી નાતમાં પ્રચલીત વંદિક્યતા વધારાને લીધે કમાતા પુરૂષને ગરીબની કન્યા મેળવવાનું આપણી નાતમાં દરે મુશ્કેલ નથી. પુરૂષ વર્ગની માફક તમે પણ આ જાગતમાં આંખ આડા દાન કરશો તો પછી સુધરેલી નાતમાંથી જન્મી નાતમાં જતા આપણને વધુ વિક્ષંબ નહીં લાગે.

સાધારણ રીતે નાત બહાર મુકવાનું દયીઆર આપણામાં વધુ વપરાતું જોવાને અમે શરૂ નથી. એ દયીઆર વધુ ને વધુ નિર્બળ ને શક્તિહીન બની જાય તે જોવા અમે હિતચુક છીએ તો પણ આવા સંજોગોમાં આપણી પાસે રહેલું આ એક જ દયીઆર વપરાવતું જોઈએ એવી અમારી દૃઢ માન્યતા છે. માત્ર શાંતીને આદત્તર કેટલાકનું માનવું એમ છે કે આપણી નાત બહુ ટુંકી છે તેથી જો આવી જાગતમાં આપણે પગલું ભરવા જઈશું તો તેનાથી નાતમાં નાદક કંથેય થશે ને તડ પડી આપણામાં નાદક ઘટ્ટટ ઘશે માટે આવી જાગત દરજ્જા કરવામાં જ ઉદ્ઘાપણ છે. અમે આ જાગતમાં આવાઓના પીચારની વિરુદ્ધ છીએ. આચારવિચારની પીચતાને લીધે આપણી નાતમાં અત્યારે એવો સમય આવ્યો છે કે એકવાર નાતમાં ચક્ષામણ થવાની ખાસ જરૂર છે. આથી કરીને નાતમાંથી ચોખા અને કુસપ્ત આપોઆપ છૂટા પડી જશે.

હેવટમાં ચારે ગામની નાતને અમારી નમ્ર વિનંતી છે કે રા. મણીભાઈના લક્ષ્યની જાગત એટલી જમી મંબીર છે કે તેપર જો અત્યારે આપણે આંખ આડા દાન કરીશું તો આપણા માંસારીક જીવન તથા આપણી નાતની પ્રતિજ્ઞાને ધણી જ બારે લાગી થવાનો સંભવ છે માટે ને જાગતમાં

તાંકાળીકે પગલાં લેવાની જરૂર છે. નાત સમસ્ત આ બાબતમાં તાંકાળીકે પગલાં બરવા નાખુશી બતાવે તો નાનના યુવાન ને કેળવાયલા સ્ત્રી પુરુષને અમારી આગ્રહ પૂર્વક વિનંતી છે કે તેઓએ આ સમયે યુગા બેસી ન રહેતા રા. મંણીબાપના આ કાર્ય તરફ તેઓએ જાહેર રીતે અત્યંત ધીક્કાર તેમ તિરસ્કાર દર્શાવવો.

-૩૫-

તા. ૧૪ મી મેને રાજ બીજું બ્રહ્મક્ષત્રિય વાર્ષિક સંમેલન રાજકોટની રાજકુમાર કોલેજના પ્રો. બ. ક. દાકોરના બીજું બ્રહ્મક્ષત્રિય વાર્ષિક સંમેલન (૨૩મી) ઇનામનો મેળાવડો.

પ્રમુખપણા હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું. સાંજના કલાક ૫ થી ૬-૩૦ સુધી પાંચ વર્ષની ઉપરના છોકરા છોકરીથી માંડીને રનીંગ રેસ, લોંગજમ્પ, હાઇજમ્પ, સેક રેસ, લેમન સ્પ્રિંગ રેસ, ટ્રીલેગ રેસ, ચેટી રેસ, બેક રનીંગ, મંકી રેસ, અને કોલેજ સ્કલના વીધાર્થીઓની એક પાર્ટી અને બીજી જ્ઞાતના પચાસ વર્ષની ઉંમર સુધીના ગ્રહસ્થોની પાર્ટી વચ્ચે “ ૮મું ઓફ વાર ” ની રેસ થઇ હતી. તે પછી રીફ્રેશમેન્ટ લીધા બાદ ધ્રુવ પ્રાર્થનાથી શરૂ કરી “ સ્ટ્રોટ કવીની લેડી ઓફ ધી લેક ” શીટ્સ જેમ્સ આન રોકરીક ડયુ વચેના ૬૬ યુદ્ધનો પાર્ટ નરેન્દ્ર મોતીલાલ અને સાકરલાલ કલ્યાણુરાયે બજારી બતાવી નાટક પ્રયોગોનું કામ શરૂ કર્યું હતું. ત્યાર પછી નાના છોકરાઓની પાસે મંગીત સાથે લશકરી કવાયત કરાવી હતી. તે પછી દીનકરરાવ પ્રાણુલાલ જાહેરી સાપના ઉરડુ ખેલમાંથી નાહરસીંગ ડાકેના ખોપરી સાથેના મનોગત પીઆરના, રમેશચંદ્ર દત્તના રામાયણમાંથી સાકરલાલ કલ્યાણુરાય અને રામલાલ મણીલાલે રામ અને જાયાલી રૂપી વચ્ચેના સત્ય અને દુનીયાના શુભ વીરે વાદવીવાદના, રા. રા. રમણુભાઈ નીલકંઠના ભદ્રંદ્રમાંથી જયંતીલાલ બલવંતરાયે અને ધીરજલાલ પ્રાણુસુખરામ વીગેરેએ ગામડાની નીશાળના મહેતાજીના માનપત્ર વીશેના પદાર્થપાકના, સેકસપીયરના હેમલેટ અને એના પીતાના આત્માના દુરેસ્તાની વાતચીતના, સુકંદરાય બલવંતરાય દાકોરે મેકબેથની હોરેસીયસના, જયંતીલાલ બલવંતરાય અને ત્રીકમલાલ કુરણુરામ વીગેરેએ ભદ્રંદ્રમાંથી વંદાવધના કેસના અને બર્કની ફ્રેન્ચ રેવોલ્યુશનમાંથી નવા જમાનાની તાસીર ઉપરના કથનના સાકરલાલ કલ્યાણુરાયે પાદો કર્યા હતા. ત્યારબાદ રાતના નવ કલાકે મેળાવડો બરખાસ્ત થયો હતો. આ મેળાવડા દરમ્યાન સ્ત્રીઓની હાજરી પણ પુરુષોની હાજરીના જેટલીજ મોટી જેવામાં આવતી હતી.

તા. ૧૫ ને રોજ સવારના અત્રેના જાણીતા ફાજલરી વડીલ અને ભરૂચની અલ્પક્ષત્રિય પંચના સેક્રેટરી રા. રા. અંબાશંકર દરીપ્રસાદના પ્રમુખપણા હેઠળ જ્ઞાતના છોકરા-છોકરીઓને વાર્ષિક પરીક્ષાઓમાં ફતેહમંદ નીવડ્યા બદલ અને ગઇ કાલે થયેલા સંમેલનની રીપોર્ટ અને નાટ્ય પ્રયોગ કથન સંભાળણ વીગેરેના ઇનામો વહેંચી આપવાનો મેળાવડો ઉપલેજ કેકાણે થયો હતો. ચરઆતની કેળવણી કમીટીના સેક્રેટરી રા. રા. વડીલ અંબાશંકર ઉત્તમરામ મજબૂત કમીટીના કામકાજનો વાર્ષિક રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણે રજૂ કર્યો હતો. “આ મેળાવડો આ કમીટી તરફનો બીજો છે. અને તે પ્રસંગે તમો સરવે સાહેબોની હાજરી બદલ હું આપનો આભાર માનું છું.”

“હાલના વખતમાં કેળવણીમાં ફક્ત નીશાળની કેળવણીનો સમાવેશ થતો નથી અને ગૃહ કેળવણી Home Education એ કેળવણીનો એક મહત્વનું અંશ ગણાવો જોઈએ. સગીર બાળકોના વાલીઓએ તેથી કરીને આ બાબત ઉપર ધ્યાન રાખવું ઉચિત છે. તેમ થવાથી બચ્ચાનું શક્તિ યવા ઉપરાંત ન્યાતની ઉચ્ચ સ્થાતી સંચવાઈ રહેશે. દેસાઈ વીધ્યુપ્રસાદનું સ્મારક ફંડ આ સંસ્થાના તાબામાં ઇલાયદુ રાખવામાં આવ્યું છે. તેની ઉપજ હાલમાં વાર્ષિક આસરે રૂ. ૩૦) ની અંકાય છે, તેમાં રૂ. ૧૫) ની એક સ્ટોલરશીપ ન્યાતમાં જે વીદ્યાર્થી મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં ઉચ્ચામાં ઉચ્ચે નંબરે પસાર થાય તેને આપાય છે; તેવું ઇનામ આ વર્ષમાં મી. દીનકરાય પ્રાણુલાલ દેસાઈને મળ્યું છે. બાકીના રૂ. ૧૫) બનતાં મુખી તનની કેળવણી પાછળ ખરચવા દરેલું છે. અને તે રકમ રિપોર્ટમના કામમાં બે વર્ષથી કમીટી આપે છે.

ખીજી રૂ. ૬૦) ની વાર્ષિક સ્ટોલરશીપ મહંમદ ઓ. રા. બા. મુનીલાલજી વેણીલાલજીના નામની તેમના ગુપ્ત ઓ. રા. બા. મોતીલાલ તરફથી આપવાનો અદ્યક્ષત થયો છે. તે બદલ મુદા રકમ હજી કેઇ જામીનગીરીમાં રોકાઈ રાખી નથી, પરંતુ તે રાખી આપવા સરદાર સાહેબે જાખી જણાવેલું છે કે તેમણે તરૂનીજ કરેલી છે અને ઉમેદ છે કે માસ એક બેમાં તેના નીકાલ આવી જશે. આવતા રીપોર્ટમાં એ સ્ટોલરશીપ રૂં સ્વરૂપ લીધું છે તે જણાવવા હું ઉમેદ રાખું છું. દરમ્યાન રૂ. ૬૦) ચાલુ સાલે સ્ટોલરશીપના સરદાર સાહેબની ખાગસ મુજબ મી. વીધ્યુપ્રસાદ રતનરામને આપવામાં આવશે.

પંચનો દીસાજ આ ફંડથી નીરાજો થઈ ગયો છે અને આ કમીટીની સ્થાતી દીસાજની બાબતમાં નીચે મુજબ છે:-

રૂપીઆ.

૬૭-૧૫-૩ તા. ૧-૧-૧૦ વરસ શરૂ થતા રીસીક.

૧૨૭-૦-૦ બક્ષીસના રોકડા.

૬૦-૦-૦ રા. બા. સુનીલાલ સ્મારક.

૩૯-૦-૦ ભુવાની જમીનના દાણના.

• ૬૯-૯-૭ બેંકના બ્યાજના.

૩૬૩-૮-૧૦

રૂપીઆ.

૧૨૪-૨-૯ શી તથા મદદ.

૭૫-૦-૦ સ્કોલરશીપના.

૬૦-૦-૦ રા. બા. સુનીલાલ.

૧૫-૦-૦ વીપ્લુપ્રસાદ.

૩૫-૦-૦ ધનામ તથા સ્પોર્ટના મદદના.

૨૯-૯-૭ મુંબઈ બેંકની બુકમાં બ્યાજના ચહડેલા.

૮૯-૧૨-૬ હાથપર.

૨૬૩-૮-૧૦

મુદલ રકમો ફંડોની નીચે મુજબ રોકાયેલી છે:—

રૂપીઆ.

૫૦૦-૦-૦ સરકારી પ્રોપ્રીસરી નોટનો કટકો નં. ૧.

૫૦૦-૦-૦ ઓ. રા. બા. મોતીલાલ સાહેબે સેફ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ માટે લીધેલા તે.

૧૦૦-૦-૦ બક્ષીસની રકમો મળેથી મી. ધીરજલાલ પરમોદરાય તરફથી આવેલા ભરૂચ ઇડસ્ટ્રીયલ મીલનો.

૧૦૦-૦-૦ ભરૂચ કોઓપરેટીવ ક્રેડીટ સોસાયટી ખાતે શીક્સ ડીપોઝીટ.

૩૬૭-૧૪-૪ મુંબઈ બેંક ખાતે મેર્ચાન્ડ બેંક એકાઉન્ટમાં.

૬૦૦-૦-૦ ભરૂચ ઇડીઅન સ્પીસી બેંક લીમીટેડ ખાતે શીક્સ ડીપોઝીટ.

૮૯-૧૨-૬ સેક્ટરીના હાથપર.

૩૧૫૭-૧૦-૧૦

પેરા ૭ ની રકમો પછાદી રૂ. ૬૦૦ ઇડીઅન સ્પીસી બેંકમાં જમે છે, તે દેસાઈ વીપ્લુપ્રસાદના સ્મારક પછાદીના અણપદ છે. સ્મારકની કુલ રકમ રૂ. ૬૨૨-૧૨-૦ મળેથી એ રકમ જતાં વધારાના રૂ. ૨૨-૧૨-૧૦ એ ખાતાના કમીટીના ચાલુ હિસાબમાં જમે છે.

વર્ષ દરમ્યાન નાતના કેટલાક અહસ્યોએ પ્રસંગવસાત જે બક્ષીસો આપી છે તે બદલ તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે. વધારાના મેસર્સ

માણેકલાલ સાહરજાન તથા મુકેશ્વર આત્મારામ અને ડા. મંજુલાલ જન-
દવરાયે પોતાની સ્થિતિને ઉદેશી દર વર્ષે અમુક રકમો ઇનામ તરીકે આ-
પવા જાણીતે છે, તેની કમીટી આખાર સાથે નોંધ લે છે. ઉદારતાનો
ઝરો નાતના યદુરથો તેજ મુજબ વહેનો રાખશે એવી ઉમેદ છે.

પરીક્ષાનાં પરીણામો નીચે મુજબ છે:—

કોલેજ.

પરીક્ષાનું નામ.	જે.કે.	પાસ.
એસ. એસ. બી. ...	૨	૨
બી. એ.	૧	૧
ઈન્ટરમીડીયટ ...	૦	૦
પ્રાચીનસા ...	૧	૨

અંગ્રેજી સ્કૂલ.

મેટ્રીક્યુલેશન ...	૭	૫
સીનિયર સ્ટેનડર્ડ ...	૫	૧
સીક્રય ...	૮	૨
ફાઈર્થ ...	૬	૦
થર્ડ ...	૬	૩
સેકન્ડ ...	૫	૪
ફર્સ્ટ ...	૫	૨

પુરૂષ વર્ગ મુજરાતી.

ધોરણ—૪ ...	૪	૨
૩ ...	૫	૩
૧ ...	૨	૧
બાળવર્ગ ...	૦	૧

મુજરાતી કન્યા વીભાગ.

ધોરણ—૫ ...	૩	૩
૪ ...	૪	૩
૩ ...	૧	૧
૨ ...	૨	૨
૧ ...	૪	૪
બાળવર્ગ ...	૦	૨

એકંદરે સફળતા પરીણામ ક્યાસવાળું છે અને તે બાબત લક્ષ દેશ-
વવાની જરૂર છે. કોલેજના પરીણામો પછી જોએ કાવવાની ઉવટની પરી-
ક્ષામાં પસાર થયા છે તેમને અને બીજા વીધાર્થીઓને તેમની ફતેહ બદલ
સન્માન અમીવંદન દેવામાં આવે છે.

હેવટે વાર્ષિક પ્રાર્થક બદલની રકમો અને બક્ષીસો કમીટીને મેળવી આપવામાં જે પણ ગ્રહસ્થોએ તેમાં ખાસ કરીને રા. રા. બળવંતરાય નરભેરામ દેસાઈએ તકલીફ લીધી છે તે બદલ તેમનો ફરીથી ઉપકાર માની આ મેળાવડો મેળો કરવાની તમામ મહેનત મી. નરહરીલાલ કુરણરામે ઉઠાવી છે તેની નોંધ લઈ આ રીપોર્ટ ખતમ કરું છું.

સ્વાચ્છતા ધનામો વહેંચી આપવામાં આવ્યાં હતાં.

એ પછી પ્રો. જ. ક. હાથે પ્રસંગને અનુસરતું અને વીહતાબરેહું અસરકારક બાપણુ કર્યું હતું. તેમાં તેમણે આવા સંમેલનોની જરૂરીયાત ને ઉપયોગીતા વિશે બોલતાં જણાવ્યું કે છોકરા છોકરીઓને રમવા કુદવા અને મોટાઓની નકલ કરતાં શીખવાના સાધનરૂપ હોવાથી આર્કપક અને આનંદ જનક લાગે એ કુદતી છે. અંગકસરતની જરૂરીયાત શરીરના સ્નાયુઓ મજબુત કરવાને માટે છે કેમકે શરીરની મજબુતી અને તાકાત કેવળ હાડકાઓમાં કે અવયવોમાં નથી પરંતુ લોહીની ગતીમાં છે. બહુ કસરતની જરૂર નથી. કસરત જાપાનીઓની માફક જ્યુજીત્સુ, આપણા દેશના હંડ કે મગલળ અને યુરોપના દેશોના સ્નેડોની પદ્ધતીના ડં-મેક્સથી પણ થઈ શકે છે, પરંતુ કસરતની સીમા અને અંતીમ સાધ્ય પ્રાણવાયુ (પ્રાણાયામ) ની કોઈ ચુર મળે કસરત શીખાય અને તેને અંગે મન અને આત્માની ખીજવણીના સાધન મળે તેમાં છે. કસરતનો ગત્ર કારણનો અથવા તાણો છે. સ્નાયુઓ તણાય એવી ક્રીયાઓ નીચ-મસર કરીએ એનું નામ અંગકસરત. આ મધ્યમસર અને હરહમેશ નીમેત્રે વખતે પુરતા ધ્યાન અને ઉર્મગથી કરવામાં આવે તોજ ફળ છે. અની-યમીત અને કંટાળાથી અને કોઈ એક વખત અતીશય કરી નાંખીને પછી પાછા દીવડો મુધી કંઈજ નહીં એમ કરવામાં તો ઉલટું નુકસાન છે. હવે વેપ બજાવવા, નકલ કરવી એના સંબંધમાં આપણા જુવાનીયાઓ અને છોકરાઓ કેવળ બહારના વેપ પોચાક વીગેરેથી આકરપાય છે, પરંતુ આપણી ફરજ છે કે તેમને તે તરફથી ધીરે ધીરે વાળી નાટ્ય પ્રયોગ, કથન સંબાપણુ વીગેરના સત્વના પ્રેમી યતા શીખવવું. એની ફત્તેહનો આધાર તાલીમ ઉપર છે અને તાલીમ ચીનાનો અથવા અપુર્ણ તાલીમવાળો એનો બાળે ભાગ તમારો નીરર્થક છે. આવા સંમેલનની ફત્તેહનો આધાર અને તેના નીતી-ચીજીલ્લને આધાર સહકારીતા એટલે ૧૫-૨૦ કે અથી વધારે માણસોએ એક રાગથી લગીમગીને પોતાની અંગત લાગણીઓપર અંકુશ મુકીને કામ કરવાની ચક્તીમાં છે. આ સંબંધમાં મારા જેવા માત્ર બોલી શકે, એ સંબંધમાં નીચમન દાખલ કરવું એ માળાપોની, અને બાનીસથી ત્રીસ વર્ષના કેળ-

વાયજ્ઞાઓ જેઓ ચાહી રહી રહેનારા હોય તેઓનું કામ છે. તેઓ આ-
ગળથી તૈયારી કરે, કવીતા આદી પ્રસંગ કરે, છોકરાઓને તાલીમ આપે
અને બધી વ્યવસ્થા પોતાના હાથમાં રાખી છોકરાઓને તેના જોગબંધી
મુક્ત રાખે તોજ આવા પ્રયાસોમાંથી ઉત્તમ ફળ મળે. આવા પ્રસંગોને કે-
ળવણી સાથે સંબંધ છે અને કેળવણીનો મત્ર જે એકાગ્રતા તેનું પણ
સેવન કરવાની તક મળે છે. જેણે ખરી એકાગ્રતા સીધી કરી છે તેને આ
દુનીયામાં કશુંએ કામ મુશ્કેલ નથી. કેટલાકે કહે છે કે અમારાથી હીસા-
બતું કામ થતું નથી, તેઓ ખરું જોતાં મુંઝવે અને દાંબીક હોય એવું આ-
પણને ઠસાવવાની દ્રાશીશ કરે છે કે અમે અંગ્રેજી, ગુજરાતી ભાષાઓમાં
કુશળ છીએ, તેવીજ રીતે કેટલાકે તરફથી પોતાની ઇતીહાસના જનાવો
કે તવારીખો યાદ રાખવાની અશક્તિનો ખેદ કરવામાં આવે છે. ખરા મા-
નને માટે હું પોતે અજ્ઞાન છું. મને મારે દુનીયાના જુદા જુદા પ્રકરણો-
માંથી અને આવા નાના મોટા પ્રસંગોમાંથી કાંઈને કાંઈ શીખવાનું છે
અને તેમ જ્યારે ન જાની શકે ત્યારે તેને માટે ખેદ કરે એવી નમ્રતાવા-
ળાઓ ખરાજ પાત્ર છે. આપણી જ્ઞાતમાં એકલા છોકરાઓને હોય દેવાનો
નથી. પરંતુ આજથી ત્રણચાર પેઢીનો ઇતીહાસ જોઈએ તો કહી શકાય કે
અવીનયતા કડવી જીભ, અનીયમ, ટુલાસ, હુંપદ, અને પોતાની નીપજીતા માટે
વખત આવે હાથ જતાવવા મુધીનો દીનો રાખવાની વૃત્તિ એ દોષો જણાય છેને
તેને લીધે આવા કેબીજ નાના મોટા પ્રસંગો કે કાર્યોની વ્યવસ્થા કે ફતેહ જોઈએ
તેવા થવામાં મુશ્કેલી ખમવી પડે છે. આપણા લોકોને વખતની કીમતનો, પો-
તાના કર્તવ્યનો કે સત્યનો ખ્યાલ કરવો ઘટે છે. આપણી નાતમાં ઇશ્વર કે
ધર્મના તો કેવલ શબ્દનો જ પ્રચાર છે. આપણી નાતમાં સાકરલાલ દુર-
ગારામજી પછી કોઈ ખરો ભક્ત ચરે હોય એવું જાણ્યામાં નથી. શસ્ત્રનું
વચન છે કે મીઠી, પ્રીય અને સત્ય વાણી જોડવી અને સત્ય પણ અપ્રીય
વાણી વર્જ્ય ગણી કડવાસથી કામ લેવાને જદલે મીઠાસથી કામ લેવું એ
વધુ સારું છે. સૌ પ્રાણીઓમાં ઇશ્વરે માણસને જ મહોં આપ્યું છે અને
તેની જોડા. વાણીરૂપ. ભુણજી ગ્રહણ કરવામાં એ જાણે તેથી જાતની પચ્છ
ભાટાઈ કરવાનું કામ કદાચ સારું ગણાય અને હાથમાં તેવા લેખોથી ના-
તને કદાચ ફાયદો થવાનો કેટલાએક માનતા હશે છતાં પણ નાતના બા-
ઈઓના મેળાવડામાં નાતના દોષો જતાવવાના જ્યારે જ્યારે મને વરસ
ખે વરસે પ્રસંગો મળે છે ત્યારે ત્યારે કડવા શબ્દો કહેવા પડે છે, તે સૌના
હીતની ખાતર અને કર્તવ્યશુદ્ધિથી કહું છું. વાર, મારા કથનમાં જે કંઈ
સત્ય હોય અને હીતકર હોય તેનો લાભ લેવાની વૃત્તિ ઇશ્વરે સૌને આપો.

એ પછી પ્રમુખે નાતના બાઈઓને પ્રો. જી. દાકોરના બાપણના સખ્દો મનન કરવા બધામણુ કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે હું તેમના વીચાર સાથે મોટે ભાગે મળતો યાકું છું અને છેવટે તેમણે નાતના સૌ વીધાર્થીઓને બવીખની વીશેષ દ્વેષ અને ચલકતી કળાના આર્શિવાદ આપ્યા હતા.

—નરહરિ—

તા. ૨૯-૪-૧૧ ને રોજ રા. કૃષ્ણકાલ જાગકૃષ્ણ રામદાસીએ (બ્રાહ્મણ) રા. હરિપ્રસાદ કીરપારામ દાકોરના પ્રમુખપણા હેઠળ અમદાવાદ બ્રહ્મ-ક્ષત્રિય એસોસી-એશનમાં થએલા ભાષણો. હિન્દુસ્થાનનો સાંસારિક ઇતીહાસ એ વિષય ઉપર બા-પણ આપ્યું હતું. બાપણ કર્તાએ સંસાર મુધારાના દરેક પ્રશ્નને લઈ તેની જુદા જુદા સમયમાં રિયતિ બતાવી હતી અને છેક વેદનો સમય લઈ આધુનિક સમયના સાંસારિક પરિવર્તનો દેખાડ્યાં હતાં. સ્વાસ્થ્ય પ્રમુખાનુસાર વિવેચન સ્થયા હતાં અને પ્રમુખ તથા બાપણ કર્તાનો ઉપકાર માની સભા જરખાસ્ત થઈ હતી.

તા. ૭-૫-૧૧ ને રોજ રા. વિષ્ણુપ્રસાદ નંદલાલ દેસાઈએ રા. કૃષ્ણકાલ ગણપતરામ દાકોરના પ્રમુખપણા હેઠળ “ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણની જરૂર” એ વિષય ઉપર અંગ્રેજીમાં બાપણ આપ્યું હતું અને લંગાણ વિવેચન કરી ધર્મ અને નીતિની અગત્ય મોટા લેખકો અને વિદ્વાન માણસોના મુઠા ટાંકી અસરકારક રીતે બતાવી હતી અને કહ્યું હતું કે ધર્મ શિવાયનું જીવન તો પશુ જીવન જ હોઈ શકે.

રા. પ્રીતમરાય જનરાય દેસાઈએ વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે જો ધર્મનો અર્થ હાલ જોગ વહેમ, છોદ્દ, અને મહારાજોની પુજા એટલો જ થતો હોય તો આપણે એવા ધર્મની જરૂર નથી પણ જો તેનો અર્થ ફરજ થતો હોય તો હું બાપણ કર્તાના વિચારને મળતો છું અને માનું છું કે “ધર્મ એકલો જ પ્રજનો ઉદ્ધાર કરે છે.”

રા. હરિપ્રસાદ કીરપારામ દાકોરે વિવેચન કરતાં કહ્યું કે શાળાઓમાં ધાર્મિક કેળવણી આપી જ્યવદાર નથી પણ નૈતિક કેળવણી આપી શકાય રા. પ્રીતમરાયે કહ્યું કે ધર્મ એકલોજ પ્રજનો ઉદ્ધાર કરે છે તે હું માનતો નથી કારણકે હિન્દુસ્થાનમાં ઘણા ધર્મ છે.

રા. કેશવપ્રસાદ છોટલાલે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે જધા ધર્મનો અંતિમ હેતુ એકજ હોવાથી તેની કેળવણી અસંભવીત નથી પણ હાલ આપણા દેશને વાસ્તે તો Moral Instruction જેવી યોગ્યતા વધારે કાયદા-કારક નીવડે.

રા. મંગુલાલ હીરાલાલ દેસાઈએ જણાવ્યું કે શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું એક કારસ ૩૫ થઈ પડશે.

રા. ઇશ્વરલાલ વરજરાય દેસાઈએ જણાવ્યું કે ધર્મનો અર્થ શ્રદ્ધા છે અને પ્રજાને ધર્મની જરૂર છે અને મને લાગે છે કે બાળવાળા ધાર્મિક પ્રજાનો ઉદ્ધાર નક્કી છે.

રા. કાંતીલાલ ભોગીલાલ દેસાઈએ જણાવ્યું કે ધર્મ નો જુના જાન ગલીપણનો સંસ્કાર છે માટે તેની અગત્ય નથી. ત્યાર બાદ પ્રમુખે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે હું કાંઈ ધર્મ સંબંધી જાણતો નથી પણ એટલું કહું છું કે તે શાળાઓમાં શીખવી શકાય નહિ. ધર્મના જુદા જુદા અર્થ કરવામાં આવ્યા છે પણ દરેકમાં યોડુ. યોડુ અધુર છે અને દરેકમાં યોડુ યોડુ સત્ય પણ છે. ત્યારબાદ પ્રમુખનો તથા બાપણ કર્તાનો આભાર માની સમાપ્તિ થઈ.

તા. ૧૪-૫-૧૧ ને રોજ રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈએ “આપણી ન્યાતના ધાર્મિક રીતરીવાજો” એ વિષય ઉપર રા. મંગુલાલ હીરાલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા હેઠળ બાપણ આપ્યું હતું.

(રા. કેશવપ્રસાદનું બાપણ બીજી જગ્યાએ આપવામાં આવ્યું છે.)

બાપણ પુરૂ થયા બાદ રા. પ્રીતમરાયે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે સંસ્કૃતમાં ધર્મક્રીયાઓ થાય છે તેની વિરૂદ્ધ જે બોલવામાં આવ્યું છે તેથી હું જુદો પડું છું. સંસ્કૃત બાળાની અસર પવિત્ર કરનારી થાય છે અને તેથી ધર્મક્રીયાની ગંભીરતા વધે છે. જોડે જોડે તેના અર્થ સમજાવવામાં આવે તો વાંધો નહિ.

રા. હરિપ્રસાદ કીરપારામે સંસ્કૃતની બાળતમાં પ્રીતમરાયના જેવાજ મત દર્શાવ્યો હતો અને કહીના બંધન તોડવાના સંબંધમાં મર્યાદાની જરૂર જણાવી હતી.

રા. વૈકુંઠરાય ઉત્તમરામ અન્નમાલાએ જણાવ્યું કે ધાર્મિક ક્રીયાઓથી આપણો ઇતીહાસ યોડો ઘણો માલુમ પડે છે. અને કદિના બંધનો એની મેજેજ ઘસાઈ જશે.

રા. ઇશ્વરલાલ ગોવિંદલાલ મજમુદારે જણાવ્યું કે પહેલોને આપણી સ્ત્રીઓ જોડે ઘણો પરિચય છે તેથી જો તેઓ ધારે તો ઘણું કરી શકે એમ છે પણ તેમ કરતાં તેમને પોતાનો સ્વાર્થ નડે છે.

રા. ઇશ્વરલાલ વરજરાય દેસાઈએ જણાવ્યું કે આમન્યાની હદ નો જોડો જ અને સ્ત્રી કેળવણીથી ઘણા રીવાજો એની મેજે નાબુદ થશે.

પ્રમુખે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે આપણા રીતરીવાજોમાં વખતો.

વખત ખોળી રીવાજો પેશી ગયા છે. આમન્યાની હદ બાંધવાની કાંઈ જરૂર નથી કારણ કે તેને માનનારા માનશે અને નહિ માનનારા નહિ માને. કેટલાક તો રીવાજ કાઢતાં પહેલાં ધરના કંઠાસથી ડરે છે અને સંસ્કૃતની સંબંધમાં તો કાંઈ બાબતો અસર નથી પણ તે કવિતાની અસર છે.

ત્યાર બાદ બાપણુ કર્તાનો તથા પ્રમુખનો ઉપદાર માની સભા ખજરખાસ્ત થઈ હતી.

તા. ૧૯ મી મે ૧૯૧૧ ને રાજ સ. કાંતીલાલ બોગીલાલ દેસાઈએ રા. હીરાલાલ ત્રીભોવનદાસ પારેખ (વાણીયા) ના પ્રમુખપણા હેઠળ “સ્ત્રીઓની સ્થિતિ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું. બાપણુ કર્તાએ સ્ત્રીઓની આધુનિક સ્થિતિનો આભેદુષ્ય ચિતાર આપી નેમાં કેવી રીતે સુધારો કરવો તે બતાવ્યું હતું.

રા. મોતીલાલ અમુલખરાયે સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા સારૂ સ્ત્રીઓને પુરોનો સાથે એકઠી કેળવણી આપવાની હિમાયત કરી હતી.

રા. પ્રીતમરાય ગુલરાય દેસાઈએ સ્ત્રી પુરોનોના Co-education થી સ્વતંત્ર દેશોમાં કેવાં સારાં પરિણામો આપ્યાં છે તે બતાવ્યું હતું.

રા. મંજુલાલ હીરાલાલ દેસાઈએ જણાવ્યું કે સ્ત્રીઓનો કર્તવ્ય પ્રદેશ નહીં કર્યા પહેલાં તેમને Co-education આપવામાં આવશે જ નહિ.

રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલે લંગાણુ વિવેચનથી આપણી સ્ત્રીઓની દુઃખદ સ્થિતિનો ખ્યાલ આપ્યો અને જણાવ્યું કે તેમનામાં મુખ્યત્વે કરીને વંદેમ જોવામાં આવે છે. તેમનામાં અકલ્પ શક્તિ છે પણ પુરોનોની બેદરકારી છે. કન્યા કેળવણીને વાસ્તે અંગ્રેજી કરતાં ગુજરાતીદ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવે તો થઈ શકે. આપણે સ્ત્રીઓને નોકરી કરવા નથી મોકલવી એટલે એ પ્રયોગ આપણે સ્ત્રીઓ ઉપર કરી શકીશું કારણકે જો પુરુષ ઉપર અજબાવીએ તો પુરુષ જગ્યાએ રાજી ગુમાવી બેસે. ત્યાર બાદ વિધવાઓની દુઃખદ સ્થિતિ તથા ધાણીઆરા સંબંધી વિવેચન કર્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે દરજીઆત પૈધન્ય પાત્રન તે બધી જોઈને વિરાગીણી બતાવવાનું છે અને બ્યારે હિંદુ સંસારમાં શુદ્ધસ્થાત્રમ શ્રેષ્ઠ મનાય છે સારે વિધવાઓને એ શ્રેષ્ઠ પદવીએ શા માટે નથી પહોંચવા દેવામાં આવતી ?

ત્યારબાદ યુવકોને ઉદેશીને કર્યું કે આપણે હાલ યુવકો છીએ પણ આપણા ઉપર પણ હાલના ધરડાઓ ઉપર જે આકેષો આવે છે તે આકેષો ન આવે તે સમાજવાનું છે.

ત્યારબાદ પ્રમુખે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે સ્ત્રીઓની દુઃખદ સ્થિતિ સામાન્ય છે અને તેને વાસ્તે સૌથી સારો ઉપાય તો થોડી ચર્ચા અને વધુ અમલ છે. હરે વ્યવહાર થવાનો વખત છે જોગ અલેકઝાંડરે મોડીઅન માં-

૬ કાપી દુનિઆનું સર્વજ્ઞ બેળવ્યું તેમ આપણે સંસાર સુધારામાં યાદોમ કરી અગાડી ધસો. જે લાભ પ્રાપ્ત કરવો હોય તો ઝીઝી વિચારની જરૂર નથી પણ જે જાણીએ છીએ તે કર્તવ્યમાં સુકવાની જરૂર છે. આપણે સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા આપવામાં નિતિનો ભય માનીએ છીએ પણ તે આપણુદીનું પરિણામ છે.

ત્યારબાદ પ્રમુખનો તથા બાપણુ કર્તાનો ઉપકાર માની સભા બર-ખાસ્ત થઈ હતી.

તા. ૨૭-૫-૧૧ ને રોજ રા. કલ્યાણરાય જૂજરાય દેસાઈએ રા. કૃષ્ણલાલ ગણપતરામના પ્રમુખપણા હેઠળ “ સ્ત્રી જાતિની સ્વતંત્રતા ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું.

બાપણુ કર્તાએ સ્ત્રીઓની સ્થિતિનો ખ્યાલ આપી તેમને પુરેપુરી સ્વ-તંત્રતા આપવાની હીમાયત કરી હતી અને તેમને સ્વતંત્રતા આપવાથી યનારા સંગીન લાભ યુરોપ અમેરિકા વગેરે સુધરેલા દેશોના દાખલા લઈ બતાવ્યા હતા.

બાપણુ પુરું થયા બાદ પ્રસંગાનુસાર વિવેચન થયાં હતાં અને પ્ર-મુખે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું હતું કે ન્યાયની રીતે તો આ વાતમાં હું બાપણુકર્તાની તરફેણમાં છું પણ આપણને Sentiment અને practical કાંતેલ નહે છે. સ્ત્રીઓને ફરજિયાત પણવાનું દબાણ કરી ધણો અન્યાય કરેલો છે.

ત્યારબાદ પ્રમુખનો તથા બાપણુકર્તાનો ઉપકાર માની સભા બર-ખાસ્ત થઈ.

તા. ૧૭ મી જુન ૧૯૧૧ ને રોજ રા. પ્રીતમરાય જૂજરાય દેસાઈએ રા. રમણીકરાય અમુલજરાય દેસાઈના પ્રમુખપણા હેઠળ “ હિન્દુ તહેવારો ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું.

તા. ૨૪ મી જુન ૧૯૧૧ ને રોજ રા. પ્રાણુલાલ નરભેરામ દાકોરે “ યુરોપીઅન વિદ્વાનો ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું. તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાન રા. પ્રીતમરાય જૂજરાય દેસાઈને આપવામાં આવ્યું હતું.

તા. ૨ જુલાઈ ૧૯૧૧ ને રોજ રા. તુરઅલ્લા અ. કાદરીએ (મુસલમાન) રા. અંકુલાલ માધવલાલ ત્રિવેદી (બ્રાહ્મણ) ના પ્રમુખપણા હેઠળ “ હિન્દુ મુ-સલમાનનો સંબંધ ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું.

બાપણુકર્તાએ શરૂઆતમાં એ વિષયની અગત્ય બતાવી હતી અને કહ્યું હતું કે હિન્દુસ્થાનની ઉછરતી પ્રજાને એ વિષયમાં ઘણું ધ્યાન રાખ-વાનું છે અને એકબીજાની સારી વાતો આગળ લાવી જેમ જાને તેમ સં-બંધ વધે એમ કરવાનું છે.

ઉદ્યોગ હુન્નરમાં હિન્દુ મુસલમાનનો સંબંધ બતાવતાં બનારસી સાડી, સાદીઓ, ડુકા, પાધડીઓ વગેરે ઘણા હુન્નર ગણાવી તેમાં શો સંબંધ છે તે જણાવ્યું હતું.

.. પોણાકના સંબંધમાં પણ કેટલું મળતાપણું છે તે દેખાડ્યું હતું અને કોતરકામ, ચીત્રકામ, સંગીત અને કળામાં એકબીજાની એકઠી મદદથી તેઓ કેટલે સુધી ચઢ્યા છે અને તેની અસર હિન્દુસ્થાન પર કેટલી ચર્ધ છે તે દેખાડ્યું હતું. સંસારિક રીતરીવાજોમાં પણ એકબીજાની વિધિઓ ઉપર કેવી અસર થઈ છે તે કહ્યું હતું અને ધર્મની બાબતમાં શીખ ધર્મ અને કળીરનો ધર્મ હિન્દુ મુસલમાનના એકઠા કરેલા ધર્મ તરીકે ગણાવ્યા હતા.

ત્યારબાદ રા. પ્રીતમરાય જ્ઞરાયે જણાવ્યું કે રા. કાદરી અને રા. ત્રીવેદીના સંબંધમાં હું બહુ બોલું તે ઠીક નહિ કારણ કે તેઓ મારા અંગત મિત્રો છે પણ આજનો વખત આપણે આનંદથી પસાર કર્યો છે તેટલા માટે એ જાનેનો જેટલો ઉપકાર મળીએ તેટલો થોડો છે. વિષય ઉપર આવતાં જણાવ્યું કે હિન્દુ મુસલમાનોમાં ખરો કુસંપ છેજ નહિ પણ હાલ જે ત્રિયનિ છે તે ઉપરથી બહારથી દેખીતો કુસંપ છે એ કહ્યા વગર નહિજ આશ્ચર્ય અને કહ્યું કે જેમ બે જાતોના ધર્મ જુદા હોય તેમનામાં કુસંપ હોવોજ જોઈએ એમ નથી અને કુસંપ નહિ હોવાના દાખલા આપ્યા હતા. વળી કહ્યું હતું કે દરેક કોમોએ પોતાના મતાર્ય એટલા આગળ નહિ વધારવા જોઈએ કે જેથી દેશને નુકસાન થાય. ત્યારબાદ પ્રસંગાનુસાર વિવેચન થયાં હતાં.

અને પ્રમુખે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે સુધારાની યોજનાથી હિન્દુ મુસલમાનનો સવાલ વધારે આગળ આવ્યો છે પણ ધર્મ વધારે ઉંડુ કારણ છે. પણ એ બાબતમાં તો હિન્દુઓએ બહુ ધાર્મિક માગણીઓ નહિ રાખવી જોઈએ અને મુસલમાનોએ હિન્દુના ધર્મને માન આપવું જોઈએ. આવી બાબતમાં *charity begins at home* નો સિદ્ધાંત રાખે પતે એમ નથી કારણકે એમ ક્યાંથી ધણી વખત *charity ends there*.

ત્યાર બાદ પ્રમુખનો તથા બાપણુ કર્તાનો ઉપકાર માનવામાં આવ્યો હતો તેનો બાપણુ કર્તાએ યોગ્ય સન્મદમાં જવાબ આપ્યો હતો અને સભા ખરખારત ચર્ચ હતી.

નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમાંના રાજ્યાભિષેકને દીવસે અમદાવાદમાં રા. જા. નરસીલાલ રેવાદાસના પ્રમુખપણા નીચે પાંચ ભેગુ મળ્યું હતું. અને નામદાર શહેનશાહ અને શહેનશાહજાનુને દીર્ઘાયુષ્ય અને મુખારકબાદી ઇચ્છનારા સંદેશો મોકલ્યો હતો તેમજ હરદાસની કથા કરાવવામાં આવી હતી ને રાત્રે સાતીના બંગલામાં રાસની કરવામાં આવી હતી તથા મીઠાઈ ઘેરઘેર વેંચવામાં આવી હતી.

નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમાંની જન્મતીથી અને શહેનશાહી રાજ્યારોહણની તારીખે ભર્યનું પાંચ ભેગુ મળ્યું હતું અને નામદાર શહેનશાહને દીર્ઘાયુષ્ય અને મુખારકબાદી ઇચ્છનારા સંદેશાઓ ભર્યના કલેક્ટર મી. રાયફ્રેડિકની મારફતે મોકલાવ્યા હતા.

જો. મી. ગોખલેનું વડી ધારાસભામાં કેળવણી ફરજિયાત તથા મદત કરવાનું જે બીલ રજુ કરવામાં આવ્યું છે તેને ટેકા આપવા સાઈ અમદાવાદના શહેરીઓની જાહેર સભા મળી હતી તેનું પ્રમુખરથાત દી. જા. અંબાલાલ સાહરજાલને આપવામાં આવ્યું હતું.

નિમણુકો ફેરબદલીઓ વિગેરે.

રા. વરજરાય વિઠ્ઠલરાય દેસાઈ બાદરવા સ્ટેટના ન્યાયાધીશ નીમાયા છે.

રા. વેણીલાલ ત્રંબકલાલ દેસાઈ પ્રાંતિજના અવસકારકુનની જગા પરથી અમદાવાદમાં રેજીસ્ટ્રારના ખાતામાં હેડક્લાર્ક નીમાયા છે.

રા. કૃષ્ણલાલ કીરપારામ હાકોર બી. એ., એસ. એલ. બી. પીરમગામના સબજજની નડીઆદ સબજજ તરીકે બદલી થઈ છે.

રા. કૃષ્ણલાલ ગણપતરામ હાકોર બી. એ. નો ૩. પાંચ પગાર વધ્યો છે.

રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ બી. એ. નો પાંચ ૩. પગાર વધ્યો છે.

રા. નરસીલાલ ખુશાલદાસના ૩. ૩૫ ના ૪૦ થયા છે.

રા. શુવણુલાલ બળવંતરાય રેલવેમાં ૩. ૩૦ ના પગારે સેકન્ડ ક્લાસમેન તરીકે રહ્યા છે.

રા. હરિપ્રસાદ કીરપારામ હાકોર બી. એસ. સી., એલ. સી. ઈ. ને ધારવાડમાં જગા મળી છે.

રા. વેકુંદરાય સેપતરાય હાકોર બી. એ. ૩. ૧૦૦ ના પગારે મોરારજી ગોકળદાસની મીલમાં રહ્યા છે.

રા. મણીલાલ અજીતરાય હાકોર બી. એ. ખેડના ડી. ટી. ની જગા પર હતા, તેમની યાજ્ઞે બદલી થઈ છે.

રા. ભૂપતરાય બળવંતરાયની ધોળકેથી અમદાવાદ આ. ક. ની ઝોશી-સમાં બદલી થઈ છે.

રા. રા. રતિલાલ માણેકલાલને બરૂચમાં રૂ. ૬૫ માં લોકે એકાઉન્ટન્ટની જગો મળી છે.

રા. રા. નટવરલાલ હરીલાલ દેસાઈ બી. એ. મુંબાઈમાં સેક્રેટરીશીપમાં રૂ. ૬૦ પગારે નીમાયા છે.

રા. રા. અંબાલાલ ગોપાલરાયનો પગાર રૂ. ૨૫ નો રૂ. ૩૦ થયો છે.

રા. રા. આપાણ નંદલાલ દેસાઈની પ્રાંતીજથી અમદાવાદમાં બદલી થઈ છે.

રા. રા. રામપ્રસાદ અંબાલાલની બદલી બરૂચથી નડીયાદ કોમ્પીંગ કલાર્ક તરીકે ૩૦ ના પગારે થઈ છે.

રા. રા. ચીમનલાલ ત્રીકમલાલ ઠાકોરના રૂ. ૩૫ ના રૂ. ૪૦ થયા છે.

રા. રા. ચીમનલાલ આપાણ લાખીયા-મ્યુનીસીપાલ ઓફીસમાં કારકુન નીમાયા છે.

રા. રા. ધીરજલાલ મુનીલાલ નાસકમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું કાર શીખવા ગયા છે.

રા. રા. કાન્તીલાલ નરસીલાલ ઠાકોર નાસકમાં પોલીસ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં સુ. બ. ઇન્સ્પેક્ટરનું શીખવા ગયા છે.

રા. રા. ઠાકોરલાલ મુનીલાલ ઠાકોર બી. એ. વાગરા તાલુકામાં સરખે પગારે સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટર નીમાયા છે.

રા. રા. ઠાકોરલાલ રતનરામની રૂ. ૫ ના પ્રમોશનથી હાંસોટ બહાલકરીની કચેરીમાં બદલી થઈ છે.

રા. રા. હીરાલાલ પ્રાણુલાલ દેસાઈની નાંદોદ પોસ્ટ માર્સલ તરીકે બદલી થઈ છે.

રા. રા. નરહરિ કુરણારામ દેસાઈ બી. એ. ને બરૂચ હાઈસ્કૂલમાં રૂ. ૩૫ ના રૂ. ૪૦ થયા છે.

રા. રા. વડીલ અંબાશંકર ઉત્તમરામ મલ્લજીએ બરૂચ મ્યુનિસિપાલીટીને રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ મુનારવાડાના લતામાં જ એક કન્યાશાળાનું મકાન બંધાવવાને આપ્યા છે.

રા. રા. પ્રાણુલાલ કેશવલાલ લાખીયાની ખેડા મુકામેથી જાલુમર ખાતે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે નીમણુક થઈ છે.

બરૂચની રસ્તમજી સોરાજી દલાલ હાઈસ્કૂલની શાહેનશાહી રાજ્યાસાહેબની ઉગ્રવણીના રેસીડેન્સીનો પહેલું ઇનામ આકરલાલ કલ્યાણરાય ઠાકોરને મળ્યું છે.

બરૂચ મ્યુનિસિપાલીટીના ઘર વેરાની નરી આંદણીના બહેરનામા સામે વાંધો ઉઠાવના મળેલી બહેર સભાનું પ્રમુખસ્થાન ઓ. સરદાર રા. બા. મોતીલાલ મુનીલાલ દેસાઈને આપવામાં આવ્યું હતું.

—રા. આપાલાલ હરીલાલ દેસાઈ અંકલેશ્વરના સળજળ એમલે મરાઠી આપાની પરીક્ષા પાસ કરી છે.

નાગીરધરલાલ દેશવલાલનો પગાર ૧૦૦ થી ૧૦૬ થયો છે.

રા. જીવણલાલ પ્રાણજીવણદાસ લાખીયા અમદાવાદના ઓનરરી ફરે
ક્લાસ માઈસ્ટ્રેટ નીમાયા છે.

—રા. રા. મોતીલાલ સાકરલાલ ઠાકોર બી. એ. એલ. એલ. બી., ભરૂચ
સાહિત્ય સભાના સેક્રેટરી નીમાયા છે. એ સભાની પ્રાથમિક સભાનું પ્રમુ-
ખસ્થાન પ્રો. બળવંતરાય ક. ઠાકોરને આપવામાં આવ્યું હતું.

લેખ.

રા. મણીલાલ ઉમેદરામ ઉમ્મર વર્ષ ૪૮ ના એક સ્ત્રી છતાં બીજી-
વારના આમોદના દેસાઈ હીરાલાલ પ્રાણલાલની પુત્રી બચુબહેન ઉમ્મરવર્ષ
૧૬ સાથે મુંબાઈ મુકામે થયાં છે.

ગૌરિ. બળવંતરાય કલાલુરાય ઠાકોરની પુત્રીના સ્મિતનલાલ ચુનીલાલ
ધેલાભાઈની સાથે. કન્યાની ઉમ્મર-વર્ષ-૧૪. વરની ઉમ્મર વર્ષ ૩૦.

જન્મ.

સો. વિન્યાગૌરિ વૈકુંઠરાય અંબાલાલ દેસાઈને	પુત્ર	અમદાવાદ.
„ સવિતા કૃષ્ણલાલ ચંડુલાલ ને...	પુત્રી	„
„ સત્યવતિ બાલુભાઈ માણેકલાલ...	„	„
„ હંસગૌરિ શંકરલાલ હરિલાલ ...	„	„
„ કુસુમ વૈકુંઠરાય ભૈરવરાય ...	„	„
„ મંગળાગવરી કનેયાલાલને ...	„	આમોદ.
„ ભુરીગૌરિ સ્મિતનલાલ રણજોડલાલ દેસાઈ	„	ભરૂચ.
„ જસવતી ઠાકોરલાલ ચુનીલાલ...	પુત્ર	„

મરણ.

ભારકરરાવ દોલતરાય	દાયધી.	ઉમર ૨૦	ભરૂચ.
સો. વિન્યાગૌરિ તે ઠાકોરલાલ			
ધેલાભાઈની સ્ત્રી.	સુવાવડમાં	„ ૨૮	„
ત્રીકમલાલ ભૂપતરાય	દાયરોગથી	વર્ષ ૩૦	અમદાવાદ
ધનલક્ષ્મી શીવપ્રસાદ	લોહિજગાડ	„ ૪૧	„
રા. વૈકુંઠરાય અંબાલાલ દેસાઈ			
નો બાળક પુત્ર		દીવસ ૭	„
રા. પ્રાણલાલ કીરપારામનો			
બાળક પુત્ર	ઓરી.	વય ૧૧	„
રા. જગનલાલ નરસીલાલ			
કાનુગેનો પુત્ર	વરાધ	માસ ૮	ભરૂચ.
રા. હીમતરાય નરસંગરાય	દમથી	ઉમ્મર ૭૫	આમોદ.

—હીરાલાલ મણીલાલ—

ચોથા વર્ષનો બ. ક્ષ. ત્રિમાસિકનો હિસાબ મે ૧૯૧૦ થી જુન ૧૯૧૧ સુધીનો.

૧

૧૫-૬-૯, ગયા વર્ષની સીલીક.

૨૮-૬-૦-૦ કા. હરિપ્રસાદ પામે

અમદાવાદ.

૨૦-૧૫-૯ રા. ચીમનલાલ હરદેરામ

પામે ભરૂચ.

૨૧૦-૩-૦ લલોન્ન આતે. ત્રિમાસિક વર્ષ ૪ થાના

અ કામા પટ્ટોચી આપી છે તે પ્રમાણે.

૧૮૭-૧૩-૦ કા. હરિપ્રસાદ પામે

અમદાવાદ.

૨૦-૬-૦ રા. ચીમનલાલ હરદેરામ

પામે ભરૂચ.

૨૫૯-૧૭-૯ ફા. જમે.

ઉ

૪૨-૬૩-૧

ત્રિમાસિકનું ટપાલ ખર્ચ તથા દારીયો

કાળજી વગેરે પરચુરણ રહેલનરી ચીજોનું

ખર્ચ

૧૪૭-૦-૦

મુળમધુ શ્રેમતાં બીન ચારે અકનો.

૨-૪-૬

૫૧ વૃદ્ધિ ચવાડું તથા ઉધરાણી લાવવાનું

ખર્ચ

૧૮૨-૨-૩

કલ ખર્ચ

૬૭-૧૦-૬

સીલીક

૨૪-૪-૯ કા. હરિપ્રસાદ પામે.

૪૩-૫-૯ રા. ચીમનલાલ હરદેરામ

પામે

૨૫૯-૧૭-૯

હરિપ્રસાદ મજરાય વ્યવસ્થાપક.

ઉપરનો હિસાબ મે તપાસ્યો છે તે આસ આનના તથા ધારવા પ્રમાણે બગળર છે. તા. ૨૦-૭-૧૯૧૧.

પ્રાણેશકર લલિભાઇ દેસાઈ.

નીચેના સદ્ગુહસ્થોના લવાજમની પહેાંચ ઉપકાર સાથે સ્વીકારવામાં આવે છે.

રકમ.	નામ.	વર્ષ.	૭
રૂ. ૧-૦-૦	રા. અબ્બાસલાલ માધવલાલ લાખીયા...	૪	અમદાવાદ
„ ૨-૦-૦	રા. લક્ષ્મીલાલ ખુશાવરાય	...૩-૪...	„
„ ૧-૨૫-૦	રા. મણીલાલ પ્રાણુલાલ સેટલવાડ	... ૪	„
„ ૧-૨-૦	રા. માધવલાલ ચતુર્થુજીદામ	... ૩ ...	ગમનગર
„ ૧-૦-૦	રા. ચીમનલાલ હરદેરામ	... ૪ ...	ભરૂચ
„ ૧-૦-૦	રા. બળવંતરાય નરોત્તમદામ	...૪-૫ ..	„
„ ૧-૦-૦	રા. દાદોરવાલ રતનરાય	... ૪ ...	„
„ ૨-૦-૦	રા. ચીમનલાલ ચુનીલાલ ગુલાબરાય...	૪-૫...	„
„ ૧-૦-૦	રા. હમ્મરવાલ મણીલાલ	... ૪ ...	આમોદ
„ ૧-૦-૦	રા. ચુનીલાલ હકુમતરાય	... ૩ ...	અમદાવાદ
„ ૧-૦-૦	રા. મમનલાલ દયાશંકર	... ૩ ...	સાવરકોટ.

વ્યવસ્થાપક.

ગ્રાહકોને સુચના.

આ સાથે મલિયા પરિવહનો રીપોર્ટ વહેંચવામાં આવ્યો છે તથા આ અંક ૧૦ પાનાનો કહાડવા અમે શક્તિમાન થયા છીએ તે તરફ અમારા સુઘ આદરોનું ધ્યાન ખેંચવાની રજા લઈએ છીએ.

જો સદ્ગુહસ્થોનું પાછતું તથા આ નવા વર્ષનું લવાજમ ગણી હોય એમણે અગાઉની કરીને અમને તાકીદે મોકલી આપતું અગર આવતો અંક વી. પી. મી સ્વીકારવો.

વ્યવસ્થાપક.

પ્રજ્ઞાક્ષત્રિય ત્રિમાસિકપત્ર.

વાર્ષિક લનાલગ્ન } ૫૧ ૪ મુ અક ૨ ને } છુટકનકનનો રૂ. ૦
૩ ૧ અગાઉથી } અક્ટોબર ૧૮૧૧ } ટપા ૧ ખર્ચ બુદ્ધ

વાગ્દીશા આપને શક્તિ, સત્ય ગુદ્ધિ રતિ ધૃતિ:
જ્ઞાન, એદાર્થ, નીતિનાં, વાવીએ બી, મધીમથી.

હે વાગ્દીશા જેવી સરસ્વતી ગમને ક્ષત્રિ મત્વ વિગુદ્ધિ (પવિત્રતા-
સાત્વિયતા) રૂમ અને ધીરજ આપને જ્ઞાન, ઉદારતા અને નીતિ
(અસર સુખી, હિત સારક હિત રક અને ઉદત આદિત્રના નૂન છે તે)
ના બીજ અમ મધી મધીને વાગ્દીએ

બ. ક. ઠાકોર,

વ્યવસ્થાપક,

ડા હરિપ્રસાદ ત્રજરાય, દેસાઈ

અમદાવાદ

પ્રજ્ઞાક્ષ પ્રિન્ટ ગ વકસમા હાજરનાત ખરમોદરાયે દાખી પ્રમિદ કરું

વિધવાઓ તથા નિરાશ્રીતાને મદદ.

છટ્ટી હોન્ડર-મમાં થયેલા ઠરાવને અનુસરી મેં એક યોજના કરી છે. એમાં આપણી નાતની કોઈ પણ વિધવા સ્ત્રીને અથવા નિરાધાર બાળકોને કે પ્રાથ્મિક અશક્ત સ્ત્રી કે પુરુષને પૈસા સંબંધી કોઈ મદદની લઈ દર હોય તો ખાનગી રીતે મદદને ત્રિમાસિકના વ્યવસ્થાપનને સગનામે કેવી મદદ પેહચે છીએ તે વિગતવાર જણાવવું એટલે હું તે અપાવવાની તદ્દન ખાનગી રીતે ગોઠવાણુ કરીશ અને મદદ માગનારનું નામ કોઈના જાણવામાં નહીં આવે.

તા. ૧-૫-૧૧ } લી
એક જ્ઞાતિ મેવક.

અનુક્રમણીકા.

	વિષય	લેખક.	પૃષ્ઠ.
કાવ્યો	૧ પ્રભુ અમરજી (એન્ડી)		૧
	૨ પ્રીતમને (મધુર)		૨૬
	૩ સ્વાનાનો મદેગો (મધુર)		૨૭
	૪ નિવાપાત્રવી (રા. ધીરજલાલ ચીમનલાલ)		૨૮
૫	જુના રીત રીવાજો (દિ. બા. અબાલાલ સારાભાઈ)		૨
૬	ધર્મ અને જીવિ (રા. કેમલપ્રસાદ હોટાલાલ દેસાઈ/બી.એ.)		૫
૭	વિધવા પુનર્વાસ (રા. મંજીલાલ અગ્રતરાય બી. એ.)		૧૧
૮	મીઝીસ એનીબી મેટના કટલાક વિચારો (રા. બાઈનાય વરજગાય દેમાઈ)		૧૫
૯	આપણી સ્ત્રીઓની શારિ- રીક અવસ્થા અને સુધાર વાના ઇલાજ (ઈ.)		૧૮
૧૦	જુબ પ્રસંગે ગમતો જુગાર. (વિનયજી)		૨૭
૧૧	પ્રામગિકનો ૮. (રા. મી.તીલાલ અમુલપરાય દેમાઈ બી.એ.)		૩૩
૧૨	નિવિંદ વિષયો (ગુ. ચીમનલાલ હન્ડેરામ)		૨
૧૩	નાતના ખગર અતર		૪

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર.

વર્ષ ૫ મું.

૧૯૧૧. અક્ટોબર.

અંક ૨ જો.

પ્રભુ સ્મરણ.

(ત્રોટક)

નમુ હું નમુ હું જગદાધિશને,
હૃદયેથી પુણ્ય પ્રભુ સત્ય તહને,
તુજ શક્તિ અનંત દિસે જગમાં
વિભુમાં અલ્પમાં રચનમાં સૌમાં
તુજ પાર ન પામર પામે કદી
મનુ વેગ બધા વિરમેજ તહી
દીનદાસ તણા અપરાધ ધણા
પ્રભુ માફ કરે તું દયાળુ બધા
નવ તું વિલોકે બીજી તારી શકે
અમ અંતર દુઃખ વિદારી શકે
તું રક્ષક છો, વિભુ પાલક છો
અમ બાળકનો ઉદ્ધારક છો
ગગને શશિ સૂર્ય તણી ગતિ જે
પ્રભુ ભાવ તણો વળી બોધ દિયે
શુભ નામ મુખેથી હું હારી સ્મર
વિભુ ધ્યાન ધરી હૃદયે વિરમું
શરણાંગત છું પ્રભુ ભક્તિ દિયો
નિજ દાસ ગણી મૌ દુઃખ હરો
પ્રભુની કરુણા મૃત વૃદ્ધિ થયે
નિજ ભક્તજનો ચિર શાન્તિ ગ્રહે

૧

૨

૩

૪

૫

પ્રાતઃકાળ.

અમદાવાદ-૪ થી સપ્ટેમ્બર

ખાડીઆ

૧૯૧૧.

સ્નેહી.

જુના રીતરીવાજો

(દિ. બા. અંગ્રાલાલ સાકરલાલ દેસાઈ એમ. એ., એલ. એલ. બી.)

આપણામાં જે જાતનું માનનાર લોકો હોય છે પ્રારબ્ધવાદી અને કર્મવાદી. હું કર્મજનવાદને માનું છું. પાડોશી, પિતા, માતા, રાજા, દેરાજન વગેરેનાં કર્મનાં ફળ આપણે ભોગવવા પડે છે. દેહના રક્ષણથી દીર્ઘાયુષી થવાય. દેહ જાળવવા માટેના નિયમ, બ્રહ્મચર્ય, સારો ખોરાક, શુદ્ધ જીવન વગેરે બરાબર પળાય તો ૮૦, ૯૦ વર્ષ રહેજી જવાય. આપણું જીવે તે કાંતો નિયમ ભંગથી કે કાંતો અચૂનથી. વૃદ્ધિ દરવું અને ક્ષય એ સામાન્ય નિયમ છે. પણ ક્ષય આપણે આપો ઠેલી રાકીયે. નિયમ પળાય તો અમૃત જેવા છે અને તે પાછળથી મોતને ઠેલી રાકાય માટે નિયમ જાળવવા જોઈએ. પણ એકલા જાણીને બેસી ન રહેવું પણ જાણીને તે પાળવા જોઈએ. જેમ કોઈ માણસ પૈસાદાર કેમ થયો તે આપણે તપાસીએ છીએ તેમ કોઈ માણસ લાંબુ કેમ જીવ્યો તે પણ તપાસવું જોઈએ. જેતાં જણાશે કે જે અધીરા નથી થતા, ગુસ્સે નથી થતા અને શાંતિ જાળવે તેવા હોય છે તે જ લાંબુ જીવે છે. જન્મથી મનજીવ હોય તેના કરતાં નળજો પણ નિયમ સાચવનારો માણસ લાંબુ જીવે. મેં હમણાં “Science of a New Life” એ નામની ચોપડી વાંચી છે એમાં પણ એવું જ લખેલું છે. કાંઈ થાય તો પહેલો વાંક પોતાનો જોવો. કોઈ કહેશે કે હવા જગડ્યાથી શરદી થઈ. હવા જગડી તો ફરવા નહોતું જતું. વધારે વસ્ત્ર પહેરવાતાં, શરદી થાય તો આપણો વાંક. પીંડનાં પણ ચાલુ છે તે જાણવા જોઈએ.

આશ્રમ ધર્મની ઉગમરો હાલ પણ કામ લાગે તેવી છે. અભ્યાસમાં ૨૫ વર્ષ થાય. પચીસ વર્ષ શુધી બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું હાલ પણ બધાને અનુકૂળ છે. હોકરાને એકલો કુંવારો રાખવો એમાં શું વળ્યું? એવા તો ધણાએ નુકસાનકારક કામ કરે અને એવા વાંદા તો ગામમાં ધણાએ રખડે છે. એકલો કુંવારો રાખવો એટલું જ નહિ પણ આકાળમાં નિતિભય અને વિદ્વાન બનાવવો જોઈએ. આને વાસ્તે માતા સારી જોઈએ. પણ ધણા કાળથી માતાઓ અજ્ઞાન હોવાથી એકદમ જોઈએ તેનું પરિણામ નહિ આવે પણ ધીમે ધીમે થશે.

• ધ. મ. એરોસીએગનમાં ડૉ. સ્વામીનારાયણના લાલમુ પ્રસંગે પ્રમુખ-સ્થાનેથી કરેલા બ્રહ્મજ્ઞો સાર-સંદેશીની મોટાપરથી—

ઉપનયન એટલે ગુરુ-પાસે લઈ જવો અને, યજ્ઞોપવિત્ત એટલે યજ્ઞને માટે લાયક કરવો. આ વખતે પિતા તેમ જ આચાર્ય બન્ને મંત્ર કહે છે માટે બણાવવાનું કામ બન્ને જણનું છે. એકલા ગુરુનું કામ નથી. જે મા-બાપ નાનપણથી છોકરાને બણાવવા તરફ તપાસ રાખે છે તે છોકરા સારા હોય છે. આના દાખલા ગોપાળરાવ દરી, વડોદરાના કેરસાસ્પત્ર દીવાન વગેરે પરથી મળી આવે છે. ઉપાધ્યાય બાહુતી હોય તે કાંઈ સારૂ બણાવી શકે નહિ. ગોખાવે કે રમાડે અને કેટલીક વખત તો અપલક્ષણ શીખવે. માટે માબાપથી જ શ્રેષ્ઠ સંસ્કાર અપાય. નિતિ કે બુદ્ધિના સંસ્કાર બાહુતી બણાવનારાં આપી શકે નહિ માટે પિતાનો ધર્મજ છે કે તપાસ રાખવી. વંશ તો પશુ પશુ રાખે છે. સારી પ્રજા થાય તેજ વંશ. Nation (પ્રજા) બાંધવાની વાતો કરે છે પણ દરેકજણ સારો તોજ Nation (પ્રજા) થાય.

વિદ્યાબ્યાસની શ્રેણી લાંબી છે. પણ તે હાલમાં ટુંકી થવા માંડી છે તે સદ્ભાગ્ય છે કે દુર્ભાગ્ય તે તો કોણ જાણે ? ખરચની બાબત પણ એવી જ છે. છોકરાઓએ પોતાનો વિચાર કરીને કે માબાપની દયા ખાઈને ખર્ચ ઓછાં કરવાં નોંધ્યે. ઘેર ગમે તે ખાય તોપણ કાલેજમાં ધીની પુરી નોંધ્યેજ. કાલેજમાં ટોપી પણ Regulation (જપ કાળી ટોપી, કોટ પણ તેવાજ. ધોળા નહિ, કોલર નોંધ્યે. સ્વદેશીની વાતમાં તાળીઓ પાડે છે પણ આલપકાના કોટ પહેરે છે માટે એ વાતતો ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. લગોટી-પહેરીને હું કાંઈ જવાનું નથી કહેતો પણ સાદા થવાનું કહું છું. હું તમને શેઠ ચીનુભાઈનો દાખલો આપી રાકીશ તે કેવા સાદા છે. સાદા થવામાં આખર નહિ જાય. એ મોટા કરોડપતિ છે અને આખર જશે તેને માટે હું જવાબદાર છું. ગુણાઃપુજાસ્થાનં ગુણિવુ ન ચ્ચ લિંગનંચઘયઃ । આ પણ જરાજર છે.

વિવાહની વાતમાં અમારી ન્યાતની ઉંમર અનાયાસે વધી છે. બાં-પણ કર્તાએ અમને જન્મ આપ્યો તેને માટે અમે યોગ્ય નથી. એતો ટુંકી વંદાવવા માટે છે. જે છોકરાને મોટા કરીએ તો વધારે રૂપિયા મળે પૈસા મળે છે તે માટે લગ્ન ઉમર અનાયાસે જ વધી છે.

શ્રીઓના સુખની હું તરફેણમાં છું પણ સુખ એટલે શું ? કાંઈ કહે છે કે કામ ન કરવું તે સુખ માટે એ બાબત બણેલાઓ વિચાર કરશો. મા કે સાસુ વડુ પાસે પાણી ભરાવે અને બણેલો ધણી કહેશે કે એને

કહેશો નહિ કહેશો તો હું કુવે પડીશ. માટે આનો નિર્ણય કરવો. હીસ્ટી-
ડીઆ થાય, સુવાવડમાં તાવ આવે ને દાકતર તો રોજના
એ સુખ નથી.

સરકારે તો સારામાં સારું કામ સેવા માટે પેન્શનની ઉમ્મર ફરવી
છે અથવા તો નીચેના અમલદારોને પ્રોમોશન મળે અને તેમનામાં અસં-
તોષ ન ફેલાય એ માટે રાખવામાં આવી છે. વાનપ્રસ્થ લીધા પછી તરત
પણા મરી કેમ જાય છે તે પણ તપાસવું. નિયમનો ભંગ પણ એક કારણ
છે. વળી કેટલાકે તો પેન્શન લીધું કે દીવગીર થાય છે કે માન ગયું હશે
કાંઈ સવામ નહિ કરે, રડાયા. પણ સમજવું જોઈએ કે લોકો તો આદાને
સવામ કરે છે. લોકો તને મવામ કરે કે તારી જગ્યાએ નવો આવ્યો તેને
કરે? બેને શા બાબત કરે? એ તો એ જગ્યાએ બેસનારને માન છે. આદો
છોડ્યા પછી માનની આકાંક્ષા રાખે તેજ બુધ. શું કરવું તે પેન્શન લીધા
પછી સુઝવું નથી અને વખત નથી જતો તેથી પણ પેન્શનર વહેવા મરી
જાય છે. માટે એમણે તો પોતાના અનુભવનો લાભ લોકને આપવો જોઈ-
એ. લોકનું અનેક રીતે બહુ કરવું તેથી પણ લાંબુ છવાશે.

સંન્યાસમાં તો બધો જ મમય લોક કલ્યાણમાં માળવો જોઈએ.
દાલમાં બધા સંન્યાસીઓ અધ્યયન કરે છે તે પણ સાઈ છે પણ તે કરતા
એ પોતાની વિદ્યાનો લાભ બધાને આપે તો વધારે સાઈ. વીવેકાનંદે વિ-
દ્યાનો લાભ બધાને આપીને કેટલું સાઈ કર્યું.

આજના બાપણ ઉપરથી બધા જોશો કે ધરડાં એટલા બધા ગાડા
નહોતા. કોઈ કહે કે તમારું આ ખોટું, ફાણું ખોટું ત્યારે એટલુંજ કહેવું
કે અમારા ધરડાં તદ્દન તો મુરખાં નહિ હોય? જ્યાં લગી કોઈ માણસ
અપરાધી સાખીત થાય નહિ ત્યાંસુધી તે નિરપરાધી ગણવો એવું કાયદામાં
છે. એ જ પ્રમાણે જ્યાં લગી હીંદુઓનો કોઈ રીવાજ ખોટો છે એમ
સાખીત થાય નહિ ત્યાંસુધી એમ પાદ ગમવું કે ધરડાં કાંઈ મુરખ નહોતા.
રીવાજ માફક ન આવે તો બદલવા પણ Presumption એમની તર-
ફેણમાં રાખવો. દાલમાં કેટલીક મહાત્મા તો હિંદુ રીવાજોને ગણો
દેવાને જ ઉભી થઈ છે. સ્પેન્સરે લખ્યું નથી કે મીથ એમ કહેતો નથી
માટે ખોટું છે એમ ધારવું ખોટું છે.

ધર્મ અને બુદ્ધિ.

(રા. કેશવપ્રસાદ જોશીવાલે દેસાઈ—બી. એ.)

“In India, the ancient seers of Truth did not believe in supernatural revelation, but started just as modern Scientists start, with the study of physical objects, and examined them carefully through the method of observation, experiment and analysis. They did not separate religion from science, philosophy or logic. But whenever they sought to explain anything, they explained through logic..... Their standard was reason and experience. Therefore they succeeded even in that early age, in understanding the ultimate conclusion of Modern Science”.

“Scientific basis of Religion”

by

Swami Abhedananda.

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન દર્શનો ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન ધર્મ પ્રેરે છે એવાં જ મત્ર છે તેને માનતા નહોતા. પણ જ્ઞાનની શોધ આધુનિક વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ જેવી રીતે સ્થુળ વસ્તુઓના અભ્યાસથી શરૂ કરે છે તે રીતે જ એ લોકોએ પણ શરૂ કરી હતી. તેઓ પણ સ્થુળ વસ્તુઓને નિરીક્ષણ, પ્રયોગ, અને પૃથક્કરણની રીતોને અનુસરી સંભાળ પૂર્વક તપાસતા. તેઓ ધર્મને વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન કે તર્કથી વ્યુદ્ધે નહોતા ગણતા. પણ જ્યારે જ્યારે એઓ કોઈ આજત સમજવવા બેસતા ત્યારે તેઓ તર્ક દ્વારા જ એની સમજણ પાડતા હતા. એમનું ધોરણ બુદ્ધિ અને અનુભવ ઉપર રહેતું. આથી કરીને એવા પ્રાચીનકાળમાં પણ તેઓ આધુનિક વિજ્ઞાન શાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તો સમજવા ક્ષતેહમંદ થયા હતા.

સ્વામી અબેદાનંદ.

“There are some philosophies in India which express most clearly the doctrine of Evolution..... To say nothing of Indian sages, to whom evolution was a familiar notion ages before Paul of Tarsus.

PROF HUXLEY

હિન્દુસ્તાનની કેટલીક તત્ત્વ વિદ્યાઓ ઉત્ક્રાંતિવાદ બહુ સ્પષ્ટ રીતે સ્પષ્ટ કરે છે.....પોલ ઓફ ટારસસના જન્મ પહેલાં જમાનાઓ અગાઉ હિન્દુસ્તાનના તત્ત્વજ્ઞાનીઓના મનમાં જીવોની ઉત્તરોત્તર ઉત્પત્તિનો ખ્યાલ બહુ જાણીતો હતો.

ગ્રો. હક્સલી.

જે ધર્મ માટે ઉપર લખેલા વચનો બોલાય છે તે ધર્મના આપણે અનુયાયી છીએ એમ જાણીને કેવું હૃદય આનંદથી પ્રવૃત્તિત નહિ થાય ? સ્વામી અભેદાનંદ વેદાન્તના ખાસ અભ્યાસી છે. ધર્મ વિષે એમણે ઉંડાં અભ્યાસ કર્યો છે. અને દેશ દેશ ધર્મના ઉપદેશો આપ્યા છે. ગ્રો. હક્સલી આ યુગના એક મહાન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી છે. વિજ્ઞાનનો એમનો અભ્યાસ ઘણો જ બારીક છે. વિજ્ઞાનના સ્વીકારાયેલા સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ બીજા કંઈ સિદ્ધાંત આવે તો ન્યાયશાસ્ત્રીની મદદથી તેનો સ્વીકાર આપી દેતા તેઓ કદી પણ અચૂક નથી. પોતાના ખ્રીસ્તી ધર્મના પણ કેટલાએક સિદ્ધાંતો એમને આ યુગની શોધ બોળો સાથે બંધ બેસતા ન લાગવાથી તે સિદ્ધાંતોનો તેમણે ખુલ્લી રીતે ધનકાર કર્યો છે. આવા બે અભ્યાસીઓ હોંદુ ધર્મ સંબંધી ઉપર લખેલા વિચારો દર્શાવે તેથી દરેક હોંદુ સ્વાભાવિક રીતે ખુલ્લી થાય જ.

પરંતુ જે હોંદુ ધર્મ વિષે ઉપરના સખ્તો બોલાયા છે તે હોંદુ ધર્મ કયો ? આપણે હાલમાં આપણી આસપાસ દરેક ઘેર જે ધર્મ પળાતો જોઈએ છીએ તેજ, કે બીજો ? આ સંબંધી તપાસ થાય તે જરૂરી છે.

હાલમાં આપણે એક એવા યુગમાં જીવીએ છીએ કે જહોમાં એકલી શ્રદ્ધા કરતાં બુદ્ધિને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે. ધર્મને-સત્ય ધર્મને-કોઈ પણ પ્રકારની ઉંડી તપાસથી, કંઈ પણ આંચ આવતી નથી એમ આ યુગમાં મનાવા માંડ્યું છે. થોડાક જ દસકા ઉપર ધર્મનું નામ દેવાતા બુદ્ધિના દાર બંધ કરી દેવામાં આવતા હતા. પરંતુ સુધરેલા દેશોમાં આ સ્થિતિ રહી નથી. ત્યાં ધર્મના દરેક દરેક સિદ્ધાંતનું બુદ્ધિની દૃષ્ટીએ નિરીક્ષણ થવા માંડ્યું છે અને ન્યાયશાસ્ત્રના નિયમાનુસાર ત્વેમની તપાસ લેવાય છે. આ પરીક્ષામાંથી પાર ઉતરશે તે જ સત્ય સિદ્ધાંત તરિકે સ્વીકારાશે; અને બાકીનાને સુંદર બગીચાની અંદર ઉગેલા નકામા ધાસ જેવા દૂર કરવામાં આવશે.

પશ્ચિમ તરફના દેશોમાં ધર્મ સંબંધી બે જાતની વલણ હાલમાં જોવામાં આવે છે. કેટલાએક એમ કહે છે કે વિજ્ઞાન સાથે સિદ્ધ કરેલા

સિદ્ધાંતોને ધર્મ માની શકે તેમ નથી તે ધર્મનું અમારે કામજ નથી. અમે તે વગર ચલાવી લઇશું. ત્યારે બીજાઓએ આ ધર્મના સિદ્ધાંતો વિજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો સાથે મળે છે એમ સિદ્ધ કરવા માટે આ ધર્મના સિદ્ધાંતોનો પોતાની મરજી મુજબ અર્થ કરવા માંડ્યો છે.

ધર્મ વિના ચલાવી લઇશું એવું કહેનારાને માટે એમ મનાય છે કે હેમનું કહ્યું કાંઈ લાંબો વખત ચાલે તેમ નથી. ધર્મ જેવું કોઈક શાસ્ત્ર નહિ હોય તો ઘણાજ ગોટાળો થવાનો સંભવ છે એમ અસંખ્ય વિદ્વાનોનું માનવું છે. એ શાસ્ત્રના અભાવથી નવા નવા પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થશે. જેવા કે નીતિમય થવાનું કારણ શું છે? આપણે લોકોપયોગી કામ શા માટે કરવાં જોઈએ? મોજમજા કરીનેજ કેમ આપણે હાંડગીના ગાળવી? ભય-ખની પ્રજા માટે વિચાર કરવાનું પ્રયોજન શું? વગેરે આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર આવા કોઈ શાસ્ત્ર વગર આપવા મુશ્કેલ છે.

ધર્મના પ્રચલિત સિદ્ધાંતોનો મારી મચડીને ગમે તે અર્થ કરવો તે પણ યોગ્ય નથી. એથી તો ફેટલાએકની નજરમાં ધર્મ ઉલટો ઉતરી પડશે, પરંતુ મનુષ્ય સ્વભાવમાં ધાર્મિક શ્રદ્ધાએ એવી તો ઉડી જડ ધાલી છે કે અત્યાર સુધી સ્વીકારાયલા સિદ્ધાંતો ખોટા હશે એ ખ્યાલજ હેને ઘણો દુઃખમય લાગે છે. બધી રીતે બુદ્ધિશાળી પુરૂષની બુદ્ધિનું દાર ધર્મની વાતમાં દેવાઈ જાય છે. ઇંગ્લાંડના મુખ્ય પ્રધાન ગ્લેડસ્ટને પણ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રની શોધો સાથે બધે બેસાડવા, બાઈબલના ફેટલાએક ભાગનો અર્થ મનસ્વી રીતે કરવા માંડ્યો હતો. હાલના વિજ્ઞાન વેત્તાઓએ ઉત્ક્રાંતિ Evolution નો સિદ્ધાંત સાબિત કરી આપ્યો છે. એટલે કે એમણે એવું સિદ્ધ કર્યું છે કે આપણી પૃથ્વી તેમજ જાડ પાલો અને મનુષ્ય હાલમાં છે તે વાજ કાંઈ પહેલેથી હતા નહિ. પરંતુ હેમની ઉત્ક્રાંતિ થતા થતા તેઓ છેવટે આ દશાને પામ્યા છે. અર્થાત આ દશા પ્રાપ્ત કરતા કરતા આપણને કાંઈ કરોડો વર્ષો થયાં હોવાં જોઈએ. આમ સિદ્ધાંત સ્થપાયો છે, ત્યારે બાઈબલમાં તો બધી પૃથ્વી, સૂર્ય, જાડ અને લોકો, બધા જ સાત દિવસમાં પરમેશ્વરે પેદા કર્યા એમ કહેલું છે. આ ઉપરથી પ્રશ્ન એમ ઉભો થયો કે કાંતો બાઈબલમાં લખ્યું છે તે ખરું ના હોયું જોઈએ અથવા તો વિજ્ઞાનિકોનો આ સિદ્ધાંત જૂઠો હોવો જોઈએ. પણ વિજ્ઞાનિકો તો પોતાના કથનને સખળ પુરાવાથી સિદ્ધ કરી આપે છે. ત્યારે બાઈબલના તો શબ્દ ઉપર જ શ્રદ્ધા રાખવાની છે. ગ્લેડસ્ટને આ બેમાં એકતા જતાવવા ખાતર મારી મચડીને એક “દીવસ” નો અર્થ એક “યુગ” કર્યો. આ ઉપ-

રથી પ્રે. હકસક્તિએ આ અર્થે યજ્ઞ શકતો નથી એમ દલીલ કરીને જો
લંબાણથી જવાબ આપ્યો. આપણે. અત્રે આ ચર્ચામાં પડવાનું ઘણું
જન નથી. આ તો ફક્ત એક હિંદુદરણ ખાતર જ કહેવામાં આવ્યું
પરંતુ આ ઉપરથી જોવાનું એ છે કે શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ ધર્મ શાસ્ત્રનો
કર્તા પછી જેના સિદ્ધાંતો સત્ય ના હોય તોપણ ખુદી રીતે તેમ કહી
કરતા તે સત્ય જ છે પણ આપણે જ જેના અર્થ ખરોખર નથી જ
એમ મનાવવાને ઘણા મહાન પુરો પણ કાંઈ મારે છે. એનું કારણ
નુપ્ત સ્વભાવે સંસ્કૃત છે તે જ છે. પરંતુ આ કાંઈ પ્રમાણિકપણું
નહિ. જે. સિદ્ધાંતો, જે રિવાજો, જે જોમો શુદ્ધિ તથા ન્યાયની
અસત્ય જામતા હોય તે દૂર દરતા આપણે મનમાં ડગડોગ સમજીએ
નહિ. આ અસત્ય તરફ આંખ મીચામણી કરીને તે જતું પણ ન
જોઈએ. એની પાછળ પડી, એની તપાસ કરી, તે અસત્ય જ છે.
યજ્ઞ શકે એવું નથી જ એમ ખાતરી થતા તે સ્વીકારવું આપણે જ
જોઈએ. એમાં જ આપણું શ્રેય છે.

ઉપર ખ્રીસ્તી ધર્મનો દાખલો આપ્યો છે, તથા મથાજો હિંદુધર્મ
વખાણુ ઠાંક્યા છે તે પરથી એમ ના સ્હમજવું કે હાલમાં આપણે જે
હિંદુધર્મ તરિકે પાળીએ છીએ તે ધર્મ દરેક રીતે જોઈએ તેમ જ
એમ પણ ના ધારવું કે જેના હાલમાં પ્રચલિત મથાજો સિદ્ધાંતો શુદ્ધિ
ન્યાયને અનુસરતા જ છે. ઘણા દુઃખ સાથે કહેવું પડે છે કે આ.

આ સંબંધી પ્રો. હમ્મલી જણાવે છે કે,

The antagonism of science is not to religion, but to the heathen survivals and bad philosophy under which religion herself is often well-nigh crushed. True science will continue to fulfill one of her most beneficent functions, that of reliving men from the burden of false science which is imposed upon them in the name of religion.

વિજ્ઞાનને ધર્મ સાથે કંઈ વેર નથી. પરંતુ જે જંગલી સમયની રહીસણ અસરો અને ખોટી તત્ત્વવિદ્યાઓ જેનાથી ધર્મ લગભગ કચરાઈ જાય છે તેની સાથે વિજ્ઞાનને વિરોધ છે. ખરૂં વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર હમેશાં પોતાનું કલ્યાણકારી કાર્ય કર્યાજ કરશે અને તે એ કે ધર્મને નામે ખોટી માન્યતાઓ માણસના મન ઉપર દબાવુ કરી રહી છે તેમાંથી તેમને મુક્ત કરવા.

આ રીતે આપણે જોઈએ છીએ કે ધર્મ તો સો ટકવું સોનું છે. ભૂમીમાં નાખ્યાથી એને કાંઈ હાની થવાની નથી. ફક્ત એની અંદર જે કચરો ભરાયશે છે તે દૂર થઈ જશે. અને ભૂમીમાંથી ખ્હાર નિકળતાં સસ ધર્મ તો ખમણા તેજથી પ્રકાશશે.

પરંતુ હાલની વસ્તુ સ્થિતિ તો તેથી ઉલટી જ છે. દેવનું નામ આવ્યું ત્યાં પ્રશ્ન પૂછાયે જ નહિ કદાચ કોઈ ઈતિહાસ યુવક ધરના વડીલને કાંઈ સ્વાભાવિક જ પ્રશ્ન કરે, અથવા કશાનું કારણ પૂછવા હીમ્મત ધરે તો તેને એકદમ સુપ કરી દેવામાં આવે છે. આવી જાતના પ્રશ્ન પૂછવા તે જ નાસ્તિકતાનું ચિન્હ ગણાય છે. પણ વિચાર કરો કે આમ દબાવી દેવાથી તે યુવકની ચંકાનું નિવારણ થશે ? એના મનના ખરા કે ખોટા જે કાંઈ સંસાર ઉત્પન્ન થયા તે દૂર થઈ રહેશે. એના કરતાં તો એના પ્રશ્નો કારણ સહીત ઉત્તર અપાય તો એ દૃઢ આસ્તા ધરાવતો થશે. અને કદાચ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપી ચકાચ તેમ ન હોય તો તો પછી તેના ઉપર આસ્તા રાખવાની જરૂર જ નથી. અને એ અંધ શ્રદ્ધા જેમ વ્હેલી ઉઠી જાય તેમ વધારે સાફ. આપણે ત્હાં ધર્મની આવી સ્થિતિ હોવાથી પરીણામ કેવું વિપરીત આવ્યું છે તેનો આપણે ખ્યાલ કરીએ તો હૃદયને જખરો આઘાત લાગે છે. આવી સ્થિતિને લીધે જ ધર્મ આપણા નિત્ય જીવનમાં આપણે ઉતારી ચકાચ નથી. આ સ્થિતિને લીધે જ આપ-

જ્ઞાતાં ધર્મ યાંત્રિક અવસ્થાને પામ્યો છે. આને લીધે જ ધાર્મિક ગણાતા મનુષ્યના વર્તન ઉપરથી પણ ધર્મની અસર નિર્મૂળ થઈ ગઈ છે. ધર્મના સિદ્ધાંતો ને દરરોજના વ્યવહારમાં અમલમાં મુકવાની કોઈને જરૂર લાગતી નથી. હાલમાં તો ધાર્મિકમાં ધાર્મિક ગણાતો મનુષ્ય પાપીમાં પાપી ખરી રીતે હોઈ રાકે છે.

આ અવસ્થાની હાનીઓ પણ કાંઈ ઓછી નથી. આથી પ્રજા સમગ્ર અધર્મી અને અનીતિમય થતી જાય છે. અને આ સમયમાં જીવન માટેના કલહ ચો તરફ નજરે પડે છે તેની અંદર આ રીતે નિર્માલ્ય થઈ ગયેલી પ્રજા એક દાણભર પણ ટકી શકશે નહિ. માટે સદ્મજી મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે કે આ હીરા રૂપી જવેર પર વ્હેમ રૂપી જે કચરો બા-એસો છે તે દૂર કરી હીરાને પૂરા તેજથી પ્રકાશવા દેવો. આમાંજ સૌનો ઉદ્ધાર છે, આપણા નિત્ય જીવનની અંદર ધર્મ તથા આસ્તાને નામે જે અયોગ્ય રીવાજો તથા આચારો પેસી ગયેલા છે તે બધાની વિગ્ના શાસ્ત્રથી, ન્યાય શાસ્ત્રથી તેમજ જીવિતી મદદથી તપાસ કરી એ બધાનું પોકળ પણ જાહેર કરવું જોઈએ.

સત્યમેવ જયતે નાનુતમ ।

માટે મહાન સત્યનીજ આપણે સૌ શોધ કરો અને બીજા બધા જી-દાણાને દૂર કરો.

“Truth will triumph & not falsehood. The worship of truth leads to the eternal abode of Truth, and fulfills all our desires. Let us therefore Worship Truth in silence; let us not be followers of error. Let us continually struggle for the realization of Truth”.

Swami Abhedananda.

સત્યનો જ જય થશે. અસત્યનો નહીં. સત્યની સેવા સત્યના શાશ્વત ધામ તરફ આપણને લઈ જાય છે અને આપણી સર્વે મનોવાંછનાઓ પરી-પૂર્ણ કરે છે. તેથી આસો આપણે એકાન્તમાં સત્યની પૂજા કરીએ. અસત્યના ઉપાસકો ના યાવ. સત્યપ્રાપ્તિને માટે સતત પ્રયત્નવાન યાવ.

સ્વામી અબેદાનંદ.

વિધવા પુનર્લગ્ન

(રા. મણીલાલ અજીતરાય બી. એ.)

આપણી સામાજિક ઉન્નતિ તથા સુધારા સંબંધી જે વિચારો હાલમાં નાતમાં વિચારશીલ માણસોના અંતઃકરણમાં પ્રધાનપદ ધરાવે છે તેમાં યોગ્ય સમયથી વિધવા પુનર્લગ્નનો વિષય ધીમે ધીમે આગળ વધતો જાય છે. આજથી થોડા વર્ષો અગાઉ આ વિષય વિષે એક સૂચના સરખી પણ લખવાની હિમ્મત આપણી નાતમાં ઓછ કરી શકતા નહિ. તેના વિષે એક અક્ષર પણ બોલવો તે સાદસ ગણાતું. ધીમે ધીમે તે વિષય હાલ ચર્ચાતા વિષયોમાં જગ્યા મેળવવા શક્તિમાન થયો છે અને થોડા વર્ષોમાં બીજા અગત્યના વિષયોમાંનો એક વિષય તે થાય તેવો સંભવ જણાય છે.

સ્ત્રીવર્ગમાં હજી વિધવા પુનર્લગ્નની ચર્ચાએ અંતઃકરણમાં પ્રવેશ મેળવ્યો હોય એમ દેખાતું નથી. પ્રવેશ કર્યો હોય તોપણ હજી અસ્પષ્ટ દશામાં છે. વખતે બીજા રૂપે અંતઃકરણમાં કંઈ જુજ જગ્યા મેળવી હોય તો પણ હજી વધવાને વાર છે. પણ નાતના પુરુષવર્ગમાં જે ભાઈઓની વય પચ્ચીસથી ત્રીસ વર્ષ સુધીની છે તેમના અંતઃકરણમાં આ વિષયે સારી જગ્યા મેળવેલી જણાય છે. અને જે હજી તે બીજામય હોય તો પણ તેના અંકુર કુટી વધારો થવાને ઘણાં વર્ષો નહિ જોઈએ એમ હાલના કાળના પ્રવાહ ઉપરથી સૂચના મળે છે.

આજ સુધી વિધવાઓનું પુનર્લગ્ન યોગ્ય છે અને થવું જોઈએ એવા વિચારો ૨૦ થી ૩૦ વર્ષની ઉંમર સુધીના ભાઈઓ દર્શાવતા. ચાલીસ વર્ષની વય ઉપર ગયેલા ઓછ ભાઈએ તેવો વિચાર બતાવવાની હિમ્મત કરી નહોતી. પણ હવે પુખ્ત વયના યાત્રીભાઈઓએ પણ તેને પુષ્ટિ આપવા માંડી છે. જુલાઈ ૧૯૧૧ ના બ્રહ્મક્ષત્રીય ત્રિમાસિક પત્ર સાથે રા. રા. ત્ર્યંબકરાય જાદવરાય દેસાઈ બારીસ્ટર એટ-લો-એ જે વિચારો તા. ૪ ડી-સેમ્બર ૧૯૦૭ ના રોજ આ વિષય ઉપર લખેલા તે છપાયા છે. અને આપણી નાતમાં બાલોવધવાનું પુનર્લગ્ન થવું ઇષ્ટ છે એવા તે ભાઈનો મત ધણા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં તેમના લેખમાં તેમણે જતાવ્યો છે.

હવે જ્યારે વિધવાપુનર્લગ્નનો વિષય યાત્રી ભાઈઓના મનમાં સંસ્કાર રૂપે દાખલ થવા લાગ્યો છે ત્યારે તે સંબંધી બંને બાજુના મતો ઉપર દરેક નાતના ભાઈ બેનને મુલના કરવાનાં સાધનો મળી આવે એવા ઉદ્દેશથી મેં આ લેખ મારી અટકાવતિ અનુસાર લખ્યો છે. કંઈ પ્રસંગોમાં

ચુપકી રાખી બેસી રહેવું એ હકાપણ બરેલું કામ છે. કંઈ પ્રસંગે ચુપકી રાખવી એ અધર્મ છે. જ્યારે એકજ પક્ષ પોતાના વિચારોના સંસ્કારો નાતના બાઈ બેનના અંતઃકરણમાં નાખે અને બીજો પક્ષ કંઈ પ્રમાણે વિરુદ્ધ કે તરફનાં બતાવે નહિ ત્યારે નાતના બાઈ બેનોના મનનો પ્રવાહ એક જ પક્ષના સંસ્કારો તરફ વલણ લે અને ધીમે ધીમે તે સંસ્કારો મજબૂત થઈ જાય છે. બેસે તો પછી મધ્યસ્થ કે સામા પક્ષના વિચારોને તેવા મનમાં પેસવાને બારણું પણ મળે નહિ. એમ થવા ઘણું સંભવ છે. મને લાગે છે કે હવે એવો વખત આવ્યો છે કે જ્યારે આ વિષય ઉપર બંને બાજુના વિચારો દરેક નાતના બાઈબેન સન્મુખ અતિશયોક્તિ વગર તુલના કરવા માટે મુકાવવા જોઈએ. પછી આપણી નાતની હાલની સ્થિતિ તથા આચાર તથા ધર્મના વિકાસક્રમે અવલંબી વિધવાપુનર્લભ કરવું જનિત છે કે અનુચિત તે વિષે નિશ્ચય ઉપર આવવાનું કામ દરેક વ્યક્તિ ઉપર સોંપવું એ જ કલ્યાણકારક રસ્તો જણાય છે.

વિધવાપુનર્લભના વિષયનો અભ્યાસ નીચે બતાવેલી દલીલોથી થાય.

(અ) વર્તમાનકાળમાં વરકન્યાની સંખ્યા ઉપરથી ઉપજતા વિચારો અથવા સામાજિક દૃષ્ટિ.

(બ) વ્યક્તિ દૃષ્ટિ.

(ક) ન્યાય દૃષ્ટિ.

(ડ) સનાતન ધર્મ દૃષ્ટિ (આર્ય શાસ્ત્ર પ્રમાણે.)

(અ) સામાજિક દૃષ્ટિ.

(અ) કેવળ વસ્તીપ્રમાણ ઉપર વિચાર કરતાં વિધવાપુનર્લભ આપણી નાતમાં ઇંદ નથી. અલક્ષત્રીયની નાતમાં કુંવારી કન્યાઓની સંખ્યા ઘણી છે. અને ગૃહસ્થાશ્રમ શરૂ કરવાની ઉમેદમાં કાળ ગાળતી કન્યાઓ હાલ હયાતી ધરાવે છે. જેમને યોગ્ય વય તથા લાયકીતા વરો મળતા નથી. વસ્તિપત્રકના અંકકા ઉપરથી વર તથા કન્યાની સંખ્યાનો નિર્ણય કરવો તે બુદ્ધ છે. કુંવારી વરોની સંખ્યા વખતે કુંવારી કન્યાઓ જોટલી જ હશે પણ તે હીસાબ સાફ ઉપયોગી નથી. વર ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર વેહેવાને લાયક હોય તેને કન્યા આપી શકાય છે. વળી પુરુષજન્મ એ વરની પાત્રતા માટે બર નથી. સ્ત્રીજન્મ પત્ની થવાની પાત્રતા આપે છે. પણ આર્ય દેશની ઉન્નતિના લક્ષ્યો પ્રમાણે વરોમાં લિંગ ઉપરાંત બીજી પાત્રતાની ઘણી અપેક્ષા રહે છે. જે પુરુષ પોતાના શરીરના

નિર્વાહ પુરતું ધન કમાવાની શક્તિ કે પરાક્રમ ધરાવતો નથી અથવા ભવિષ્યમાં ધરાવશે એવી આશા આપતો નથી તેવા વરને કન્યા આપી શૂદ્રસ્થાત્રમ મંડાવવો એ કેવળ કન્યાને કુવામાં નાખ્યા બરોબર છે. સંસારનો અસહ્ય ભાર ઉચકવાને દ્રવ્ય કે શુદ્ધિઅગ્રથી જે વરે નાલાયક હોય તેમને “વર” તરીકે ગણવા એ બ્યાજખી નથી. તેવા વરોની સંખ્યા બાદ કરીયે તો કન્યાઓની સંખ્યા વરો કરતા વધારે નીકળશે. લગ્નની પાતતા માટે બ્યારે કન્યાઓને શરીરની સંપત્તી ધણે ભાગે લાયક ઠરાવે છે, ત્યારે પુરૂષોને શરીર તથા શુદ્ધિઅગ્ર બન્નેની પાતતાની અપેક્ષા શૂદ્રસ્થાત્રમની યોગ્યતા માટે રહે છે. હું માનું છું કે કુંવારી કન્યાની સંખ્યા શૂદ્રસ્થાત્રમ માટે વરોની પાતતા અથવા અપાતતા બતાવવાનું એક સાધન છે. જે વરોનો ભાવ પુછાય નહિ તે વરો ઘણે ભાગે શૂદ્રસ્થ થવાને નાલાયક હોવા જોઈએ એમ અનુમાન કરવામાં મોટી ભુલ થતી નથી. આ ધોરણે વિચાર કરતાં બ્યારે કુંવારી કન્યાઓને વર મેળવવાની મુશ્કેલી નડે છે ત્યારે વિધવાઓ જેમને એકવાર પોતાનું નશિષ્ઠ અગ્રભાવવાની તક અપાઈ ચુકી છે તેમને તેજ તક ફરી આપવાથી કુંવારી કન્યાઓની સંખ્યા વધવાની અને તેમનું શું કરવું? તેમને આચાર વિચારમાં શુદ્ધ રાખી નાતના ધર્મો શુદ્ધ રાખવાને શા ઉપાયો લેવા તે પ્રશ્ન નાતના વિચાર શીલ પુરૂષો આગળ ફેંસલા માટે ખડો થવાનો.

વર કન્યાની વક્તિ તરફ જોતાં સામાજિક દૃષ્ટિથી વિધવાપુનર્લગ્ન પ્રત્યક્ષત્રીય માતિમાં હાલમાં અનુકૂળ નથી એમ મને લાગ્યા છે.

(૨) વ્યક્તિ દૃષ્ટિ.

જે બીચારી વિધવાને વૈધવ્ય આવ્યું તેની સ્થિતિ તરફ જોતાં વિધવા પુનર્લગ્ન કરવાનું પગલું ઢરેક દયાળુ પુરૂષને ઉચિત લાગ્યાય. બાળવિધવાને સંસારનાં બધાં સુખો બધાં યાય છે અને વ્યવહાર દૃષ્ટિએ દુઃખી તથા પરાધીન જીંદગી ગાળવી પડે છે. વિધવાઓને નિવૃત્તિમાર્ગના ધર્મ શીખવવાની શાસ્ત્રોમાં આજ્ઞા છે. તે માર્ગ તરફ વાળવામાં આવે તો વ્યવહારનાં એટલે પ્રવૃત્તિ માર્ગનાં દુઃખો તેને કંઈ અસર કરી શકતો નથી પણ વિધવાના લક્ષ્યો “અર્થ” તથા “કામ” ના જ રાખ્યા હોય અને ધર્મ અને મોક્ષ તરફ તે નિવૃત્તિવાસી ન હોય ત્યાં સુધી તેની સ્થિતિ દયા જનક છે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

વળી પુરૂષો એક સ્ત્રી મરતાં બીજી સ્ત્રી પરણે ત્યારે સ્ત્રીએ તેમ શા માટે કરવું જોઈએ નહિ એ દલીલ પણ ન્યાય પક્ષે મંજૂર છે.

કોની નિતિમાં ફેટલો બગાડો થાય છે, એ મહારે નવેસરથી ફેરવેલા જોવું છે જ નહિ. ધનવાન લોકોના છોકરાં સેંકડે ૧૫, તો ગરીબ લોકોના સેંકડે ૫૦, એ પ્રમાણમાં મરે છે, ને દર ૧૦ ઇસમ પૈકી એક ઇસમ કેદખાનામાં, દવાખાનામાં કે મળૂરના ઘરમાં મરેલો જોવામાં આવે છે. ઇંગ્લાંડ દેશનું અનુકરણ કરીને આ સ્થિતિ તમે પોતાના દેશમાં દાખલ કરવા ઇચ્છશો કે? ફેટલાક લોકો વગર મેહેનતે મેળવેલા પૈસામાં આલોટતા હોય, ફેટલાક લોકોને આબરૂમાં રહીને સંસાર ચલાવવા માટે વેળા પડતી હોય, અને લાખો ગરીબોને વર્ષમાં ફેટલાક દિવસ સુધી અન્ન પાણી પણ ન મળે, એવું જે સામાજિક અને ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓનું પરિણામ થયું છે, તે સંસ્થાઓ સારી, કે જેની તેની જાત જાત પ્રમાણે ધંધાઓ વેહેંચાઈ મધ્યજાને દેશની સંપત્તિનો જે વ્યવસ્થા વડે ચોડો ઘણો ભાગ નિઃશ્ચયાત્મક મળે તે સમાજ વ્યવસ્થા સારી, એ બાબતનો તમે ખુબ સારી પેઠે વિચાર કરો.

મતલબ કે મહાર તમને એટલું જ કહેવું છે કે ઇંગ્લાંડ દેશમાંના આચાર વિચાર અને ઔદ્યોગિક તથા સામાજિક સંસ્થાઓનો પૂર્ણ રીતે સીકાર કર્યા ૧૨ માં તમારા દેશનું કલ્યાણ થવાનું નથી એવી તમારામાંના ફેટલાકની પ્રતિભે છે, તે છેક જ ભૂલ ભરેલી છે. આ સંસ્થાઓ ખાસ ઇંગ્લેન્ડ લોકોને લાભકારક થયેલી નથી, ત્યારે તમને તે ક્યાંથી લાભકારક થશે? છુટ, સ્ટોકિંગ, વગેરે ઇંગ્લેન્ડ પોપાક, માંસાહાર, દારૂ પીવો, ખુરશીઓ, ટેબલો વગેરે સામાન અને બપકાઓ એ માત્ર નખરાં છે; તેમજ તે ભારે ખર્ચાળ કામો તમને નિરૂપયોગી છે. શુદ્ધ આહાર વડે અને શુદ્ધ આચાર વડે તમારાં શરીરો આજે ફેટલીક પેટીઓથી પવિત્ર થયેલાં છે. તે દારૂ અને માંસ, વગેરે ખાઈને વટાળશો નહિ. એમ હું તમને તખ્તપૂર્વક વિનંતી કરું છું. આ ઇંદમાં તમે પડશો તો તમારું અને તમારા રાષ્ટ્રનું કોઈપણ દિવસે કલ્યાણ થવાનું નથી. તમારી સ્થિતિ તાલમાં ખરાબ છે, એ વાત તો ખરી છે; પરંતુ તે સુધારવા માટે પ્રાથમિક રાષ્ટ્રોની વ્યવહારિક સુખોની ઇચ્છા અને ગરીબ ગરબાંઓનો પુરો મરો થાય, એવી તેમની સામાજિક સંસ્થાઓનો અંગિકાર કરવો એ જ કોઈ ખરો રસ્તો નથી. પૂર્વે હિંદુસ્તાનની આબાદી જેવી હતી, તેવી લાવવા માટે આતુર્વલ્ય વ્યવસ્થા, મદાયાર, સાદી રેલ્વે કરણી અને હંચ ધાર્મિક વિચારોનું તમારામાં પુનર્જીવન થવું જોઈએ અને તમારા ધર્મનું તથા રાષ્ટ્રનું તમારે પોતે જ અભિમાન રાખવું જોઈએ. એક વખત જોતો તમારો રાષ્ટ્ર તમારો જ

ગતનું હિત કરવાનું તમારે માથે આવી પડ્યું હતું. અને હાલમાં પણ તમારા પૂર્વજોએ તમારે માટે ઉત્તમ જ્ઞાનનો સંગ્રહ કરી મુક્યો છે તેનો તમે યોગ્ય ઉપયોગ કરશો, તો આ ઓગણીસમી સદીમાં તે હિત મેળવવા તમારા તરફ આવવાની આશા રાખવામાં આવશે. માણસ જેમ કર્મથી તેમ બંધાયેલું છે રાષ્ટ્ર પણ કર્મથી બંધાયેલું છે. તે રાષ્ટ્રનું કર્મ ઉઘાડવું તમારા હાથમાં છે. આર્ય ભૂમિ ધરિની અત્યંત પ્રીતિસ્પ છે, એમ કહેવાને માટે કોઈ પણ પ્રકારનો બાધ નથી; અને સદાચાર, સદ્ધર્મ તથા સાદી રહેણી કરણી વગેરે ગુણો વડે તમારા પૂર્વજો અબ્યુદયને માન્યા હતા. તેમનું ઉદાહરણ તથા અનુકરણ કરશો તો જ આર્ય ભૂમિનો ફરીથી અબ્યુદય થયા વગર રહેશે નહિ.

(અધુર.)

આપણી સ્ત્રીઓની શારીરિક અવદશા અને તે સુધારવાના ઇલાજ.

(લી. "H." ગયા એપ્રિલના અંકના પૃષ્ઠ ૮ માંથી અનુસંધાન.)

સ્ત્રીઓની શારીરિક અવદશા સુધારવા માટે, શરીર તંદુરસ્ત, દૃઢ, મજબુત બનાવવા માટે યોગ્ય ઉપાયો યોજવા જોઈએ. દીવસે દીવસે વધારે ફીણ થતાં શરીરો તરફ વડીલ વર્ગે વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ. સ્ત્રીવર્ગ તો અજ્ઞાન છે, કમસમજ છે, માટે જે સમજે તેને માથે બેવડો બાર એમ જાણી આ બાબતમાં પુરૂષવર્ગે હિતાવજે ધ્યાન આપવાની ધણી જરૂર છે.

હવે આપણે આ વિષયના ખીજા ભાગ તરફ નજર કરીએ. સ્ત્રીઓ શરીરે બળવાન બની, બલિષ્ઠની પ્રજાને બળવાન બનાવી, જગતમાં પોતાનું કાર્ય ચચાર્ય રીતે બજાવી શકે, તેઓ પોતાની, પોતાના કુટુંબની, અને પોતાની પ્રજાની ઉન્નતિ કરી શકે તે માટે તેમને આરોગ્યતાના નિયમો જાણવા જોઈએ.

મૂખ્યત્વે કરીને આ નિયમો નીચે પ્રમાણે છે.

સ્વચ્છ અને તાજી હવા. તે મેળવવા થોડો થોડો વખત સાંજે કે સવારે હમેશાં ખુલ્લી હવામાં ફરવું જોઈએ. બની શકે તેમજો બાગ બગીચા કે ખીજા કોઈ જગ્યાએ ખુલ્લી હવાનો લાભ લેવો જોઈએ.

પાણી સ્વચ્છ પીવું જોઈએ. પાણી ગાળવાનું કપડું પણ સ્વચ્છ રાખવું

નેષ્ટએ. જ્યારે હવા બગડી હોય, કોલેરા કે પ્લેગ ચાલતો હોય તેવા વખતમાં પાણીને પ્રથમ ઉકાળી, ઠંડું પાડી, ગાળીને પીવું.

ખોરાક નિયમિત વખતને અંતરે અને પચે તેટલો લેવો. મોડી રાત્રે જમવું નહિ. બરાબર પચ્યા વગર કાચી જૂએ જમવું નહિ. મિતાહાર રાખવો. બગડેલો, ટાઢો, વાયડો, કાચો, તેમ ઘણો ગરમ ખોરાક લેવો નહિ. ખોરાકની બાબતમાં અધ શ્રદ્ધાથી કેટલીકવાર ઘણું નુકશાન થાય છે. જમવાના વખતમાં જે નિયમ સચવાવો નેષ્ટએ તે સચવાતો નથી. એક દીવસ એકાદશી હોય તો કાચું કોરું કેળાં કે બટાકા, વિગેરે નુકશાનકારક ચીજો ખાઈને પેટમાં ઘણો જ કચરો ભરવામાં આવે છે તથા રોજના નિયમ પ્રમાણે બાણે ખેસી વખતસર ભોજન લેવામાં નથી આવતું. વળી સોમવાર, પ્રદોશ, અગર તો અધિક માસ કે શ્રાવણ માસ વગેરે આવે તો જે ટંકને બહાર એક ટંક જમવામાં આવે છે. અને વળી જમવાના વખતના નિયમમાં બંગ થાય છે. આથી કેટલીકવાર ઘણું નુકશાન થાય છે, એ વાત લક્ષમાં રાખી આવી આવી રીતોમાં સુધારો થવો નેષ્ટએ. આપણામાં જીવાનના મરણ પ્રશ્નને ધાણી, આટા, તેલ, દહીં, અથાણાં વગેરે નુકશાનકારક પદાર્થો ખવડાવવામાં આવે છે તેથી શરીર બગડે છે. આ રીવાજ પહેલાં દરતાં કંઈક થોડો છે, પરંતુ તે રીવાજ નાશુદ્ધ થવો નેષ્ટએ.

અજવાળું અને સૂઈના તેજને ઘરમાં આવવા દેવા માટે ઘરનાં તમામ બારી બારણાં દીવસે ખુલાં રાખવાં નેષ્ટએ. અજવાળાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે, અને વિનાશકારક જીવજંતુ નાશ પામે છે.

કપડાં ધોયેલાં અને સ્વચ્છ રાખવાં શરીર પણ નાહી ધોઈ સ્વચ્છ રાખવું. નહાતી વખતે શરીર ચડો પવન લાગે નહિ તે સંભાળવું.

કસરત માટે તો સાધારણ વર્ગો સારૂ ધરનું કામ યોગ્ય છે. કામ કરવાથી સારી કસરત મળે છે. જેમની પૈસે ટંકે સ્થિતિ સારી હોય અને અંગ મહેનત કરવી પડતી નથી તેમણે પણ આલીને ખુશી હવામાં ફરવા જવું એ ઉત્તમ છે. શાસ્ત્રીય રીતથી કસરત કરવા તરફ પણ લક્ષ દોરવું નેષ્ટએ. છોકરાઓને જેટલી કસરત કરવાની જરૂર છે, તેટલી જ છોકરીઓને પણ છે અને તે માટે તે બેની વચ્ચે ભેદ રાખવો યોગ્ય નથી.

મગજને વિશ્રાંતિ મળે તે માટે ઉંઘની ઘણી જરૂર છે. સુવાના ઓરડામાં તાજી હવા આવવા દેવી નેષ્ટએ. રાત્રે વહેલાં સૂઈ સવારે વહેલાં ઉઠવાની ટેવ પાડવી નેષ્ટએ. છત્રી સાત કલાકની ઉંઘ સુવાન વર્ગને જરૂરની છે. દીવસે ઉંઘવાથી આજસ વધે છે માટે ખાસ કારણ સિવાય દીવસે ઉંઘવું નહિ.

લક્ષ સતત ખેંચ્યા કરવું જોઈએ. મુળથી જ ખાધા પીધામાં નીચમિત રહેવાની તથા ખીજ આરોગ્ય શાસ્ત્રના તથા સ્વચ્છતાના મુખ્ય નિયમો પાળવાની તેમને ફરજ પાડવી જોઈએ. શાળામાંથી તો છોકરીઓ ખાર કે તેર વરસની ઉંમર થતાં ઘેર બેસે છે તેટલા હુંક સમયમાં તેમને કંઈ પણ સંગીન જ્ઞાન આપી શકાય તે વાત સંભવિત નથી. વળી આરોગ્યશાસ્ત્ર ઉપરાંત શારીરિક અને વૈદ્યક શાસ્ત્રનું જ્ઞાન પણ તેમને ધણું જ અવશ્યનું છે. હવે આ જ્ઞાન શી રીતે આપવું તે એક મોટા સવાલ છે. આ જ્ઞાન ધરમાં તો અપાઈ જ નહિ. કારણ કે તે જ્ઞાન આપવા માટે કોઈ સારા પ્રવીણ માણસની જરૂર છે. તે માટે તો કોઈ દાકતર હોય તો વધારે સારું. વળી આ જ્ઞાન મેળવવામાં કેટલાંક ખાસ સાધનોની પણ જરૂર પડે છે. આ સાધનો ઘરમાં મળી શકવાં મુશ્કેલ છે, માટે આ જ્ઞાન માટે કાંઈક જુદી જ ગોઠવણ સવાની જરૂર છે.

શાળાઓમાં તો અમુક ઉંમર પછી છોકરીઓ નહિ જાય, તે વાત તો નક્કી જ છે. વળી મોટી ઉંમર થયા પછી છોકરીઓને ઘર સંબંધી તથા સંસાર વ્યવહાર સંબંધી પણ કેટલાંએક કામોમાં કેટલોક સમય આળવો પડે છે. આ બધું જોતાં છોકરીઓને અનુકૂળ પડે તેવે સમયે, દાખલા તરીકે બપોરે-એકાદ કલાક આપું જ્ઞાન તેમને મળે તેવી કાંઈ યોજના થવી જોઈએ. આ માટે છોકરીઓને-અથવા સ્ત્રીઓને તે બાબતો વિષે સરળ ભાષામાં લખાયેલાં પુસ્તકો આપવાં જોઈએ. અને જ્યારે બપોરે બધાં ભોગાં મળે ત્યારે કોઈ પ્રવીણ દાકતરે આ વિષયો ઉપર વિવેચન કરી અગત્યનાં સાધનોની મદદથી તેમને આ વિષયોમાં જ્ઞાન આપવું જોઈએ. વળી આ ઉપરાંત વનિતા વિશ્રામ જેવી કોઈ સંસ્થામાં મહિલામાં એકાદ વાર વૈદ્યક વિષયપર બ્યાખ્યાન આપવું જોઈએ કે જેથી કરી નાનાં મોટાં સર્વને આ બાબતનું કાંઈક જ્ઞાન મળ્યા કરે, અને કેટલાક અંધટિત અને તંદુરસ્તીને હાનિકર્તા રીવાજો ઉપર ચર્ચા ચાલુ રહે. આમ કરવાથી ઘણા જ લાભો થશે તે વાત નિઃશંક જ છે. આરોગ્યશાસ્ત્ર તથા શારીરિક ને વૈદ્યકશાસ્ત્રના જ્ઞાનવાળી સ્ત્રીઓ પોતાની તથા પોતાનાં બાળકોનાં શરીરની સંભાળ વધારે સારી રીતે રાખી શકે તેમાં કાંઈ જ નવાઈ નથી. અને આમ થવાથી હાલના વખતમાં સ્ત્રીઓની જે શારીરિક હુદ્દશા જોવામાં આવે છે તે કાંઈક અંશે નવા થશે.

બાળકોની ઉપવાયી આભોગ લેનાર કેટલેક અંશે મનોવૃત્તિએ નિશાળમાંથી ઉડી નવલકથાઓ છે.

ગયા પંછી કન્યાઓ ઘેર જ રહે છે, સારે દીવસનો મોટો ભાગ કેમ ગાળવો તેની તેમને સમજ પડતી નથી, તેવામાં કાંઈક વાર્તાનું પુસ્તક મળી જાય તો તે વાંચ્યા કરે છે, પંછી આ પુસ્તક ગમે તેવા દસકા પ્રકારનું હોય તો કાંઈ નહિ. આમાં એમનો વાંક નથી, એમના વડીલોનો જ વાંક છે. વડીલોએ દરેક પુસ્તક તેમના હાથમાં મૂકતાં પહેલાં ઘણી જ સલાહ સંભળી લે છે. અસંખ્ય વાંચવાની દેવ ઘણી જ હતી છે, શાળા છોડ્યા પછી જ્ઞાન વધારવાનું ને જ મુખ્ય સાધન છે; પણ પુસ્તકની પસંદગી કરવા તરફ ઘણું જ લક્ષ આપવું જોઈએ. એ માટે તો ખાસ સ્ત્રી-પુસ્તક-શાળા હોય તો ઘણું જ લાભ થાય. આપણી જ્ઞાતિના સદૃશદરેખા એવી એકાંક પુસ્તકશાળા ખોલશે તો સમસ્ત સ્ત્રીસમાજ ઉપર તેમણે ઉપકાર કર્યો ગણાયો. આ પુસ્તકાલયોમાં ઘણું જ વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તેવાં જ પુસ્તકો રાખવાની યોજના કરવી જોઈએ, અને આ ઉપયોગી પુસ્તકો જ સ્ત્રીઓમાં પ્રસારણવાં જોઈએ, કે જેથી કરીને જેવડો લાભ થાય. એક તો તેઓ તુલ્યતાદારક સાહિત્ય વાંચતાં અટકે, તેથી તેમની તંદુરસ્તીને કાંઈ પણ મેરફાથડો થાય નહિ; અને ખીજું તેઓ પોતાનું જ્ઞાન આગળ વધારી શકે.

આ ઉપરાંત નાની બાળકીઓમાં ખુફી હવા તથા કમરત તરફનો બાવ ઉત્પન્ન કરવા માટે કાંઈ પણ પગલા સેવાવાં જોઈએ. યોગ્ય એક વર્ષ ઉપર આપણી જ્ઞાતિમાં રમતગમતના મેળાવડાં કરવામાં આવ્યા હતા. આ મેળાવડાની અંદર છોકરાઓ ઉપરાંત અમુક ઉમરની છોકરીઓને પણ ભાગ લેવા નોતરવામાં આવી હતી, અને ઘણી બાળકીઓએ તેમાં ભાગ પણ લીધો હતો. આ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે જે આપણી બાળકીઓને પણ રમતગમતમાં ભાગ લેવાનો પ્રસંગ આપવામાં આવે તો તેઓ તે તક જવા દે તેવી નથી. તે વખતે ઘણી બાળકીઓ આવી હતી તે વાત જ બતાવી આપે છે કે તેમના વડીલો તથા મુરખીઓ તેવી કોઈ દીવસ્યાકનાં વિરુદ્ધ વિચાર ધરાવતા નથી. આ સંજ્ઞા વાતો લક્ષમાં આણી બાળકીઓને ખુફી હવાનો તથા સાધારણ કમરનો લાભ મળે તેવી કાંઈ યોજના થવી જોઈએ. વરસમાં જેવાર આવા રમતગમતના મેળાવડા થાય તો ઘણું જ સારું. આ મેળાવડામાં ભાગ લેનારને મહિનો દોઢ મહિનો પહેલાં પ્રેક્ટીસ કરાવવી યત્ન કરી ચકાવ અને મેળાવડાનો દીવસ આવી ગયા પછી પણ એકાદ મહિનો બાળકીઓનો ઉત્સાહ ચાલુ રહેશે. આ પ્રમાણે વરસમાં આરેક મહિના તેઓ આ ખુફી હવા તથા સાધારણ કમર-

રતનો લાભ લઈ શકશે. આ કસરતો પણ તેમને અનુકૂળ પડતી જ રાખતી જોઈએ. દોડવાની, બટકા વીણવાની, માટલાં ફેંકવાની, સ્કીપીંગ, (દોરડી કૂદવાની) વગેરે ધણી જ આકર્ષક કસરતોથી તેમને ઉત્સાહ રહેશે. વળી સારાં સારાં ઇનામો આપીને પણ આવા મેળાવડામાં બાળકીઓને આવવા લલચાવી શકાય.

વળી આ મેળાવડાઓથી એક બીજો પણ લાભ થવાનો સંભવ રહે છે. આને લીધે બાળકીઓમાં એક નવિન જ ઉત્સાહ, અવનવો જુસ્સો પ્રગટશે. ઘરમાં બેઠાં ધણીવાર તેઓ ઘરઘરની, સાસુ વહુની, અને એવી એવી ધણી જ નુકસાનકારક રમતો રમે છે. શીશુવયમાંથી આ રમતોમે લીધે તેમનામાં લગ્નના તેમ જ સાસરાના વિચારો વાસ કરી રહે છે. આવા વિચારો પણ બાળકીઓની તંદુરસ્તી ઉપર ધણી જ અસર કરે છે. પરંતુ જો આ નવિન જુસ્સો તેમના અંતઃકરણમાં વાસ કરે તો આ નુકસાનકારક વિચારો કરવાનો સમય તેમને ઓછો મળે, અને એ રીતે તેમની શારીરિક સ્થિતિને આડકતરે પણ પ્રબળ લાભ મળી શકે. આ વિષયની અગત્ય ઉપર ધ્યાન રાખી તે સંબંધી બનતી ઉતાવળે પગલાં લેવામાં આવશે એવી આશા રાખું છું.

ધ્રુવર કૃપાએ શારીરિક આરોગ્યના એક મહાનરિપુ બાળલક્ષ્મી તો પહેલાં કરતાં કંઈક અંશે આપણામાંથી નાશ થવા માંડ્યો છે. પરંતુ જે કારણોને લીધે બાળલક્ષ્મી દુર કરવાનાં યોગ્ય ધારવામાં આવે છે તે કારણોમાંથી હજી કેટલાંએક નાબુદ થયાં નથી. આ વિષય ઉપર પ્ર. ક્ષ. ત્રિમાસિક પત્રમાં ધણીવાર લખાઈ ગયું છે. આપણામાં બાળકીઓનાં લક્ષ્મી ઉમર હવે લગભગ ચૌદ પંદર વર્ષ સુધીની થઈ છે ખરી, પરંતુ વિવાહ અને લક્ષ્મી સંબંધી વાતો તો અગીઆર બાર વર્ષની ઉમરથી જ અથવા તો તેથી પણ વહેલાં તે બાળકીઓના કાન સાથે અથડાવા માંડે છે. આને લીધે તે બાળકીઓના મનમાં લક્ષ્મી વિચારો ઘોળાયાં કરે છે, અને બાળલક્ષ્મી જે ગેરલાભ છે, તેમાંના ધણીયો તે બચી શકતી નથી. વળી કેટલીએકવાર છોકરીઓના વિવાહ સંબંધી કંઈક કહ્યું અતુલ્યો તેમના માતા પિતાને મળે છે. આ અતુલ્યો વાનું ગાન તેઓ પોતાની પુત્રીઓના દેખતાં કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે તે પુત્રીના મનમાં પોતાનાં ચનાર સંબંધીઓ વિષે પહેલેથી ખરાબ ખ્યાલ બેસે છે. આ કેટલું નુકસાનકારક છે તે તો સર્વ દોષને વિહિત જ છે. સામ્રે મોઢલવાની ઉમર તથા. તેની અમુક હદ વિગેરે વિષયો ઉપર ત્રિમાસિકમાં પૂરતી ચર્ચા થઈ ગઈ છે. તથા આપણી ન્યાતના વિહાન

ગૃહસ્થો રા. બ્રાહ્મવંતરાય ક. દોકર તથા રા. રા. મણીલાલ અહતરાયહ
જેવાઓએ તે વિષયો ઉપર પોતાના મત દર્શાવ્યા છે, તે ખાસ લક્ષમાં
રાખવા જેવા જ છે.

આ પત્રી સ્ત્રીઓની આરોગ્યતા સંબંધી જે બાબત આપણું ખાસ
ધ્યાન ખેંચે છે તે તેમની સુચાવડ છે. આ સંબંધમાં પણ કેટલાએક જુના
હાનિકારક રીવાજો હજી ખસતા નથી, અને કેટલાએક લાભદાયક વિચારો
નાશુક થઈ ગયા છે.

જો શરીર મારૂ હોય તો સુચાવડ બહુ ચિંતાનું કારણ થઈ પડે
નહિ. આપણા જુનાં વસાણાંનો ઉપયોગ દહાડે દહાડે દૂર થતો જાય છે.
સુખ-આવવાના કે નહિ ભાવવાના અથવા એવાં જ કાંઈ ખીજાં જુગ કા-
રણોને લીધે હાલની છોકરીઓ આ તરફ દુર્લક્ષ આપે છે અને પોતાના
મુરખીઓનું કશું માનતી તથી, પરંતુ આ તેમને પોતાને જ ઘણું તુક-
શાનકર્તા છે. જો કદાચ સુચાવડ સહીસલામત પસાર થઈ જાય તો પણ
પાછળથી તેઓ ઘણાં જ નયજાં તથા ઘસાઈ ગયા જેવાં લાગે છે અને
છંદગીના સ્થાવા સેવાને બદલે તેમનું છંદ્યું જ તેમને આપ સમાન થઈ
પડે છે. માટે આ વિષય ઉપર સર્વ યુવાન બહેનોનું ધ્યાન ખાસ કરીને
ખેંચાવું જોઈએ. આ ઉપરથી વડીલ વર્ગે એમ ના જાણવું જોઈએ કે સુ-
ચાવડોના સંબંધમાં બધા હાલની સ્ત્રીઓનો જ વાંક છે અને તેમણે કોઈ
પણ કરવાનું નથી. પહેલાંની સ્ત્રીઓના બાંધા મજબુત હતા અને તે વ-
ખતમાં દાઢયણો પણ સમજ શક્તિવાળી અને અતુભવી હતી. હાલની
સ્ત્રીઓના બાંધા ઘણા જ નયજા છે. વળી હાલની દાઢયણો તરફ નજર
નાંખો. હાલની દાઢયણો તો તદ્દન નકામી જ છે. તેમની કમઅકલને લીધે
ઘણીક સ્ત્રીઓને સોસતું પડે છે. અને કંઈક બાળકોના હવ પણ કદાચ
જતા હશે. વળી માતા મહાદેવની બાધાને બદલે પંસા પણ તેઓ ઓછા
ખરચાવતાં નથી. હવે જો સ્થિતિ આવી હોય તો પાસ થયેલી અને સ-
મજશક્તિવાળી અતુભવી નસોને બોલાવવી જોઈએ. થોડાંક ખર્ચને માટે
સુચાવડી સ્ત્રીઓ તથા બાળકોની છંદગી જોખમમાં નાંખવી ન જોઈએ.
સુચાવડોમાં મોતની સખ્યા ઘણી વધી પડી છે ને તે ઓછી કરવી જ
જોઈએ. ખની શકે તો એક પગારદાર નર્સ કોઈક કુંડમાંથી રોકો.
આ નર્સ આપણા છદ્દામાં દવાખાતું ઉઘાડે અને ત્યારે કોઈને
પણ જરૂર પડે, ત્યારે કંઈ પણ ફી લીધા વગર તે મદદ માટે જાય
તેવી કાંઈ યોજના થવી જોઈએ. આશા છે કે આ વિષયમાં બનતી

હિતાવળે પગલાં બરવામાં આવશે, અને ન્યાતની સ્ત્રીઓને. માથેથી એક મહાન વિપત્તિ દૂર કરવાનો ચત્ત કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત સુવાવડના ખાટલા પાસે આરોગ્ય શાસ્ત્રના નિયમો બિલકુલ પળાતા નથી. હવા, ઉ-
નસ સંબંધમાં અને ઓખખાઇની બાજતોમાં ઘણી જ એકરકારી રાખ-
વામાં આવે છે. આ ઉપર પણ પૂરતું લક્ષ આપવું જોઇએ.

સર્વ રોગોના કારણોમાં મનનો મોટો હિસ્સો છે. માટે માબાપોએ પોતાની બાળકીઓનાં મન મજબુત કરવાનો ચત્ત કરવો જોઇએ. અને તે માટે તેમને સારાં ધોરણો ઉપર રચાયેલું નૈતિક તથા ધાર્મિક શિ-
ક્ષણ આપવું જોઇએ. આ શિક્ષણથી બાળકીઓનાં મન દૃઢ થશે, શ્રદ્ધાવાન, થશે, અને તેથી તેઓ હૃતેન્દ્રિય બનશે અને આ દુનિયામાં પોતાનું આ-
રોગ્ય સાચવી નીતિમાન હવન ગાળશે, અને પરસોડમાં પણ પોતાનું શ્રેય સાધશે તથા પોતાનું હવન આપું મધુર બનાવનારને સેંકડો આશ-
ર્વાદ દેશે.

મારી મતિ અનુસાર આ અતિ ઉપયોગી બાબત ઉપર વિવેચન કરી અહીં હું અટકું છું. એમાંની કેટલીએક મુચનાઓપર ધ્યાન અપાઈ તે વિષે કાંઈક ગંભીર વિચારો થવા માંડશે તો હું મને કૃતાર્થ માનીશ અને એટ-
લીએ સેવા બજાવવાને માટે મારી જાતને બાગ્યશાળી ગણીશ.

પ્રીતમને.

વિરહે થઇ છું હું આકુળ વ્યાકુળઃ ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો !

ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો ! ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો !

તમ વિષુ આ તન વેણડી

જ્ઞાતા ! અહિં મુકાય !

સ્થીતિ જળવિષુ મચ્છની,

તેમ અમ્હારી થાય !

ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો ! ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો !

વિરહે થઇ છું હું આકુળ વ્યાકુળ ! ઓ પીયુ પ્રાણનાથ પધારો !

ગીરગામ-મુ'બાર્ક

શ્રી કૃષ્ણ જન્માવ્ષ્ટમી

મધુર

રમામાનો સંદેશો.

મુજને હૈયે ધરવાને, પ્રીતે મુંબત કરવાને,
શાન્તિ જળ મન ભરવાને,—હાલા ! આવજો.
લાવી દાસીપર પ્યાર,—હાલા ! આવજો.
મજવા તલસે તમ નાર,—હાલા ! આવજો.
યમ છું વિરહે વ્યાકુળ, હું તો, આવો મમ દુઃખ દરવાને,
શું વધુ આશ્વેષુ ? પીયુ મહારા, વેગે આવો મજવાને,
શાન્તિ જળ મન ભરવાને—હાલા ! આવજો.

ગીરગામ મુંબઈ.
અક્ષય તતિયા.

}

મધુર.

શુભ પર્વ પ્રસંગે રમાતો જુગાર.

આપણા જેવી ક્રિયાવાલેલી નાતમાં ધણે જ હાનીકારક ને જુવાન વગતિ અનીતિને રસ્તે દોરનાર એક રિવાજ ચાલુ છે તે 'તદત નાપુલ્ક યદો નેપ્ત્યે. કાલુ જલે શી રીતે આપણામાં શુભપર્વે જુગાર રમવાનું દાખલ થયું છે. સાથી પહેલાં બજેવ અને દીવાળીને દીવસે જ જુગાર રમાતો પણ હાલતો લગભગ એમાસાનાં બધાં પર્વે રમાય છે. વળી આ વર્ષે અમદાવાદમાં દેવપોત્રી એકાદશીનો દિવસ પણ જુગાર રમવાનો વધ્યો છે. આમોદ, ભરૂચમાં પહેલાં આ બદી બહુજ હતી પણ હાલ તે એાછી થઈ છે પણ પ્રમાણમાં ત્યાં અમદાવાદ કરતાં જુગાર વિશેષ માલમ પડે છે. ન્યાતના ઉપરાંત પરન્યાતના માણસો પણ આ જુગારમાં ભાગ લે છે. ગમે વર્ષે એક ગૃહસ્થ લગભગ રૂ. ૧૦૦) હાર્મો હતા. આ સો રૂ. પીયા તે ગૃહસ્થ ન્યાતના અગર દેરા કલ્યાણમાં ખર્ચી શકી ધણા લોકો નું બહુ કરી શકત. આ જુગારમાં નહાનાં છોકરાંઓ ધણોજ આગળ પડતો ભાગ લે છે. નહાનાં છોકરાંઓમાં આ દુર્ગુણ દાખલ થાય ને વળી આ દુર્ગુણની સાથે બીજા દુર્ગુણ પણ દાખલ થાય છે તેથી તેમના મન ઉપર બહુજ ખરાબ અસર થાય છે. જુવાનીમાં જ દુર્ગુણ દાખલ થાય છે તે મોટી હમ્મરે નીકળી જતાં વાર લાગે છે. આ રિવાજ ખરેખર આપણને ઘરમાવનારો છે. ન્યાતની કૃતપતિ શોધનાર કહેશે કે સુધિષ્ટિના વંશજો આપણે છીએ એમ આ રિવાજ બતાવી આપે છે. ગમે તેના વં-

શના આપણે હોઈએ પણ આ રિવાજ હાલ આપણી નજરે તો ઘંચોળ દુષ્ટ છે ને તેથી તે જલદીથી નાબુદ થવો જોઈએ. દરેક સમજી મા બાપની ધરજ છે કે પોતાનાં બચ્ચાંને આવા ખરાબ રસ્તે જતાં અટકાવવા જોઈએ અને ન્યાતી બંધુઓને અમારી નમ્ર વિનંતી છે કે જોમ અને તેમ જલદીથી આ રિવાજ નાબુદ કરવો જોઈએ. આને બદલે આ શુભ પ્રસંગે ગાયનના જલસા, બાપણો, ન્યાતની ઉન્નતીને સારૂ ચર્ચા, બાળકોની રમતો વગેરે દાખલ કરી આનંદમાં તે દિવસો પસાર કરવા જોઈએ. અમે ન્યાતના જીવાનાંઆઓની એસોશીએશનને બલામણુ કરીએ છીએ કે તેઓ તે દીવસે ન્યાતના જીવાન તેમજ વૃદ્ધ ગૃહસ્થોનો મેળાવડો કરી ન્યાતના બાળકો તથા બાળકીઓ પાસે સંગીત ગવડાવી ઇત્યાદિ આપવાનો રિવાજ દાખલ કરશે તો આ શુભ પ્રસંગ સારો ઉજવાશે ને યુવાનવર્ગની માનસિક શક્તિમાં પણ વધારો થશે.

લી. હિતેન્દ્રુ.

નિવાપાંજલિ.

સ્વર્ગસ્થ સાકરલાલ હુગોરામજીને.

ચોટકં.

રહી સ્થાન ઉંચે નિજ દ્રષ્ટિ હતી,
શુભ ચિંતન અન્ય તણું કરતી;
બહુ બાળ વયે નિજ પાસ ગઈ,
શુભ ભાવ વિષે બહુ તેજ વહી.

૧

કંઈ અંતર આજ પુરે ઉછળે,
મનનાં કંઈ ભાવ કહીજ વળે;
સુણુજો સહુ તે ગુરુ ભાવ થકી,
હર સ્વર્ગ વિષે રહી આપ નકી.

૨

કથું આજ હું તે શીયુ ભાવ ધરી,
મનમાં ધરજો સહુ દોષ હરી;
જગમાં જનમે જન જે વિરલા,
પર કારણ આત્મન અર્પણતા.

૩

નદીના સમ મૂળ લઘુ જ હતું,
પણ મૂળ બન્ન જ પિતાજ બહુ.

- નીરખી કૃતીએ જગદીશ તણી,
વળતી મતીએ જગદીશબણી. ૪
- લીધી કેળવણી બાહુ ઉચ્ચ, ખરી,
વય અલ્પ વિષે બાહુ ખંત-ધરી;
મન કે વચને નહી કાય થકી,
કદી દેર જાણાય જરાય સહી. ૫
- વળી સદગુણ બાવી અનેક ખરા,
બહુ સજ્જાન મીઠ જ આવી મળ્યા;
હજી યાદ કરે હગતે હગતે,
સ્મૃતિ આપની તે ન જૂલે ન ભૂલે. ૬
- વય ગૃહસ્થ થવા જવ લાયક થઈ,
પ્રભુએ તવ આશીય શુભ દઈ;
દીધું રાત અમુલ્ય અનુપ મહા,
રહીના પછી તો ગૃહસુખ સીમા. ૭
- નહિં વિશ્વ વિષે કંઈ પ્રેમ વિના,
નહિં વિશ્વ વિષે કંઈ સ્નેહ વિના;
નહિં વિશ્વ વિષે કંઈ હેત વિના,
નહિં વિશ્વ વિષે કંઈ ભક્તિ વિના. ૮
- સમજે નહિં પ્રેમની દિવ્ય પ્રભા,
કરશે જન તે હલારી જ કથા;
વિરહા જન બાણી મને કરશે,
શુભ ચિંતન પ્રેમ તણું કરશે. ૯
- ‘ શુભ સંયમ ને નિયમો ધરતાં,
‘ વસી વાસ ગૃહે તપ આચરતાં;
‘ નિજ આસુ વિતે પરહીત થતાં,
લણું એ જ મને કંઈ સુત્ર મહા. ૧૦
- ચળતી રતીના મનની સ્થિરતા,
બહુ આપતમાં અતિષે વીરતા;
સ્મિત મુખ વિષે સ્ફુરતું સુખદા,
વદને શી વિરાજતી સૌમ્ય પ્રભા. ૧૧

ઉપકાર અમાપ કીધા દીનને,
બહુ દાન દીધાં અતિ શુદ્ધ મને;
ન સદાય વિના રહું આત્મ જને,
વધુ ત્યાગ વિશે બહુ પ્રાપ્ત થને.

૧૨

બહુ જ્ઞાન ધરે પ્રીતડી ઝરતી,
સહુ દ્રષ્ટિ ખરેખર ત્યાં કરતી;
પ્રભુ પાસથી ચિત્ત ખસે ન કદા,
સુખ દુઃખ સમાન ગણી જ સદા.

૧૩

કંઈ હર્ષ બર્ષા, કંઈ શોક બર્ષા,
કંઈ પ્રેમ બર્ષા, કંઈ ભક્તિ બર્ષા;
કંઈ ધર્મ તણા, કંઈ કર્મ તણા,
કંઈ મર્મ તણા, કંઈ પાદ તણા.

૧૪

લઘુ લેખ પડે નજરે બહુએ,
મન ઉચ્ચ વિશાળ પ્રતિતી પુરે;
પ્રગટી રૂડી શી મનની પ્રતીમા !
સુવિચાર તણી નહીં કાંઈ સીમા.

૧૫

નહિ દાંબિક રીતીની નીતી ઝહી,
નહિ લલિમની કીર્તી જરાય નહી;
નહિ જ્ઞાન તણું મન માન ચદયું,
નહિ પદ્ધિ તણુય ગુમાન અડયુ,

૧૬

હતું હેત સતિયા વિશે અતિષે,
સતકાર મદા કરતા અતિષે;
ધરને ભુલતા કંઈ સ્વાગતથી,
દારમાય કંઈ સતી આદરથી.

૧૭

વળી વાત વિનોદ વિવેક બરી,
કંઈ ગભિર ને નીતિમાન ખરી,
બહી દીવ્ય અઘોષીક તેજ પ્રભા,
સુવિચાર ધસે અવિચાર જતાં.

૧૮

હતી વૃત્તિ ખરેખર નિર્મળ તે,
હગતી નહિં સ્થાનકથી રતિએ,

- ન હપાધિ નડે, નવ આધિ અડે,
નહિં વ્યાધિ જરીએ ડગાવી સકે.. ૧૯
- સુખ વર્ષ ગયાં દસવીરા કંઈ,
સુત એક વિશેષ સુતા જ થઈ;
પછી દુર વીધી અરધોગ દરી,
દુઃખ મુકી ગયો સુખ સહેજ લઈ. ૨૦
- કરીને મનને દ્રઢ સ્થિર મહા !
કંઈ અંતર દુઃખ સહ્યું જ મહા !
વ્યવહાર બધો ચલવ્યો તદપિ,
ધર્યુ શાંત ચરન વિરત્ય અતિ. ૨૧
- વૃત્ત પતિ તણું મન શુદ્ધ થકી,
બહુ બાવ થકી, બહુ કષ્ટ કરી,
અતિ દિમ્બતથી, શુભ ટેકે ધરી,
તજ્યુ ના લગીરે, બક્ષી નેક ખરી ? ૨૨
- વત્ત ને તપને યમ સંયમને,
અતિ હેત થકી મનમાં ધરીને;
અતિને મનને વશ રાખી રહ્યા,
કૃત નિશ્ચયથી ન ડગ્યા ન ડગ્યા. ૨૩
- નહિં સુત સુતા નહિં દ્રવ્ય મણ્યું,
વૃત્ત પતિ તણું મન એક અડ્યું;
ધરી આશ નિરંતર એક મહા,
સખી સ્વર્ગ વિશે પલુ એ મળવા. ૨૪
- સહ્યું દુઃખ છુરું પ્રભુ પ્રીત થકી;
નહિં પ્રીત મુકી પલુ રીત થકી;
નંયમ કાદ બળે આગનીજ અડે,
ત્યમ કાચ નિરંતર પ્રેમ બળે. ૨૫
- બળતાં બળતાં બળતાં જ મધ,
વીધીતી નિરમી સહુ વાત ચઈ;
કંઈ સ્વામિ યથા કંઈ સ્વામિ યશે,
નહિં સ્વામિ આદિં વધુ પ્રેમી હશે. ૨૬

વદતા સહુ સંત જનો અહીં કે-
 'ગતિ ત્યાં થતી જ્યાં મતિ અંત સમે'
 સુખમાં સહ દંપતિ રાશી રહો
 નિજ બાળ હીતે કંઈ આશીષ દો.

૨૭

વય દીર્ઘ નહિ પણ કર્મ ખરાં,
 બહુ કાળ જતાં નહાં તેમ પરાં;
 વીતી આયુ બધી પરના હીતમાં,
 સહુનું સરખું શુભ ત્યાં ચીતમાં.
 મનને દ્રઢ રાખી ખરેખર ખરું,
 સહુ જ્ઞાતી જનો તણું હીત લહું,
 નહિં નિંદ સ્તુતિ ધરી કરું વિષે,
 મન ચિંતની માત્રજ શુભ વિષે.

૨૮

૨૯

ધરી હીમ્મત રાખી કુંવારી સુતા.
 ગણીના થયલી રૂઢ કુટ પ્રથા;
 રૂઢી તે થઈ જ્ઞાતી વિષે બહુએ,
 પરણી જતી બાળ કુમારી વયે.

૩૦

બહુ વાત સુધારક તો કરતા,
 સમયે પડતાં અનેક જતા;
 વિરલા જન કૃત્ય કરી બીકરો,
 સુ સુધારક તે જ ખસે દીસરો.

૩૧

ચિત વૃત્તિ ઉદાસીન રાખી સદા,
 અપરશે નહિ હર્ષ જ રોકે કદા;
 જળમાં કમળો કુમળાં ખીસતાં,
 જળની જ્યમ સંગત ના ખમતાં.

૩૨

શીળ સાધુપણું ન વિસાર્યું કદા,
 શુભ સત્ય અને પ્રીય વાણી વદા,
 વર્ણુ યવન સા. હુ. નું સાહુ બધું,
 કર્યું સાર્યક નામ પ્રમાણ ખરું.

૩૩

હતું એક સમે તન દુઃખી થઈ,
 દરી દિયિત આદરી ભાવ ધરી;

મન સાધ્ય થતાં, બહુ શુભ થશે, દીધ આશીષ તે મનના વીસરે.	૩૪
શી મુખે રહી કાંતિ વિરાજી તહાં લહરી સ્મિતની પ્રગટી શી અહાં	
‘ન મહાન તજે દુઃખમાં મહત્તા’ નીરખ્યું નજરે શુભ સત્ય મહા.	૩૫
બળતાં પણ સુખક મેક બધું, ધસતાં પણ ચંદન વાસ બધું;	
તપતાં પણ કાંચન કાંત બને, દુઃખમાં મન મહાન તે મહાન રહે.	૩૬
શુભ વાંછન નિત્ય મને હું ધરું, ઉપકાર અમાપ જ યાદ કરું,	
કરું ગાન નિરંતર શુણ તણા, વસન્તે પ્રભુ એ જ સ્મૃતિ પથમાં.	૩૭

પ્રાસંગિક નોંધ.

(રા. રા. મોતીલાલ અલ્લખરાય દેસાઈ. ખી. એ.)

મદ્રાસમાં ડી. ચાર્ટરસ નામના અમેરિકન ગૃહસ્થ વેદાંત અને યોગનેા

અભ્યાસ કરે છે. તેમની “હિંદુ” પત્રના
“દેશીઓનું બહીષ્કણપણું” પ્રતિનીધિએ મુલાકાત લીધી હતી તે વખતે
જણાવ્યુંકે “હિંદુ એ વિષે એક બે મોલ

હું કહેવા માંગુ છું. તેમના મ્હેરા ઉપર બહીષ્કના ચીન્હો દેખાય છે. તેઓની
પત્નિની સાથે તેઓ વાઘ જેવા હશે પણ જ્યારે કચેરીઓમાં જાય છે ત્યારે
ઘેરાં જેવા થઈ જાય છે. જ્યારે તે પોતાના ઉપરીને રસ્તામાં મળે છે
ત્યારે પણ તે બહીષ્કે છે. અમેરીકામાં આમ જોવામાં આવતું નથી. એક
અમેરીકન પોતાના ઉપરીને અગર પ્રેસિડન્ટ રૈફ્રનવેટ કે ટ્રેક્ટને મળે છે
ત્યારે ‘શેકહેન્ડ’ કરી આનંદથી વાતો કરે છે. એ કે હિંદી પોતાના ઉપરીની
હાજરીમાં ખચકાય છે અને ગભરાય છે. ગોરી આમડીથી તેઓ બહુ જ
બહીષ્કે છે. આ બહીષ્કણપણું બચપણમાંથી જ દાખલ થયું હોય છે. અ.
ગાન, માતાઓ બચ્ચાંને રાતાં હોય ત્યારે છાના રાખવા હાઉ, બા.
વાની બહીષ્ક બતાવે છે તેથી તેઓ અજ્ઞાતા માણસથી બહીષ્કાત રહે છે.
આ એકદમ બંધ કરવું જોઈએ. આને સારૂ સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ કેળવણી
(Liberal education) આપવાની ખાસ જરૂર છે, તેઓએ બચ્ચાંને
બહીષ્કાવવાને બદલે હિંદુસ્તાનના મહાન વિરોધ, સ્વદેશ ભક્તી, દેશ ખાતર

વહતા સહુ સંત જનો અહીં કે-
 'મતિ ત્યાં થતી જ્યાં મતિ અંત સમે'
 સુખમાં સહ દેખતિ રાજ રહો
 નિજ બાળ હીતે કંઈ આશીય દો.

૨૭

વય દીર્ઘ નહિ પણ કર્મ ખરાં,
 બહુ કાળ જતાં નહિ તેવ પરાં;
 ધીતી આણુ બધી પરના હીતમાં,
 સહુનું સરખું શુભ ત્યાં ચીતમાં.
 મનને દ્રઢ સખી ખરેજ ખરૂં,
 સહુ જાતી જનો તણું હીત લહું,
 નહિ નિંદ સ્તુતિ ધરી કર્યું વિષે,
 મન ચિંતની માનજ શુભ વિષે.

૨૮

૨૯

ધરી હીમત રાખી કુંવારી સુતા.
 ગણીના થયલી રૂઢ દુષ્ટ પ્રયા;
 ટકી તે યકી જાતી વિષે બહુએ,
 પરણી જતી બાળ કુંભારી વયે.

૩૦

બહુ વાત સુધારક તો કરતા,
 સમયે પલટાઈ અનેક જતા;
 વિરલા જન કૃત્ય કરી વીલસે,
 સુ સુધારક તે જ ખસે દીસશે.

૩૧

ચિત્ત ઇત્તિ હઠાસીન રાખી સદા,
 સ્પરશે નહિ હર્ષ જ શોક કદા;
 જળમાં કમળો કુમળાં ખીલતાં,
 જળની જ્યમ સંગત ના ખમતાં.

૩૨

શીળ સાધુપણું ન વિસાડ્યું કદા,
 શુભ સત્ય અને પ્રીય વાણુ વદા,
 વહ્યું જીવન સા. હું નું સાદુ બધું,
 ક્યું સાર્થક નામ પ્રમાણુ ખરૂં.

૩૩

હતું એક સમે તન હુખી થદી,
 કરી કિચિત ચાકરી બાવ ધરી;

યુવાન વર્ગમાંથી કેટલાકમાં આમાંની થોડી પણ શક્તિ છે પણ તે શક્તિનો ઉપયોગ થતો જણાતો નથી. સ્વાત્મ ભોગ (self-sacrifice) તો લગારે દેખાતો જ નથી. તે યુવાનો ધારે તો દેશના અગ્રણિય પુરૂષ થઈ શકે એમ છે. વળી કેટલાક, ન્યાત હમને આ કામમાં બંધનકારક બંદકે પાછી હઠાવનારી છે એમ ધારી નીરાશ થઈ બેસી રહે છે. વળી કેટલાક એમ કહે છે કે "જ્યાં સુધી ન્યાતો જેવી સંસ્થાઓ છે ત્યાં સુધી આપણા દેશની ઉત્તતી થવી અશક્ય છે." અમેરીકામાં ન્યાતો નથી પણ જુદી જુદી જાતો એટલી બધી છે કે તેમાં કેટલાકમાં તો અરસ પરસ લસ પણ થઈ શકતાં નથી તોપણ તેઓ બધા દેશને સાર એકજ મતના છે. આતો કાંઈ ના કરવું ને ખોટાં બહાના કાઢવાં જેવું છે. તેઓએ તો પોતાનો જે મત હોય તે મત પ્રમાણે ચાલવું ને ખીજને ચલાવવા સમજાવવું એજ ખરો રસ્તો છે. બધા આપણા મતના થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવી બ્યાજખી નથી. "Our duty is to be useful not according to our desires, but according to our powers." "આપણી ફરજ આપણી ઇચ્છાઓ પ્રમાણે નહીં પણ આપણી શક્તિ પ્રમાણે કામ કરવાની છે." વળી એક લેખક લખે છે કે, "Wait not to be backed by numbers, wait not till you are sure of an echo from a crowd. The fewer the voices on the side of truth, the more distinct and strong must be your own." ઘણા માણસો ટેકા આપે ત્યાં સુધી રાહ જુઓ નહીં. સામાન્ય પ્રજા તમને ટેકા આપશે એમ ખાતરી થાય ત્યાં સુધી પણ રાહ જુઓ નહીં. સત્યને ટેકા આપનાર થોડા હોય તો તમારો સિદ્ધાંત ઘણોજ મજબૂત હોવો જોઈએ.

* * * * *

ચાલુ વર્ષના માધ માસના "વસન્ત" ના અંકમાં આપણી નિર્ધનતા ઉપર લખતાં ત્રીજી લખે છે કે "આપણા દેશની આપણી નિર્ધનતા. વર્તમાન સ્થિતિ કામ પરાયણતાની છે. અર્થાત્ એશઆરામની નથી—અને તેથી જ આપણી નિર્ધનતા ઘણે ભાગે સજ થઈ છે. પણ આપણામાં જૂના સુખના વખતના સિવાજે એવા જડ ઘાલી ખેડા છે કે આપણી નિર્ધન દશામાં આપણે એનો ત્યાગ કરવો જોઈએ છતાં પણ આપણે તે કરતા નથી. આપણી

વિવિધ યાત્રિઓમાં વરા-નાળન-મરણ પરણ અંગે ઘણું દ્રવ્ય નિરર્થક ખરવાય જાય છે, એનો કુંડુમ્મ, યાત્રિ કે દેશના કલ્યાણમાં સદુપયોગ કરવાને બદલે એમાં જે જે સુધારા થાય છે તેમાં પણ ઘણાભાગે એક ખોટા ખર્ચને બદલે બીજું ખોટું ખર્ચ જ ઉભું કરવામાં આવે છે..... તમે પૂછશો કે શોકો આવા દરિદ્ર છે તો પ્રસંગે પ્રસંગે જોઈતાં નાણાં, ક્યાંથી આવે છે ? આનો ઉત્તર એક જ છે કે એમના દેહના અંતે આત્માના રૂધિરમાંથી, આ અતિશયોક્તિ નથી. આપણા નિર્ધન દેશમાં દરેક કુંડુમ્મને પોતા પાસે જે થોડું ધણું દ્રવ્ય હોય છે તે આવે પ્રસંગે ખર્ચવું પડે છે. તેનું પરિણામ એ આવે છે કે કુંડુમ્મજનોના આરોગ્ય માટે યોગ્ય ઘર કપડાં ખોરાક વીગેરેમાં જે ખર્ચ કરવું જોઈએ તે કરાવું નથી. તેમ જ ઉદ્યોગ, કેળવણી, મુસાફરી વગેરે મનુષ્ય જીવનને સુખી ને વિશાળ બનાવનાર આવશ્યક સાધનો પણ કટલેક અંશે દૂરથી વર્જવા પડે છે. તે માટે અમે કહીએ છીએ કે જીવનમાં “ કામ ” યાને સુખ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો “ અર્થ ” નો યોગ ક્ષેમના-એટલે કે પૈસો ખચાવવાના અને કમાવવાના-માર્ગો યોજો, કરકસર કરો કારણ કે કરકસર એ મોટો અને આવશ્યક ગુણ છે. પણ દ્રવ્યોત્પાદન ઉપર મુખ્ય લક્ષ્ય રાખો, કારણ કે દ્રવ્યોત્પાદન એ વધારે મોટો અને તેજસ્વી ગુણ છે ” આ લેખ પુરે પુરે વાંચવા અમે દરેક યાત્રીબંધુને બલામળ્ય કરીએ છીએ.

હું ઇતિહાસના અભ્યાસનો કે નાતોની ઉત્પત્તિ બાબત શોધખોળનો વિરોધી નથી. પણ હાલમાં જાણે એનાથી જ આપણો ઉદ્ધાર થઈ જવાનો હોય એટલો બધો એ બાબત ઉપર બાર મૂકવામાં આવે છે—

કેટલાક પરશુરામની વાતો કરે છે તો કેટલાક ટોડરમલની વાતો કરે છે. પણ મહારો નમ્ર પણ દૃઢ મત તો એવો છે કે

જ્ઞાતિની નાતની વર્તમાન સ્થિતિનો વિચાર કરી બિવિધમાં કેમ
ઉત્પત્તિ. વર્તન રાખવું એ સમ્બન્ધી વિચારથી નાતની પ્રગતિ
વિશેષ થશે. ભૂતકાળનો વિચાર ના કરો. બિવિધ સુંદર
લાગે પણ તેનો પણ ભરસો ના કરવો. વર્તમાન સ્થિતિનો વિચાર કરી,
તમારા અંતરઆત્માને પુછી, પરમેશ્વરપર ભરોંસો રાખી વર્તો.

‘Trust no Future, however pleasant !

Let the dead Past bury its dead !

Act, act in the living Present!

Heart within, and God over head!

Long fellow—

પછાડી જોવાનું પરમેશ્વરે જ કહ્યું નથી. જો તેમ કશ્વરની ઇચ્છા હોત તો આંખો આગળનાં મુક્તાં જોતીએ મુક્ત.

“Looking back was not intended by nature evidently, from the fact that our eyes are in our faces and not in our hind heads.”

Jane Wilson Carlyle—

આજકાલ આપણા જૂઠું પુરૂષો જીવાનીયાઓમાં ધર્મની ગ્લાની થયેલી જુએ છે. તે ધર્મ જવાથી આપણી આર્થિક સ્થિતિ બગડી ગઇ ધર્મ. છે તેમ તેમને લાગે છે. પણ ખરો ધર્મ શું છે તેથી તેઓ પોતે જ અગત્ય હોય એમ લાગે છે, શું દરેકજ મંદીરે દર્શન કરવા, હાથમાં માળા લઈ ઘડી બે ઘડી સમ સમ જોલવું અને આખો દીવસ જનસમાજની કુચલી કરવી એમાં ધર્મ સમાયેલો છે? બહાર ખાલી ધર્મનો ઢોંગ કરવો તેના કરતાં ધર્મી ન થવું એજ બહેતર છે. આપણા જીવાનીયામાં કેળવણીના પ્રભાવે મનની ઉચ્ચ સ્થિતિ થવા લાગી છે. ને ખરો ધર્મ સમજાયો છે. આપણા ઘરડાઓ પોતે પૈસાદાર હોય તો પોતાના ગરીબ સગાવહાલાને મદદ તો કરે નહીં પણ વળી તેઓને દયાવે અને જાણે પોતે જ તેવું પુરું કરતાં હોય તેમ તેઓની સાથે વર્તે. અને તે વખતના લોકોમાં આત્મગૌરવ જરા ઓછું અને કેળવણીના અભાવે તેઓ આ અપમાન સહેતા હતા. “Submission was the noblest effort of the uneducated.” પણ હવે કેળવણીના પ્રભાવે આપણી જાતીનાં મોટા તેમજ નાના પોતાની ખરી સ્થિતિ સમજ્યા છે. અને પોતાની ખરી સ્થિતિ સમજીને એજ પ્રગતીનું મુળ છે. વળી ખડું મુખ, ખરો ધર્મ શું છે તેનું જ્ઞાન પણ આપણા જીવાનીયાઓને થયું છે. ‘કેળવણી ફંડ’ ની યોજના એ આ ધર્મનું ફળ છે. તેમાં જોશો તો ઘરડા, અસલી વીચારના માણસો અંદર મોટા દહેવડાવવા માટે, માથું મારે છે પણ પૈસો આપતી વખતે તેઓ ઘણાજ પાછા હોંડે છે. આ ફંડના વ્યવસ્થાપકોને માલૂમ પડ્યું હશેજ

કે ધરણ્યો કરતાં જીવાનીયાઓ પૈસા આપવામાં હમેશાં ઉત્સાહી હોય છે. ખર્ચ સુખ તો સગાસંબંધી, આતીજાનુઓ તથા જનસમાજની સેવામાંનું સમાયજી છે. “To be of some use to the world is the best way to be happy.” જનસમાજના કલ્યાણાર્થે જે માણસ પોતાના પૈસાનો, ખુદીનો અને વખતનો ઉપયોગ કરે છે તેજ માણસનું જીવ્યું સાર્યક છે. “The secret of a happy life is self forgetfulness and the service of others.” સીસ્ટર નીવેદીતાએ લખ્યું છે કે “આ જનસેવાની આકાંક્ષા (desire to serve) અર્થાત્ સમાજની સ્થિતિ સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો, સમાજની પ્રગતિ અર્થે કાંઈ કરવું, અને સમસ્ત દેશ બધે ફનીયાની ઉન્નતિ અર્થે કાંઈ પણ કરવું એજ આ જમાનાનો ખરો ધર્મ હોવો જોઈએ. બીજા બધા ધર્મના સિદ્ધાંતો તો ખાલી મતો છે. તેમાં આત્મ કલ્યાણ કે પારકું કલ્યાણ પણ થતું નથી. ખરા હિતચીતકે તો આજ ધર્મ-જનસમાજની સેવા-પાળવો જોઈએ. અને તેથી તેની પોતાની ઉન્નતિ થશે એટલુંજ નહીં પણ તેની બવિધ્યની પ્રજ્ઞની ઉન્નતિ પણ તેથીજ થશે.

* * * * *

હાલમાં સ્ત્રીઓએ ફનીયાનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. તેઓમાં કેળવણીના ફેલાવાથી જાગૃતી આવી છે. પુરોપાધન દેશોની સ્ત્રીઓ પુરૂષો જેવાજ સાંસારીક તથા રાજકીય હક્કો માગવા તૈયાર થઈ છે. કેટલેક દેશોએ તો તેઓએ હક મેળવ્યો છે પણ કેટલેક અંશે તેઓ ક્ષતેહમંદ થઈ છે. પણ આપણી સ્ત્રીઓ તો પોતાનો ધર્મ હજી સમજી પણ નથી. પતીસેવા એજ મુખ્ય ધર્મ ગણાય છે. અને તેમાંજ આત્માનું કલ્યાણ રહેલું છે એમ તેઓને માનતાં પુરૂષોએ શીખવ્યું છે. શુલામગીરી સ્થિતિમાંજ તેઓને આત્મ માનવાનું શીખવવામાં આવ્યું છે. આપણી મહીલા પરિપક્વમાં પણ આ મતને ટેકા આપનારાજ બાપજો થયાં હતાં. અને તેથી લાગે છે કે આપણી સ્ત્રીઓ પણ આ બંધનોથી એવી બંધાયેલી છે કે તેઓ પોતાની શુલામગીરીની સ્થિતિ સમજી પણ શકતી નથી. આનું કારણ તેમને કેળવણી બરાબર નથી આપાતી તે છે. તેમને પુરૂષોના જેવીજ કેળવણી આપાવવી જોઈએ અને તેથી તેઓ સ્વતંત્ર વિચાર કરતાં શીખશે અને જ્યારે તેમને આત્મજ્ઞાન (Self-knowledge) થશે ત્યારે તેઓની ઉન્નતિ તથા સમસ્ત પ્રજ્ઞની

પણ ઉત્તરી યશે. અમેરીકા ઇંગ્લાંડ આદી દેશોની સ્ત્રીઓની ધણેખરે અંશે સાંસારીક સ્થિતી આપણી સ્ત્રીઓના કરતાં ઉચ્ચ છે. તેઓ તો રાજકીય જાજ્જોમાં પણ ભાગ લેવા માંડે છે. મીસીસિપ્પી પુલઝી કહે છે કે ભવિષ્યમાં સ્ત્રી સર્વોપરી યશે. જેમ જેમ સુધારો આગળ વધશે તેમ તેમ અસલ જેમ સ્ત્રીઓ પરવશ અને નિરાધાર હતી તેમ પુરૂષો નિરાધાર અને સ્ત્રીઓને આશ્રિત યશે. આ નવી સંદેરેલી દુનીયામાં પુરૂષોને રહેવું કઠિણ લાગશે. શારિરીક ઉન્નતી યશે એટલુંજ નહીં પણ માનસીક ઉન્નતી પણ યશે. સ્ત્રીઓ પોતાના હકો સમજવા લાગી છે અને માફ તો માનવું છે કે ભવિષ્યમાં સ્ત્રીઓ દુનીયાનું ઉપર રાજ્ય કરશે, અને તે વખતની દુનીયા હાલના કરતાં વધારે સુખમય યશે. ઉચ્ચ-સ્ત્રી (Super-woman) પોતાના બચ્ચાંને પીતા પોતેજ પસંદ કરશે. જેમ આજ સ્ત્રીઓ પુરૂષના પુંછડાં ગણાય છે તેમ પુરૂષો સ્ત્રીઓના પુંછડાં ગણાશે. ભવિષ્યનો આધાર સ્ત્રીજાતી ઉપર છે. અને ભવિષ્યમાં ઉચ્ચ મનુષ્ય (Super-man) નહીં પણ ઉચ્ચ સ્ત્રી યશે. "There will be a super-woman not a super-man."

* * * * *

આપણી અવિભક્ત કુટુંબ સંસ્થાના ઘણા ગેરલાભો જોવામાં આવે છે. વિલાયત આદી દેશોમાં વરકન્યા પરણે કે તરતજ જુદું સાંસુઓ, ઘર માંડે છે. જ્યારે આપણે તો એટલી ઉંમરે લગ્ન કરીએ છીએ કે વરકન્યાને, વરના માતાપીતાના આશ્રિત રહેવું પડે છે. ને તેથી તે વહુને સાસુ પીગેરેના મ્હોં સાચવવા પડે છે તેમાં કટલીક વખત દુઃખ પણ પડે છે. આવા હાખલા આપણી ન્યાતમાં જવલ્લે જ જોવામાં આવે છે પણ સાસુઓ સામી ફરીયાદ ન કરતી વહુઓ તો જવલ્લેજ મળે છે. વિલાયતમાં જુદું ઘર માંડવાંથી પણ વહુ સુખે રહી શકતી નથી. સ્ત્રીઓ સાસુ થાય છે ત્યારે પોતે વહુ હતી તે જૂલી જાય છે અને હમેશાં પોતાની વહુ પુત્રવધૂ તરફ લગાર કાઢે છે. આ સર્વજ જોવામાં આવે છે ને તેનો એક હાખલો અમેરીકાના ન્યુયોર્કમાં યથો હતો તે ધણે રમુજી હોવાથી અત્રે ટાંક્યો છે.

"ન્યુયોર્કની સાસુઓમાં હાલ ઘણો ખળભળાટ થઈ રહ્યો છે. ન્યુયોર્કના જજ મી. મેકગીરે સાસુ વહુની લડાઈમાં સાસુ સામે નુકાદો આપ્યો છે. કેસની વાત એમ છે કે એક સાસુ પોતાના દીકરાને ઘેર

પરોણા તરીકે ગઈ હતી અને ત્યાં ઘણા દીવસ રહી ત્યારે તેની વહુએ ફરીયાદ કરી કે “તે મારી સાથે ઘણી ઘાતફાટ રીતે વર્તી, અને કહે છે કે છોકરો રાખતાં નથી આવડતું, ધર ધંધો નથી આવડતો, ધર ચલાવતાં નથી આવડતું. મારા ધરના નીચમોના વખાણ કર્યા તો પણ તેણે પોતે જ તોડ્યા અને આખરે મારા પતિને મારા સામે ઉશ્કેર્યો. / સાસુએ ખુલાસો કરતાં કહ્યું કે આ બધી બીના અતિશયોક્તી ભરેલી છે પણ ન્યાયાધીશ ચૂકાદો આપતાં કહ્યું કે” સાસુઓની સંસ્થા જરૂરની છે. પણ ધણીખરી વખતે તેઓ વડીલપણાની સત્તા ભોગવવા માગે છે અને તે વખતે તેઓ પોતે એકવાર વહુઓ હતી તે ભૂલી જાય છે. વહુઓની ઉપર હુકમ બજાવવો એ પોતાનો ધર્મ માને છે. અને તેથી મારા મત પ્રમાણે તો સાસુઓ એ પોતાની પુત્રવધુને ત્યાં પરોણા તરીકે દશથી વધારે દીવસ રહેવું નહીં અને વધારે દીવસ રહે તો વહુ સાસુને કાયદેસર ધરમાંથી હાંકી કાઢે...” ન્યુયોર્કના બધા વર્તમાનપત્રકારોએ આ ચૂકાદાના ઘણા જ વખાણ કર્યા છે ને તેના તરફ સંપૂર્ણ દીક્ષણો જતાની છે.”

*

*

*

*

*

“ગઈ કોન્ક્રેટસ વખતે નિરાધાર વિધવાના લાભાર્થે એક ફંડ ઉધારવાનો ઠરાવ પસાર થયો છે. વિધવાની સ્થિતી વિધવા ફંડ દુષ્કાળ છે તે કોઈ જ ના નહીં પાડે. અને બાળ વિધવાઓ કે જેઓને હાલમાં ઘણી જ નીરાધાર

બનાવી દેવામાં આવે છે તેઓની સ્થિતી તો ઘણી જ ખરાબ જોવામાં આવે છે. પરણતી વખતે પહેરામણીના ૧૦૦૦-૧૨૦૦ રૂપિયા લેવાય છે ને પછાનો વાપદો ચાલ્યો છે કે જે વાપદો તે રાંડે છે ત્યાં સંધી પણ પજાતો નથી. કેટલેક ડેકાણે તો વગર પૈસે જ પરણે છે. વળી પોતાના ભરણપોષણને સારું ન્યાતના પૈસાદાર ધરની વહુઓને કોર્ટ જવું પડ્યું છે. તેના પણ દાખલા આપણી ન્યાતમાં મોટા છે. આ ઘણું શોચનીય છે અને આનો ઉપાય દ્રક્ષ્ય તેઓને એક ફંડ ઉભું કરી મદદ કરવા શીવાય બીજો એક નથી. ત્રીમાસિકમાં બે અઠંથી આવી મુક્ત મદદ અપાવવાની ગોઠવણ ચક્ર છે પણ તેનો લાભ કોઈ પણ વિધવા લે એમ લાગતું નથી. આનું કારણ આપણામાં આબરૂનો ખોટો ખ્યાલ પેશી ગયો છે. આ પ્રમાણે પૈસા લેવાથી મારી આબરૂ જશે એમ તેઓ માને છે. પણ તેઓએ જાણવું જોઈએ કે આ પૈસા આપનાર કે લેનાર કોઈના નામ બહાર પડતાં નથી. અને જો કદાચ લેનાર વિધવા બાઈનું નામ બહાર પડે તો પણ બહીવાનું

નથી. કેમકે તેથી જો આખર જશે તોપણ તેના સાસુમસરા કે જેઓએ તેનું બરણપોષણ કરવું જોઈએ, અગર પંસાદાર સગાવહાલાં કે જેઓએ તેને મદદ કરવી જોઈએ તેમની જશે. માટે મારી અનાથ બહેનોને વિનંતી કરવાની કે તેઓએ આ મદદનો લાભ લેવા ચૂકવું નહીં. વળી આપણી ન્યાતના સખી ગૃહસ્થીએ આ મદદ અપાવનાર ગૃહસ્થને ઉત્તેજન મળે માટે, તેને તેમાં મદદ કરવા ચૂકવું ના જોઈએ.

વિવિધ વિષય.

(રા. રા. ચીમનલાલ હરદેરામ.)

પ્રખ્યાત ગ્રંથકાર સ્માર્ટલેસ પોતાના “ જાત મહેનત ” નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે:—

“ માણસ કાન કરતાં આંખથી વધારે શીખે છે. કાને સાંભળવાનાં કરતાં નજરે જોવાની અસર વધારે થાય છે. આ સિદ્ધાંત નાની ઉમરના બાળકોને વળી વિશેષ ટૂંકરીને લાગુ પડે છે. કારણ કે એ અવસ્થામાં જ્ઞાન મેળવવાનું મુખ્ય સાધન આંખ જ છે. નાનાં છોકરાં જેવું જીએ, તેવું કરતાં તેઓ અનાયાસે શીખે છે. નાનાં બાળકો જે માણસોના સહવાસમાં રાત દહાડો આવે છે, તેમની આશચર્યગત, રીતભાત અને આચાર વિચાર જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે તેઓ અનાયાસે વર્તવા શીખે છે. એ જ કારણથી બાળકને ઘર આગળ જે ફળવણી મળે છે, તે જીંદગી-બર અસરકર્તા અને ઉપયોગી થઈ પડે છે. ઘરમાં જેવી રીતભાત અને દાખલા દર્શાવે છે, છોકરાઓના જેવામાં આવે છે, તેની અખંડ અને વિશાળ અસર તેમના મન ઉપર થાય છે. જનમંડળની સ્થિતિનું મુળ સ્વરૂપ-સ્થાન ધરે છે. આખા દેશની વર્તણૂકનું બીજ ધરમાંથી ફુટે છે. તે બીજને અનુસાર મનુષ્યોની ટેવો, નિયમો અને નીતિ નિપજે છે. અને તે પછી સંસાર વ્યવહારમાં અને રાજ્ય નીતિમાં પ્રવર્તે છે. પરાપકાર જીદો અને દયા ભાવના અંકુરો ગૃહ ક્ષેત્રમાંથી-ફુટે તો જ આગળ વધે છે. આ જ કારણથી માબાપને માથે મોટી જવાબદારી રહેલી છે. માબાપના ગુણદોષ અને રીતભાત તેમના છોકરાંના દીક્ષામાં આવે છે, અને તેમના મનમાં દસી જાય છે. આ પ્રમાણે માબાપના ગુણો અને આચાર વિચાર છોકરાંમાં અમરવાસ કરીને રહે છે.

૧. સ્થુલ દેહની તંદુરસ્તી એ ખરૂં આરોગ્ય નથી, પણ સ્થુલ દેહ, નરરત્ન દાદાભાઈ અને સૂક્ષ્મ શરીરની વિકાર રહિત સ્થિતિ એજ ખરૂં નવરોગીના શરીર આરોગ્ય છે.
સંરક્ષક નિયમો.

૨. શરીર, મન અને આત્મા એ ત્રણની જેનાથી ઉત્તરોત્તર ઉન્નતિ થાય તે જ આરોગ્યનો સાચો નિયમ છે.

૩. 'ખાતપાત' જ કેવળ આરોગ્યના પોષક છે એમ સમજવું બૂલ બેરેલું છે; પણ આરોગ્યના પોષક સદ્ગુણો છે અને સદ્ગુણોથી જ આયુષ્યમાં વધારો થાય છે એ માણસોએ જરૂર ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

૪. સ્થુલ અને સૂક્ષ્મ શરીરનો પરસ્પર સંબંધ છે, એક વિના એક ઠંકી રહેતું નથી. સ્થુલને સ્થુલનો ખોરાક આપવો જોઈએ નિયમીત ખાન પાન અને સૂક્ષ્મનો ખોરાક સદ્ગુણ અને સદાચાર છે.

૫. તાવ, ખાંસી, કાંઈ વિગેરે સ્થુલ શરીરના રોગ છે અને કામ, ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, દ્રોહ, આગ્રસ્ય વિગેરે મનના સૂક્ષ્મ શરીરના રોગ છે.

૬. સ્થુલ શરીરના રોગો પ્રથમ શરીરને અને પછી ધીરે ધીરે મનને દુર્બળ અને દુષ્ટ કરે છે, અને મનના સૂક્ષ્મ શરીરના રોગો પ્રથમ મનને અને પછી સ્થુલ શરીરને વિકારી એટલે રોગી બનાવે છે.

૭. સાત્વિક ખાનપાન શરીરને નિરોગી રાખી મનને સાત્વગુણી અને સદ્ગુણી બનાવે છે.

૮. તામસી ખાનપાન જેવા કે, મધ માંસાદિના આહારથી મનને તમોગુણી અને દુર્ગુણી બનાવી નિયમણને પગાડે છે.

૯. પરોપકાર, દયા, ક્રમા, સ્વાર્થત્યાગ, નિરૂપણ, ઉત્સાહ, હિમ્મત, સ્વજન વાતસલ્ય અને સ્વદેશસેવા ઇલાદિ ઉત્તમ ગુણો મનને ઉન્નત બનાવી શરીરને આરોગ્ય અને આયુષ્ય આપે છે.

૧૦. શારીરિક અને માનસિક જન્ને પ્રકારની આરોગ્યતા જ્યાં હોય ત્યાં જ-આરોગ્ય, આયુષ્ય, આનંદ અને આખર હોઈ શકે.

નાતના ખબર અંતર.

તા. ૯-૭-૧૧ ને રોજ રા. રા. રમણીકરાય અમુલખરાય.

દેસાઈએ રા. રા. કૃષ્ણલાલ બાળકૃષ્ણ રામદાસીના (બાહ્ય) પ્રમુખ પણા નીચે “આપણી ફરજો” એ વિષય અમદાવાદ પ્રહલક્ષત્રિય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું. બાપણકર્તાએ પર-એસોસીએશનમાં થ-મેથર તરફની, માબાપ તરફની. મિત્રો તરફની ચેલાં ભાષણો. અને આપણી હાથ નીચેનાની તરફની ફરજો બતાવી હતી અને વિદ્યાર્થીની ફરજો ઉપર ખાસ બાર મુક્યો હતો. ત્યારબાદ પ્રસંગાનુસાર વિવેચન થયાં હતાં અને પ્રમુખ તથા બાપણ કર્તાનો ઉપકાર માની સભા બરખાસ્ત થઈ હતી.

તા. ૧૬-૭-૧૧ રા. રા. ચંદુલાલ માધવલાલ ત્રિવેદીએ (બાહ્ય) રા. રા. માધુજી બળદેવજી મચ્છરના (કચ્છી પ્રહલક્ષત્રિય) પ્રમુખપણા નીચે “આપણી સાંસારિક જરૂરીઆતો” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું. બાપણ કર્તાએ જણાવ્યું કે હિન્દુસ્થાનની જરૂરીઆતો ઘણી છે પણ આજ આપણે સાંસારિક જરૂરીઆતો ઉપરજ વિચાર કરીયું. હાલ હિન્દુસ્થાન છેક અધોગતિને તળીએ પડેલું છે તેનો આપણે ઉદ્ધાર કરવાનો છે. જનસંભાજ સ્થીર રહી શકતો નથી. ગમે તો આગળ વધે છે કે પાછળ પડે છે. માટે જનસંભાજને આગળ વધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ન્વાતો સંબંધી બોલતાં જણાવ્યું કે તેના શિવાય ચલાવી શકાય એવું છે જ નહિ. ગાતમ, નાનક, અને સમાજોએ ગાતિ બંધનો તોડવાને ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પણ બધા નીષ્ફળ ગયા છે. જો ન્વાતોને છોડી દેવામાં આવશે તો ગેર-વ્યવસ્થા થશે. ત્યારબાદ પુનર્જન્ન, સ્નેહલગ્ન વગેરે પ્રશ્નો જુના હિન્દુ મતની દૃષ્ટીથી ચર્ચા હતા. ત્યારબાર સંસારસુધારાની દૃષ્ટીથી વિવેચનો થયાં હતાં અને પ્રમુખે બાપણ કર્તાના જેવોજ મત દર્શાવ્યો હતો.

તા. ૨૩-૭-૧૧ ને રોજ રા. રા. હિંમતલાલ વાડીલાલ પટવાએ (વાણીઆ) રા. રા. ચંદુલાલ કેશવલાલ અમીન (કણ્ઠી) ના પ્રમુખપણા નીચે “મનુષ્ય સેવામાં સુખ” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું.

તા. ૩૦-૭-૧૧ ને રોજ રા. રા. કપાલકર ગંગારામ ભટ્ટે (બાહ્ય) રા. રા. સુનીલાલ અંબાલાલ મહેતા (નાગર) ના પ્રમુખપણા નીચે “હંમી” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું.

તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧ ને રોજ અબક્ષત્રિય એસોસીએશનની વર્ષગાંઠ નિમિત્તે રાતના સ્નેહ સંમેલનનો મેળાવડો થયો હતો. તે પ્રસંગે એસોસીએશનના સભાસદો અને વર્ષ દર્મિઆન એસોસીએશનના કામકાજમાં મદદ કરનારાઓને મોતરવામાં આવ્યા હતા. એસોસીએશનના ઉપ-પ્રમુખ રા. મોતીલાલ અમુલખરાય દેસાઈએ પરાણાને આવકાર આપતાં યોગ્ય શબ્દોમાં હુંક બાપણ કયું હતું. રા. જયન્ત વોરા, રા. જીતેન્દ્ર મહેતા રા. માધુજી મચ્છર, રા. રામદાસ, રા. પટવા વગેરે એ હાર્મોનિયમ તથા દીલરૂખા સાથે ગાયનો ગાયાં હતા અને નાસ્તો કરી મેળાવડો રાતના ખાર વાગે વિસર્જન થયો હતો.

તા. ૧૭-૯-૧૧ ને રોજ રા. કાન્તીલાલ ભોગીલાલ દેસાઈએ ડૉ-ક્ટર હરિપ્રસાદ વૃજરાય દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “સ્વામિ વિવેકાનંદ” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું.

તા. ૨૩-૯-૧૧ ને રોજ રા. રમણીકરાય અમુલખરાય દેસાઈએ રા. મંજુલાલ હીરાલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “સાધુતું જીવન” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું.

તા. ૩૦-૯-૧૧ ને રોજ રા. ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ દેસાઈએ રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “સાંસારિક સેવા” (Social Service) એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું (એ બાપણ હવે પછી હપાશે).

તા. ૮-૧૦-૧૧ ને રોજ રા. પ્રીતમરાય વૃજરાય દેસાઈએ રા. ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “હિન્દુ દેવો” એ વિષય ઉપર બાપણ આપ્યું હતું. (એ બાપણ હવે પછી હપાશે).

પ્રીતમરાય.

જન્મ.

અ. સૌ. હિરાલક્ષ્મી ગુણવંતરાયને પુત્ર—અમદાવાદ.

„ વેણીઝારિ ભોજાનાથને

„ „

„ હરિગંગા ચીમનલાલને

પૂત્રી. „

„ ધનલક્ષ્મી ચીમનલાલને

પૂત્રી. „

„ શરદકાંતી કાકીરલાલને

પુત્ર. „

„ ઇન્દુલાલક્ષ્મી ઇશ્વરલાલને

પુત્ર. „

„ ધનલક્ષ્મી હીરાલાલ કીરપારામને

„ બચ્ચ.

રા. ગુલાબરાય ભગવાનલાલના પત્નીને પુત્ર. જુનાગઢ.

મરણ.

અમદાવાદ અ. સૌ. નર્મદા મોતીલાલ ટાઇફીડ તાવથી	૨૮
ભરૂચ. રા. મણીલાલ.	૪૫
રા. સાકરલાલ ચીટનીસ.	૮૦
આમોદ અ. સૌ. ગંગાસ્વરૂપ ગુલાબ	૫૦
આમોદ. ગંગાસ્વરૂપ લાડકોર બળવંતરાયની પત્ની ઉમ્મર વર્ષ. ૭૦	

ફેરબદલીઓ નીમણુકો વગેરે.

રા. રા. મોતીલાલ અમુલખરાયની બદલી અમદાવાદની હાઇસ્કુલમાંથી ભરૂચની હાઇસ્કુલમાં થઇ છે.

રા. પ્રાણલાલ કીરપારામ મુંબઈ સેકન્ડરી કોલેજમાંથી પોતાની મૂળ જગ્યાએ અમદાવાદ હાઇસ્કુલમાં પાછા ફર્યા છે.

—દેસાઈ સત્યેન્દ્રલાલ ધીરજલાલ ર. ૩૦ ના પગારથી ભરૂચ હાઇસ્કુલમાં આ. માસ્તર નીમાયા છે.

—ડાક્ટર વૈકુંઠરાય મણીલાલ એલ. સી. પી. એન્ડ એસ. મુંબઈ મ્યુની-સીપાલીટીના સેનીટરી ખાતામાં ર. ૫૦) નો ર. ૫૫) પગાર થયો છે.

—દેસાઈ ધીરજલાલ તરભેરામને ભરૂચ પોલીસ હેડક્વાર્ટરમાં ર. ૧૨ ના પગારથી કાયમ નોકરી આપી છે.

—દેસાઈ ધીરજલાલ પ્રાણસુખરામ ર. ૩૦) અંકે ત્રીસના પગારથી ખી. ખી. એન્ડ સી. આઈ. રેલવેના ઇનજીનીઅરની ઓશીસમાં ફોર્મગ ખાતાના કામમાં રહ્યા છે.

પરીક્ષાનું પરીણામ.

ડાક્ટર વૈકુંઠરાય મણીલાલ દેસાઈ એલ. સી. પી. એન્ડ એસ. એ વીજાપતની રાયલ સેનીટરી ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સ તરફથી મુંબઈમાં મુંબઈ સરકારની દેખરેખ નીચેલેવાતી “ બેચેલર ઓફ હાઇબન ” (સેનીટરી સરવૈયર) ની પરીક્ષા જુલાઈ માસમાં પાસ કરી છે.

હીરાલાલ મણીલાલ.

બાહેર ભાષણો.

—રા. નરહરિ કુરણારામ દેસાઈ ખી. એ. એ ભરૂચ સાહિત્ય સભામાં “ ભરૂચની ૧૯ મી સદીની આર્થિક સ્થિતિ ” એ વિષય ઉપર બાહેર ભાષણ આપ્યું હતું. એમની મોંઘવારી કમીસને ભરૂચમાં જુલાની લીધી હતી.

—રા. જયંતીલાલ નરસીલાલે “ ફેન્ય બાપા ઉપર મ્હારો વિચાર ” એ

વિષય ઉપર “ સેકલ લીટરર કોન્સેસ અમદાવાદ ” માં જાહેર લ આપ્યું હતું.

—મહાન દેશભક્ત દાદાભાઈ નવરોજીની જયંતી પ્રસંગે રા. શુભચંદ્રલાલ વ-
રનાય દેસાઈએ સ્વદેશી મિત્ર મંડળ તરફથી બોલાવાયલી જાહેર સભાનું
પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. એ પ્રસંગે એમણે તથા દિ. બા. અંબાલાલભાઈએ
સમયોચિત બાવણો કર્યા હતાં.

ડૉ. મુકેન્દ્રાય દોલતરાય વધુ અવ્યાસ માટે વિલાયત ગયા છે. એ
જાતમહેનતે આત્મ પ્રતિષ્ઠા સાચવી મહત્વાકાંક્ષ તથા

વિલાયત ગયા. દલતાના સદ્ગુણો ખીલવી આ સ્થિતિને પામ્યા તે બા.

જાત અમને ખરેખર હર્ષ થાય છે. એ વિદ્યાવિલાસી દેશ-
દત્તના શોખીન અને ધર્મ ઉપર આસ્તાવાળા છે. એમની મનો-
ધર્મ પૂર્ણ કરે અને એમની વિલાયતની સફર ફળદાયી થાય એવું અમે
અંતઃકરણ પૂર્વક ઇચ્છીએ છીએ. રા. સાકરલાલ ડાહ્યાભાઈ મીલ કામ
માટે ખીજવાર વિલાયત ગયા છે તેમને પણ અમે શુભ સફર ઇચ્છીએ છીએ.

આ સાથે છઠ્ઠી અલ્પકાવ્ય કોન્ફરન્સનો રીપોર્ટ બેઝવામાં આવ્યો

છે. તે તરફ સર્વ યાતિમન્ધુઓ તથા બેઝનોનું ખાસ

છઠ્ઠી અલ્પકાવ્ય ધ્યાન ખેંચવાની રજા લાઇએ છીએ. એ રીપોર્ટમાં

— સેન્ડર-સનો કોન્ફરન્સ પ્રસંગે થયેલાં સર્વે બાવણોની સંપૂર્ણ

શ્રદ્ધાલ હીરાલાલ દાહ્યા નોંધ આપવામાં આવી છે. ગુજરાતીમાં ટુંકાકાર લ-
ઉપર બાવણ આપ્યું હતું. (એ નોંધના નથી તેથી આવી નોંધમાં જે ન

વિષય તથા પણ તે બાદ કરતાં બાકીનું

જન્મ.

આવી છે. આશા છે,

આવી છે તેનો અમલ

અ. સૌ. હિરાલક્ષ્મી શુભવંતરાયને પૂત્ર—અમદાવાદ.

„ વેણીગૌરિ બોળાનાથને

„ હરિગંગા ચીમનલાલને

„ ધનલક્ષ્મી ચીમનલાલને

„ સરદકાંતી દાદોરલાલને

„ ઇન્દુલાલકમી ઇશ્વરલાલને

„ ધનલક્ષ્મી હીરાલાલ કીરપારામને

રા. શુભાબરાય ભગવાનલાલના પત્નીને પૂત્ર.

પૂત્રી.

પૂત્રી.

પુત્ર.

પૂત્ર.

„

„

વિદ્યાર્થીઓ અમદાવાદ.

માણુરાય ઉત્તમરામ દેસાઈ

સારવાનું આમંત્રણ કરે છે.

પાવાપીવાની પણ સવડ રા.

વખતસર રા. રહ્યાણુરાય.

જુલો તો એમને ગાડી ઉપર

સદ્ગૃહસ્થોનાં લવાજમની પહોંચ ઉપકાર
સાથે સ્ત્રીકારવામાં આવે છે.

નામ.	વર્ષ.	રૂકમ	ડેકાલુ.
હરીલાલ સેટલવાડ,	૪-૫	૨-૪-૦	સુબાઈ.
હરીલાલ અબાલકર નાનરખાતે.	૨-૩ અને ૫	૩-૦-૦	અમદાવાદ
ત્રીકમલાલ છવસુરાય	૫	૧-૦-૦	"
અમતલાલ બુપતરાય	૫	૧-૦-૦	"
ગુનીલાલ નરભોરામ	૨-૩-૪-૫	૪-૦-૦	"
બલુભાઈ પરમોદરાય	૫	૧-૦-૦	"
મણીલાલ મગાદામ	૪-૫	૨-૦-૦	"
શીવદાસ	૩-૪-૫	૩-૦-૦	"
ગીરધરલાલ પરમોદરાય	૫	૧-૦-૦	"
લક્ષ્મીલાલ ખુશાલરાય	૫	૧-૦-૦	"
હરિપ્રસાદ કીરપારાય	૫	૧-૦-૦	"
તરાય જરતાપરાય,	૫	૧-૦-૦	"
માધવલાલ	૫	૧-૦-૦	"
છવસુરાય	૪-૫	૨-૦-૦	"
સાકરલાલ	૫	૧-૦-૦	"
ગણુપતરામ	૪-૫	૨-૦-૦	"
નરભોરામ	૪-૫	૨-૦-૦	"
હરિપ્રસાદ	૩-૪-૫	૩-૦-૦	"
નજુલાલ	૪	૧-૦-૦	"
બળવંતરાય નરસંજી કાતુગા	૪-૫	૨-૦-૦	"
વરજરાય	૪-૫	૨-૦-૦	"
મળવંતરાય	૫	૧-૦-૦	"
કેશવલાલ	૪-૫	૨-૦-૦	"
બલવરાય	૪-૫	૨-૦-૦	"
અમલતરાય	૪-૫	૨-૦-૦	"
લક્ષુભાઈ	૩-૪-૫	૩-૦-૦	"
નરભોરામ	૪-૫	૨-૦-૦	આમોદ

અવસ્થા પકે

અમારાં ગ્રાહકોને તથા ગતિ સમસ્તને નવું વર્ષ સુખ રૂપ
એવું અમે પરમેશ્વર પાસે અંતઃકરણ પૂર્વક માગીએ છીએ.

અવસ્થાપક

બ્રહ્મદશત્રિય ત્રિમાસિકપત્ર.

પાંચેક લવાગ્રભ { વર્ષે ૫ મુ. અંકે ૩ મે. } છુટક નકલનો ક. ૦
રૂ. ૧ અગાધથી { વત્તેવારી ૧૯૧૨. } ટપાલ ખર્ચ ગુરુ.

વાગ્દીશ આપજો શક્તિ, સાત્ય શુદ્ધિ અને કૃતિ:
જ્ઞાન, ઔદાર્ય, નીતિનાં, વાલીએ બી, મધીમધી.

દે વાલીના દેવી સરસ્વતી, અગને શક્તિ, સાત્ય વિશુદ્ધિ (પરિવર્તના-
સાત્વિકતા,) પ્રેમ, અને ધીરજ આપજો કે જ્ઞાન, ઉદારતા, અને નીતિ
(જેમને સુખી, હિત સાધક, દિવકારક, અને કલન ચારિત્રનાં મૂલ છે તે)
નાં ખીજ અને મધી મધીને વાલીએ.

અ. ક. ઠાકોર.

વ્યવસ્થાપક,

ડૉ. હરિપ્રસાદ ત્રજરાય, દેસાઈ.

અમદાવાદ.

પ્રજાપતિ પ્રિન્ટર્સ લંકાનાં ઠાકોરલાલ પરમોદરાયે બાપી પ્રસિદ્ધ કમ્પે.

વિધવાઓ તથા નિરાશ્રીતોને મદદ.

હાથી કોન્ટ્રી-સમાં થયેલા દરાવને અનુસરી મહિં એક-ચોળના કરી છે. એમાં આપણી નાતની કોઈ પણ વિધવા સ્ત્રીને આયવા નિર્ણયાર બાને બંધાને કે કોઈ વલ્લ અશક્ત સ્ત્રી કે પુરુષને પેસા સંબંધી કેઈ મદદની વલ્લ ફર હોય તો ખાતરી રીતે મદને ત્રિમાસિકના વ્યવસ્થાપકને મરનામે કેવી મદદ બેઠએ છીએ તે વિગતવાર જણાવવું એટલે હું તે આપવાની તદ્દન ખાતરી રીતે જાહેરવણુ કરીશ અને મદદ આમરનારનું નામ કાઢના બાણુ વાગાં નહીં આવે.

તા. ૧-૫-૧૧. } લી.
એક જ્ઞાતિ શેવક.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	લેખક	પાનું
૧. બાણુ-ખીલં	રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ દેસાઈ, ખી. એ.	૧
૨. ધર્મ અને ગાધા	રા. દેશવપ્રસાદ ડોશલાલ દેસાઈ, ખી. એ. એલ. એલ. ખી. ૬	૬
૩. સ્ત્રીન દેશની સ્ત્રીઓ	રા. હરિપ્રસાદ જવણુલાલ લાખીયાં ...	૧૩
૪. અમદાવાદ બ. કા. એ. સોસીએશનનો ૧૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ.		૧૮
કાવ્યો { ૫. હમે	શુભન.	૪૧
	૬. એક ભેટ રોટી.	૪૨
૭. સર્વો પત્ર (દરેક હાંડની વ્યવસ્થા) એક વિચાર્યા.		૪૩
૮. નાતના ખબર અંતર		૪૫
૯. સવાજમની પ્રહોંચ વગેરે.		૫૦

બ્રહ્મકશત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર.

વર્ષ ૫ મું.

જાન્યુઆરી ૧૯૧૨.

અંક ૩ નો.

બાસુ-બીલ.*

(પ્રાણસાલ કીરપારામ દેસાઈ બી. એ.)

પ્રમુખસાહેબ, બ્રહ્મકશત્રિય એસોસીએશનના મેમ્બરો તથા બન્ય શ્રદ્ધસ્થો,

આપની એસોસીએશનના સેક્રેટરીની આજ્ઞા માટે ચક્રાવી અભારે હું માપની સમક્ષ જગજગીશીએ ચઢેલા બાસુના બીલ સંબંધે બોલવા ઉભો છું. આપ સર્વને ખબર છે કે ગયા ફેબ્રુઆરી માસની ૧૬ મી તા. બિ વાઈસરોયની ધારાસભામાં બંગાળના એક પ્રગતીય સમાસદ શ્રી. બી. બ્રૂપેન્દ્રનાથ બાસુએ એક નાનું સરખું બીલ રજુ કર્યું છે. આ નાના રૂપા બીલે આખા હિંદુસ્તાન દેશમાં અત્યંત ખગબગાટ મચાવી મુકેલો છે. આ બીલ વાઈસરોયની ધારાસભામાંથી પસાર થાય કે ના થાય એ હવે નીરાળો પ્રશ્ન છે, પણ એટલી વાત તો નક્કી છે કે આ બીલને લીધે આપણા દેશમાં એક પ્રકારની સાંસારિક જાગૃતિ જોવામાં આવે છે. બીલના ફેરફારો તેમ વિરોધીઓ બંને તરફથી આ બીલ ઉપર ઘણી સારી ચર્ચા થઈ રહી છે. એ ચર્ચા દેશની સાંસારિક પ્રગતિને ઘણીજ સહાય કરશે. બિવિધમાં જ્યારે આપણા દેશના સંસાર સુધારાનો ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે આ બીલ ઘણુંજ અગત્યનું સ્થાન જોગવશે એમ માફ માનવું છે.

શ્રદ્ધસ્થો આ બીલ સંબંધે કાંઈ પણ બોલવું શરૂ કરતાં પહેલાં મારે માપને એક બાબત કહેવી જોઈએ. આ બીલ રજુ કરવામાં શ્રી. બાસુનો રાદો કાંઈ તદ્દન નવોજ કાયદો અસ્તીત્વમાં લાવવાનો નથી, પરંતુ સને ૧૮૭૨ નો 'રેસ્યુલ્સ મેરેજ એક્ટ' એ નામનો જ કાયદો અત્યારે અસ્તીત્વમાં છે તે કાયદામાં અમુક સુધારો કરવો જોઈએ એમ મતલબો ઉઠેલો છે. તે ૧૮૭૨ નો કાયદો શું છે તે કેવા સંજોગોમાં તે ઘેવા પામ્યો છે તે બંધે પ્રથમ કાંઈ બોલવું હું ઉચિત ધારું છું.

* તા. ૧૭-૧૧-૧૯૧૧ ને રોજ અમદાવાદ બ્રહ્મકશત્રિય એસોસીએશન તરફથી આપેલું ભાષણ.

આપણા દેશમાં આત્યારે અંગ્રેજ કેળવણીના બદલામાં પ્રચારને લીધે આપણા સાંસારિક રાજકીય અને ધાર્મિક જીવનમાં મહાન ફેરફાર થતો આપણા જીવનમાં આવે છે. પાશ્ચાત્ય સુધારણા સંસર્ગથી આપણામાં શુદ્ધિનો વિકાસ થયો તેથી કરીને આપણે આપણા સાંસારિક રીવાજો, તેમ જ ધર્મ સંબંધી માન્યતાઓને તદ્દન નવાજ દૃષ્ટિબોધથી તપાસવા લાગ્યા. આ નવીન તપાસનું પ્રથમ કળ એ આપણું કે આપણા દેશના કેટલાક કેળવાયેલા ને સંસ્કારી જનો આપણા જુના મીલાઓમાંથી છુટા પડી જઈ તદ્દન નવેજ રસ્તે પડ્યા. પ્રચલિત હિંદુ ધર્મ તેઓને વહેમથી ભરેલો અને અર્થ વગરની અનેક બાજુ ક્રિયાવાળો લાગ્યો. તેથી તે ધર્મનો તેઓએ ત્યાગ કર્યો ને પોતાને માટે અહોધર્મ નામનો તદ્દન નવોજ ધર્મ સ્થાપ્યો. તેમનો સ્થાપેલો આ અહોધર્મ તદ્દન નવો જ ધર્મ છે કે અસલી હિંદુ ધર્મની એક સુધરેલી શાખા છે તે એક ઘણોજ વિવાદ ભરેલો પ્રશ્ન છે અને આપણા અત્યારના વિષય સાથે તેને કંઈ પણ સંબંધ નથી. આત્યારે તો એટલું જ કહેવું બસ છે કે આ નવા વર્ગે હિંદુધર્મમાં પ્રચલિત ન્યાત જાતના ભેદ કોરાણે મુક્યા. પોતાની નાતના એક નાના કુંડાળાની બહાર રાટ્ટી તથા બેટી બ્યવહાર કરવામાં એ લોકોને કોઈપણ જાતનું પાપ માન્ય પડ્યું નહીં. રાટ્ટી બ્યવહાર કરવામાં કંઈ વિશેષ બાંજગક નહીં હોવાથી એ તો સ્હેજમાં બની ગયું. પણ નાતના કુંડાળાની બહાર છોકરા છોકરીઓના લગ્ન કરવાને બ્યારે એ લોકો તૈયાર થયા ત્યારે કાયદાની બારીકીના અનેક પ્રશ્નો ઉભા થયા. કાયદો જાણનાર વિદ્વાન લોકોએ એમને એતાબ્યા કે હિંદુ કાયદા (Hindu Law) પ્રમાણે નાતની બહાર લગ્ન થઈ શકે જ નહીં. આવા લગ્ન થશે તો ગેરકાયદેસર ગણાશે. આવા લગ્નોથી ઉત્પન્ન થએલી પ્રજા વર્ણસંસ્કર ગણાશે અને વારસાની અનેક તકરારો ઉભી થશે. આ ઉપરથી અહોસમાજવાળાઓએ આ બાજાતમાં legal remembrancer જેવા સંસ્કારી મોટા ધારાશાસ્ત્રીઓનો અભીપ્રાય માંગ્યો. તેઓએ પણ અભીપ્રાય આપ્યો કે Hindu Law પ્રમાણે આવા લગ્નો કાયદેસર ગણી શકાય નહીં. આવા લગ્નો કાયદેસર છે કે કેમ ને આવા લગ્નોથી ઉત્પન્ન થએલા છોકરાઓ બાપની મીલકતના હકદાર ગણાઈ શકાય કે કેમ વગેરે પ્રશ્નો કદાચ ઉત્પન્ન થાય તો તેનો નિર્ણય ન્યાયાધીશો શો આપે તે કહી શકવું મુશ્કેલ છે. પોતાની સંસારીક પ્રગતિમાં કાયદો આમ વિદ્વંસ છે એમ જ્યારે અહોસમાજના લોકોને માલમ પડ્યું ત્યારે તેઓએ આ વિદ્વંસ કરવાને

સરકારમાં અરજ કરી. એમની અરજ ઉપરથી સને ૧૮૭૨ માં તે વર્ગના લોકોને માટે સરકારે લગનનો ખાસ નવો કાયદો કર્યો. આ કાયદાથી પોતાની નાતની બહાર લગન કરવાની જાણીધર્મના લોકોને છુટ મળી. એ કાયદાની સંપૂર્ણ વિગત આપની સમક્ષ રજુ કરવાની હું જરૂર જોતો નથી. પણ તે સંબંધી એક વાત આપની સમક્ષ મુકવા માગુ છું અને તે એ છે કે આવા પ્રકારના લગન કરવાની છુટ સરકારે માત્ર જાણીસમાજવાળાઓને જ આપી છે. અન્ય ધર્મના લોકોને નહીં. અને તેથી એ કાયદાની એક કલમ એવી રાખવામાં આવી છે કે આ કાયદાનો લાભ લઈ જેઓ લગન કરવા ઇચ્છતા હોય તેવા વરકન્યાઓને નીચે મુજબ જાહેર કરવું પડે છે કે—
“હું ખ્રીસ્તી, યાહુદી, હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, બુદ્ધ, શીખ, કે, જૈન ધર્મમાંથી કોઈ પણ ધર્મનો અનુયાયી નથી.” મી. બાસુએ જે બીલ હાલમાં રજુ કર્યું છે તેમાં માત્ર એટલું જ કહેવામાં આવ્યું છે કે ૧૮૭૨ ના કાયદામાં જે ઉપલી કલમ છે તે રદ કરવી જાઈએ—અર્થાત—પોતાની નાતના કુટુંબના બહાર લગન બચ્હાર કરવાની જે છુટ સરકારે માત્ર જાણીને આપેલી છે તે અન્યધર્મના લોકોને પણ આપવી જોઈએ. મી. બાસુના બીલમાં આથી વિશેષ બીજું કંઈ પણ નથી.

આવા બીલની રી જરૂર છે તેમ આવા બીલથી આપણને શા શા લાભો થવાનો સંભવ છે વગેરે બાબતોપર બોલવું શરૂ કરતા પહેલાં આ બીલની વિરૂદ્ધમાં જે મુખ્ય દલીલો લાવવામાં આવે છે તેનું આપણે સંક્ષેપમાં અવલોકન કરીએ.

આપણા દેશમાં જ્યારે કોઈ પણ નવો મુદ્દારો દાખલ કરવાનો પ્રયત્ન થાય છે ત્યારે તેની વિરૂદ્ધ પ્રથમ જુમ આપણે એ સાંભળીએ છીએ કે એ મુદ્દારાથી ધર્મનો લય થશે. મી. બાસુના બીલના વિરોધીઓએ પણ આવી જ જુમ ઉભી કરેલી છે. તેઓનું કહેવું એમ છે કે જો આ બીલ પસાર થશે તો હિંદુ ધર્મનો નાશ થશે.

ગૃહસ્થો, કોઈ પણ ધર્મની ને તેમાં ખાસ કરીને હિંદુ ધર્મની વ્યાખ્યા બાંધવા બેસવું એ ઘણું જ વીકટ કામ છે ને એ સાદાસ માથે લેવા જોઈતી મારામાં શક્તિ પણ નથી. પરંતુ મારો નત્ર અભીપ્રાય એવો છે કે ધર્મને કાંઈક ઉચ્ચ શીખર પર સખવામાં આવે તો સાર. જીવાત્મા તથા પરમાત્મા વચ્ચે શા સંબંધ છે, મૃત્યુ પછી મનુષ્યની રી સ્થિતિ થાય છે, પ્રજુભક્તિ મનુષ્યોએ શામાટે કરવી જોઈએ ને તે કેવી રીતે થાય વગેરે

આધ્યાત્મિક બાબતો સાથેજ ધર્મને સંબંધ છે. ધર્મને તેના ઉચ્ચ શીખર પરથી ઉતારી પાડી એને છેક Social club જેવી હલકી પાયરીએ લાવવો એ કાંઈ નથી. કોની સાથે બેસીને ખવાય ને કોની સાથે લગ્ન વ્યવહાર થઈ શકે વગેરે બાબતો તદ્દન વ્યવહારીક છે તેની સાથે ધર્મને કાંઈ સંબંધ ન હોવો જોઈએ એવો મારો નમ્ર અભિપ્રાય છે. ખાસના બીલને ધર્મ સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ હોવો જોઈએ નહીં. એ તો માત્ર સામાજિક પ્રશ્ન છે ને તેથી માત્ર સમાજ શાસ્ત્રના નિયમેને અવધાનીનેજ એ બીલની તકરાર થવી જોઈએ.

આ બીલના વિરોધીઓ તરફથી બીજી તકરાર એવી ઉઠાવવામાં આવે છે કે જો આપણું બીલ પસાર થયું તો આપણી સંસારમાં બધે ગડબડગોટો મચી રહેશે ! આપણી સંયુક્ત કુટુંબ સંસ્થા તદ્દન અવ્યવસ્થીત થઈ જશે. દાખલા તરીકે આ બીલનો લાભ લઈ કોઈ હિંદુ પરનાતની કે પારસી મુસ્લમાન કે ક્રિશ્ચિયન સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરે, અથવા આવા લગ્નના છોકરાઓ યાય તેઓ હિંદુમાં ગણાઈ વડીલોપારજીત મીલકતમાં પોતાનો ફાવો કરે-માટે આપણી સામાજિક વ્યવસ્થાના રક્ષણને માટે આવા પ્રકારના નવા સુધારાની આપણને બીલકુલ જરૂર નથી.

ગૃહસ્થો, અત્યારની સામાજિક વ્યવસ્થા નિરંતર ઇચ્છનાર રહીચુસ્ત ને રક્ષક વર્ગના લોકોને મારે માત્ર એક જ પ્રશ્ન પુછવો છે. શા આધારે તેઓ કહી શકે કે અત્યારની આપણી સામાજિક વ્યવસ્થા હરેક રીતે ઉત્તમ છે ? ને એનાથી વધારે સારી વ્યવસ્થા બીજી કોઈ હોઈ શકે જ નહીં ? જ્યાં મુધી બીજી વ્યવસ્થાની આપણે અનુભવ કરી નથી ત્યાં મુધી એમ કહેવાનો આપણને શો હક છે ? જગતના ઇતીહાસમાં આપણે હિંમશા જોતા આઠવા છીએ કે જ્યારે કોઈ પણ પ્રકારનો નવીન સુધારો દાખલ કરવાની હીલચાલ ઉભી થાય છે ત્યારે રહીચુસ્ત વર્ગ યુમરાણુ કરી મુકે છે કે સમાજમાં સર્વત્ર અધાધુધી બ્યાપી રહેશે ને તેથી મહાન અનર્થ થશે. આવા લોકોનું સાંભળી સુધારકો બેસી રહ્યા હોત તો ફની-આમાં કોઈપણ પ્રકારની પ્રગતિ યાત જ નહીં. આવા લોકોના યુમરાણુ છતાં પણ જગતમાં તો સુધારો દાખલ થયો જ જાય છે ને આપણી સામાજિક સ્થિતિમાં કાંઈ પણ અધાધુધી કે અનર્થ થયા વીના બધું નિયમસર ચાલે જ જાય છે.

પણ ગૃહસ્થો ખાસના બીલ સંબંધમાં આવી કોઈ પણ પ્રકારની બીતી રાખવાની કાંઈ ખાસ જરૂર નથી. કારણ કે આપણી સમાજ કે

કુટુંબ વ્યવસ્થામાં આ ખીલથી જે ગેરવ્યવસ્થા થવાની દેહશત રાખવામાં આવે છે તે ગેરવ્યવસ્થા તો આ ખીલ પહેલા પચાસ વર્ષ પર ક્યારનીએ આવી ચુકી છે. સને ૧૮૫૦ની સાલમાં *caste disabilities removal act* નામનો કાયદો સરકારે કર્યો છે જે કાયદાની રૂએ કોઈ પણ હિંદુ, મુસલમાન કે ક્રિશ્ચિયન થઈ જાય તો પણ તેને બાપોતી ઘરમાંથી કાઢી મુકાય નહીં તેમ વરીસો પારછૂત મીલકતમાંથી તેનો હક જતો રહે નહીં. ૧૮૭૨ના કાયદાનો લાભ લઈ કોઈ હિંદુ ગમે તે કામની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી શકે તે તેજ સ્ત્રીને પોતાની સાથે પોતાના બાપોતી ઘરમાં રાખી શકે એમ છે. માટે હવે યુમ પાડવી કે આપણી કુટુંબ વ્યવસ્થામાં ગોટાળો થઈ જશે તે બધે અનર્થ બાપી જશે એ તદ્દન અયોગ્ય છે. જે અવ્યવસ્થા કે અનર્થ થવાના હતા તે તો આ ખીલ વીના પણ થઈ ચુકેલા જ છે.

ગૃહસ્થો, આ ખીલ સબંધી ખીલ બીલી એમ રાખવામાં આવે છે કે આ ખીલથી આપણી લગ્નની ઉચ્ચ ભાવના નષ્ટ થશે. *Civil marriage* નો વિચારજ આપણા હૃદયમાં એક જાતની જવાબી ઉત્પન્ન કરે છે. આપણે તો લગ્નને એક ઉચ્ચ ને ધાર્મિક ને પવિત્ર સંસ્થા માનતા આવ્યા છીએ. *Civil marriage* નો વિચાર જે આપણામાં પેડો તો આપણી સાંસારિક અધોગતી થશે. માટે એ વિચારને પોપતું ખીલ આપણે જોઈએ નહીં.

ગૃહસ્થો, લગ્નને એક ધાર્મિક સંસ્થા ગણવી કે એક પ્રકારનો સાંસારિક કરાર *Social Contract* સમજવો એનો દરેક મનુષ્યના પોતાના અતીપ્રાયપર આધાર રાખે છે. આપણી હિંદુ સમાજમાં અત્યારે ધણાએ એવા મનુષ્યો છે કે જે કે તેઓના લગ્નો હિંદુધર્મ સાંજની વિધીપૂર્વક થયેલા હોય છે તો પણ તેઓ સર્વ ધર્મવિધીને માત્ર એક જાતનો તમાશોજ સમજે છે ને લગ્નને માત્ર એક ઉચ્ચ પ્રકારનો સાંસારિક કરારજ માને છે. લગ્ન એ ધર્મ સંસ્થા નથી પણ માત્ર સાંસારિક સંસ્થા છે એ વિચાર તો અંગ્રેજી કુળવંશીની સાથે તેમ ૧૮૭૨ ના કાયદાથી આપણા મગજમાં ક્યારનોએ દાખલ થઈ ચુક્યો છે ને તેને માટે બાસુ ખીલ કોઈ પણ રીતે જવાબદાર નથી. વળી ધારો કે બાસુ ખીલ પસાર થયું ને તેનો લાભ લઈ કોઈ પણ હિંદુ પરનાતમાં લગ્ન કરે તો એ ખીલથી ધર્મવિધી કરવાનો કોઈ પણ પ્રકારનો વાંધો નથી. ધાર્મિક ક્રિયાઓ ઉપરાંત એ લગ્ન તેને નોંધાવવું જોઈએ. બાસુના ખીલથી

ધર્મશાસ્ત્રની વિધી પ્રમાણે લગ્ન કરવાને દોષ પણ નાંતરો એટલેવે છે નહીં.

આ ખીલની વીરુદ્ધમાં મોટી દલીલ એ લાવવામાં આવે છે કે આ ખીલ પ્રમાણે થયેલા લગ્નમાં છુટા છેડાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. આ છુટા છેડાના રીવાજથી આપણા સંસારમાં મહાન અનર્થ થશે. માટે ખાસુના ખીલને આપણે સંમતી આપવી નહીં. ગૃહસ્થો, આ વાંધા સળધી આપણે લગાર ગંભીરપણે વિચાર કરીએ.

આપણા દેશમાં અત્યારે લગ્નની એ બાવનાઓ પ્રચલીત છે. એકતો polygamy ની બાવના એટલે એક પુરુષ પોતાને ફાવે એટલી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી શકે ને ખીલ monogamy ની બાવના એટલે કે એક પુરુષ એક સ્ત્રીની હયાતીમાં ખીલ સ્ત્રી કરી શકે નહીં હવે સર્વ દોષ ક્ષુભ કરશે કે આ એ બાવનામાંથી માત્ર એક સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાની બાવના શ્રેષ્ઠ છે. હવે આપણે આપણા સંસારમાં સર્વત્ર એ લગ્નની બાવના દાખલ કરવા માગતા દોષએ તો છુટાછેડાનો રીવાજ દાખલ કરવાની જરૂર છે. પરંતુ એથી કંઈ એવું સિદ્ધ થતું નથી કે ખાસુના ખીલથી છુટા છેડાનો રીવાજ આપણામાં દાખલ થઈ જશે. અત્યારે કાયદા પ્રમાણે દરેક હિંદુને એક પર ખીલ સ્ત્રી કરવાની પરવાનગી છે પણ લોકમત એ ધારાની એટલે વીરુદ્ધ છે કે દોષ પણ દેખવાયેલો પુરુષ બાગ્યેજ એકપર ખીલ સ્ત્રી કરે છે. તેજ પ્રમાણે જો આપણે લોકમત છુટા છેડાની વીરુદ્ધ સખીયું તો છુટા છેડાના દાખલા જવડેજ જાનશે.

ગૃહસ્થો, આ ખીલની વીરુદ્ધની મુખ્ય દલીલો આપણે તપાસી, હવે આ ખીલ રજૂ કરવામાં મી. ખાસુના સા હિંદો છે, તેમ આવા ખીલથી અત્યારની આપણી સમાજમાં શા શા લાભો થવાનો સંભવ છે તે સંક્ષેપમાં જોઈએ.

આ ખીલના સંબંધમાં જ્યારે તકરારો થાય છે ત્યારે એક મોટી વાત બુલી જવામાં આવે છે અને તે એ કે આ ખીલ કંઈ ફરજિયાત કાયદો નથી પણ માત્ર એક પરવાનગી આપનાર ધારો છે. એટલે કે આ ખીલથી કંઈ એમ કહેવામાં આવતું નથી કે દરેક હિંદુએ પરનાતમાં કે પરકોમમાં લગ્ન કરવા. પણ માત્ર એટલુંજ કહેવામાં આવે છે કે જો દોષ પણ હિંદુને પર નાનમાં કે પરકોમમાં લગ્ન કરવાનો વિચાર હોય

ને 'તેની' સાથે એને હિંદુધર્મમાં પણ રહેવું હોય તો તેમ કરવાની તેને પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

અત્યારના વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યતા સમયમાં આવી પરવાનગી કોઈને ના મળે એ શું યોગ્ય છે? કોની સાથે લગ્ન કરવા એ તો દરેક મનુષ્યની પોતાની મરજીની વાત છે. અત્યારના જમાનામાં આપણી દૃષ્ટિમર્યાદા વિશાળ થઈ છે. અનેક તાતના ને અનેક ધર્મના લોકો સાથે આપણે મુલાકાતમાં આવીએ છીએ. શાળાઓમાં, કોલેજોમાં, તેમ સંસારના અનેક વ્યવહારમાં પર તાતના ને પર ધર્મના અસંખ્ય સ્ત્રી પુરુષો એક બીજાના સમાગમમાં આવે છે. તેમાં અનાપાસે એકબીજાનું હૃદય આકર્ષાય, અરસ-પરસ પવિત્ર પ્રેમ બંધાય ને તેમને પવિત્ર લગ્ન કરી એક બીજા સાથે જોડાવવાનું મન થાય તો તેવા લગ્નમાં પ્રતિબંધ શા માટે હોવો જોઈએ? તમારે માત્ર આટલા સાંકડા કુટુંબમાં જ મીત્રાચારી બાંધતી જોઈએ, પ્રેમને પણ એથી બહાર જવા દેવો નહીં, ને એ કુટુંબની બહાર લગ્નનો તો વિચાર જ કરવો નહીં એમ કોઈને કહેવું એ શું યોગ્ય છે? દુનીયાના કોઈ પણ દેશોમાં આવા પ્રકારના લગ્નને માટે પ્રતિબંધ નથી. માત્ર આપણા જેવા રૂઢીચુસ્ત દેશમાં જ આવા પ્રતિબંધો છે ને તે તોડવા એજ આ બીજનો ઉદ્દેશ છે. તેથી આપણી સાંસારિક પ્રગતિને ખાતર આપણે આ બાસુના બીજને અનુમોદન આપવું જોઈએ.

ગૃહસ્થો, ૧૮૭૨ નો કાયદો પસાર થયો ત્યારે માત્ર જ્ઞાતિસમાજના અનુયાયીઓને જ પોતાની તાતની બહાર લગ્ન કરવાની ઈચ્છા થતી હતી ને તેથી જ તેમણે પોતાને માટે આવો કાયદો કરાવ્યો. પરંતુ છેલ્લા ૪૦-૫૦ વર્ષમાં કેળવણીનો પ્રચાર બહુ જ બહોળો થયો છે. લોકોના મન વધારે વિકાસ પામ્યા છે. ઝાલી બંધન વીરુદ્ધ સર્વત્ર પોષ્ટર મુલગાય છે તેથી સરકારે જ્ઞાતિને જે છુટ આપી છે તેવી છુટની આપણે પણ શા માટે સરકાર પાસે માગણી ના કરવી?

વળી ૧૮૭૨ ના કાયદાનો લાભ લઈ લગ્ન કરનારાઓ તે વખતે "હું હિંદુ નથી" એમ કહેવાને રાજી હશે. પરંતુ હવે સમય બદલાયો છે. અત્યારે સંસ્કૃત વિદ્યાનું પુનર્જીવન થયું છે તેમ આર્ષસમાજ, યીઓસોશી તથા સ્વામી વિવેકાનંદ જેવાઓના ધાર્મિક બોધથી આપણને આપણા હિંદુ ધર્મ તથા હિંદુ પ્રજાના ગૌરવને માટે અખીમાન ઉત્પન્ન થવા લાગ્યું છે તેથી અત્યારે "હું હિંદુ નથી" એવું જાહેરમાં કહેવાને માટે કોઈ પણ

હિંદુ ભાગે જ રાજ હોય. તેથી આપણી હિંદુ પ્રજા તથા હિંદુ ધર્મના ગૌરવની ખાતર આપણે બામુના બીલને અનુમોદન આપવું જોઈએ.

એક મનુષ્ય હિંદુ ધર્મના સર્વ સિદ્ધાંતો તથા તેત્વજ્ઞાન માનતો હોય, હિંદુ શાસ્ત્ર અનુસાર ધર્મની સર્વ ઉપાસના કરતો હોય, માત્ર તેને ગાતીજંધનનું ધોરણ માન્ય ના હોય અને તેથી તે બીજી ગાતીની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરે. હવે તે માણસ હરેક રીતે હિંદુ હોય તોપણ અસારના કાયદા મુજબ પોતાનું લગ્ન કાયદેસર દરાવવા “હું હિંદુ નથી” એ પ્રમાણે પોતાના અંતઃકરણ વિરુદ્ધ તેને જાહેર કરવું પડે છે. આપણે જે કાયદો અસ્તિત્વમાં છે તે કાયદાથી આપણામાં એક જાતનું અપ્રમાણીકપણું “*insincerity*” આવે છે તેથી આપણી નીતિ તથા ચારિત્ર બગડે છે. આવા અપ્રમાણીકપણાના પ્રસંગો દુર કરવા એજ બામુના બીલનો ઉદ્દેશ છે માટે આપણી પ્રજાના ચારિત્રની ખાતર આ બીલને આપણે અનુમોદન આપવું જોઈએ.

જે ગાતી કે સમાજને આવા પ્રકારના જુદી જુદી નાતના સ્ત્રી પુરુષોના લગ્ન નાપસંદ હોય તેઓને આવા સ્ત્રીપુરુષોને પોતાની ગાતીની કે સમાજની બહાર મુકવાનો સર્વ હક છે. સરકારે કાયદાથી પુનર્લગ્ન કરવાની વિધવાઓને છુટ આપી છે તોપણ પુનર્લગ્ન કરનારાઓને ગાતી બહાર મુકવાનો ગાતીના લોકોનો હક કાયમ છે. તેજ પ્રમાણે આવા જુદી જુદી નાતના સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચેના લગ્નોની બાબતમાં પણ ગાતીના ને સામાજિક અંકુશો તો પહેલાની માફકજ રહેવાના.

ગૃહસ્થો, ૧૮૭૨ ના કાયદાને લીધે આપણી અસારની કંદેડી રિયલિટીને ખ્યાલ આપ સર્વને આવ્યો હતો. આવી કંદેડી રિયલિટીને લીધે આપણે આપણા હિંદુ વર્ગમાંથી સમર્થ સ્ત્રી પુરુષોને શુભાવીએ છીએ કારણ કે મરજી મુજબ લગ્ન કરવાની ખાતર ‘અમે હિંદુ નથી’ એમ તેમને કહેવું પડે છે તેથી દીનપરદીન સમર્થ હિંદુઓની સંખ્યા ઘટતી જાય છે.

ગૃહસ્થો, છેવટમાં આપને કહેવાનું કે, આગની ખાતર, વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યની ખાતર, હિંદુ દામને સચક્ત બનાવવાની ખાતર (for the sake of the social efficiency of the Hindus), તેમ આપણી પ્રજાના ચારિત્રની ખાતર ૧૮૭૨ નો કાયદો સુધારવાની જાસ અગલ હતી અને તે કાયદો સુધારવાને માટે ઓ. બુપેન્દ્રનાથ બામુએ આ બીલ રજૂ કર્યું છે માટે આપણે સર્વએ એમનો મોટો ઉપકાર માનવો જોઈએ.

ધર્મ અને બાધા.

(સ. કેશવપ્રસાદ હોટાલાલ દેસાઈ. બી. એ. એલ. એલ. બી.)

“.....There are many foolish superstitions; and
“ no one who is enslaved by them can make progress.
“ Therefore you must not hold a thought just because
“ many other people hold it, nor because it has been
“ believed for centuries, nor because it is written
“ in some book which men think sacred; you must
“ think of the matter for yourself, and judge for
“ yourself whether it is reasonable. He, who would
“ walk upon the path must learn to think for himself,
for superstition is one of the greatest evils in the
“ world, one of the fetters from which you must
“ utterly free yourself.”

“ At the feet of my Master ”

By

Acyone.

“.....ચૂર્ખાઈ બરેલા ધણાથે બેઠો આસે છે; અને જે કોઈ લેખનો
શુભામ થયેલો છે તે કદી પણ આગળ વધી શકવાનો નથી. માટે ધણા માણસો
અમુક વિચાર ધરાવે છે તે કારણથી અથવા તો સેકાઓથી અમુક વિ-
ચાર આણે આવે છે તેથી, અગર તો માણસોમાં પવિત્ર ગણાતા પુસ્ત-
કોમાં અમુક વિચાર લખેલો છે તે કારણથી પણ લેખારે તેનો તેજ
વિચાર ધરાવવો જોઈએ નહિ. લેખારે તો તે વિષય ઉપર લેખારી મેળેજ
વિચાર કરવો જોઈએ અને તે બુદ્ધિ માન્ય કરે તેવો છે કે નહિ તે પણ
લેખારેજ નક્કી કરવું જોઈએ. સત્ય માર્ગ ઉપરજ જેને ચાલવું છે તેણે તો
પોતાની મેળેજ વિચાર કરતા શીખવું જોઈએ; કારણ કે બેઠેજ આ પૃથ્વી
ઉપરનો મોટામાં મોટો દુર્ગુણ છે અને તેના પાશમાંથી લેખારે તદ્દન છુટા
થઈ જવું જોઈએ.”

“ શ્રીગુરુ ચરણે, ” કર્તા, જે. કૃષ્ણ મૂર્તિ (એસીઆન).

આપણા દરેકજનના જીવનમાં જે જે વિચારો આપણે ધરાવીએ છીએ,
તથા જે કંઈ આચારો પાળીએ છીએ, તે સંધાનાની સાધારણ સહમજીથી

તથા બુદ્ધિબળની અને તર્કશક્તિની મદદથી તપાસ થવી જોઈએ, એ તો હવે બધાએ કબુલ કરે છે. આપણા રાજના વડેવારમાં કેટલાંએક ધાર્મિક ગણાતા કામ તો એવાં છે કે તે તપાસવાથી કોઈ ગંભીર વિચાર કરનારાને તો શક પડે કે આપણે ધર્મ શું છે તે જાણીએ છીએ કે નહિ, અથવા તો આપણને ઇશ્વરમાં પણ વિશ્વાસ છે કે કેમ.

સાધારણ રીતે જોતાં આપણા પુરૂષ વર્ગમાંથી તો ઘણી જાતના જોમી વિચારો જતા રહ્યા છે. પરંતુ સ્ત્રી વર્ગમાં તો હજી પણ ઘણાં જોમનું જખંડ જોર ચાલે છે. આ બધા જોમોની ખારીક તપાસ લેવાની જોઈએ અને બનતી ઉતાવળે જેમને દેશવરો દેવો જોઈએ; નહિં તો ઘણાં જ અજ્ઞાન અને ભોળા માણસો સોબીયાઓના ભોગ થઈ પડશે અને તન મન અને ધનથી પણ હેરાન થઈ જશે.

આ રીતે આજે આપણે બાધાને તાગે જે જોડો આપણામાં ચાલે છે તેની તપાસ કરીશું. આ જોડા હજી પણ આપણામાં, ખાસ કરીને આપણા સ્ત્રી વર્ગમાં, બળવાન છે. અને આનું કારણ આપણા મનની નમજાઈ, ધર્મ સંબંધિ કાચું જ્ઞાન, તથા ખાસ કરીને આસપાસનું જન મંડળ છે. ન્હાનપણથીજ આપણા મન ઉપર તે દસી જાય છે. કારણ કે ન્હાની મ્હોટી વાતમાં, ઘણી ખરી વાર સહેજ સહેજમાં, બાધાને આસરો લેવાનો આપણી નજરે પડ્યાજ કરે છે. વળા કોઈ કુટુંબમાં ધરડાં ડોશી હોય તો તો પછી પૂછવુંજ નહિ. દાસતાં અને ચાસતાં, ન્હાની કે મ્હોટી બાધા મનાયાજ કરે. આજે સહવારે ઉતાવળ સાવરણી નજરે પડી, સીધું કાઢવા જતાં બીલાડી આડે ઉતરી, છોકણીની ડબ્બી જડતી નથી, જમવા લેસતા છોક આવી, આંખ ફરંગા કરે છે અથવા બાઈ નિશાળેથી હજી બાવ્યો નથી આવું માંધક થયું કે બામા મનાઈજ છે. આવાં મનવાળાં ઘણાં પાસે હજારતાં બાળકોના કુમળા મન ઉપર આ જોમની બચપણ-રિત જાય પડી જાય તેમાં શી નવાઈ છે. અને એવા કાખલા પણ કોઈ યોગ્ય જોવામાં આવતા નથી. ન્યાયશ્રુતિ તેલંગના નામથી કોણ અજાણ કે કે પુખ્ત ઉમરમાં જેમનો ધર્મ સંબંધિ ફરેક વિચાર બુદ્ધિબળ તથા તર્કશક્તિથીજ બધાંએ લેવો. જેમનો તો જેમાં પડ્યાંયો પણ હોતો નહિ. છતાં એ જે વખતે આજ તેલંગ જીવાન વયમાં જી. એ ની પરીક્ષામાં બેસવાના દત્તા તે વખતે જેમણે બાધા રાખી હતી કે જો હું આ વખતે પસાર થઈશ તો આટલી માગાઓ અમુક નામની ફેરવીશ.

આપણામાં પણ ઘણી જાતની બાધાઓ વખતો વખત માનવામાં આવે છે. કોઈ માંડ પડે, કાંઈક બોવાય કે ચોરી થાય, અથવા કોઈ પણ જાતની ન્હાની મોટી આંદોલ કુટુંબ ઉપર આવે કે તરતજ બાધા માનવામાં આવે છે. પરંતુ આ બાધાનું શાસ્ત્ર કયા ધોરણ ઉપર રચાયું છે કે કયા ધર્મશાસ્ત્રો અને કયું રાષ્ટ્ર છે તે વિચાર કોઈ પણ કરતું નથી. અથવા તો અમુક કામ કર્યાથી કાંઈક પરિણામ આવે તે બાધા રાખ્યાથી એકદમ શી રીતે બદલાઈ જાય તે સ્વભાવને પણ કોઈ પ્રયત્ન કરતું નથી. બધાં કરતાં આવ્યા છે ને અમે કરીએ છીએ એવા વિચાર આ જમાનામાં આપણે રાખવા જોઈએ નહિ. શ્વેતેથી કે છેલ્લે સુધી, એક વાત પકડીને લેતું કાંઈક નિશ્ચયરણ આણવું જ જોઈએ. તેના શાયદા ગેર-શાયદા તથા પરિણામની પુરેપુરી તપાસ કરવી જોઈએ. ઘણીક વાર તો બાધાથી આપણે કોઈ દેવ કે દેવીનું હાડકડું અપમાન જ કરીએ છીએ. કેટલીએક વાર કોઈ માતાનું “સત” જણાવવા ખાતર વાતો કહેવામાં આવે છે કે, એક ચોરે બાધા રાખી કે હે માતાજી ! જે ત્હારી મૂર્તિ ઉપર ધરાવેલું ધરણું મળે સહીસલામત લઈ જવા દઈય તો હું ત્હને એમાંથી અડધો અડધ ધરણીની કીમતની યાજી ધરાવીશ, કે હવન કરીશ, અથવા અમુક ભોગ આપીશ. આ દાખલાની જ આપણે તપાસ કરીએ. માતાની મૂર્તિ ઉપરનું ધરણું. તેની માલકી પૂજારીની અથવા તો મંદિરના વ્યવસ્થાપકોની હોય. આ ધરણું ચોરી લેવામાં તે ચોરને માતાજી મદદ કરે, એટલું જ નહિ પણ ચોરીના માલમાં પણ ભાગ રાખે, અને ચોરીનો માલ પોતાના ઉપયોગમાં લે એવો આ વાતનો ભાવાર્થ છે. સાધારણ અક્ષયથી પણ કોઈ એમ કહી શકે કે જે માતાજી આમ કરે તો ધર્મશાસ્ત્ર, નીતીશાસ્ત્ર, તેમ આપણા ધારાશાસ્ત્રથી પણ માતાજી એક ગુન્હેગાર ગણાઈ શકે તો જેને આપણે આદરશક્તિ ગણીએ છીએ, જેમાંથી આપણું જગત પેદા થયું છે એમ આપણે માનીએ છીએ, જે દુનિયા ઉપર ધર્મનો પ્રસાર કરે છે, જેની સેવાથી મનુષ્ય માત્ર નીતિમય બને છે તે માતાજી ઉપર ગુન્હેગાર હોવાનો આરોપ સુકાય છે એટલું જ નહિ પણ એ આરોપવાળા વાતથી જ માતાજીનું “સત” બતાવાય છે અને લોકો તે માને છે પણ ખરાં. માતાજી સર્વથી આ કેવી ભાવના છે તેનો સર્વ કોઈ વિચાર કરે અને આ બાધાની માયામાંથી ઉતાવળે છુટા અને સર્વને છુટા કરે.

વળી અમુક દેવને કલાણી ચીજ ઘણી બાવે છે અને તેનું નૈવેદ્ય ધરાવવાની બાધા રાખી આપણું ધારણું કામ, કાલવી લેવું તે પણ છેક

જંગલી સમયની આપણામાં રહી ગયેલી અસર હોય તેમ લાગે છે. એથી આપણે દેવનું અપમાન કરીએ છીએ અને દેવ સમ્બંધી આપણી ભાવના દુષ્ટ અને નીચ બતાવીએ છીએ. વળી કેટલીએક વાર તો આ બાધાઓ ખીન્ન પણ વહેમો સાથે જોડાયલા હોય છે અને તેથી આપણને ઘણા ગે-રક્ષાભ થાય છે. બળીયા નિકળ્યા હોય છે ત્યારે હજી પણ આપણામાં દવા ન કરવી જોઈએ એવો વહેમ છે. બાળકને અછબડા, ઝોરી કે બળીયા નિ-કળ્યા હોય અથવા નિકળશે એમ ભય લાગતો હોય તો પણ દવા નાજ થાય એવો વહેમ રાખવામાં આવે છે. અમુક દિવસે બળીયાકાકાને પગે લગાડવાનું હોય છે. આ બળીયાકાકા પણ સૌ સૌના જુદા હોય છે. એટલે કે જો અમુક કુટુંબના માણસને બળીયા નિકળ્યા હોય તો અમુક ઠેકાણેજ પગે લગાડાય. આ વખતમાં, જ્યારે બળીયા એક એપી રોગ છે એમ સિદ્ધ થઈ ગયું છે અને અમુક ઉપાયથી તે રોગ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં અટ-કાવી શકાય છે એમ ખાતરી થઈ ગઈ છે તે વખતમાં અમુક દેવજ આ રોગ મોકલે છે એમ માનવું તે ઘણુંજ અજ્ઞાન કહેવાય. કેટલાએક એમ કહે છે કે આ માન્યતાને અંગે જે રીત રીવાજ જેવા કે બળીયાને કાળા રંગનો પડછાયો પડે તેથી કાળા કાટવાળાને માંદાના ઝોયડામાં ન જવા દેવા-વગેરે જે છે તે વૈદક શાસ્ત્રને અનુસરીને છે. કદાચ તેમ હશે પણ તે રીત રીવાજને વહેમ સાથે જોડી દેવાથી સારા કરતા નકારા પરિણામ ઘણા આવશે માટે જો તે નિયમો વૈદક હોય તો હેમને વૈદક તરિક્કે જ શીખ-વવા અને પાળવા જોઈએ અને એમ થશે તો જ તે સારી રીતે પાળી શ-કાશે નહિ તો અર્થનો અનર્થ થશે અને સારા રીવાજને બદલે તેમના લીસોટાજ રહેશે. જેમ પહેલા મનાતું હતું કે કાગળીયુ માતાના કોપથીજ આવે છે તેમ હજી પણ બળીયા, ઝોરી, વગેરે બળીયાકાકાજ મોકલે છે એમ માનવામાં આવે છે અને આ રોગ આવે છે તે વખતે બળીયાકાકાની જાતજાતની બાધાઓ માનવામાં આવે છે. કેટલીએક તો ઘણુંજ જંગલી અને હાસ્યા જેવી હતી તે તો હવે જતી રહી છે પણ બીજી કેટલીએક હજી પણ ચાલે છે. બીજારને તાંદળજની બાજીથી તોળવામાં આવે છે અને આ તાંદળજે કાકાબળીયા દેવને અદાવવામાં આવે છે તથા ફદીયા વગેરે ધરાવવાનું તો ઘણુંજ સાધારણ છે. આ જાતના વહેમ હવે આપ-ણામાંથી નિકળી જવા જોઈએ. બળીયા કદાવવાથી (ગૌ શીતળાથી) આ રોગ ઘણું દરજ્જે અટકાવી શકાય છે એમ હવે ચોખ્ખી રીતે પુરવાર થઈ ગયું છે. હવે તો બીજાર આ “ કાકાબળીયા મોળા ” ને આ દુષ્ટ રોગના ઉપરી નિમ્બા છે તે પાપી કામમાંથી મુક્ત કરવા જોઈએ.

આ ઉપરાંત બીજી પણ ઘણી જાતની બાધાઓ છે. કોઈ મોંઘું પડે એટલે એવી બાધા રાખવામાં આવે છે કે હે રણુહોડરાય ! જો એ સામે તાજે ઉઠશે તો હું એને ત્હમારી પાસેથી વેચાતો લઈશ. એનો મૂળ ભાવ ગમે તે હોય પણ આ વિચાર આ બુદ્ધિબળના જમાનામાં બંધ બેસતો નથી. સવા પાંચ રૂપિયા કે વળી સવા પાંચ આના પણ આપીને ઠાકોરજી પાસેથી માણસ વેચાતું લઈ શકાય છે આ રીતે હવે તો ઘણાને અણબ-ટતી લાગે છે અને આપણામાં જો ધર્મને નામે કાંઈક ચાલે છે તે ધર્મજ છે કે કેમ એવી શંકાઓ ઉત્પન્ન કરે તેવી છે. આના બીજા ધણાંયે દાખલા છે પરંતુ તે બધા એટલા બધા સાધારણ રીતે જાણવામાં છે તેમજ એટલી બધી વાર જોવામાં આવે છે કે અત્રે તે ગણાવવાની કાંઈ પણ જરૂર લાગતી નથી. દરેક જણે આવા દાખલાઓ લઈ તે સંબંધી વિચાર કરવો એટલે જણાઈ આવશે કે તે કેવા પોકળ છે.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ બધાઓના જોમના મુખ્ય કારણો પોચું મન, ધર્મ સંબંધી કાચુ જ્ઞાન અને અદૃઢ શ્રદ્ધા, તથા આસપાસના સંજોગો છે. જો ધર્મનું-શુદ્ધ ધર્મનું-શાસ્ત્રીય ધર્મનું, સાદું જ્ઞાન આપવામાં આવે અને ઇશ્વરનું ખરું સ્વરૂપ સ્પષ્ટમંત્રી શકાય, તો આ જોમ તથા નબળાઈ તરજ જતી રહે. હવે તો કાંઈ પણ સંકાય રાખ્યા શીવાય આવી બાધાઓ લઈ જોમનું સ્વરૂપ ઉઘાડીને તે બાધા કાંઈજ અસર વિનાની છે તથા તદ્દન નકામીજ છે એવું સ્પષ્ટમંત્રીવાનો તથા સ્પષ્ટમંત્રીવાનો સમય આવી ચૂક્યો છે. માટે કોઈ માણસે તેમ કરતા અચકાવું જોઈએ નહિ. જેમ કરવાની દરેક માણસની ખાસ કરીને ધર્મિષ્ઠ માણસોની ફરજ છે કારણ કે એથીજ તેઓ ધર્મને લગાડવામાં આવતું લાંછન અટકાવવામાં મદદ કરી શકશે.

તા. ૩૦-૧૨-૧૯૧૧

કેશવપ્રસાદ.

ચીન દેશની સ્ત્રીઓ.✽

(લાખોયા હરિપ્રસાદ જીવણલાલ.)

સને ૧૮૯૪ નો વખત ચિનમાં અધાધુંધિનો હતો. ચિન અને જાપાન વચ્ચે લડાઈ ચાલિ રહી હતી. આ વખતે ચિન એકે સ્વદેશાભીમાનિ સ્ત્રી ઉત્પન્ન કરી શક્યું નહતું. જાપાન આ બાબતમાં ઘણુંજ અગાડી

• ટાઈમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા (અકવાડીક) ડિસેમ્બર ૧૩-૧૧ના અંકમાંના સેન્ટ નીલાલસીંગના લેખ ઉપરથી.

વધેલું હતું. પરંતુ ચાર વર્ષની વાત ઉપર બ્યારે દાઇનિપને (Dai Nippon) ડ્રેગન રાજ્ય (dragon Empire) નું અપમાન કર્યું ત્યારે ચિનની સ્ત્રીઓએ ખતાવિ આપ્યું હતું કે તેઓનું સ્વદેશાભીમાન નીપન દેશની સ્ત્રીઓથી કાંઇ ઉતરતું નહતું. ૧૯૦૭ માં બ્યારે જાપાનની 'ટાટસ માર' (tatstt maria) આગભોટ લડાઇનો સામાન લાઇને ચિનના ખંડખોર લોકોને મદદ કરવા જતિ હતિ તેણે પકડવામાં આવી હતિ. જાપાનની સંખ્યા વધારે હોવાને લિધે જાપાને અપમાનનું બહાનું કાઢ્યું અને ચિન પાસે માફી મંગાવિ તથા કર્ચમ ખાતાના માણસોનો દંડ કરાવ્યો. પરંતુ બ્યારે તેજ આગભોરે જાપાનનો વાવટો ચઢાવ્યો ત્યારે ચિન નજાળું હોવાથી કાંઇ કરિ શક્યું નહિ.

બ્યારે આવો ખળભળાટ ચિનમાં જાપાનના આવા કૃત્યથી જાગી રહ્યો હતો. ત્યારે ત્યાંનિ હાલના જાપાનની એક સુધરેલિ સ્ત્રી કે જેનું નામ મીસ પન-કટ-હેન્ગ (Pan-Kat-Fong) છે અને જે વોઇસિરાય, ટુઆન-ફન્ગની પુત્રી થાય છે તેણે 'સ્વદેશાપકિર્તિ' રચાન રચાપ્યું. આ સંરચાને ચલાવવાને માટે એક મંજવર સભા કેન્ટનમાં ખોલાવવામાં આવી. આ સભામાં હંચા કુળનિ સઘળિ સ્ત્રીઓએ જો કે તેઓથી ગાંધિ શકાતું નહતું તોપણ ગાંધિઓમાં આવી હાજરી આપિ. દિલાસાનિ ખાતર તેઓએ સંકેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં અને જો કે વર્ષાદે અરમર અરમર આવતો હતો તોપણ કેન્ટનનું આખું મકાન સ્ત્રીઓથી ઉભરઇ જતું હતું. આ સંભામાં મીસ ફન્ગ તથા કેટલીક બીજી સ્ત્રીઓએ ખાપણો આપ્યાં અને આખરે એક એવો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો કે દરેક સ્ત્રીએ પોતાની વીંટી પર 'સ્વદેશાપકિર્તિ' શબ્દ સભાને નિરંતર યાદ રાખવાને કોતરાવવો. અને તેઓએ નીપનનો માલ નહિ વાપરવાના સોગન લીધા અને મીજાઓને નહિ વાપરવાની બલામણુ કરવાનું નક્કી કર્યું. આવા સુધારાથી તેઓ જાપાનને તુકસાન કરવા માગતી હતી. જે સ્ત્રીઓને પરદેશના કંઇ ખોલે છે તો અપમાન લાગે છે તેઓને ચીનની સ્ત્રીઓની અંદરની દશા ઉપરથી માલમ પડશે. ચીનમાં હોઝરી તેના લગ્ન થતા સુધી તેના પિતાની શુલામ જેવી હોય છે. અને લગ્ન પછી સાસુ સસરાની શુલામગિરિ કરવી પડે છે. તેના સાસુ સસરાની મરજી જે તેને કાઢી મુકવાની હોય તો તેઓ તેના પતિને તેમ કરવાની ફરજ પાડે છે પછી તેને ચાહતો હોય કે ન હોય અને જો તે તેના સાસુ સસરાને પચાંદ પડતી હોય પણ તેના પતિને ગમતી ન હોય તોપણ તેણે તેની સાથે રહેવું પડે છે. અને દિવસોગે

જો. તે સ્ત્રીને, છોકરાં ન થાય તો તે બિચારીને શોકના છોકરાંને પોતાના પેટના છોકરાં માફક પાળવાં પડે છે.

· ચિનમાં લગ્નઃકાંઈ ખ્યારથી થતાં નથી પણ ત્યાં તો લગ્ન કરાવી આપનાર સંસ્થાઓ હોય છે. માણસની બાળતમાં આવી જાતની સંસ્થાઓ ઘણીજ નીંદનિય છે. ભોગજોગે તે બિચારો કાંઈને પસંદ ન પડે તો તેને લોકો ધિકારી કાઢે એટલુંજ નહિ પણ તેના ઉપર લોકો બરોસો રાખતા નથી.

· હાનિ ઉભરમાં પરણનાર બાળક-સ્ત્રી તો લગ્નનો અર્થ પોતાના બાપને બદલે સસરાના શુભામ થઈ રહેવું પડશે એટલેજ સમજે છે. તે સારિ રિતે જાણે છે કે તેના પતિનો તેનાપર પ્રેમ વા અપ્રેમ તેના પતિની મા ઉપર આધાર રાખે છે. અને આવી રિતે તે એક પગાર વગરની ચાક-રડી થઈને રહે છે, અને આને લિધેજ જ્યારે તેણે પરણાવવામાં આવે છે ત્યારે તે અતિશય અશુભાત કરે છે. પતિના મર્ણુ પછિ. આખિ છંદગી તેને વિધવાવસ્થા ભોગવવી પડે છે, અને છોકરાના શુભામ થઈ રહેવું પડે છે. આવી રિતે તેની આખિ છંદગાનિ દુઃખિ અવસ્થામાં પસાર થાય છે અને આ તો ઉધાડુંજ છે કે જે સ્ત્રીઓ પરદીય દેશને આગળ પડતો જોઈ નારાજ થાય છે તેઓ પોતાના દેશના દુષ્ટ રિવાજો તરફ ધ્રોલિ સામી થાય છે. આ પ્રમાણે ચિનની હાલની સ્ત્રીઓ તે દેશના દુષ્ટ રિવાજો તરફ ધિકાર બતાવવા લાગી છે. યોગ્ય વખતની વાત ઉપર દક્ષીણ ચિનના એક ગામમાં રહેતિ છ છોકરિઓને એવિ બળર મળિ કે તેઓના માબાપ તેઓને અગ્રિય પતિ સાથ પરણાવિ દેવા માગે છે તેથી તેઓએ ' એકે અનિષ્ટ સંકેત કર્યો. નહિ કિનારે જઈ તે છએ જણીઓ નહિમાં કુદિ પડિ. ચાર મરણુ પામિ અને બેને જીવતિ કાદિ. અને જ્યારે તેઓના માબાપને આનું કારણ માલમ પડયું ત્યારે તેઓએ રાજી ખુશિથી વિવાહ ફોગ કર્યો. હાલમાં ચિનમાં ઘણિ સંસ્થાઓ દેશના અનિષ્ટ રિતરિવાજો સામે લડત ચલાવવાને માટે ઉભિ થઈ છે. યુવાન સ્ત્રીઓએ ' જે છોકરિઓને પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલવું હોય ' એ નામની કલખો સ્થાપિ છે. આવી કલખોના સભાસદો સોગન લે છે કે તેઓ જાતેજ પતિની પસંદગી કરશે. યુવાનમાં પણ આવી કલખો સ્થાપવામાં આવી છે અને ત્યાં જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે માબાપો પોતાની છોકરિઓને બળરમાં વેચવાને માટે જ મ્હોટિ કરે છે. આવી સભાઓના સભાસદો તેના વિચાર કાંઈ વિચિત્ર રિતેજ પાર પાડે છે. પરણતિ વખતે તેઓ કાંઈ વાંધો ઉઠાવતિ નથી પણ

પરમ્પરા પછિ જ્યારે તેઓ તેઓના પતિને ઘેર જાય છે ત્યારે ત્યાં ખાવાની તથા સુવાની તેઓ ના પાડે છે. અને લગ્ન પછિ ત્રીજે દિવસે જ્યારે તે તેના પિતાને ઘેર તે ધરને હોલિ સલામ કરવાને આવે છે ત્યાર પછિ તે પાછિ જતિજ નથી અને તેને કોઈ જોર જીલમથી લઈ જઈ શકતું નથી. આવી રિતે જે છોકરિને તેનિ મરજી મુજબ વર્તવું હોય છે તો વર્તિ શકાય છે.

આ સંસ્થાઓ એવિ સારિ રિતે ચલાવવામાં આવે છે કે તેના કાય-દાનો ભંગ કરવો એ એક લાનજન જેવું લાગે છે. અને ભંગ કરનાર સ્ત્રીઓ જીવવા કરતાં મરવાનું વધારે પસંદ કરે છે.

હવે ત્યાં કેટલીક સ્ત્રીઓએ તેઓને લગતાં માસીક તથા અઠવાડિક વર્તમાનપત્રો કાઢ્યાં છે.

અને હવે એક મોટું શહેર એવું નથી કે જ્યાં સ્ત્રીઓને લગતાં ચોપાનીયા ન હોય. તેઓને લગતું પેકીનમાં દરરોજ પ્રગટ થતું પત્ર બહુજ સરસ છે. તે પત્રના માસિક તથા અધિપતિ માસીસ એન્ગ છે. તે એક આબરૂદાર ચંદરચની પુત્રી યાય છે. તે ચંદરચને છોકરા નહિ હોવાથી તેણે પોતાની પુત્રીને છોકરાની માફક બણાવિ છે. આ પ્રમાણે માસીસ એન્ગે તેના દેશના રિતરિવાજોનું યથુંજ ઉમદા જ્ઞાન મેળવ્યું છે. તે પોતાના પત્રની મદદથી પોતાની સ્ત્રી જાતમાં જ્ઞાન ફેલાવે છે અને તેઓને તેઓના હકો શું છે તે શીખવાડે છે.

ચિનનિ સ્ત્રીઓએ શું શું કર્યું છે એ જાણવું હોય તો ત્યાંના એક ચોપાનીયામાંથી નિચે પ્રમાણે માલમ પડિ આવે છે.

“ સ્ત્રી જે કરોડ ચિનની સ્ત્રીઓ, અને જહેનો ! કાન દબને સાંભળો ! ચિનમાં એવું કહેવાય છે કે માણસ ઉચ્ચ છે અને સ્ત્રી નીચ છે. માણસ સાધુ પુરુષ છે અને સ્ત્રી લબાડ છે. માણસ હુકમ કરિ શકે છે, સ્ત્રી હુકમનું ફરમાન કરિ શકે છે. પરંતુ યાદ રાખજો કે આપણે પુરુષના તાબામાં નયિ. તેઓનો તથા આપણો સ્વભાવ એકજ છે. કેટલાક એમ કહે છે કે સ્ત્રી તથા પુરુષના સ્વભાવમાં ધણું ફરક છે પણ ના; તેમ નથી. આપણા દેશના રિવાજ પ્રમાણે સધળા સરખા છે. ”

આવિ જાતનો દાખલો ચિનના નામાંકિત તત્ત્વવેત્તા કેન્ગ-યો-વાઇન (Kang-Yon-Wein) ના લખાણમાં પણ મળિ આવે છે. તે લખે છે કે પતિ પતિનના સુખાર્થે બન્નેને સરખા હકો મળવા જોઈએ. આ તત્ત્વવેત્તાના લખાણોનું પહેલું પરિણામ એ આવ્યું કે સોકોએ સ્ત્રીઓના પગ

બાંધવાનું કાદિ નાખ્યું. આ કામ સફળ ઉતરવાનું કારણ હુઆન કેન્ગ, વોઇસરાયનું ઘર આગળ વધેલું હોવાનું હતું. તેના ઘરની સ્ત્રીઓ ચિનની અબણ સ્ત્રીઓમાં પ્રકાશ પાડનાર પહેલ વહેલી હતી અને તેમના પૈસાથી જ સંધળું કામ સફળ ઉતર્યું હતું.

આ પછિ ચિનની મરહુમ મહારાણીએ સ્ત્રીશીક્ષણની તથા સ્ત્રી સુધારાની જરૂર છે એવો મત આપ્યો.

અને ભવિષ્યમાં તેના સારા પરિણામ આવશે એ આશાથી તેણે હુકમ કર્યો કે રાજ્યમાં કોઈએ પણ બાળક-સ્ત્રીઓના પગ બાંધવા નહિ.

• અને હવે આ પગ બાંધવાનો અનિષ્ટ રિવાજ ચિનની ખુદ સ્ત્રીઓ-નેજ એવો ખરાબ લાગે છે કે તેઓની મા તથા દાદી માના કદરૂપા પગ ભેદ તેઓને અતિશય લાગે આવે છે. હવે તેઓના પગ હાલતિ સુધરેલા દેશની સ્ત્રીઓના જેવા છે.

અને વળી તે મરહુમ રાણીએ ત્યાંના પ્રખ્યાત તરવેતાના કેટલાંક લખાણોની સાથે એક નવો કાયદો ધડી કાઢ્યો છે. મી. કેન્ગ (Kiang) કહે છે કે-દેશનું સારૂ શિક્ષણ દેશનિ બણેલિ સ્ત્રીઓપર, આધાર રાખે છે.

તે રાણીના વખતમાં ખાસ સ્ત્રીઓને માટેજ પ્રાથમીક કેળવણી ખાતર, શાળાઓ ખોલવામાં આવે છે.

અને હાલમાં ત્યાં સરકાર તરફથી હજારો વિદ્યાલયો ઉઘાડવામાં આવ્યાં છે. દર વર્ષે કેટલિક સ્ત્રીઓને હંગિ કેળવણિ લેવા યુરોપ તથા અમેરિકા મોકલવામાં આવે છે. અને ત્યાંની શીક્ષણ પદ્ધતિ ઉપરથી શાળાઓમાં તથા પાઠશાળાઓમાં કામ લેવામાં આવે છે. તેઓનો વિચાર સ્ત્રીઓનિ એકલિ માનસિક શક્તિ ખિલવવાનો નથી પણ તેઓને યોગ્ય ગૃહિણીઓ બનાવવાનો છે. ઘણા પૈસાદાર માણસોએ પણ ત્યાં ખાનગી શાળા ખોલી છે. આમાંનું આપણા દેશમાં કાંઈ નથી. પૈસાદાર લોકો ખાધ પિને ગાડિઓમાં લહેર મારે છે.

આવિ જગૃતિના સમયમાં સરકાર તરફથી આશરે ત્રીસેક સ્ત્રીઓને જુદા જુદા દેશોમાં હંગિ કેળવણિ લેવાને મોકલવામાં આવે હતી. આવિ સ્ત્રીઓ હંગિ કેળવણિ લઈ આવ્યા પછિ કાંઈ બેશી રહેતિ નથી પણ તેઓનો વખત તેઓની અબણ બહેનોને શીક્ષણ આપવામાં જાય છે. મહોટિ ઉમ્મરનિ પરણેલિ સ્ત્રીઓ માટે ઘરોનિ અંદર શાળાઓ ખોલવામાં આવે છે. આવિ રિતે અહિં પણ થઈ શકે પણ કરે છે કોણ? આમાંનિ યુવાન સ્ત્રીઓ યુવાન ચિતાઓનિ સ્ત્રીઓ માપ છે. આ ચિતાઓએ પણ

યુરોપ તથા અમેરિકામાં સારિ કુળવણિ લિધેલિ હોય છે. અને હવે ત્યાં એટલે સુધિ વધ્યું છે કે આવા સુધરેલા ચિનાઓ તેઓના લગ્ન પધારથી કરે છે.

હવે પણ ચિન દેશ તેની વસ્તિ પ્રમાણે કાંઈ આખો સુધરિ ગયો નથી, અને વર્ષોના વર્ષ તેની આટલિ મ્હોટિ પ્રજાને માટે શીક્ષણ ઉત્પન્ન કરવાને માટે જોઈશે. હજી બે ટકા જોઈલિજ સ્ત્રીઓ લખિ વાંચિ જાણે છે. અને તેચિચિન દેશની સ્ત્રીઓને સુધરતાં અને જિજ્ઞાસુ સુધરેલા દેશની જોડે થતાં વર્ષોના વર્ષ વિતશે.

અમદાવાદ અલ્પક્ષત્રિય એસોસીએશનનો ૧૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ.

તા. ૨૪-૧૨-૧૧, ને રોજ નાતની વાડીમાં શ. મણીલાલ અજીતરાય બી. એ. ના પ્રમુખપણા નીચે સભાનો ૧૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રસંગે નીચેનાં બહુ ાવદતાવાળાં અને ઉપયોગી ભાષણો થયાં હતાં. સભાના પ્રમુખે રીપોર્ટ રજુ કરતાં નીચે પ્રમાણે ભાષણ કર્યું હતું:—

શ. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈ એમ. એ., એલ.
એલ. બી. સુ. ભાષણ.

મે. પ્રમુખ સાહેબ તથા અન્ય જાતિજનો

આજરોજ અમારી એસોસીએશનના. તેરમા વાર્ષિક સમ્મેલન સમયે આપ સઘળાઓને એસોસીએશન તરફથી આવકાર આપતાં અમને ધણો જ આનંદ થાય છે. આ એસોસીએશન તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૮ ને રોજ ધણાજ ન્હાના પાયા ઉપર રચાયવામાં આવી હતી. જાતિના મુલકો એક જ આએ એકઠા મળી જાતિને લગતા તેમ જ જીવન-દેશ સમગ્રના વિષયો ચર્ચાવાથી થતા લાભો મેળવવાની ખાતર જ આ એસોસીએશનની ઉત્પત્તિ હતી. વળી આ ઉપરાંત આપની નાતમાં, માંડોમાંડી સપ વધે તેમજ માનસિક, શારીરિક તથા નૈતિક ઉન્નતિ યાપ એવા ઉપાયો યોજવા અગર યોજવામાં મદદ કરવી એ પણ આ એસોસીએશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો. આ ઉદ્દેશ પાર પાડવામાં અમે કેટલે દરજ્જે કાવ્યા છીએ તે કહેવાતું કામ અ-

માફ નથી. અમે આપણી નાતને લગતા પણ ગૈરસમજીત હતા થાય એવા સવાલોથી બનતા સુધી દૂર રહ્યા છીએ અને જે કે એસોસીએશનની ફરેક વ્યક્તિએ એવી ચર્ચાઓમાં એક યા બીજી રીતે મદદ કરી હશે તેમ છતાં પણ અમને જણાવતાં ખુશી ઉપજે છે કે એક સમૃદ્ધ તરીકે અમે એવી ચર્ચામાં ઉતર્યા નથી અને બિવિધમાં બનતા સુધી ન ઉતરવું એવો અમારો હાલનો મત છે. વળી અંદર અંદર સંપ વધારવાને અંગે જે અતડાપણું આપણામાં પેશી ગયું છે તે વાત પણ અમારાથી અજાણ નથી. હાલમાં અમારામાં જે નવું લોહી ઉમેરાયું છે તે નવા લોહીએ એ અતડાપણું દૂર કરવા ખાતર કેટલાક ઉપાયો યોજ્યા છે ને તેની અસર કાલક્રમે આપણા ઉપર થશે જ એમ અમારું ખાતરીથી માનવું છે.

તેર વર્ષ સરેરાશ અમે અમારા ધર્મો જરોબર બજાવતા આવ્યા છીએ એમ અમારાથી કહી શકાય એમ નથી. ગુજરાતીઓને પ્રારંભશરૂ દહેવામાં આવ્યા છે તે સૂક્ષ્મને અમે પણ અપવાદરૂપ નથી એ વાત કબુલ કરતાં શરમાવા જેવું થાય છે પણ લાચારીથી કબુલ કરવી પડે છે. આશર દસેક વર્ષ જરોબર ચાલ્યા પછી અમારી એસોસીએશને જે વર્ષની જરા લાંબી ઉધ લીધી છે. આમ થવાનાં કારણો શોધવાની જરૂર નથી. પણ એટલું તો કહેવું જ પડશે કે ગમેતો અમારા દોષોથી દૂર રહેવા ખાતર કે પછી અમારી સાથ જોડાવામાં કાંઈ લાભ નથી એમ લાગવાથી, અમારામાં નવું લોહી કેટલોક સમય સુધી ઉમેરાયું નહિ. પણ હવે કહેતાં હવે થાય છે કે આ વર્ષમાં અમારામાં આશરે વીસેક નવા ઉત્સાહી મુવકો જોડાયા છે એટલું જ નહિ પણ આ એસોસીએશનના બધા ઉદ્દેશો પાર પાડવાની સઘળી જવાબદારી તેઓએ પોતાને માથે ઉપાડી લઈ એ અમલમાં મૂકવાને અનેક ઉપાયો યોજવા માંડ્યા છે.

અમારી એસોસીએશનને અંગે ડીબેટીંગ સોસાયટી, વાંચનગૃહ તથા પુસ્તકાલય છે. ચાલુ વર્ષના કેટલોક ભાગ ઉપર જણાવ્યા મુજબ એસોસીએશન બંધ હોવાંથી અમે જે કાંઈ કરી શક્યા છીએ તે માત્ર છેલ્લા છ માસમાં જ કરી શક્યા છીએ. આ સમયમાં અમારી ડીબેટીંગ સોસાયટીમાં કુલ ૨૭ બાપ્તિસ્ટ થયાં હતાં. આપણું અતડાપણું દૂર કરવાની ખાતર ડીબેટીંગ સોસાયટીમાં બીજી નાતોના મુવકોને જોલાવવામાં આવે છે એટલું જ નહીં પણ બીજાઓ પાસે બાપ્તિસ્ટ આપવાનો તથા બીજાઓને પ્રમુખપદ આપવાનો રિવાજ નવો થઈ રહેવામાં આવ્યો છે. આમ કરવાથી એક જ

કુંડાળામાં રહેવાથી થતા ગેરફાયદા યોગ્ય ધણી દ્વારા થાય છે. આ પ્રયાસ માત્ર આરંભમાં જ હોવાથી એ વિષે કંઈ ખાસ કહેવા જેવું નથી. સત્તાવીશ ભાષણોમાંથી આઠ ભાષણો પરનાતના યુવકોએ આખ્યાં હતી તે છ ભાષણોમાં પ્રમુખ પથ પરનાતના હતા. અત્રે તે સંધ્યાઓનો એસોસીએશન તરફથી ઉપકાર માનવાની રજા લઈ છું.

વાંચનગૃહ તથા પુસ્તકાલયની બાબતમાં કંઈ ખાસ કહેવા જેવું નથી. યોગ્ય સમય આસેલી અધ્યક્ષીને લીધે પુસ્તકાલયમાં ફેટલાક પુસ્તકોનો પતો લાગતો નથી. પણ આશા છે કે જે યુવક પાસ એસોસીએશનનાં પુસ્તકો હશે તેઓ તે બધાં અમારા સેક્રેટરીને પહોંચાડી આપશે. વાંચનગૃહ વધારે ઉપયોગી બનાવવા ખાતર જે માસિકો એસોસીએશન તરફથી મંગાવવામાં આવે છે. વળી આ ઉપરાંત આપણી નાતના ઉત્સાહી યુવક અને અલ્લક્ષત્રિય ત્રિમાસિકના તંત્રી ડૉ. હરિપ્રસાદ તરફથી અમને ફેટલાક માસિકોનો ઉપયોગ કરવા દેવામાં આવે છે. તે સાથે એમનો ઉપકાર માનીએ છીએ. પુસ્તકોની બાબતોમાં અમે કંઈ ખાસ કરી શક્યા નથી. આ વિષયોમાં અમે ફેટલાક દરજ્જે ફોટોડમંદ થઈ શકીએ તે અમને મળતા નાણાં ઉપર આધાર રાખે છે. વળી આ ઉપરાંત અમારે જણાવવું જોઈએ કે free general libraries and reading rooms ના આ સમયોમાં આવી નાનકડી નાતને સાથે લાયબ્રેરી જોઈએ કે નહિ તે વિષયમાં મતભેદ ધણો છે ને હોય એજ સ્વાભાવિક છે. વળી આ ઉપરાંત એસોસીએશનના ઉદ્દેશોનો લાભ બાળકોએને આપવા સાથે એક સર્ક્યુલેટીંગ લાયબ્રેરી ઠહાડવાનો દરાવ જનરલ કમીટીએ પસાર કર્યો છે. એ યોજના અમલમાં કેવી રીતે મુકાશે એ ઉપર અમે આ વર્ષમાં વિચાર કરવા માંગીએ છીએ.

માનસિક કેળવણીની જોડે શારીરિક કેળવણી તરફ પણ અમે અંમાર્થ ધ્યાન દોર્યું છે ને તે સાથે ઉપાયો યોજવાની ખાતર જીમખાના સેક્રેટરીની નવી નિમણૂક કરી છે. શારીરિક કેળવણીને સાથે નાણાંની જરૂર વધારે પડે છે એ વાત આપ સંધ્યા જાણો છો. આવી કારણને લીધે અમે હાલમાં આપણી નાતની સંધ્યા પ્રકારની કેળવણી સુધારવાના ઉદ્દેશથી જે નવું કેળવણી ફંડ ઠહાડવામાં આવ્યું છે તેના સેક્રેટરીને અમને શારીરિક કસરતોના સાધનો મેળવવામાં નાણાંની મદદ આપવા સાથે એક અરજી કરી છે ને એનો ઉત્તર સંતોષકારક મળવાની અમેક વધી છે. આ કેળવણી ફંડ નાતને સાથે ધણું જરૂરનું હતું ને એ કારણથી એ ફંડના

ઉદ્દેશો તરફ અમારી એસોસીએશન સંપૂર્ણ દીક્ષાથી ખતાવે છે તે નાતની દરેક વ્યક્તિને એમાં યથાશક્તિ મદદ કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે. વળી આ ઉપરાંત ચાલુ વર્ષમાં કોન્ફરન્સના સમયમાં આપણી નાતના છોકરા છોકરીઓનો રમતગમતનો મેળાવડો અમારી એસોસીએશન તરફથી કરવામાં આવ્યો હતો. નાતના નાના મોટા સઘળાઓએ આમાં આનંદથી ભાગ લીધો હતો. વળી નાતની સન્નારીઓને પણ આ સમયે નોતરવામાં આવી હતી અને ઇનામે તો આપણી મહિલા પરિષદના પ્રમુખ ગં. સ્વ. બાઇ કૃષ્ણને હાથે આપવામાં આવ્યાં હતાં. મેળાવડાનું પ્રમુખસ્થાન ડો. મણીલાલ ગંગાદાસ દેસાઈને આપવામાં આવ્યું હતું. એ બન્નેનો એસોસીએશન તરફથી આ રમત ઉપકાર માનવાની રમ્મ લઈ હતું.

આ વર્ષની અમારી કુલ આવક રૂ. ૧૫૯-૧૦-૦ ની હતી જેમાંથી રૂ. ૧૪૮-૨-૯ ખર્ચ કરવામાં આવ્યું છે. હાલમાં અમારી પાસે શીલકમાં રૂ. ૧૩૪ છે. સભાસદો નિયમસર શ્રી આપતા નહિ હોવાથી ધણા પૈસા આવવાના બાકી છે. નવા કારોબારમાં બાકી રહેલી શ્રી ઝટ ઉચરાવી લેવાશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

ગયા વર્ષમાં કુલ સભાસદોની સંખ્યા ૪૪ ની હતી તે હવે વધીને ૭૦ થઇ છે. આ ઉપરાંત એસોસીએશનના ૯ ડોનર્સ તથા એક પેટ્રન છે.

ચાલુ વર્ષમાં કુલ સભાસદો પૈકી રા. પ્રાણુલાલ વરજરાય દેસાઈ તથા રા. ત્રિકમલાલ જૂપતરાય ઠાકોરના અકાળ મરણની તોંધ અમારે ધણીજ દીલગીરી સાથે લેવી પડે છે.

અમારા ઇબ્બને માન આપી આપુ સઘળાઓએ અત્રે પધારવાની જો તરદી લીધી છે તે સાથે આપનો ઉપકાર માની આ રીપોર્ટ બંધ કરૂં છું.

તા. ૩. સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય વકીલ વરજરાયજીને બંગલે આજરોજ જો નાટકના સંવાદો થવાના છે તેની સાથે આ એસોસીએશનને કંઈ જ સંબંધ નથી.

રા. નગીનલાલ વેણીલાલ દેસાઈ. બી. એ. એલ. એલ.
બી. તુ. લાપણ.

મહેરજાન પ્રમુખસાહેબ, મુરબ્બી સાહેબો અને મારા યુવાન બંધુઓ,

આજથી થોડા રોજ ઉપર આ એસોસીએશનના ઉત્સાહી સેક્રેટરી મારા યુવાન મિત્ર મી. પ્રીતમરાયનો મારા ઉપર પત્ર આવ્યો કે આજને પ્રસંગે એક બાપણ મારે આપવું. બંધુઓ, તે વખતે સરકારી કામનો બ-

રાવો મારી પાસે એટલો હતો કે આવા પ્રસંગને ધન્યતા આપણું તૈયાર કરવા અને પુરતો અવકાશ નહોતો તેથી એ કામ અત્રે રહેનારા મારા કરતાં આ એસોશીએશનની પ્રવૃત્તિઓ તથા રચનાથી વધુ વાકેફગાર માણસને એ સંબંધી વિનંતી કરવા પ્રત્યુત્તર લખી મોકલ્યો છતાં ફરીથી અને લખવામાં આવ્યું કે મારે જ આ કાર્ય કરવાનું છે ને લખીતવાર બાપણ તૈયાર નહીં થાય તો જે યોગ્ય લાગે તે શીખામણરૂપે મોકલ્યો કહેવું. ગૃહસ્થો, આ મુજબ થએલી સૂચનાને માન આપી આપના સમન્સને તાબે થઈ હું આપની સમક્ષ જોલવા ઉભો છું. પરંતુ અવકાશ-અનુભવ અને મારી પોતાની શક્તિની ન્યૂનતાને લીધે હું આપ સાહેબોને સંતોષ આપી શકીશ એમ હું ખીલકુલ માનતો નથી. ને આ પ્રસંગે આપને નિરાશ થવું પડે તે બદલ પ્રથમથી જ હું લામા માગી લઉં છું.

બંધુઓ અત્યારે આરે તરફ પ્રવૃત્તિનો યુગ શરૂ થયો છે. ખીજી કામોની માફક આપણે પણ આપણી ઉત્તરી શી રીતે થાય એ બદલ વિચાર કરવા માંડ્યો છે. આ દિશામાં આપણી પુરૂષ તથા સ્ત્રી વર્ગની પરિપદોએ-આપણા ત્રિમાસીક તથા આ તેમજ અન્ય સ્થળના આવાજ એસોશીએશનોએ યોગ્ય રીતે કાર્ય કરવા માંડ્યું છે. પરિપદો વરસમાં એક વખત મળી વરસ દરમિયાન બનેલી જુદી જુદી હકીકતો ધ્યાનમાં રાખી પાછળનો ઇતિહાસ તપાસી બવિધ્યમાં કયે રસ્તે ચાલવું એ સંબંધી વિચાર કરી જાતિબંધુઓને સૂચનાઓ કરે છે તો ખીજી સંસ્થા આપણું ત્રિમાસીક દર ત્રણ મહીને પ્રગટ થઈ સમગ્ર જાતિની રીતના બિન્ન બિન્ન વિષયોના જુદા જુદા લક્ષ્ય બિંદુથી-પરિપદોમાં જોવામાં આવે છે તે કરતાં વધુ અનિયંત્રિત-પણે-ચર્ચા કરે છે. ત્રીજી સંસ્થા આ તમારું એસોશીએશન, હું ધારૂં છું કે વરસમાં બાર કરતાં વધુ બાપણો દ્વારા સામાન્ય જનહીતના તથા જાતિહીતના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી રહ્યું છે.

પરિપદ જાતિના જુદા તથા આલેડ વયના સ્ત્રી પુરૂષોના અનુભવ અને સહાયથી ચાલે છે એમ જો કહીએ તો ત્રિમાસીક બેશક એ વર્ગની આશીસ ઉપરાંત એથી નાની ઉમરના આપણા યુવકોના ઉત્સાહથી ચારબાણું છે ને તેમનીજ કલમથી ચાલે છે એમ કહેવું પડશે. આ ત્રીજી સંસ્થા એથી પણ ઉતરતી ઉમરના યુવાન બંધુઓના પ્રયાસથી જન્મ પામ્યું છે ને તેમના જ ઉત્સાહથી ચાલે છે. ઉપર મુજબ આ ત્રણ સંસ્થાના પાલક તથા પોષક ઉપર ફરેલા ત્રિવર્ગને અનુક્રમે કહી શકાય કે

ખોટું કહેવાશે મહીં. પ્રત્યેક સંસ્થાનો આશય એક જ છે તે પ્રત્યેક બાકી રહેલી પોતાની બીજી બે બહેનોના પ્રયત્ન તોડતી નથી પણ તેને ચોપે છે ને મદદ કરે છે એ ખુદી થવાની વાત છે. બંધુઓ, સાધારણ રીતે એમ કહેવાય છે કે યુવકોમાં ઉત્સાહ જલ્દ કરતાં વધુ હોય છે ને મનમાં વિચાર આવ્યો કે તેને કૃતિમાં મૂકવા બહુ વખત લગાડતા નથી. કદાચ આ નિયમને લીધે જ આ એસોસીએશન જેનું પિતૃત્વ મેં મારા યુવાન બંધુઓને આપ્યું તે ઉમરમાં બીજી બે સંસ્થાઓ કરતાં મોટી છે. પરિપક્વે ફક્ત છ વરસ થયાં ને ત્રિમાસીકને પાંચ જ થયાં છે ત્યારે આ એસોસીએશનને તેર વરસ થયાં એમ હમણાં જ વંચાયેલા રીપોર્ટ ઉપરથી આપે જણ્યું છે. ગૃહસ્થો, તેર વરસ ઉપર જ્ઞાતિના ઉત્સાહી યુવકોએ રચાયેલી આ સંસ્થાના આશયો શા શા છે ને તેર વરસમાં આ સંસ્થાએ શું શું કર્યું ને હવે શું શું કરવા ધારે છે એ સંબંધી ટુંકાણમાં માહિતી હમણાં જ વંચાયેલા રીપોર્ટમાં આપવામાં આવેલી છે જ્ઞાતિના બંધુઓ તથા બહેનોની શારીરિક તથા માનસીક કેળવણી સંબંધી મતલ વિચાર કરી તેમાં જોડતા મુદ્ધારા કરવા તરફ લક્ષ્ય આપવું ને તે ઉપરાંત જ્ઞાતિમાં છર્ખાં ને કલહ કમી થઈ જાતુભાવ એટલે ભાઈચારો વધારવો એ આ એસોસીએશનનો મુખ્ય હેતુ છે. ગૃહસ્થો, હમણાં વંચાયેલા રીપોર્ટ ઉપરથી તેમજ જ્ઞાતિના પાછલાને દસ વરસના ઇતિહાસ ઉપર નજર નાંખીશો તો એ હેતુમાંના કેટલાક પારપાડવા સાડે એસોસીએશનના પ્રયત્ન યોગ્ય દિશામાં છે એમ કહેવું જાઈએ.

તેર વરસ ઉપર આ એસોસીએશનનો જન્મ માધવબાગ સામેના સ્વર્ગસ્થ મુરબ્બી વરજરાયજીના બંગલાના એક ભાગમાં થયેલો લાંબી યોડી મુદત બાદ એ આપણી જ્ઞાતિના આ બંગલાના એક ભાગમાં આવી વસ્યું છે. ગૃહસ્થો જ્ઞાતિમાં થતા બીજા જરૂરના જમણવારોના અયોગ્ય ખર્ચ ઓછાં કરી તેમાં ખર્ચાતા પૈસા માગાપો પોતાના છોકરા છોકરીઓની તન તથા મનની કેળવણીમાં ખર્ચે છે એમ જો પાછલા તેર વરસના ઇતિહાસ ઉપરથી મને લાગે છે એમ આપ સૂરેને પણ લાગે તો જ્ઞાતિના આ બંગલાનો-એટલે ભોજન ગૃહનો કેટલોક ભાગ પોતાના કબજામાં લેઈ એ ભોજન ગૃહને પોતાનું વસ્તીસ્થાન-વિદ્યાગૃહ-બનાવ્યું એ આ એસોસીએશને યોગ્યજ કર્યું છે એમ કહી તે બદલ આપણે બધાએ એનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. જ્યારે આ એસોસીએશન સમગ્ર ભોજન ગૃહનો કબજો લેઈ તેને વિદ્યા ગૃહ બનાવશે એટલે જમણવારમાં થતાં નકામાં ખર્ચ તદ્દન બંધ કરી એ પૈસા યોગ્ય કેળવણીમાં ખર્ચવા તમામ જ્ઞા-

તિના સ્ત્રી પુરુષોને સમજાવશે ત્યારે એથી પણ વધુ ઉપકાર આપશે એનો માનીશું—

ગૃહસ્થો, એસોસીએશને કરેલા કેટલાક પ્રયત્ન બદલ આપણે એમનો ઉપકાર માનીએ તોપણ બીજી ધણીક બાબતોમાં જોઈએ તેવી પ્રગતિ થતી નથી ને કેટલાકમાં તો culpable negligence (સિદ્ધાંતીય બેદરકારી) જોવામાં આવે છે. આ વર્ગમાં પ્રથમ હું શારીરિક કેળવણી મૂકવા માગુ છું.

બંધુઓ, અહલક્ષત્રિયના યુવકોની રૂબરૂ બોલનાર ગૃહસ્થને શારીરિક કેળવણી સંબંધી ઉપદેશ કરવો પડશે એ વાત મનાય એમ નથી. પરમાત્માના બાહુમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વર્ણ, જેનો મુખ્ય ધર્મ અન્ય વર્ણોનું રક્ષણ કરવાનો છે ને હાલના જમાના તરફ જોતાં પણ જે વર્ણને પોતાના બાહુ બળથી જ હરીફાઈ કરી આગળ ધપવાનું છે એ જ્ઞાતિના યુવકોને કહેવું પડે કે શારીરિક સંપત્તિના સંગ્રહ સિવાય તમારું શ્રેય થવાનું નથી એ ધણી જ શોચનીય વાત છે છતાં વસ્તુ સ્થિતિ તરફ નજર કરીએ છીએ તો એ કહેવું પડે એમ છે. હાલની શારીરિક સ્થિતિ યુવાન પુરુષ તથા સ્ત્રીઓ બેઠેલી ધણી જ બચબીત થઈ પડી છે. ક્યાં છે પાંચ હથ્થા ક્ષત્રિય વીરો જે જમવા બેસતા ત્યારે તેમ જ ચાલવાની મજલ શરૂ કરતા ત્યારે પોતાના શરીર બળનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો આપતા. આ સંબંધીની વાતો હવે જ્ઞાતિમાં ફાંટકથા જેવી લાગશે, છતાં એ સત્ય બનેલી વાતો છે એમ આપણા હયાત વડીલો જાત માહિતીથી પુરાવો આપશે. આવી સ્થિતિ કેમ થઈ એનું કારણ તપાસશો તો યુવકોમાં યોગ્ય બ્યાયામનો અભાવ જણાય છે. અમે નાના હતા ત્યારે પોળોમાં સાતેલીઉં-બોખું-નિધોરયુ-મોઢું-ડા બમરડા-લખોડીઓ રમતા એટલું જ નહીં પણ ક્રીકેટ વિગેરે પણ પુષ્કળ રમતા. એમાંનું અત્યારે કશું દીકામાં આવતું નથી. આજ ત્રીસ વરસ ઉપરાંતથી ચાલુ થયેલી ક્ષત્રિય ક્રીકેટ ક્લબ જે બારેમાસ અમદાવાદમાં રમતી ને જે જુદી જુદી ક્લબો સાથે મેચોમાં હરીફાઈમાં ઉતરતી એ ક્રીકેટ ક્લબને હાલમાં મારા યુવાન બંધુઓએ સુવાડી રૂંધી છે. આશા છે કે આ મરણ સંસ્થામાંથી તે તાકીદે ઉઠશે ને આવેલો જોબો વળ્યાબાદ સાજતાજ થઈ ચાલવા માંડશે.

અમદાવાદ શહેરમાં મુખ્ય હાઈસ્કૂલો પાંચ છે. સરકારી, મીશન, ન્યુ ઇંગ્લીશ, પ્રોપ્રાઇટરી અને નેટીવ ઇન્સ્ટીટ્યુશન; આ પાંચ પૈકી છેલ્લી ત્રણના હેડ માર્સ્ટરો આપણી જ્ઞાતિના છે. એઓ સાહેબોને પૂછીશ કે આ બાબ-

તમાં. યુવકો પ્રત્યે પોતાની ફરજ તેઓ અજાણ છે એમ તેઓ માને છે કે કેમ ? કદાચ એમ કહેવામાં આવશે કે જોઈએ તેવું શીલ્ડ (ખેતર રચના) નજીકમાં મળતું નથી પરંતુ નજીકમાં શીલ્ડ ના મળતું હોય તો ફરજવું પણ તેવા કારણસર તમામ કસરત પડતી ચૂકવી ચોગ્ય મથી. . . .

સાતિમાં યતાં યુવાનનાં મરણો તથા ઘેરે ઘેર જર્ણુતા ચાલુ મદવાડો બતાવે છે કે આપણામાં શરીર બળ જોઈએ તેવું નથી. આને લીધે દાક્તરોના બીજા આપી ગરીબ બનતા જઈએ છીએ ને સાથે વ્યાધિમસ્ત હોઈ ચિંતાથી બળા હેરાન થઈએ છીએ. છેલ્લી પરિપદમાં દિ. બા. અખાલાલ્-ભાઈએ ધણા જ કીમતી શબ્દોમાં ઉપદેશ કર્યો હતો કે 'આપણી ન્યાતમાં યુવાનનું મરણ નહીં એમ જો કરશો તો હું તમારો સાત જન્મનો આભારી થઈશ' આ શબ્દો હજી મારા કાનમાં રમ્યા કરે છે ને હું ધારું છું કે આપ સર્વેને પણ તેમજ હશે. . . .

અધુઓ, યોગજ રોજ ઉપર " Times of India " માં મેં વાંચ્યું કે લંડનમાં પ્રથમ દર હંગર ૧૭ ની મેરણે સંખ્યા દર વરસે હતી તે આ રોગપ્રતાના નિયમ બેરાબર પાળવાથી ધંત્રીને જે ઉપર આવી છે. આપણી ન્યાતનો પણ ખરો ધર્મ અન્ય કોમનું રક્ષણ કરવાનો-લંડનની જ નોકરી કરવાનો હતો, તો આપણામાં પણ મેરણે પ્રમાણ કમી કેમ ન થાય. લંડન રમો મોટી ઉંમરનાં ધણે ભાગે કુંવાર-સંસારતું પુરોજ રહે છે. ને એ વાત મારી ધ્યાનની બહાર નથી. પણ એટલું તો કહેવું પડશે કે ચોગ્ય કસરત શરીરને મજા ને શુદ્ધ હવામાં વધુ રહેવોનું ધાય ને ચોગ્ય ખોરાક નીયમસર ખવોય ને હજમ કરાય તો મરણ પ્રમાણ ઘટે એમાં શંકા નથી. આશા છે કે આ બાબતમાં વ્યવહાર પગલાં ભરવા ને તે તાકીદે ભરવા આ એસોસીએશનના કાર્યવાહકો ચૂકશે નહીં.

અધુઓ, હવે હું બે શબ્દો મનની કેળવણી સંબંધી બોલીશ. અન્ય કોમોની સાથે સરખામણી કરતાં આપણામાં છોકરાઓ ઉચી કેળવણી સંખ્યાના પ્રમાણમાં વધુ લે છે. પરંતુ એ સાથે યાદ રાખવું જોઈએ કે આપણી કોમ એવો ધંધો લેઈ બેઠી છે કે જે ધંધાને નિભાવવા ખાતર બહુ એ ધંધાના દારમાં પેસવા સારુ ઉચામાં ઉચી કેળવણીની ટીકીટ લેવાની જરૂર છે. આ વાત લક્ષમાં રાખશે તો તમે જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં આગળ આવ્યા નથી એ તુરત સમજશે. વળી આપણા યુવકો શાળા-તથા કોલેજનો અભ્યાસ કરી પાસ થાય છે છતાં બધાનું નિશાન ધણીનીકું

હોય એમ લાગે છે. મુરબી દિ. બા. અંબાલાલ સાકરતાંલ ફર્ટ કલાસમાં પાસ થઈ નીકળ્યા પછી બીચુ કોઈ ફર્ટ કલાસમાં પાસ થયું એમ મારી જાણમાં નથી. મહુમ રા. માધવલાલભાઈ અમુક વિષયમાં ફર્ટ કલાસમાં પાસ થયા હતા. પરંતુ ત્યારબાદ તો કોઈ તે વર્ગમાં આવ્યું જ નથી. આ બતાવી આપે છે કે આપણું કામ ચાલવું જોઈએ તે કરતાં, વધુ પ્રયાસ, આપણે કરતા નથી.

મારા યુવાન બંધુઓ, તમારા સારા બાગે તમારી એસોસીએશનના પ્રમુખ એક વિદ્વાન એન્ટ્યુએટ છે તે બેચક તમારી માનસીક કેળવણી બાબતમાં તેઓ તમને યોગ્ય દિશામાં દોરી શકશે. તમેએ એસોસીએશનને અંગે લાઇબ્રેરી સ્થાપી છે. તેમાંથી અગર બીજે ગમે તે સ્થાનેથી ગમે તે પુસ્તક લાવી વાંચવાની ટેવ પાડશો નહીં. પરંતુ પુસ્તકની બરાબર પસંદગી કરજો. સ્વચ્છ શરીરને પુત્રી આપનાર અનાજ ધઉં-દાળ-ચોખ્ખા લેવા બાતરમાં આપણે જાણીએ છીએ ત્યારે ચાર ફુલને ફરી સારા-તાજાં માલ ખાત્રી કરી લાગીએ છીએ પરંતુ મનને પુત્રી આપનાર વાંચવાના પુસ્તક સંબંધી જોઈતી પસંદગી થતી નથી. આ જાગત યોગ્ય સલાહ તમને તમારા પ્રેસીડેન્ટ આપી શકશે.

બંધુઓ, હું હમણાંજ એક પુસ્તક વાંચતો હતો તેમાં 'મે' વાંચ્યું કે હાલ આપણે "અમુક અંચ વાંચીએ છીએ" એમ બોલીએ છીએ તે સ્થાને પ્રાચીન વખતમાં "અમુક અંચ વિચારીએ છીએ" એમ બોલતા. વાંચવું ને વિચારવું એ બે વ્યાં ન થતાં હોય ત્યાં તો "વાંચે પણ નહીં કરે વિચાર, તે સમજે નહીં સમજો સાર" એ પરિણામ આવવા સંભવ છે. મારે હું આશા રાખું છું કે મારા બંધુઓ, તમે જે જે વાંચો તેને પુસ્તકો સારાં ને વાંચવાં યોગ્ય છે કે કેમ તેની પ્રથમ ખાત્રી કરી વાંચજો, ને જે વાંચો તે ઉપર વિચાર કરી તેમાં સત્યામત્ય હોય તે બરાબર લક્ષમાં લેઈ સત્ વસ્તુના આદક થજો. વાંચીને વિચાર કરવની ટેવ પાડશો કે પુસ્તક વિવેક કરતાં આવડશે ને એ પ્રમાણે આવડશે ત્યારેજ ખરું જ્ઞાન તમને મળશે. બંધુઓ, પુસ્તકો વાંચી પોપટીઆ જાનથી કંઈ ફાયદો થવાનો નથી. પરંતુ વિવેક પુરસ્કાર વાંચી વિચારી પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન તમને લપ્તોગી થઈ પડશે. એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે ખરા જ્ઞાનની કસોટી શાંતિ ને સંતોષ છે. તો મારા યુવાન બંધુઓ, જેઓ સ્કૂલ તથા કોલેજમાં બજૂના હોય અગર બહારની જગ્યા નીકળ્યા હોય તે પ્રત્યેક પોતપોતાની જાતનેજ પૂરી જોઈ કે ઉપરની કસોટીમાંથી પસાર થવા જોઈતી શાંતિને

સંતોષ નેનામાં આવેલાં છે કે નહીં અગર બીજા શબ્દોમાં કહ્યું તો ખરા જ્ઞાનના પરિણામે થવું જોઈતું શુદ્ધ નીતિમય વર્તન તેનું થએલું છે કે નહીં. વળી એટલું પણ આ રચને યાદ રાખવું જોઈએ કે કેવળ શુદ્ધ જ્ઞાનથી એકલી બુદ્ધિનો વિકાસ થાય ને તે સાથે હૃદયની આદ્રતા જોઈએ તેવી ન થાય તો જીવનસફળ થવું એમ ગણાશે નહીં. દરમિયાનના મહારાજનાં શબ્દોમાં કહ્યું તો એકલી Godless Education દાનીકારક છે પરંતુ એ વિષય ધર્મ સંબંધી થશે ને તે વિષે આજના મેળાવડાના વિદ્વાન અને ધાર્મિક પ્રમુખ શ્રી મણીભાઈ સાહેબ આજ કંઈ કહેશે એમ હું માનું છું એટલે એ સંબંધી હું બોલતો નથી.

બધુઓ તમારા આશયો પેટી શારીરિક અને માનસીક કેળવણી સંબંધી થોડું થોડું મેં વિવેચન કર્યું. હવે હું ત્રીજા આશય બદલ બોલીશ શારીરિક કેળવણી પ્રથમ મૂકવાનો મારો હેતુ રખાય છે. જે પુરુષ કીંવા સ્ત્રીનું શરીર આરોગ્ય રહેતું નથી તેને બચવાથી કાપડો નથી પણ હાની છે. વળી શરીર બળવાન હશે તો મન પણ બળવાન હોઈ સરસ્વતી જલદી પમ્પ હશે એ બતાવવાનો મારો હેતુ છે. શારીરિક ને માનસીક કેળવણી પછી બ્રાતૃભાવનો આશય આજના વિવેચનમાં રાખવાનો હેતુ એટલો જ છે કે જે પહેલાં બેવાનાં પુરેપુરાં થયાં તો ત્રીજું તો સ્વતસ્સિદ્ધ એની મેળે જ થઈ જશે. મતલબ કે જ્ઞાતિના સ્ત્રી પુરુષો શરીરે બળવાન હશે ને યોગ્ય કેળવણી લેઈ ખર્ચ જ્ઞાન એટલે શાંતિને સંતોષ પામ્યાં હશે તો બાહ્યારો વધારવા બદલ તેમને ઉપદેશ કરવાની જરૂર જ રહેશે નહીં. કુર્બાને રોગી શરીરના મનુષ્યોમાં ઇર્ષાને દેખ વધુ જોવામાં આવે છે. પરસ્પર ક્ષણ કરવો એ અસંતોષ અને અજ્ઞાનનું ચિહ્ન છે. મારે માન જ્ઞાતિ બધુઓ, જે તમે શરીરે નિરોગી ને બળવાન થશો ને યોગ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશો તો હું ખાતરીથી કહું છું કે છાત્રા, દેવ અને ક્ષણ જ્ઞાતિમાં ક્ષણબર પણ ઉભાં રહી શકશે નહીં.

ગૃહસ્થો, તમારા આશયો સંબંધી મારે હવે આજે બીજું કહેવું નથી. પણ આપણી તંત્રાલીક જરૂરીઆતો શી છે ને તેમાં આ એસોસીએશન મદદ કરી શકે એમ છે કે કેમ એ બદલ એ સમ્મત હોઈ હું સન્માન કરીશ. ગૃહસ્થો, આપણી કોમ ગુજરાતની કોમોમાં આગળ પડતી છે સુધરેલી છે, એવો ગર્વ ધરતાં ધણા જ્ઞાતિબધુઓને મેં જોયા છે. બીજી કોમોને સુક્ષ્મતે કલ્પ એ ગર્વ કેટલેક અંશે બ્યાજી હશે પરંતુ ખરી રીતે જોઈએ તેવી સુધરેલી છે એમ તો ન્યાયપદ્ધતિ

કહી શકાતું નથી. બંધુઓ, એક વિદ્વાન લેખકે કહ્યું છે-ધણું કરીને "Review of Review" માં મેં વાંચ્યું છે કે "The level of a race is known by the level of its womankind (અમુક પ્રજા કેટલી આગળ વધી છે એ જાણવું હોય તો તેની સ્ત્રી વર્ગ તરફ નજર કરવી)" આ કથન મારા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે યથાર્થ છે. બહારનો રાજ્ય-પુરુષ ગમે તેટલો સુધર્યો હશે પણ ધરતી રાણી-સ્ત્રી અચ્છા અને અણસમજીત હશે-તો તે ધરમાં સંસાર સુખનું બાદું સમજવું. આપણી માતિની સ્ત્રીઓની હાલની કેળવણી તથા તેમની સ્થિતિ તરફ નજર નાંખીએ છીએ તો અપસોસ સાથે જણાય છે કે સ્થિતિ સંતોષકારક નથી. કેળવણીના વિષયમાં હજી બેઠકે તે આપણે કરી શક્યા નથી. પ્રયત્ન ચાલુ છે પરંતુ તેથી પણ વધુ જોશમાં ને ઉમંગભરે પ્રયત્નો જુદાં જુદાં સ્થળે થવા જરૂર છે. આ બાબતમાં આ એસોસીએશન તેમજ તેના પ્રત્યેક સભ્ય, વ્યક્તિ તરીકે પણ ધણી રીતે મદદ કરી શકે એમ છે. સ્ત્રી વર્ગની ગેર-હાજરીમાં આ વિષય ઉપર વધુ અભ્યાસ કહેવા માગતો નથી. પરંતુ એટલી જ સૂચના કરીશ કે આવા મેળાવડામાં પુરોગામી સાથે તેમને પણ આ મંત્રણ કરવાનો રીવાજ રાખવો.

ખીજી બાબત જેને હું તાત્કાલીક જરૂરીઆતની ગણું છું તે ખરેખરમાં થવી જોઈતી કરકસર સંબંધી છે. તમારા રીપોર્ટમાં કેટલીક બાબતો સારા પૈસા સંબંધી માંગણી છે. ખીજી ધણી તરફથી આપણે સાંભળીએ છીએ કે જોઈતા સુધારા કરવા તથા જરૂરીઆતો પુરી પાડવા પૈસાની જરૂર છે. "પૈસો, પૈસો" એ આજકાલ મુખ્ય સવાલ ધર્મ પડ્યો છે આપણી કામ કંઈ ધનાઢ્ય નથી. મેં પ્રથમ કહ્યું તેમ બાહ્યગથી આગળ વધી ઉદર નિર્વાહ જોઈતું આપણામાંના ધણા ખરા પેદા કરે છે. એથી વધુ કમાતારા જીજ્ઞ હશે. પણ તેમને પણ કંઈ બચાવી શકાય એવી કમાણી નથી. વધતી જતી મોંઘવારીને લીધે પ્રત્યેક ઘરમાં ખાધા ખરચ વધી ગયું છે તેની સાથે કપડાકાતનું પણ પુરક ખરચ થાય છે. કેળવણી પણ દીનપરદીન વધુ થતી જાય છે ગરીબ, નબળાં, પાતળાં, જવાબી, ઘરમાં અ-હવાડાં ચાલુ જ રહે છે ને દાકતરોનાં ઘર બરવાં પડે છે. કમાણી એટલે આવક કંઈ વધતી નથી, ઉત્કંઠ વધતી હોય તેમ લાગે છે. જીવતા ખરચાળને વહેમથી ભરેલા રોવાળેને લીધે વધતું જતું ખરચ વધુને વધુ થાય છે. બાકી સ્થિતિ છતાં આપણા ધરડાના મુખ્ય પ્રતાપથી પોતાના ઊંઠરાને પુરવ્ણી-કેળવણી આપવા પેટે પાટા બાંધી ખર્ચ કરવા આપણા સંવેદના સદ-

બારે ધ્રુવેક માખાપ તૈયાર છે. પણ જો વધુ “ પેસા ” મળી શકે તો ધારેલી ઉમેદો જલદી પાર પડે એમ છે એમ તમારા વડીલો માને છે. તો આજા સંજોગોમાં તમે યુવકો ધારો તો “ પેસા ” બચાવવા ઘણી રીતે તમે માખાપોને મદદ કરી શકો. આત્યારે હું એકજ દાખલો આપીશ. આઠ દશ રૂપિયાનો એક કોટ તમે દર વર્સે મદ્યતા હો તો દોઢે વર્સે બદલો. છ માસ વધુ ચલાવવાથી તમે ત્રણ વર્સે એક કોટનું ખર્ચ બચાવી શકશો ને હાલ જેટલી કાળજીથી કોટને સાચવી વાપરો છો તેથી જરા વધુ રાખશો તો દોઢે વર્સે પણ તેનો તે કોટ હાલ વર્સે દહાડે કાઢી નાંખો છો તેના કરતાં સારો રહેશે. એટલે તમારે બહારનો બપોરો નેહતો દશે તો તે પણ કાયમ રહેશે ને તમારા પિતાને તમે એક કોટની કીમત બચાવી સારી રીતે મદદ કરી ગણ્યો. આ તો એકજ દાખલો આપ્યો છે. પરંતુ આવી આવી નાની બાબતો તમારા અનુભવમાં ઘણી આવી દશે ને નહીં આવી હોય તો વિચાર કરે આવશે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તમે કંઈક યથા દુઃખ મેકશો નહીં પરંતુ ઉકાલે પણ થતા ના. મધ્યમ માર્ગ હમેશાં સુખદાયી છે. ગામમાં કે પરગામમાં ધરમાં કે બહાર તમારા પિતાનો પૈસો ખર્ચતાં પહેલાં તમારા મનને પૂછજો કે આ ખર્ચ કરવાની જરૂર છે? એ ખર્ચ ક્યાં વિના હાલ તુર્ત ચાલે એમ છે કે નહીં? આનો સંતોષકારક જવાબ આપ્યા શિવાય ખર્ચ કરવો નહીં. વળી ખર્ચની જરૂર છે કે નહીં તેનો જવાબ આપતી વખત તમારા પોતાના શોખ અને મોજની ધ્રુષ્ટ કરતાં તમારા પિતાની સ્થિતિ ઉપર વધુ નજર રાખશો એમ હું આશા રાખું છું. કેટલી મહેનત ને કેટલાં પરસેવાથી એ પૈસા એમણે મેળવી તમને આપેલાં છે એ ધોસરતા નહીં. તમારા પિતા પુત્ર વત્સલ એટલે તમારા ઉપર પ્રેમવાળા હોવાથી તમારે માટે વધુ કરે છે એમ તમને લાગતું હોય તો એ પ્રેમનો બદલો પિતા વત્સલ થઈ તમારે આપવો જોઈએ. કાંઈ પણ વાતે એમને દુઃખી થતાં અટકાવવું તમારા હાથમાં હોય તો તુરત તમારે તેમ કરવું જોઈએ. આ વિષય ઉપર લક્ષ તમો સર્વેનું આત્યારે મેં જોયું છે કારણ કે ઘણા સિતાઓને મેં ફરીજાદ કરતાં સાંભળ્યા છે કે લૂગડાલતાં વિગેરેમાં હવે છોકરા તથા છોકરીઓનાં ખર્ચ હવે ઉપરાંતનાં વધી ગયાં છે ને વધતાં જાય છે. દેખાદેખીથી આમાં કેટલું થયું છે, ગજ ઉપરાંત કેટલું થાય છે એ બધા પ્રશ્નો વિચારવા જવા છે ને તમારી એસોસીએશનના મેમ્બર મનમાં લે તો આ બાબતમાં ઘણું કરી શકે એમ છે એમ હું માનું છું. મને આશા છે કે તમારી એસોસી-

એશનના ભવિષ્યના આપણોમાં આ અને આવા ખીજા પ્રશ્નોની વ્યવહાર તરફથી જ્ઞાતિ યુવકો ચર્ચા કરશે.

રા. નગીનલાલનું આપણુ પુરું થયા બાદ દી. બા. અંબાલાલને બોલવાની વિનંતી કરવામાં આવી ત્યારે દી. બા.—હું તો જીવવાનીઆને આગળ કરવા આવ્યો છું.

રા. નગીનલાલ—ત્યારે સાહેબ બધા બોલી રહે પછી બોલજો. થોડી વાર પછી તાળીઓના મગડાટ વચ્ચે દી. બા. અંબાલાલ ઉભા થયા અને બોલ્યા:—

દી. બા. અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઇ. એમ.
એ. એલ. એલ. બી. તું ભાવણ.

આજ હું સાક્ષીબુત થવા આવ્યો હતો. રા. નગીનભાઈ મારી સરણીમાં ઉતર્યા છે તે જોઈ ખુશી થયો છું. લડકરના મરણ પ્રમાણની વાતો કરવાથી કાયદો નથી. પોતાનામાં લાવીએ ત્યારે ખરું. કનિયના બાહુમળનું વર્ણન ઉત્તરરાગ ચરિતમાં આવેલું છે.

સાક્ષીની.

વાણીમાં છે વીર્ય તે બ્રહ્મજોતું,
બાહુનું ને વીર્ય તે કનિયોતું,
જાણ્યાં સચ્ચે જન્મદંડ્યે દિનરે !
તેને દાખી આવડી શી રગુતીરે ?

Energy (શક્તિ) દસરતથી આવે. પાવણથી દસરત થાય અને કુસ્તીથી સૌથી સારી દસરત મળે છે વિધાયતમાં પણ એક સંચો બનાવ્યો છે એમાં કુસ્તી જેવા ડોળ કરે છે. દસરતને વારંતે આરામાં સાર જોઈ જોઈએ, બોલ જોઈએ અને વળી સાર જેતર જોઈએ એ theory (મત) ને આધાર શો છે ? કુસ્તી મગડળીઆ પાવણ સૌ મળે પડેલાં તો પોળ એ જ Play ground (રમવાની જગ્યા) હતું. હવે તો ધર ઉંચા થયાં એટલે ખુશી હવા નહિ આવતી હોય પણ પડેલાં તો એક કલાક રમતા કે એની મેળે દસરત મળતી પણ હવે તો આટલું જ બેટ હોય ત્યારે જ રમ્યા કહેવાઈએ. એમના દેશને ને માફક આવે તેજ આવજુને માફક આવે. બીડીઅર્ડ તાલેવન લોકને હાજો, લખોડો ને બીડી.

* સેક્રેટરીની નોંધ ઉપરથી.

અર્થ, જે એકનું જાતની છે. એ બધી ચીજો શરીરને વારતે આવશ્યક નથી. અનુભવથી શીખવું જોઈએ.

લન્ડનમાં લસકરનું મરણ પ્રમાણ હજારે પંદર આવે કે આડરીસ આવે પણ જાણીને શું કરવું? ઓકસીજનથી શરીર સુધરે એનો શો લાભ? જાણીને ક્યું-શું? જાણીએ પોતાનું કરીએ અને પછી એ પ્રમાણે વર્તનમાં મુકીએ ત્યારે ફળ જાણેથી શું ફળ? ખરી વાત કરી તેમાં શું? હું કહું ત્યારે લાભ માટે અમક્ષમાં મુકવાનું છે. ધણું કરી તેમણે લસકરમાં Intrines અને રસોડા સુધાર્યા તેથી મરણ-પ્રમાણ ઓછું આવ્યું. હાલ કહે છે કે રસોડામાં દાળના છાંટા-ચુલા પાસે પાયા એમાં શું થઈ ગયું? એને ખરોખર સાફ કરવો તે મહેનત માને છે. સાફ કરે તો સુધારો ન કહેવાય. એ બધા ધારા મુખ્યાંએ કર્યા એમ માને છે. જમતી વખતે હાથપગ કાંઈ ન્યાતને માટે ધુએ છે? એ તો આપણે જોયા વગરના ફરનારા તેથી ચોખ્ખાઈને માટે એ ધારો કરેલો. મોં હાથ પગ ધોવાય તેમાં બગાડ છે એમ ન સમજવું. આપણે પારકા ideas (વિચાર) નો ભાર ઉઘડીએ છીએ. રેપેન્સર આમ કહે છે મને ખબર છે! હા! હું જાણું છું. પણ જોવું જોઈએ કે સંસારમાં કીયા લોકની ઉન્નતિ વધારે થઈ છે. જેની નીતિ વધારે સારી હોય તેમનીજ.

ભાઈચારો એટલે શું? સંપ. હવે સંપ શી રીતે વધે? નાના છોકરાં દોગ્તી શી રીતે કરે છે? ચાલ આપણે દોસ્તી કરીએ. હું ખાવાનું લઈશ તે તને આપીશ અને તું લઈ તે મને આપજો. ખીજને પોતાના જેવો ગણીએ ત્યારે ભાઈબંધ. ભાઈચારો ધટવાનું કારણ અક્ષમા-intolerance છે અને અક્ષમા bigotry અને અયવા prejudice થી પાય છે. Prejudice નો બુદ્ધિતિ બેઠા pre અને judicio છે. જાણ્યા પહેલાં મત બાંધવા તેનું નામ prejudice. Prejudice કુસંપને વધારનારો છે. કોઈ માણસ આવો છે. તેં એની જુજાની લીધી? તું એને મળ્યો તો? તું કીયા કારણથી કહે છે કે તે ખરાબ છે. સાચાને સાચું કહીએ તો શી દરકત? પણ કોઈએ પુછ્યું? આપણા કે સામાના કાયદા વારતે કોઈ ભુલ પુછે તો કહેવી. એ આવો છે. છા રહ્યો. તેનું તારે શું કામ? શાસ્ત્ર પ્રમાણે તો નીંદા કરનારો તેમજ સાંભળનારો જે જણ પાપી છે. જીભ અને વાણીને વશ રાખવી તે પણ આવડત છે અદેખોને આંધળો ખરાબ છે. આંધળો તો આંખો નથી તેથી દુઃખી છે પણ અદેખો છતી આંખે દુઃખી છે. અદેખો બેવડો દુઃખી છે. તે પોતાને દુઃખે પણ દુઃખી છે અને પારકે મુખે પણ દુઃખી છે. પણ જો તે સમજે તો તેમ ન કરે.

હુનિઆમાં સત્ય ખબર નથી. બધાએ નાંગા હોય ત્યાં વાણીઓ ખુબે મરે અને વસ્તી સારી હોય ત્યાં વાણીઓ એ સારો એ બધાને ખબર છે કે નહિ ? બધાના સારામાં ભાગ છે. અવગુણ કાનામાં નથી ? સર્વમાં રાધા છે; ચંદ્રના કક્ષક ઉધાડા છે અને ભુલ્લો ખલ્લાના વખતથી ચાકી આવી છે. બધા સરખા છે એના જેવું હુનીઆમાં એકે જુદું નથી. જુઓ બુદ્ધિમાં, કેળવણીમાં, નીતિમાં બધા સરખા છે ? હુનિઆમાં કાચવાની છુટ છે, સંભાઓની છુટ છે પણ વ્યક્તિઓ સરખી નથી. કેટલાક ધીની પુરંઓ ખાય છે અને કહીએ તો કહેશે કે તમારે શું ? અમારા ધરનું ખાધએ છ'એ. આપણે સાતપુડા ખાતા આવીએ છીએ અને જતા ધરમાં મોઢું 'તૌંધું' હોય તો તેની તો આખર ગણાતી. હવે તો સ્વનારમાં ચાના પ્યાલાનો રસ પીએ છે. આગળ પાનસોપારી ખાતા હતા તે પુટીકારક હતાં તે મુકી દીધાં છે. તમે તેની ગત શીખો.

દરેક જાગૃતમાં આપણા લોક જગતના સૌથી તાલેવન લોકનીમરાબરી કરવાગય છે. હાલમાં દરવર્ષે પાંચ અમલ રૂપિયા વ્યાજના કંભાય છે અને હિંદુસ્તાન દરવર્ષે પંદર કરોડ રૂપિયા વ્યાજના ભરે છે. આપણે દેવાદારની દીકરા તે એ લોકોની બરબરી કરવા જઈએ છીએ. હવે બેરાઓમાં ફેશન પેડી છે. ચોગી નહિ પણ પોલકો જોઈએ. તે સાહેબ ! રાખવો કે કાઢવો. કે જેમ થાય છે તેમ થવા દેવું ? જેમ થાય છે તેમ થવા દેઈએ તો ફર્મ વણી લીધાનું પ્રયોજન શું ? આપણે ધારીએ તો અટકાવી શકીએ. એક રૂપિયા શીવકામજી જોઈએ જ. કહે છે કે ના પહેરીએ તો ખોટું દેખાય. ખોટું દેખાય એટલે શું ? કોને ખોટું દેખાયું ? દેખનારને ખોટું લાગ્યું તો એ આંખો મીંચે એ તો સ્વતંત્રતાની વાત; એ તો કર્યું પડે એમ કહે છે. તમે જે તાની બુદ્ધિએ ચાલે તો સ્વતંત્રતા કે પારખી બુદ્ધિએ ચાલે (મત) ને આ ચોગી નહિ અને પોલકો જોઈએ તેનો આધારશો ? જુવાન પહેલાં તો પોળ પુર શોધી આપશે તો હું તેમને નમસ્કાર કરીશ. એકંદરે હવે તો પર હાથ થઈને Conscience (આત્મા) વક્ષણ બતાવે છે તે તો એક કલાક રમતા કે મરદ તાગાં ન્હાય છે મારે અહિં આં પછી તેમ કે બેટ હોય ત્યારે જ રમ્યા કહેણ જુદાં છે.

આપણને માફક આવે. બીજી મુજબ છે. જેમ દેશબક્ષિમાં સર્વે ગુણ આવી

* રોકેટરીની નોસ ઉપરથી ગુણ આવી જાય છે મારે અક્ષમા કાઢી

નાંખવી. જો આ વાત કાવે તો ગૃહણ કરજો નહિ તો વખત નકામો ગયો તેમ સમજજો.

દી. બા. અંબાલાલ બોલી રહ્યા બાદ સં. મણીલાલ અછતરાયે પ્રમુખ તરીકે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે:—

પ્રમુખ સં. મણીલાલ અછતરાયજી, બી. એ. નું ભાષણ મારા નાના બંધુઓ.

હું અક્ષત્રિય એસોસિએશનની વાર્ષિક સભાનું પ્રમુખપદ લેવાની યોગ્યતા ધરાવતો નથી. હું હાલના યુવાવસ્થાનાં જીવન નેની આચાર્યો તથા હર્ષશોકની ઉર્મીઓથી, કેવળ અજ્ઞાન છું. મારી વય અને આ એસોસિએશનના બંધુઓની વય વચ્ચે તફાવત છે એટલું જ નહીં, પણ હું મારી હાલની જીંદગી નાતના જીવનથી છોટા માણું છું, અને યુવક જીવન જોવાને મારી પાસે સાધન નથી. આવી સ્થિતિમાં વર્તમાન કાળની યુવાન જીંદગીના અવલોકનમાં મારી લુપ્ત થશે, અને મારા વીચારો પ્રાચીન તથા વર્તમાન સ્થિતિથી અનુજ્યા જણાશે, તે માટે હું આં તકે પ્રથમથી જ ક્ષમા માગીશ.

મારી આ ખામી મેં પ્રથમથી જ જોઈ હતી, ને આ સભાનું પ્રમુખપદ લેવાને મેં સંકેતરી મી. કલ્યાણરાય મજરાયજીને તેજ કારણથી નાખુશી બતાવી હતી, પણ તેમનો દ્રઢ આગ્રહ જણાયો ત્યારે મારું કર્તવ્ય ધારી મેં આ ક્ષરજ સ્વીકારી છે. પાકી વયે પહોંચતાં નાતના એક બંધુ તરીકે નાની ઉમ્મરના ભાઈઓ મને કંઈ કામ સોંપે તે યથાશક્તિ મારે બળવડું જોઈએ એવી ધારણાથી જ હું પ્રમુખ થયો છું. ભાષકીથી નહિ આપણાં નામ પ્રમાણે સદ્ગુણો જોઈએ.

મારા બંધુઓ ! આપણે બહુ અભિમાની તથા ઉત્તમ નામ આર્થ પ્રજામાં ધરાવીએ છીએ. આપણે પોતાને “અક્ષત્રિય” પદ આપીએ છીએ. આર્થ પ્રજાના ઉત્કર્ષક્રમમાં આ સંયુક્ત સંજ્ઞામાંનાં પ્રત્યેક નામ અતિ ગંભીર જવાબદારીનો બાસ આપનારાં છે. આ નામ ધારણ કરનાર જ્ઞાતી પાસે આર્થ પ્રજાના સ્થાપકો તથા નેતાઓ કેવા કર્તવ્યની આશા રાખે છે તે પ્રાચીન લક્ષ્યોને આધારે હું યોગ્ય સંજ્ઞામાં પ્રથમ જણાવવાની રજા લઉં છું.

એકલું “ક્ષત્રિય” નામ પણ જનસમાજ પ્રતિની આપણી જે ભારે જવાબદારી છે તે બહુ ભારથી બતાવે છે. આપણે તો ‘ક્ષત્રિય’ નામની પુર્વે ‘અક્ષ’ નામ વધાર્યું છે. એટલે “અક્ષત્રિય”ના ઉત્તમ ગુણોને પાળ-

શરીર અને મનથી દુર્ગળ બન્યા છીએ. હવે “અભય” નું ચિંતન કરો. તેને જ સર્વત્ર જુઓ. તેનું જ ધ્યાન કરો, તથા માતાજી તથા હૃદય અભય રૂપ છે, ક્ષમારૂપ છે, દયા રૂપ છે એમ ચિંતન કરો કે આપણે આપણા ખોએલા ક્ષત્રિયના ગુણો પાછા યોડા વખતમાં મેળવીએ.

દેવઋણ વાળવાને હૃદય પ્રાર્થના તથા કુળદેવી ને શક્તિ તેની ઉપાસના કરવાની આવશ્યકતા છે અને તે ઉપાસના હિંદુ તરીકે આપણે હિંદુ રીત પ્રમાણે કરવી એ આપણું ભૂખણ છે. માટે સંધ્યા કરવી કે પરમાત્માની દયાના કીર્ણો આપણા તરફ વળે. ક્રીશ્ચિયન પ્રત્ન માટે ચર્ચમાં જવાની ફરજ છે; મુસલમાન માટે નિમાજ છે; હિંદુ માટે સંધ્યા છે. આપણે માટે પ્રભુનું દેવું વાળવાનો ઉદ્દેશ અનુભવસિદ્ધ રસ્તો ગાયત્રી જળ તથા સંધ્યા જ છે. તેથી શરીર તથા મનને નિયમિત ધવાની ટેવો પડે છે. નિયમ એ જીંદગીની ફતેહનો પાયો છે.

યુતીવર્સિટીની ડીપી મેળવેલા શાતીગંધુઓ પણ વેહેમના પાશમાંથી છુટા થતા જણાતા નથી અને પોતાના કુળની રક્ષક તથા માતા રૂપી દેવીને ભયનું રૂપ આપી તેનાથી ઝહીન્યા કરે છે તેથી કુળદેવીનું ને “રક્ષક” સ્વરૂપ છે તે વધી શકતું નથી અને “ભક્ષક સ્વરૂપ” નો નશ થતો નથી. જેવી આપણી કલ્પના તેવું આપણી માતા કે આપણા દેવનું સ્વરૂપ થાય છે અને તેવું આપણને ફળ મળે છે તે મેં ઉપર જણાવ્યું છે.

“અભય” તત્ત્વ ખીલવીશું તો એકાદ જમાનામાં લશ્કરી નોકરી કરવાની પાતતા મેળવીશું. હવે ક્ષત્રિય તરીકે આપણા ને સ્વાભાવિક ધર્મ “દેશ રક્ષણ” નો છે તેમાં ભાગ લેઈ શકીએ તેવો, શરીર તથા મનથી દૃઢ બનવાનો આપણે આદર્શ રાખવો જોઈએ એમ મને જણાય છે.

૨. વ્યક્તિ પ્રાધાન્ય.

મને બરોબર ખાતરી નથી. પણ મારું માનવું એમ થાય છે કે individualism (વ્યક્તિ પ્રાધાન્ય) ના ધોરણે “પોતાને માટે જ નહીં જગત જીવે છે” એવો કંઈ વિચાર નાના બાળકોમાં ધીમે ધીમે બળ પામતો જતો હોય. તેમ હોય તો ગ્રામીન “ઋણ” નો આદર્શ વ્યક્તિ પ્રાધાન્યના સૂત્રને સમતોલ રાખવાને સજીવન કરવો જોઈએ. બાળકને માટે માગાપ ને તપ કરે છે તેનું દેવું બાળકપર ચડે છે. દેવ ને તેને અનેક બક્ષિસો આપે છે તેનું દેવું તેના ઉપર છે. (Society) જનસમાજ ને તેને માટે ખેતી ઉદ્યોગ કરી જરૂરીયાતો પુરી પાડે છે, રાજ્ય, ને જીવને

રહેવા પધવા વિગેરે માટે પોતાની શક્તિથી શાંતિ તથા ખીજાં સાધનો આપે છે તે બધાનું બાળક જન્મથી આભારી એટલું દેવાદાર બને છે. માટે તે દેવું શક્તિ પ્રમાણે વાળવાનો બાર આપણા ઉપર રહે છે એમ દરેક બાઈએ મનમાં રાખવું કે પોતાની જાત વિશે અભિમાન વધી જાય નહિ અને “ આર્જવ ” ખામે.

૩. અનિયમિત વ્યવહાર.

યુવાન છંદગીમાં એક બીજી ખામી એ જોવામાં આવે છે કે રાત્રે મોડા સુતું તથા સવારે આઠ નવ વાગ્યે જાંવું. ઈર્મના પહેલા બાગમાં આંજન વધારવું અને બીજા ઈર્મમાં સામટો ઉઘોગ કરવો. કામની વેહેંચણ ઘણે ભાગે જોવામાં આવતી નથી. આ રીત શરીર તથા બુદ્ધિની ઉન્નતિ માટે સારી નથી. એમ આપણે જાણીએ છીએ. ૪૬ પુરુષોમાં એઓ નિયમિત ટેવો પાળનારા છે તેઓનું આયુષ્ય સાંચુ તથા શરીર દૃઢ આપ જોશે. સૂઈ તથા ૪૫ની નિયમ પાળે નહિ તો આપણાથી ઇંચાપ જ નહિ. “ ક્ષત્રિય ” તરીકે આપણે તો “ સૂઈનારાયણ ” નો દષ્ટાન્ત (કર્મ માટે ઉત્સાહ; નિયમિત વ્યવહાર; કર્તવ્ય પરાયણતા તથા નિઃસ્વાર્થ કર્મ) હમેશાં મનમાં ધારવો જોઈએ. આપણે તેના વંચના હોવાનો દાવો કરીએ છીએ. માટે તેની નકલ કરવા આપણે હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. હવે એક બીજા હાલના આલસા આદર્શ વિશે થોડું કહી હું વિરમિશ.

૪. લગ્નનો આદર્શ.

ધરમાં કન્યા જન્મી ત્યારથી માળાપો તેને માટે હાલ એક જ સંકલ્પ રાખે છે કે તેણીને માટે સારો વર મેળવવો. કન્યાને જન્મ આપ્યો તેનું ઝણુ વાળવાનો અવેજ આજ સુધી એક માત્ર લક્ષ્ય ગણવામાં આવે છે.

આજ એક સંકલ્પ મનમાં રાખવાથી નાની ઉંમરમાં લક્ષ્ય કરવાનો રીવાજ ચાલુ થયો છે.

આ આદર્શને લીધે “ કુટુંબી ” કે “ ગૃહસ્થ ” નામ ધારણ કરવાની જવાબદારી સહન કરવાને બીલકુલ લાયક ન હોય તેવા વરોને આપણે કન્યાઓ આપીએ છીએ અને ભવિષ્યમાં આવા લગ્નો માટે માળાપો કેટલી કવાર આપો જન્મારો પરતાવામાં તથા ચિંતામાં ગાળે છે.

મોટી વયે મોહોંચેલી કુંવારી કન્યા રાખવામાં રાજ્યના અધેશથી જ્યારે જોખમ ભરેલું હતું ત્યારે આ રીવાજ દાખલ થયેલો છે એ ખુદ્દુ છે. ક્ષત્રિય વર્ગમાં પ્રથમ જ્યારે રાજ્યોનો બંદોબસ્ત સારો હતો ત્યારે

અમુક નિયમોને અવલંબી “સ્વયંવર” ની રીતી આલતી હતી. હવે ના-
મદાર ખ્રીડીશ શહેનશાહતની અમૃતમય છાયાની નીચે સર્વત્ર સુખ શાંતિ
વર્તે છે ત્યારે આપણે આ દુષ્ટ રીતને કાઢાડી નાખવી જોઈએ તથા કન્યા-
ઓને ઉદાર કેળવણી આપવાનો રીવાજ હામલ કરવો જોઈએ. તેમને કેળ-
વણી એવા ઉદ્દેશથી આપવી કે તેઓ લગ્નની ગાંઠમાં જોડાયા વગર પણ
પોતાનું જીવન પ્રસંગ પડ્યે ચલાવી શકે. શિક્ષક તરીકે, નર્સ તરીકે, ગવર-
નેસ તરીકે શીવનાર કે જાત્રી રસોઇ બનાવનાર તરીકે લાયકી મેળવવા
તેમને કેળવવાનો વખત હવે આવી લાગ્યો છે એમ મને જણાય છે.

જે વરને હરરોજનો એક રૂપીઓ કમાવા જટલી શક્તિ નથી તેને
રૂ. ૧૦૦૦ કન્યાદાનની દક્ષિણામાં આપી કન્યા આપીએ અને તે જોડાને
હમેશને મારે સંકટમાં નાંખીએ તેના કરતાં બ્રહ્મચરિણી કન્યાઓ રહે
તો નાતને નુકશાનકારક નથી. ધણી શુશિક્ષિત સ્ત્રીઓને આપણે મૂર્ખ
ધણીઓ સાથે જોડાયલી જોઈએ છીએ. પછી તેને હમેશાં દુઃખી દેખી મા-
ળાપો દુઃખી રહ્યાં કરે છે. એક કન્યાદાનનું દેહું પતવતાં અનેક દેવોં તેમને
માથે ઉઠાં યાય છે. વર કે કન્યાના માળાપને તે જોડાના પરિવારનું શુ-
જરાન કરવાની દરજ તથા તેમને કેળવવાની દરજ લોગવવી પડે છે. આ-
રીવાજ હાલના સમયને અનુકૂળ નથી એમ મારો નમ્ર મત છે.

ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર પોતાની શક્તિથી સહન કરી શકે તેવાજ પુરૂષો
વર થવાને લાયક છે. પુરૂષાત્વનું સિંગ ધારણ કરે તે બધા પુરૂષો ધણી
થવાની પાત્રતા ધરાવતા નથી એમ આપણે આજથી સંકલ્પ કરીશું તો
ત્રીસેક વર્ષમાં વરોની લાયકાતમાં, કન્યાઓના વિકાસક્રમમાં અને તેને પ-
રિણામે નાતની ચટતીમાં આપણે વધારો કરીશું. વરો મેહેનત કરી લગ્ન
કરવાની પાત્રતા પોતાની શક્તિથી મેળવવા પ્રયત્ન કરશે અને હાલ જે
લાયકી ઉપરાંત વરના ભવિષ્ય વધી ગયા છે તે સમનોલ્પતા મેળવશે.

આ વિચાર ધણા નાતભાઈઓને અંતીમ લાગશે અને મારા મુખ-
માંથી તે વિચારો નીકળે તે વધારે અચંબો લાગ્યો એ સ્વાભાવિક છે.
પણ હું નમ્રતાથી જણાવવા રત્ન લેકે હું કે સનાતન ધર્મ ક્ષિત્રપ સ્ત્રી
માટે ક્ષત્રિયપણાને યોગ્ય વરની આશા કરે છે. તેજ ધર્મે સીતા, હમાયંતી,
દ્રૌપદી, સાવિત્રી વિગેરેને “સ્વયંવર” થી પંજાબી હતી. આપણે પણ
જુની ધર્મિક રીત ફરી સજીવન કરે કે પ્રાચીન ઉન્નતિ મેળવીએ.

વિચારોની અતિ છુટ જણાય તો તેને મારે ક્ષમા માગી હું બ્રહ્મચારી.
રત્ન લેકે હું. ૐ શાંતિ:

પ્રમુખનું આપણ પુરૂં થયા બાદ રા. પ્રાણુજ્ઞાલ કીરપારામ દેસાઇએ પ્રમુખનો હપકાર માનવાની દરખાસ્ત મુકી તેને રા. કૃષ્ણજ્ઞાલ કીરપારામ ઠાકોરે ટેકો આપ્યો.

તેને વધુ ટેકો આપતાં,

કુળદેવીઓ વિષે.

દી. બા. અંબાલક્ષ્મી જોડ્યા:—એક વખતનો કાળ જોઈ ખોટું છે એમ કહેવું ન જોઈએ. શા માટે દેવીઓની સ્થાપના કરી છે એ વિચારવું જોઈએ. બધી દેવીનું મુળ સ્વરૂપ એક છે પણ શ્રદ્ધાને લીધે કે દેખાદેખીને લીધે જુદી જુદી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે. કેટલાક તો દેખાદેખી કરે છે અને બધા કાંઈ એ સંબંધી વિચાર પણ કરતા નથી. થોડા માણસો દર્શન કરવા જાય છે એટલે બધા જાય છે. દેવીઓ તો શક્તિની મુર્તિઓ છે. શિવ અને શક્તિ, ચૈતન્ય અને Linga નું સ્વરૂપ છે. મુર્તિથી દેવનો ધણા એક ગુણ લે છે કોઈ ખીજે ગુણ લે છે. જુદાં જુદાં શિવાલયો જુદા દેવો છે એમ ખરા ભક્તો માનતા નથી અને ધ્યાન શિવાલયમાં જવાથી યાચ એમ પણ નથી. માતાનો ભય પેશી ગયો છે તેનું કારણ આપણું વાતાવરણ વણિક છે. અભય આપણા વાતાવરણનો ગુણ નથી. સંસર્ગને લીધે, શીક્ષણમાં મહેતાજીના કારણને લીધે અને માતાના અજ્ઞાનને લીધે ભય પેડો છે અને તેને લીધે કેટલાક આચાર રાખવા પડ્યા છે.

ત્યારબાદ પાન બીડાં લઈ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

હમે.

હમે ચાલ્યા ફકીરી લઈ, હમે ચાલ્યા જગતને દઈ;
ફકીરી ફાડીઓ બરવા, ફકીરી દીક્ષમાં ધરવા.
ફકીરી દીક્ષમાં ધારી, ફકીરી છે આતી પ્યારી;
ફકીરી. દુઃખ હરનારી, ફકીરી સુખ કરનારી.
ફકીરી શાંતિ દેનારી, ફકીરી નકલેશ હરનારી;
ફકીરી, તો ન દીક્ષગીરી, ફકીરી ત્યાં ન દીક્ષગીરી.
હમે ચાલ્યા ફકીરી લઈ, હમે ચાલ્યા જગતને દઈ;
હમારે ચાલવું દેશે, હમારા અત્મને વેશે.
નવે દેશે, નવે વેશે, નવે થયે નવી ધૂને;
હમારો દેશ ન્યારો છે, તમેથી તેહ ન્યારો છે.

હમારો વેશ ન્યારો છે, તમેને તે ન ખ્યારો છે;
 હમારો દેશમાં શાન્તી, હમારો પંથમાં શાન્તી.
 હમારો પંથ ખારી છે, હમારી ધૂન માચી છે;
 હમારી ધૂન સારી છે, હમારી ધૂન જારી છે.
 અલખના દેશમાં હરણું, અલખના નિધિમાં તરણું;
 હમે આલ્યા ખુશ પંથે, હમે આલ્યા 'ખુશ' ધુને.
 હમે તો શોધીશું સાચું, હમે તો છાંડી શું કાચું;
 હમે તો શોધવા આલ્યા, હમે તો પામવા આલ્યા.
 હમે તો શોધીને સાચું, હમે તો છાંડીને કાચું;
 ઠરીશું સુખ, લઈશું સુખ, ઇશુ સુખ, યહીને સુખ.

“ સુખન. ”

એક ભેટ.

(ઇંગ્લેન્ડ ઉપરથી.)

ઉત્તમ સરિતા આગળ જા,
 તું સ્વામિ સિંધુ ભેટવા;
 પણ કહું એક જાની વાત,
 ઉભરે જરી તું મનહર ધાર. ૧

અર્ધ આ ખ્યારો કુલહાર,
 દેને પ્રિયને તે ઉપહાર;
 પ્રેમ તણું એ છે એધાણ,
 કરાવા ના દહણ લગાર. ૨

જીવન સરિતા તક મોઝાર,
 યૌવન કુલ ખીલતું પુર ખદાર;
 ને તેને નવ યાય સ્વીકાર,
 ઉર સ્વજન યાતું અંગાર. ૩

મુંબાઈ તા. ૨૧ મી ડિસેમ્બર
 ૧૯૧૧. સાયંકાળ.

}

સ્નેહી.

ચર્ચાપત્ર.

ટ્રસ્ટ ફંડની વ્યવસ્થા.

ટ્રસ્ટ ફંડની સ્થાપના કેળવણીની શક્તિને અર્થે હતી અને તેના હાથના કાર્યક્રમમાં ન્યાતના વિદ્યાર્થીઓને ચોપડીઓ પુરી પાડવાનું કામ તે બખવે છે એમ ધણાને લાગે છે. છેલ્લાં ત્રણ ચાર વર્ષથી એની વ્યવસ્થા કેવી ચાલે છે તેનું અવલોકન કરવાનો મારો હેતુ છે.

ટ્રસ્ટ ફંડ નીકળ્યું ત્યારથી કે ૧૯૦૯ ની આખર સુધી ચોપડીઓ માગનારા ધણા નહોતા. ૧૯૦૯ પહેલાં સાધારણ એવો રીવાજ હતો કે સાહિત્યની કોલેજની ચોપડીઓ ન લેવી પણ બીજી ચોપડીઓ લેવી. આ નિયમને લીધે ઇતીહાસ કે ગણિતના વિષયના શિક્ષકની કોલેજની બીજી ટેકસ બુકો ખરીદવામાં આવતી નહોતી પણ તેને બદલે હાઇ સ્કૂલોમાં ચાલતી કેટલીક હલકી કોમ્પોઝીટ ચોપડીઓ ખરીદવામાં આવતી હતી.

૧૯૧૦ ના બન્યુઆરીમાં ટ્રસ્ટીઓએ નિયમ બદલ્યો અને સાહિત્યની ચોપડીઓ પણ લેવી એમ ફરમાવ્યું. તે વર્ષે ફક્ત ચાલીસ રૂપિયા ખર્ચવાનું મંજૂર થયું. ભરૂચને વાસ્તે એક આખો સેટ જુદો ખરીદ્યો એમ નક્કી થયું. ભરૂચમાંથી તે વર્ષે ફક્ત એક જ જાણે ચોપડીની માંગણી કરી હતી તેથી તેને ભરૂચના સેટમાંથી બધી ચોપડીઓ મળી. અમદાવાદમાં દરેક જાણુની માંગણી હતી તેમને અડધી ચોપડી પણ ભાગ્યે મળી અને જાણુ ન્યાતની વહેંચણુ હોય તેમ એક ધરના બે બાઇઓ હોય તો એક ધરમાં બે, ચોપડી ન જાય ને તેને મારે સંભાળ લેવામાં આવી. આત્રી જાતની વહેંચણુ કીયા આધારથી કરી? જો અલીપુરા, આમોદ, જુનાગઢ, સુરત; મુંબાઈ વગેરે જુદી જુદી જગ્યાએથી ચોપડીની માંગણી થશે તો ટ્રસ્ટીઓ દરેક ગામને મારે એક સેટ આપવા તૈયાર છે, જો તૈયાર હોય તોપણ એ ન્યાય દૃષ્ટિએ ખરાબર છે? એના કરતાં ઉમેદવારોની એકંદર સંખ્યા જોઇ વહેંચણુ કરવી તે ખરાબર નથી?

૧૯૧૧ ના બન્યુઆરીમાં બીજો પ્રશ્ન ઉભો થયો. ચોપડીની માંગણીઓમાં સાચાંસની ચોપડીઓની માંગણી થઇ. ખર્ચવાની રકમ ચાલીસ રૂપિયા મુકરર કરેલીજ હતી; ઉમેદવારો ધણા હતા અને ભરૂચનો સેટ તૈયાર કરવાનોજ હતો આને લીધે ટ્રસ્ટી સાહેબોએ એમ નક્કી કર્યું કે મારે

કોમતની તેમજ ઔચિત્ક વિષયની ચોપડીઓ ન ખરીદવી. જોકે ૧૯૧૦ પહેલાં તો એવીજ ચોપડીઓ ખરીદવામાં આવતી હતી. આ વિચાર સાચી સુઝયો તે સમજાતું નથી. શું ટ્રસ્ટી સાહેબો એમ ધારે છે કે કોલેજના બહુતરમાં ભારે કીંગ્સની ચોપડીઓની જરૂર નથી ? શું તેમને ઉદ્દેશ પ્રાથમિક અને હાઇસ્કૂલની કેળવણીનેજ મદદ આપવાનો છે ? વળી તે વર્ષે કચ્છાટમાં જોતાં ધણી ચોપડીઓ ગ્રુમ થએલી માલુમ પડી. પણ તે ચોપડીઓ ફરીથી ખરીદવાનો ટ્રસ્ટીઓનો વિચાર નહોતો તેથી અગદાવાદના વિદ્યાર્થીઓને તો ધણી ચોપડીઓ ખરીદવીજ પડી.

આ વર્ષે કેટલાકની અરજીના જવાબમાં સેક્રેટરી સાહેબ તરફથી એમ કહેવામાં આવ્યું કે આ વખતે એક પણ ચોપડી આપવાનો ટ્રસ્ટીઓનો વિચાર નથી; જો કે ધણી ચોપડીઓ તો કચ્છાટમાં નકામી પડેલીજ હતી. ટ્રસ્ટીઓનો હેતુ ટ્રસ્ટ ફંડને આ વ્યવહારીક દૃષ્ટિએ જાંઘ કર્યા શીવાય બીજા હોય એમ લાગતું નથી. યોગ દીવસ વિદ્યાર્થીઓએ સેક્રેટરી સાહેબ સાથે માયાઝીક કરી સારે જોટલી ચોપડીઓ કચ્છાટમાં હતી તેની વહેંચણી કરવામાં આવી પણ નવી ચોપડીઓ ખરીદવાની સાફ ના કહી. આ વર્ષના બ્યાજનો ટ્રસ્ટી સાહેબો શો ઉપયોગ કરવા ધારે છે તે કોઈ જણાવશે ?

તેમાં પૈસા સંબંધીની વ્યવસ્થા પણ સારી હોય એમ લાગતું નથી. ટ્રસ્ટ ફંડની શરૂઆતથી તે આજ સુધી લગ્ન વખતે કે બીજા માંગસિક પ્રસંગે પૈસા ખરાબર ઉપયોગવાતા નથી. આનું કારણ તેના સેક્રેટરી સાહેબ બહુ જાનલો છે માટે મારી તો એમને વિનંતિ છે કે જો વ્યવસ્થાના સંબંધી શકાતી હોય તો કોઈ બીજાને કામ સોંપવું.

હાલમાં નવા નીકળેલા કેળવણી ફંડના વ્યવસ્થાપકને સુચના કરવાની કે તેમણે હવે ટ્રસ્ટ ફંડમાં અપાતા પૈસા જાંઘ કરવા અને તેને બદલે તેમજ ચોપડીઓ લેવા તરીકે આપવી શરૂ કરવી.

એ ટ્રસ્ટ ફંડના ટ્રસ્ટીઓ તરફ નજર કરીએ છીએ તો યુનીવર્સિટીની કેળવણી લીધેલા ફક્ત એકાદજ છે. એમને લીધે પણ ગેરવ્યવસ્થા થવાનો સંભવ છે. માટે ટ્રસ્ટીઓના નામમાં પણ યુનીવર્સિટી કેળવણી લીધેલા યોગ્ય વધે તો સારું.

લી. એક વિદ્યાર્થી.

નાતના ખંબર અંતર.

બ્રહ્મક્ષત્રિય એસોસીએશનમાં થયેલાં ભાષણો વગેરે.

તા. ૧૭-૧૧-૧૧ ને રોજ રા. પ્રાણુલાલ દીરપારામ દેસાઈ બી. એ. એ. રા. કૃષ્ણલાલ નરસિંહલાલ દેસાઈ એમ એ. એલ. એલ. બી. ના પ્રમુખપણા નીચે “ઓ. મી. બસુની ખીલ” એ વિષે જાહેર ભાષણ આપ્યું હતું. (ભાષણ ખીલ જગ્યાએ આપવામાં આવ્યું છે.)

તા. ૧૭-૧૧-૧૧ ને રોજ આપણી માતિના મેટ્રીકના વિદ્યાર્થીઓના મનમાં રાતનાં સ્નેહ સંમેલનનો મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો તે પ્રસંગે રા. પ્રીતમરાયે એસોસીએશન તરફથી પદોણાઓને આવકાર આપ્યો હતો.

તા. ૨૬-૧૧-૧૧ ને રોજ મળેલી જનરલ મીટીંગમાં “ ઓ. મી. બસુના ખીલ ” ને નામદાર સરકારને ટેકો આપવાની વિનંતિ કરવાનો તથા મી. બસુને ધન્યવાદ આપવાનો કાગલ લખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

તા. ૨૬-૧૧-૧૧ ને રોજ રા. રામેશચંદ્ર દામોદર જી (બ્રાહ્મણ) રા. જયંત ઇન્દ્રવદનરામ હોરાના (નામર) પ્રમુખપણા નીચે “ નીતિમય જીવન ” એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું અને તા. ૨૮-૧૨-૧૧ ને રોજ સભાનો ૧૩ મો વાર્ષિક ઉત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

પરીક્ષાના પરિણામો.

બેરીસ્ટરની (ફીમીનલ પ્રોસીજર અને હિન્દુ
મોહમેડન લોની પરીક્ષામાં.)

કેસરીપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર, (વિભાગમાં.)

એલ. એલ. બી.

(અમદાવાદ) કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ

(મુંબાઈ) કૃષ્ણલાલ સાકરલાલ દેસાઈ

પહેલી, એલ. એલ. બી.

(અમદાવાદ) ઇશ્વરલાલ વરજરાય દેસાઈ

નટવરલાલ હરીલાલ દેસાઈ

(બરમ) દીનકરરાવ નરબોરામ ઠાકોર

ધન્દર મીડીએટ.

- (અમદાવાદ.) રમણીકરાય અમુલખરાય દેસાઈ
 " જયન્તિલાલ નરભેરાય ઠાકોર.
 " બળવંતરાય ચંદુલાલ ઠાકોર
 (ભરૂચ) કાંતીલાલ દોલતરામ ઠાકોર

ગ્રીવીયસ.

- (અમદાવાદ) ૧. પાંડુરાય ભાઈલાલ દેસાઈ (સેકન્ડ ક્લાસ)
 " ૨ વીળ્લુપ્રસાદ નંદલાલ દેસાઈ " "
 " ૩ જયન્તિલાલ નરસિંહલાલ ઠાકોર "
 " ૪ ધનવંતરાય માણેકલાલ દેસાઈ (પાસ ક્લાસ)
 (ભરૂચ) ૫ મણીલાલ કલ્યાણરાય ઠાકોર "
 " ૬ જયન્તિલાલ બળવંતરાય ઠાકોર "
 " ૭ કૃષ્ણલાલ નરભેરામ ઠાકોર "
 " ૮ વિંધ્યપ્રસાદ રતનરામ ઠાકોર "
 " ૯ ઠાકોરલાલ માણેકલાલ ઠાકોર "
 (જુનાગઢ) ૧૦ પુરપોત્તમ મુળચંદ દેસાઈ "
 " ૧૧ અણ્ણતરાય નવનીધરાય મુનશી "

મેટ્રીક.

- (અમદાવાદ) હરિપ્રસાદ છવણલાલ લાખીઆ
 " જયન્તિલાલ ભગવાનલાલ ઠાકોર
 " જયન્તિલાલ ત્રીકમલાલ ઠાકોર
 " કનૈયાલાલ કલ્યાણરાય ઠાકોર
 (સુરત) કાંતીલાલ છમનલાલ ઠાકોર
 " કૃષ્ણલાલ ચંદુલાલ ઠાકોર
 (ભરૂચ) માણેકલાલ ગણપતરામ ઠાકોર
 " સાકરલાલ કલ્યાણરાય ઠાકોર

કુલ પરિણામો.

પરીક્ષા	બેઠા.	પાસ.
એમ. એ.	૧	૦
એલ. એલ. બી.	૩	૨

પહેલી એલ. એમ. બી.	૪	૩
બી. એ.	૨	૦
એલ. એમ. એન્ડ એસ.	૧	૦
ઇન્ટર	૫	૪
એમ. બી. બી. એસ.	૧	૦
પ્રીવીયસ	૨૨	૧૧
મેટ્રીક	૨૦	૮

અમદાવાદમાં મહાલક્ષ્મી ટ્રેનીંગ કોલેજમાં અંગ્રેજી અભ્યાસ કરતી છોકરીઓનાં એકંદર પરિણામ.

પરીક્ષા.	બેડી	પાસ
ફર્સ્ટ	૨	૨
થર્ડ	૭	૭
સેન્ડ	૩	૩
ફર્સ્ટ	૪	૪
પ્રાઇમર	૪	૪
કુલ	૨૦	૨૦

ઉપર મુજબ ૨૦ ઉપરાંત નની છ છોકરીઓ ઇંગ્લેન્ડમાં દાખલ થઇ છે.

જન્મ.

સૌ. સવિતાગારી નગીનલાલ પ્રાણશંકરાયને	પુત્ર	આમોદ.
સૌ. શીવલક્ષ્મિ મણીલાલ રણુછોડરાયને	પુત્ર	"
સૌ. હીરાલક્ષ્મિ ચંભુપ્રસાદ ચીમનલાલને	પુત્રી	અમદાવાદ
સૌ. રત્નગવરી હરીલાલ ચંદુલાલને	"	"
સૌ. કમળા નરસીલાલ હીમતરામ	"	વડોદરા
સૌ. શીવગંગા બાઇલાલ વેણીલાલને	પુત્ર	અમદાવાદ
સૌ. મુક્તા કાન્તીલાલ સાકરલાલ	પુત્ર	"
સૌ. કાન્તા મુકન્દરાય કેશવલાલ	પુત્ર	"
સૌ. ચંદ્રમણી નરહરરાય ચીમનલાલ	"	"
સૌ. ઇશ્વરી છોટાલાલ હરીલાલ	"	"
સૌ. બાનુમતી લલ્લુભાઇ લક્ષ્મીરામ	પુત્રી	આમોદ
સૌ. શીવલક્ષ્મી મગનલાલ જામેતરામ	"	"

મરણ:

રા. હરીલાલ સંપતરામ	ઉમર વર્ષ ૮૦	ધડપણથી અમદાવાદ
રા. શૂપતરાય ગોવીંદરામ	" ૮૦	" " "
સો. જમના ત્રીકમલાલ	" ૪૦	અતીસાર "
ગં. લક્ષ્મી બલુભાઈ ગોવીંદરામ નાં વિધવા	" ૭૦	ધડપણ "
ગં. રૂક્મણી માણેકલાલ દીનાનાથ નાં વિધવા	" ૭૫	" " "
સો. લીલાવતી હરિપ્રસાદ ઉત્તમ- રામ ન્હાનાસાથ	" ૩૦	દાઝવાથી "
રા. કૃષ્ણલાલ સુનીલાલના બાંજક પુત્રી, ૧ હવાની નળીમાં કંઈ ભરાવાથી "		

રાજભક્તિ.

ચક્રવર્તી રાજરાજેન્દ્ર જ્યોર્જ પાંચમા તથા માહારાણી મેરી ઇંગ્લેન્ડ સરકારના રાજ્ય અમલમાં પેટેલીજ વાર હિન્દુસ્તાનમાં પધાર્યા અને દોહ્લીમાં દરબાર ભર્યો તે મહીમાવાન દિવસે અમદાવાદ, ભરૂચ, આગોદ વગેરે સ્થળોએ રાજભક્તિ પ્રદર્શિત કરવા નાન સમસ્તના મેળાવડા થયા હતા. અમદાવાદમાં નાતની વાડી ધજા તોરણોથી તે પ્રસંગે ખાસ શણગારવામાં આવી હતી. હરિકથા થતી હતી અને નાતમાં ઘેર ઘેર મીઠાઈ બેંચવામાં આવી હતી. તથા રા. નરસીલાલ રેવાદાસની સહીયી દોહ્લી દરબારમાં શહેનશાહને અભિનંદનનો તથા વશદારી કરાવનારો ખાસ તાર સમસ્ત નાત તરફથી તે જ વખતે મોકલવામાં આવ્યો હતો.

અમે પણ માહારાજ તથા માહારાણી દીર્ઘ આયુષ્ય ભોગવે અને એમનો રાજ્ય અમલ પ્રજા સમસ્તને આબાદની, શુભ સંપત્તિ અને વિદ્યા કળા તથા વ્યાપાર રાજગારમાં વૃદ્ધિ કરનારો નિવડો એવું અંતઃદર્શી પૂર્વક પરમપુણ્ય પરમેશ્વર પાસે માગીએ છીએ.

નિમણુકે તથા ફેરબદલીઓ.

ધી. ઓ. સરદાર બહાદુર મોતીલાલ ચુનીલાલ	બરૂચ
રા. રા. જીવજીલાલ પ્રાણજીવનદાસ લાખીઆ	અમદાવાદ
રા. રા. સાકરલાલ નજુભાઈ દેસાઈ	અમદાવાદ

ઓનરરી ફર્સ્ટ ક્લાસ માશુરેટ નીમાયા છે.

રા. રા. કલ્યાણરાય પ્રાણચંકરાય દેસાઈ	બરૂચ
રા. રા. લક્ષ્મીરામ મહીપતરાય ઠાકોર	"

ઓનરરી સેકન્ડ ક્લાસ માશુરેટ નીમાયા છે.

રા. રા. બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોરને રાજકોટ સાહિત્ય પરીષદ મેનેજીંગ કમીટી તરફથી પરિષદની શરૂઆતથી તે રીપોર્ટ તૈયાર કરવા સુધીનું સર્વ કાર્ય સંપૂર્ણ રીતે સંતોષકારક બનવવા બદલ રૂ. ૨૦૦૦ સોનાનું ધડીયાળ અછોડા સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવ્યું છે.

બહેર સેવા માટે સર્ટિફિકેટ.

રા. રા. બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર	બરૂચ
રા. રા. અંબાશંકર ઉત્તમરામ મલજી	"

ને બહેર સેવા બજાવવા માટે સરકાર તરફથી સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવ્યાં છે.

ઓનરરી મેશુરેટ તરીકે ઉત્તમ કાર્ય કરવા બદલ રા. રા. સાકરલાલ નજુલાલ દેસાઈને સરકાર તરફથી સરટીફિકેટ આપવામાં આવ્યું છે.

રા. રા. કેશવલાલ હીરાલાલ ઠાકોરને અમદાવાદ મ્યુનીસીપાલિટીના પ્રમુખ તરીકે ઉત્તમકાર્ય બજાવવા બદલ સરકાર તરફથી સરટીફિકેટ આપવામાં આવ્યું છે.

વસ્તીની ગેણતરીમાં મદદ કરવા બદલ નીચેના ગૃહસ્થોને સન્દર્શ આપવામાં આવી છે.

રા. રા. ગીરધરલાલ બાપાલાલ લાખીઆ (ફર્સ્ટ ક્લાસ)	
રા. રા. વેણીલાલ ત્રિલોકીદાસ દેસાઈ (સેકન્ડ ક્લાસ)	
રા. રા. લક્ષ્મીલાલ હરીલાલ ઠાકોર	"
રા. રા. લલુભાઈ લક્ષ્મીરાય દેસાઈ	"

રા. રા. નરસીલાલ આધવલાલ દેસાઈને, મહેમંદાવાદ તાલુકાના લોકલ બોર્ડના મેમ્બર નીમવામાં આવ્યા છે.

રા. રા. રતીલાલ જીવજીરાલ લાખીઆએ સરકારી નોકરીનું રોજીનામું આપી અમદાવાદમાં વકીલાત કરવાની સનંદ લીધી છે.

રા. રા. મોતીલાલ અમુલખરાય દેસાઈ, રા. નરહરીલાલ કુરંજીરામ દેસાઈ તથા દાકાર દાકારલાલ ખાલુકલાલને સુબાઈ સેકન્ડરી ટીચર્સ કોલેજમાં સરકારી કેળવણી ખાતા તરફથી શીક્ષણ સેવા મોકલ્યા છે.

રા. રા. હરરાય અમુલખરાય દેસાઈના પગારમાં રૂ. ૫ નો વધારો થયો છે.

રા. રા. કૃષ્ણલાલ દીરપારામ દાકાર ચર્ડ ગ્રેડ સબોર્ડિનેટ જન નીમાયા છે.

રા. રા. મોતીલાલ જીવજીરાલ દેસાઈ ચર્ડ ગ્રેડ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની ગ્રેડમાં નીમાયા છે.

રા. બા. સુનીલાલ હરીલાલ સેટલવાડને ચર્ડ પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટ નીમવામાં આવ્યા છે.

રા. રા. હીરલાલ દીરપારામ દેસાઈની નાંદોદથી બચ્ચ બદલી થઈ છે.

રા. નરહરરાય ચીમનલાલ (સેકન્ડ ક્લાસ એન્જનીયર) ને મદ્યન્ટ મીલમાં એન્જનીયરની જગા મળી છે.

રા. નાનુભાઈ હરીનાથ અમદાવાદ મ્યુનિસીપાલિટીના રોડ એન્જન માટે એન્જનીયર નીમાયા છે.

રા. દલ્લાજીરાય જસુભાઈ દેસાઈના પગારમાં રૂ. ૫ નો વધારો થયો છે.

નીચેના ગ્રહસ્થાનાં લવાજમ ઉપકાર સાથે સ્વીકારવામાં આવે છે.

રૂ. આ. પા.	વર્ગ નામ	મુકામ.
૨-૦-૦	૪-૫ રા. નરભેરામ જીવજીરામ	અમદાવાદ
૧-૦-૦	૫ „ રામલાલ મોતીલાલ	„
૧-૦-૦	„ „ જાદવરાય હકુમતરાય	„
૧-૦-૦	૪ „ મણીલાલ લલ્લુભાઈ	„
૧-૦-૦	„ „ દલ્લાજીરાય ઉત્તમરામ	„
૧-૦-૦	૫ „ મોતીલાલ અમુલખરાય	„
૨-૦-૦	૪-૫ „ ખાલુલાલ વરજરાય	વડોદરા

રૂ. આં. પા. વર્ષ.	નામ	મુકામ.
૧-૦-૦	૫ રા. ઇશ્વરલાલ મણીલાલ	આમોદ
૧-૦-૦	૩ " હોમિતરામ હરગોવંદલાલ	વડોદરા
૨-૫-૦	૪-૫ " મુનશી હરીરાય નવનીધરાય	જુનાગઢ
૧-૩-૦	૫ " માણેકલાલ સાકરલાલ	નવસારી
૨-૫-૦	૪-૫ " મુનશી જસવંતરાય સાકરલાલ	જુનાગઢ
૨-૫-૦	૪-૫ " ઇશ્વરલાલ ગોવીંદલાલ	મુંબાઇ
૨-૫-૦	૪-૫ " હારકાંદાસ પરમનંદલાલ	કલકત્તા
૧-૩-૦	૫ " કસ્તુરલાલ નરભેરામ	નડીયાદ
		તા. જામનગર
૨-૫-૦	૪-૫ " અનંતરાય બગવાનલાલ મુનશી	રાજકોટ
૧-૩-૦	૫ " કેનેયાલાલ માણેકલાલ	ગોધા
૧-૩-૦	૫ " કુલશંકર બળવંતરાય	માણાવદર
૪-૬-૦	૫-૪-૩-૨ " પ્રાણુલાલ બગવાનલાલ	દેવડી
૨-૫-૦	૪-૫ " ઉમેદરામ હરરાય	વડોદરા
૨-૫-૦	૪-૫ " મણીલાલ શીવરામ	"
૨-૫-૦	૪-૫ " મગનલાલ દેવાઈકર	રાજકોટ
૧-૩-૦	૫ " રાજ બગતનારાયણ	દેવડાઆદ
૨-૫-૦	૪-૫ " સાકરલાલ જસવંતરાય	વડોદરા
૨-૫-૦	" " ઉમેદરામ જગજીવનલાલ	"
૧-૩-૦	૫ " ગોવીંદલાલ નરભેરામ	મુંબાઇ
૧-૩-૦	૫ " નગીનલાલ કેશવલાલ	ગોધા
૨-૫-૦	૪-૫ " હાકોરલાલ અમરલાલ	વડોદરા
૧-૩-૦	૫ " નટવરલાલ ગોવીંદલાલ	સોલાપુર
૧-૩-૦	" " ત્રિબક્લાલ ચંદ્રશંકર	પુસા
૧-૩-૦	" " હમનલાલ નરસીલાલ કાનુભા	મુંબાઇ
૨-૫-૦	૪-૫ " કસ્તુરલાલ બળવંતરાય	વાઘા
૧-૩-૦	૫ " કેવળરામ નરભેરામ	બાવનગર
૧-૩-૦	" " કલ્યાણરાય જુરામાઇ	લોમડી
૧-૩-૦	" " માણેકલાલ બવાનીલાલ	"
૧-૩-૦	" " હાકોરલાલ ચીમનલાલ	વાઘા
૨-૫-૦	૪-૫ " ત્રીકમલાલ પ્રાણજીવનલાલ	નડીયાદ
૧-૩-૦	૫ રા. ડો. જામતરાય જુવતરાય	ઉમરેડ
૧-૩-૦	૫ " કમ્બલાલ ચંદુલાલ	નડીયાદ

આ. પા. વર્ષ.	નામ.	મુકામ.
—૩—૦	રા. રતીલાલ જીવજીલાલ	મુંબાઈ
—૩—૦	મણીલાલ જ્ઞાનવરાય	મીખલી
—૩—૦	મણીલાલ અજીતરાય	ચાણા
—૩—૦	અનીરૂદ્ધ મહેન્દ્ર	ફતેહગઢ
—૩—૦	બાઈલાલ વેણીલાલ	વાલોડ
—૩—૦	બગવાનલાલ કેશવલાલ	મુંબાઈ
—૩—૦	જીવજીરાય પરતાપરાય	દાંસોટ
—૪—૦	૪-૫ સહીપતરાય જ્ઞાનવરાય	વડોદરા
—૪—૦	પ્રાણીલાલ હરિપ્રસાદ	આણંદ
—૩—૦	૫ કસ્તાભીરાય કેશવલાલ	નાંદોડ
—૩—૦	નરસીલાલ હીરાલાલ	ગોધ્રા
—૪—૦	૪-૫ કનૈયાલાલ નરભેરામ	જંજીસર
—૩—૦	૫ કનૈયાલાલ સાકરલાલ	મુંબાઈ
—૩—૦	રા. ડા. તીર્થકેશરાય ડાલાબાઈ	"
—૩—૦	રા. હાકેરલાલ ચંદુલાલ	"
—૪—૦	૪-૫ રા. મગનલાલ જાગેતરામ	જલગામ
—૪—૦	રા. ધીરજીલાલ ચીમનલાલ	ગોધ્રા
—૩—૦	૫ રા. અંબાલાલ ગોપાળરાય	સાદા
—૪—૦	૪-૫ રા. માધવલાલ અનુભુજીલાલ	જામનગર
—૩—૦	૫ રા. મણીલાલ ઉમેદરામ	મુંબાઈ
—૩—૦	રા. ચુનીલાલ હરીલાલ	"
—૩—૦	ચીમનલાલ હરીલાલ	"
—૩—૦	કનૈયાલાલ હીરપારામ	વીરમગામ
—૩—૦	૫ રા. હરીલાલ ચંદુલાલ	સાદા
—૪—૦	૪-૫ રા. ધીરજીલાલ કેશવલાલ	મુંબાઈ
—૩—૦	૫ રા. હરજીલાલ કેશવલાલ	"

સુરતના આદરોનાં લવાજમ આ ઉપરાંત મળ્યાં છે તે તથા હવે પછી જે મળશે તે આવના અંકમાં આપીશું. અમદાવાદ તથા બરુચના સદગૃહસ્થોને ખાસ વિનંતી કરવાની કે એ સાહેબોએ બહારગામના આદરોનાં ખાસ મહેરંગાની કરીને તાકીદે લવાજમ મોકલવાં.

લી.
બપરસ્યાપદ

અહાલગીય એસોસીએશન તરફથી થયેલા રમતગમતના
મેળાવડા વખતના ઉપજી ખર્ચનો હિસાબ.

૬

૧૯-૦-૦ ગઈ વખતના રંગત
ગમતના મેળાવડાના
વેધેત્રો.
૪૦-૦-૦ અહાલગીય જાતિના
કેળવણી કંડ તરફથી
કસરતનાં ધનામોમાં
ઉત્તેજન તરીકે મળેલા.
૬૩-૨-૦ કુલ ઉધરાણીમાં આ-
વ્યા.
૨-૨-૦ મ્હાના એ ડબ્બા વ-
ધેલાને વેચ્યા.
૬-૮-૦ વેધેત્રો ધનામો પડ-
તર હીમતે વેચ્યાં
૦-૪-૦ રમતગમતમાં વધેલા
ખટાકા વેચ્યા.
૦-૨-૦ ત્રીકડીના ખાલી ક-
બ્બા વેચ્યા.

૨૬-૨-૦ કુલ જમે.

(સહી) રમણીકરાય અંબુલ-
ખરાય દેસાઈ એસાનરરી

૩-૪-૦ ખેતર સાફ કરામણુ
ખર્ચ.
૪૪-૧૪-૦ કુલ ધનામોનું ખર્ચ.
૧૦-૨-૯ છોકરોએને પાવા
માટે દુધ ચણાઓ.
૫-૧૧-૬ છોકરોએમાં વહે-
ચવા માટે દ્રાક્ષ
કાળુ તીકડીઓ.
૨-૨-૦ મ્હાના ડબ્બા નંગ ૨
૩-૦-૦ પાણી છંટામણી,
૧-૬-૦ પગીને સ્વયંવાગણ
ને મળુરી.
૩-૧૧-૦ પાટલીઓ તથા ખુ-
રશીઓની મળુરી.
૫-૦-૦ કનાતનું બાહુ
૧-૬-૩ કુલ મળુરીનું ખર્ચ.
૦-૭-૦ પાકીરાં અને કાંડ
૦-૧-૦ ચમચા
૦-૫-૩ ખટાકા
૦-૪-૦ લીંબુ.
૦-૫-૩ વળીનું બાહુ
૦-૫-૦ કચડો અને ચુનો
૦-૬-૧૦ માટનાં
૨-૦-૦ દીવાનું બાહુ
૪-૭-૦ પ્યાલાનું બાહુ ને
તુક્યાની
૦-૮-૦ ખેતરમાં માટી ન-
ખાવી
૦-૮-૬ સુતળી
૦-૯-૦ છાપડીઓ
૨-૦-૦ કુલ ગાડી બાહુ
૦-૧૩-૧૧ પરચુરણ ખર્ચ
૩૨-૩-૯ અહાલગીય એસોસી-
એશન ખાતે જમે.

અનુક્રમણીકા.

વિષય.

લેખક.

૧ નોંધ-પોથી.

૨ કોમિટી (કાવ્ય).

સ્નેહી.

૩ પરવિષય (નાટક).

પ્રેક્ષક.

૪ વિષયો પુનઃલેખ (અંક બીજાના).

૫૬ ૧૫ થી ચાલુ).

રા. મણીલાલ અણ્ણતરાયજી બી. એ

૫ વિવાહ સંબંધી વિચિત્ર રીતો

તથા સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યો.

રા. બાબુલાલ મંજરાય દેસાઈ.

૬ મારી ખેડેને બે બોલ.

મીસીસ ધનવિદ્યા હવપતી.

૭ જોડે જોડે તમામ ક્ષત્રિવર્ગને.

લી. અનુધિકારી.

૮ પ્રાસંગિક નોંધ.

એક નિરીક્ષક.

૯ વિધાર્થીઓને લોક સેવા કર.

પાના મારી.

રા. ગદુલાલ હીરાલાલ બી. એ

૧૦ ચર્ચા પત્ર.

એક વિધાર્થી.

૧૧ નાતના બચર અંતર.

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર.

વર્ષ ૬ હું.

એપ્રિલ ૧૯૧૨.

અંક ૪ થો.

નોંધ-પોથી.

“પુરા દેખન મ્હે ગયો, પુરા ન મીલીયો કોય;

ને દેખું દીલ ખોજકે, મ્હેસે પુરા ન કોય;”

(અમદાવાદના પ્રાચીના સમાજના ઉપદેશમાથી)

“જ્ઞાનસુધા”

આ દુનિયામાં અવસમાં અવકાશ આપણે આપણને પોતાને આ-
જખી શકીએ એ છે. સ્વામાંના દોષો આપણને બહુ મ્હોટા લાગે છે અને આ-
પણ દોષો ગમે તેટલા મ્હોટા હોય છતાં આપણને તેમના નહિવા લાગે છે
અથવા સમજાવા માલમ પડતા નથી; એટલા માટે આત્મોન્નતિ કરવા ધ્વજ-
નાર દરેક મનુષ્યની પ્રથમ દરજ્જા સ્તર પરીક્ષા કરી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની છે.
ઓત્તમજ્ઞાન અર્થે ૨૪ પરીક્ષા દરજ્જામાં જે મનુષ્ય પ્રયત્નવાન થાય છે તેને
મોડાકે, બ્હેલાં ઉપરનાં હિંદુમાં કલા પ્રમાણે એવો અનુભવ થયા વગર
રહેતો નથી કે જગતમાં ખોટા માણસો કીયા કીયા છે એની શોધ કરવા
હું સામટિ ૫૬, હું માઈ જ દીલ ખોજીને હું અંદર નજર કરું હું તો મ્હા-
રાથી પુરા માણસ આ દુનિયામાં ખીજે કોઈ હોય એમ લાગતું નથી.

હવે આત્મ પરીક્ષા બહુ ઉત્તમ પ્રકારે કરી શકાય એવો એક રસ્તો
નોંધ પોથી અથવા કાયરી શુક છે. દરરોજ નિયમીતપણે આપણે આપણાં
દરરોજનાં કાર્યો કાયરી માં નોંધે હોય તો આપણા શુભ હોય થોડે ઘણે
અંશે પણ પ્રત્યક્ષ થયા વગર રહેતા નથી. બ્હેપાર રોજગારમાં ફતેહ પામ-
વાની ઇચ્છાવાળો પેયારી પોતાની દરરોજની આવક તારવી હીસાબ ચોખ્ખો
રાખે છે; રહેલે દેનનો કાંઈવર પોતાની દેન કટલી જડપે દોડે છે તેનો ખ્યાલ
દર વખતે જડપ માપવાના યંત્રવડે કરતો રહે છે તે પ્રમાણે આપણા જી-
વન આપારનો નફો તોટો તારવવાનું તથા આપણી જીવનશૈલી દેનની
જડપ માપવાનું સાધન નિત્ય નોંધ પોથી અથવા કાયરી જેવું ઉત્તમ ખીજું
મ્હેને લાગતું નથી.

ડાયરી રાખનારે પ્રથમ વખતનો સહઉપયોગ કરતાં શીખવું જોઈએ અને 'ટાઇમ-ટેબલ' પ્રમાણે કામના વિભાગ કરી નિત્ય કમ ઉપરાંત કંઈ સહ અભ્યાસ રાખી મનનશીલ જીવન કરવું જોઈએ. નહિંતો ડાયરીની નેણી કેવલ નીરસ અને ઉપયોગ વગરની યર્થ જવા સંભવ રહે છે.

જૂત ઉપવાસ કરનારા જેવી દૃઢતા અને મનોબળ ડાયરી રાખનારને પણ રાખવાં પડે છે. કારણકે ન્હાની ન્હાની ઘણી લાલચો અને આગસના અગણીત પ્રસંગો એનો નિમિત્ત હોવાથી નાંખે છે છતાં ધીરજ રાખી અમુક દિવસો પડે તોપણ દરકાર કર્યા વગર મંડવાને મંડ્યા રહેવાથી તેવ દૃઢ યદ્ધ જાય છે અને કાર્યોની નોંધ કરી ગત દિવસનું અવલોકન કર્યા વગર ઉંઘ જ આવતી નથી.

ડાયરી લખવાનો વખત રાતનો ઉત્તરમાં પહેલાંનો વધારે અનુકૂળ લાગે છે કારણ કે સ્વનારથી તે સાંજ સુધીની બધી પ્રવૃત્તિઓ તે વખતે શાન્ત થઈ ગઈ હોય છે અને એકાંતનો સાંત વખત દીનચર્યાના નીરીક્ષણ સાર-હીક પડે છે. ડાયરી બને તો બપેલી તારીજોવાળી, બધી બીનાઓ સ્પષ્ટપણે લખી શકાય એવી મ્હોટી અને સારા કાગળો તથા ઉત્તમ બાંધ-ણીનીં લેવી જોઈએ; નહિંતો આપણે જેવી જોઈએ એવી ખાસ તૈયાર કરાવવી. એમાં દરરોજના ન્હાના મ્હોટા બધાજ બનાવો નોંધવા, જીવનના પ્રેમના પ્રસંગો, હર્ષ તથા શોકના બનાવો તથા તે તે વખતની મનની સ્થિતિની ઝીણી વિગત આપણી પોતાની ડાયરીમાં હોવી જોઈએ. સારા સારા અધિકારનો મનન કરવા લાયક બોધ વચનો તથા આપણા મનપર કાયમની અસર કરી શકે એવાં કાવ્યો કે ઉત્તમ ફકરાઓનો અમુક સં-ગ્રહ પણ એમાં હોય તો બહુ લાભ કરે છે. જુદાં જુદાં પુસ્તકો વાંચ્યાથી જે નવું જ્ઞાન થઈ હોય તે તથા વર્તમાનપત્રો કે માસીક, ત્રીમાસીકના ઉત્તમ લખાણોથી આપણા મનપર જે જે અસરો થઈ હોય તે સંપૂર્ણ ઠં-કામાં પણ જ્યારે વાંચીએ ત્યારે યાદ આવે એવી રીતે લખવું. આપણા સોગતીઓ તથા મિત્રો સાથે થએલી અગત્યની વાત ચીતો, જાહેર બાપ-ણોની સ્ફુટ નોંધ; સિદ્ધકો કે મોદેસરો પાસેથી મળેલા અનેકાનેક લાભો, ચિત્રો, શિક્ષકામ કે સંગીત તથા નાટક જેવાથી રસવૃત્તિપર થયેલી અસર; એ બધું ડાયરીની નોંધમાં આવવું જોઈએ. ગામ પરગામ કરેલી યુસાફરીની વિગત તથા સદૃષ્ટિ સંદર્ભના બિન બિન દેખાવો એ આપણા અંતઃકરણ ઉપર પડેલી છાપો અને જુદે જુદે પ્રસંગે આપણને ઉદ્દેશ ન્હાના પ્રકારના મનોરંજન તથા તરંગો ડાયરીમાં મચોટ નોંધાવવા જોઈએ.

ધર્મ, સંસાર, ગૃહ, રાજ્ય, સાહિત્ય, વગેરે વિષયો પરત્વે તથા અમુક અમુક અંશકારો અથવા નેતાઓ સંબંધે આપણા જુદે જુદે વખતે શાશ્વત અભિપ્રાયો છે તે તેમાં મુદ્દાસર પણ સંક્ષિપ્તમાં હોવાં જોઈએ.

મનસા, વાચા, કર્મણા-મન, વાણી તથા કર્મથી કરેલાં સારાં ખોટાં કૃત્યો નિખાલસપણે સત્ય નિષ્ઠા અને પ્રમાણિકપણાથી શરમ વર્ગર ખુલ્લે ખુલ્લાં એમાં જણાવવાં આવશ્યક છે. જેમ જેમ ગુપ્ત હુજીઓ એમનાં પુરે-પુરા સ્વરૂપમાં આપણી સમક્ષ ખડા થતા જશે તેમ તેમ આપણે એમને મક્કીન વસ્તુઓની માફક દૂર અને વધારે દૂર ફેંકતાં શીખીશું.

કોઈ મહાન પ્રસંગો કે મહાન પુરોના સમાગમથી આપણું જીવન તદ્દન બદલાઈ જાય છે એવા બનાવો તો ડાયરીમાં સદાજ આપ્યા વિના રહેતા નથી; પરંતુ આ ઉપરાંત એવી હજારો ચીજો છે કે જે ડાયરીમાં આવી શકે પણ એ બધીની વિગત આપવી રહેલી નથી તેમ આવશ્યક પણ નથી. કામ કામને શિખવે છે એ પ્રમાણે એક વખત ડાયરી રાખવાનો મહાવરો પડ્યા પછી શું શું લખવા લાપક અને શું શું નહિ એ આપો આપ. સમજાઈ જશે. આ સંબંધમાં માત્ર એટલું જણવું જરૂરનું છે કે જીવન કાંઈ હમેશાં ઉત્સવના પ્રસંગોથી રંગાતું નથી તેમ કંઈ હર્ષશોકનાં ભારે ઉચલ પાચલ કરનારા બનાવો જ, આપણા અંતઃકરણપર કાયમની છાપ ભારી જાય છે એમ પણ નથી. દરરોજના જાણ્યે અજાણ્યે આવતા નજીવા જણાતા હંજરો બનાવો અને સામાન્ય સાદી જણાતી ન્હાની ન્હાની વિગતો આપણું ચારિત્ર્ય બહુ પ્રભાવકારિક રીતે ઘટે છે. એ દરેક બનાવ ઉપર આપણું હરહમેશ લક્ષ રહે તેની ખાતર વિગતવાર લખાણવાળી ડાયરી બહુ ઉપયોગી નીવડે છે.

ઉપર કલા પ્રમાણે ડાયરીમાં દરરોજનું લખાણ સ્વસ્થચિત્તે સત્રે ઉધતાં પહેલાં લખવું; છતાં વખતે આ વિચારો ચિત્તને વ્યથે કરનારા નિવડે અને ઉધમાં ખસેલ કરનારા જેઓને લાગે તેઓ કદાપી સહવારમાં લખવાનું રાખે તો પણ હરકત નથી. સહવારે ન કાવે તો બપોર, સાંજ અથવા ગમે તે પણ નક્કિ કરેલા વખતે લખાશે તો એમાં વાસ્તવિક રીતે કંઈ બાધ નથી.

સાંત ચિત્તે ડાયરી લખી ગયા પછી એક અથવા એવાર વાંચી જતી; વાંચ્યા પછી એકવાર વિચાર કરી જવો અને વિચારમાં એ ગત દિવસનું અવલોકન કરતાં કરતાં જોવું કે ગારો આખો દિવસ કેની રીતે ગયો છે; દિવસમાં ન કરવા જેવું શું શું કર્યું છે અને કરવા જેવું શું શું નથી કર્યું, કાના કાના સંબંધમાં અવાયું છે; ૨૪ કલાક ગયા એમાં મદારા અનેક ત-

રેહનાં કર્તવ્યોમાંથી કીયાં યથારિયત બજાવ્યાં છે અને કીયાં બજાવ્યા વિના રહ્યાં છે? કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર એ છ રીપુમાંથી કો-ઈએ મને કસાવ્યો છે કે નહિ? જે દિવસ ગયો એમાં કંઈ કંઈ કસોટી-માંથી મ્હારે પસાર થવાનું આવ્યું અને એમાંથી કેટલીમાંથી પાર ઉતરાયું? આ બધા પ્રશ્નો જરૂર પ્રમાણે પૂછી પૂછીને અનેક રીતે આપણાં ગયેલા વખતની બારીક તપાસ કરવી અને આપણે પોતે ત્રાહીત મનુષ્યની માથે સ્વતંત્ર રીતે નિષ્પક્ષપાતથી સખ્ત ન્યાયાધીશની રીતે પોતાની તપાસ કરવી. કુલ પરીણામ જોયા પછી જે જે ખોટું કર્યું હોય તેમાંથી બવિધ્વર્માં મુક્ત રહેવાને દૃઢ પ્રયત્ન કરીશ એવો અંતઃકરણપૂર્વક નિશ્ચય કરવો અને જે જે સાદું કર્યું હોય તે આપણા સ્વભાવમાં હમેશ કાયમ રહેશે જ કીર્તી તમ્બીજ રાખવાનો સંકલ્પ કરવો. જેમ કોઈ જગતો જોધ-રખેવાળં ખે-તરની મોકી કરતાં એક ચકલું પણ દાણો લઈ જાય તો ધ્યાનમાં રાખે છે તેમ જીવનમાં એક પણ પ્રસંગ આપણને કંઈ નુકસાન કરી જતો ખાલુમ પડે તો આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. પરમેશ્વર શીવાય સંપૂર્ણ કોઈ નથી અને મનુષ્ય માત્ર જૂથો કરે છે પણ જીવન એનું જ કલેહમંદ યાય છે કે જે માણસ પોતાની ભુક્ષો ઉપરથી બોધ લે છે. આપણને આવડત હોય તો જીવનના દરેક પ્રસંગો આપણને કંઈને કંઈ બોધ આપનાર થઈ શકે છે. દરેક જાન આટલી વિધિ પુરુષર કાયરી લખી દર મહિનાની આખરે પાછલી કાયરી વાંચી તે ઉપર જે ચાર પાનાનો માસીક રીપોર્ટ કાઢવો અને વર્ષ આખરે વાર્ષિક સરવૈયું કાઢી આપણી ઉન્નતિ યાચ છે કે અધો-ગતિ તે જરાજર તપાસવું. વર્ષ આખરે શું શું હુઝાવ્યું અને શું શું મેળવ્યું તે જોખ્યું સમજી ઉત્તરોત્તર આપણી ઉચ્ચ માર્ગ ગતિ યાચ એવા પુરૂષ માર્ગો યોજવા. મનુષ્ય જન્મનું સાર્યક કરવાના આ કેં આવા જ શું પ્રયત્નો જે કોઈ સજ્જન શ્રદ્ધા પૂર્વક યોજે છે એનું ધન્ય જીવન સરળ થયા વગર રહેતું નથી. પોતાના જીવનના જૂલકાળ ઉપર જ્યારે જ્યારે એ પૂછ્યાત્મા તજ્જર નાંખે છે ત્યારે ત્યારે એનું હૃદય આનંદથી પ્રદ્રુક્ષિત થાય છે, મૃત્યુની ખદીક એને જતી રહે છે અને આ દાણ બંશુર દેહ છોડવાનો વંચત જ્યારે આવે છે ત્યારે

“મૃતા સાંભળેરે સંતો શાંત મને મુખ ઝાંઝે

નાદ નવા નવારે મીઠા યાય મધુર અવાજે-

જાણે દુઃખિ દેવતાં કંઈ ગમન વિશે રહી ગાન-

મરવાં મોહકાં રે સંતો સુખે જગતથી જશે.”

તા. ૨૦-૧-૧૨

અમદાવાદ.

(આપાહાલ લાઈશનર;
લી. પંદર વર્ષથી કાયરી લખ-

કોકિલા.

(છગ્નેષપરથી.)

ગીતો મધુરા મીઠા ગાય,
કોયલ આનંદે હબરાય;
સોક વિસારે તારો ચુર,
વસંતે હુલ્લે બરપુર,
કવિ હદે તું રેલી ધાર,
આશા પ્રેમ તણે પુકાર;
પ્રોતે જગતી મોર રસાળ,
બેસી આંખા ફેરી ડાળ.
સ્વગંધી તું તો સંચરી,
ગાવા ગીતો અમીઠાંભરી;
અભિનવ રવ તારો પ્રેમાળ,
વરસાવે જગમાં રમધાર.

મુખ્ય.
આમળા એકાદશી પ્રાતઃકાળ.
તા. ૨૮. ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૨.

સ્નેહી,

વર વિક્રમ.

આપણી નાતની ભવિષ્યની સ્થિતિનું એક કંઈલાંમય ચિત્ર-
નાતના કેળવાયલા યુવકોને તથા શ્રીમંત પણ લોભીઆ વડી-
લોને અર્પણ—

પ્રવેશ ૧ લો

અપોરતા આશરે બે તણ વાગ્યા છે.

(એક નાના કર્મી મેડીયર સ્વચ્છિત ફરેલી એક સ્ત્રી હાંવિકાપર
સુતી સુતી કાંઈ વાંચે છે. દાદરા ઉપર કોમના પખલાનો અવાજ સંભળાય છે
તેથી દાદરા તરફ નજર ફેરવે છે.) બાપીસ વર્ષની થીજી સ્ત્રી દાદરા ચઢે છે.
મંચ—ઓહો. શાંતા બહી આ તરફ જુલી પડી, ખડું દહાડે દેખાઈ હો !
શાંતા—શું કરું મંચ બહેન, હું તો રોજ આ તરફ આવવાનું કરતી હતી પણ
અવાંતું નહોતું. હમણાં રજના દાવસો ચાલે છે તેથી મને બીલકલ

નવરાત્ર મળતી નથી પણ આજ તો ગમે તેમ વખત કાઢીને તં
મળવા આવી છું. છોકરાંઓ તો સારા છે ને ?

મંથુ—બહેન, તું તારી મેળે હવે પરવારીને બેઠી છે એટલે તને કાંઈ નહાન
બહેનની ચિંતા છે ? મ્હારું લોહી તો રાત દીવસ હસમુખને જોઈને
બળ્યા કરે છે. એતું કાંઈ હવે કરવું જોઈએ. આ જેઠ મદીનામ
એને અરાદ પુરા થઈને ઝોગણીસમું બેસશે.

ચાંતા—હું બધુંએ જાણું છું. તારો જીવ જળે છે ત્યારે મ્હારો નહીં બ
જનો હોય ? હવે તો ગમે તેમ કરી હસમુખનો વિવાહ કરી ના
ખવો જોઈએ.

મંથુ—વર ક્યાં સામા કરી મુક્યા છે ? હવે તો આપણી નાતમાં તુરીઅ
જમાલીઆઓ પણ કઠીના વર થઈ પડ્યા છે. જે હજાર વગર તે
હાથ કોણ મુકવા દે છે ? પેલા અતીના નાતુ માટે સ્હેજ વાત કરી
ત્યારે અતીએ પણ જે હજાર માગ્યા.

ચાંતા—એને તો એનો બાપ જે હજાર આપવાનો છે. મેટ્રીકમાં તો પાસ
થયેલો નથી. પાંચ પાંચ છઠ વર્ષ થયાં મીક્ષમાં જાય છે ત્યાં પણ
પાસ થતો નથી. એના કરતાં તો આપણી હસમુખ વધારે બજેલ
છે. મ્હાર મેટ્રીકમાં પાસ થશે.

મંથુ—તું એમ જોલે છે પણ અતીનો મીક્ષ તો મક્ષાવરાવની મા જેટલો
છે. એ તો કહે છે કે જે હજારનું નક્કી હોય તો જ મારે ખારણે
થઈને. જન્માક્ષર સુધાએ આપવાની ના પાડે છે.

ચાંતા—પણ તું એવાની પાસે માગુ કરવા ગઈ શા માટે ? તું ત્યાં ગઈને
સ્હેજ વાત મ્હાર ચાલી એટલામાં તો જોયોને ફજોતો થયો તે ?
બધું શું થયું તે મને કહેતો ખરી, મને તો સહવારે જ્યાં એ વાત
કરી ત્યારે મેં જાણ્યું.

મંથુ—એમાં કહેવા જેવું શું છે ? ઘરમાં સ્હેજ વાત થઈ તે હસમુખને
કાને પડી એટલામાં તો એને તાણુ આવી ને તાણુમાંને તાણુમાં મ્હેટા
ધરો પાડી લવવા લાગી કે મ્હારે અતીના નાતુ જોડે નથી પર-
જીવું. મ્હારો ત્યાં વિવાહ કરશો તો હું એર ખાઈને મરીશ. તેમાં વળી મ્હાર
ધર પોળ વચ્ચે, એટલે એને તાણુ આવી જાણી બિરાઓ એકલા
થઈ ગયા ને જાધાએ એનો લવારો સાંભળ્યો ને નાતમાં હો હો થઈ ગઈ.

ચાંતા—હસમુખ તો છેક હથેતી જ રહી, એનામાં કોણ જાણે કાંઈ
જાન આવશે ? અત્યારે એ કેમ દેખાતી નથી ? એની ફાલેજ તો હ

મહાં સહવારની છે તો અત્યારે એ ક્યાં રખડવા નીકળી પડી છે ?
મંગુ—એ, વળી ઘેર રહે છે જ ક્યારે ? એ વાર, ખાવાને, સુવાનું ઘેર આવે છે. આખો દહાડો એની બહેનપણી હીરાને ત્યાં જ રહે છે. બંને જણાં જોડે લેસન કરે છે ને જોડે રમે છે. અમાસ પછી બળવંતરાયભાઈના ધરના બધા આખુ જવાના છે. હીરા રોજ અહીં આ આવી મને દેખા કરે છે કે હસમુખને અમારી જોડે આખુ મોકલો. હસમુખને પણ એમની જોડે જવાનું બહુ મન છે. મારો એ મોકલવાનો વિચાર થાય છે પણ એ ના કહે છે.

શાંતા—નેહું પણ ના કહું છું. એ મોટા લોકોની સાથે આપણે ના પાલવે. તેમાં મળી એમને ત્યાં બધો સાહેબસાહીરીવાજ છે. વળી એમના સતેંદ્રની આલયલકત બહુ સારી નથી. નાતમાં તો એ છોકરો બહુ સારો કહેવાય છે પણ એ લોકો કાલેજમાં જોડે હતા ને એ કહે છે કે સતેંદ્ર સાઈ માણસ નથી. માટે તું હસમુખને હીરાને ઘેર બહુ જવા દઈશ નહીં. વળી હું તો કહું છું કે તું હવે એને કાલેજમાંથી હટાડી દે. આપણને કાલેજની શી, ચોપડીઓ, કપડાલત્તા બધું ના પાલવે. બધા બહાર મસ્કરીઓ કરે છે કે એ ગરીબ છોકરીને શા રાફ છે ?

મંગુ—ગરીબની છોકરી છે તો છો રહી, લોકોના બાપનું એમાં શું જાય છે. એમને ઘેર મંગવા જાય ત્યારે ના આપે. આપણા લોકોની જાત જ અદેખી. હસમુખને કાલેજમાંથી હટાડી લેવાની વાત મહેં એમને કરી હતી પણ એ ના કહે છે. એ કહે છે કે મેટ્રીકમાં પાસ થશે તો વર વહેશે મળશે. કાલેજમાં જાય છે તો વાંચતા લખવામાં એનો વખત જાય છે. ઘેર કામ વગર એકલી બેસી રહેશે તો નાહક સોંસવાયા કરશે.

શાંતા—હીક ત્યારે, તારી મરજી, પણ ગમે તેમ કરી હવે એના વિવાહની તજવીજ કરજે.

મંગુ—ક્યાંથી, કઈ. આપણા માથાપ જીવતા હોત તો ગમે તેમ કરીને પણ એને પરણાવેત. આપણે શું કરીએ ? પાંચસે, સાતસેની વાત હોત તો આપણે બે મળી એકાદ જણુસ વેચીને પણ લાવત પણ બે હજારનો ગાંસડો તો મહારા ને ત્હારા ધરના નળાયાં વેચાય તોએ મજે એમ નથી.

(એવામાં અરાદ જોગણીસ વર્ષની એક સુંદર બાળા દોડતી દોડતી ત્યાં આવે છે.)

હસમુખ—મંચુ બહેન, મંચુ બહેન, ઝોહો શાંતા બહેન, તું પણ અહીં આ છે કે? હા-રા. મ્હારો હરખ માતો નથી. મારા જેવું નસીબવાન કાંઈ નહીં હોય.

(નાચવા ને કુલ્લા મંડી પરે છે.)

શાંતા—આલ, હસમુખ ગાંડખો કાઢતી રહેવા દે, તું હવે નાની છે? વીસ વર્ષની થવા આવી, શું છે તે આટલી બધી હરખાઈ જાય છે? જ હોય તે કહી દે.

હસમુખ—બહેન, આમ ધમકાવે છે શાની? મંચુ બહેન તો કાંઈ બોલતી નથી ને તું શેતું આટલું બધું મોટી બહેનપણું કરાવે છે? મારાંથી તો રહેવાતું નથી. હું તો હરખમાં ને હરખમાં ગાંડી થઈ જઈશ. બહુ જ ખુશ ખખર છે.

મંચુ—હસમુખ, લગાર દાવકી થા, શું ખુશ ખખર છે તે કહેતો ખરી, અમે પણ તારા હરખમાં ભાગ લઈએ. એકલી એકલી જ મલકાયા કરીશ અમને કહીશ પણ નહીં?

હસમુખ—મંચુ બહેન, ફતીઆમાં મારા જેવું કાંઈ પણ સુખી નહીં હોય. મારા સુખમાં કાંઈ મજા નથી.

(મોટેથી હસી પરે છે.)

શાંતા—મંચુ બહેન, તું એને આમ કટવ નહીં છેક બહેની નંશ (હસમુખનો હાથ પકડીને) આલ, હવે, ગાંડખો મુકી દે, જ હોય ને દાવકી થઈને કહે.

હસમુખ—મંચુ બહેન, શાંતા બહેન, મારો હરખ માતો નથી હું તો હરખમાં ને હરખમાં ગાંડી થઈ જઈશ, આલ બધુંએ તમને કહું છું. મંચુ બહેન, મ્હા કરજે હોં. નવા ખાંસા કાઢજે હોં. ને કાંતે મ્હને રૂપીઓ આપજે મ્હારે મ્હારી બહેનપણીઓમાં પેડા બેંચવા છે. શાંતા બહેન તું જતી નહીં થોડીવાર બેસજે હોં. આલ હું સ્ટવ ચેતાવું. એ આવશે એટલામાં મ્હા થઈને રહેશે.

શાંતા—તું હવે લાડ કરતી બધે રહીશ. આમ ગાંડખો કાઢીશ તો કાંતેજમાં મોડલવી બંધ કરી દઈશું. મંચુ બહેન, તું હવે જોનાપર ધાક રાખે તો સાંચે ને તારાથી ના રખાય તો કાલથી એને મારે ત્યાં મોડલજે.

હસમુખ—(લગાર શાંત થઈને) પણ તેમાં તું આટલી બધી ખીજવાય છે શાની? હીરાની બા હગણા આપજી ત્યાં આવે છે એ આવે તે વખતે મ્હા કરજે.

મંથુ—પણ હીરાની બા આપણે ત્યાં આવે છે તેમાં તું શેની આટલી બધી મલકાઇ જાય છે ?

હસમુખ—(શરમાઇ જઇને) મારે મલકાવાનું. કારણ તેમાં હીરાની બા મ્હારા વિવાહનું નક્કી કરવા આવે છે.

મંથુ તથા શાંતા જાને ઓચીંતા બોલી ઉઠે છે—તારા વિવાહનું નક્કી કરવા કોની સાથે ?

હસમુખ—(શરમાતા શરમાતા) હીરાના બાઇ સતેંદ્ર સાથે.

મંથુ તથા શાંતા—સતેંદ્ર સાથે ? કેવી રીતે ?

હસમુખ—બહેન, તારાથી આટલા દીવસ મ્હેં વાત જાની રાખી તે મને માફ કરજો. હું, હીરા તથા સતેંદ્રનો કેટલા દીવસ થયા બધું બધું એ છીએ. મંથુ બહેન, બોલ, કુનીઆમાં મ્હારા જેવું કોઇ બાગ્ય-શાળી હશે ? સતેંદ્ર જેવો એમ. એ. એલ. એલ. બી. વર ! મને લાગે છે કે કુતો લગન પહેલા જ ગાંડી થઇ જઇશ.

મંથુ—(હસમુખને પોતાની પાસે બેસાડી પંખાજતા પંખાજતા) હસમુખ તું હવે લગાર બારેખમ થા, તારો હર્ષ લગાર દબાવી રાખ. આ તો હીક છે કે હું ને શાંતા બહેન એ જ છીએ. બીજું કોઇ ત્યાં બધું સાંભળે તો તારી મસ્કરી કરે ને તને ગાંડામાં ઠરાવે, ચાલ હવે ધીમે રહીને બધું કહે, બધી ગોઠવણ તમે ક્યારની કરી છે ? હીરાએ બધી ગોઠવણ કરી આપી ?

હસમુખ—ના, હીરાને પણ મેં પછીથી કહ્યું. હમે જાનેએ પહેલાં માંહે માંહે નક્કી કર્યું. પછી મેં હીરાને વાત કરી હીરાએ એની બાને કહ્યું ને હીરાની બા તારી પાસે માંથુ કરવા આવે છે.

શાંતા—મંથુ બહેન, વાત બધું વધી લાગે છે. બધું છોકરવાદીક વાળું છે. તું હજી લક્ષ્મી બહેનને તથા બળવંતરાયભાઇને ઓળખતી નથી. એ લોકો કદી આપણી ગરીબની કન્યા લે જા નહીં.

હસમુખ—શાંતા, બહેન, તું તો હજી એવી ને એવી જ રહી, પરણવું છે ને મારે ને સતેંદ્રને તેમાં લક્ષ્મી બહેન તથા બળવંતરાયભાઇનું શું ચાલવાનું છે ? મીયાં બીબી રાજી તો કયા કરે મીયા કાજી.

મંથુ—હશે બધું બેધડું, હસમુખ, તું હવે મ્હારાથી કશું છાતું રાખતી નહીં. જે હકીકત હોય તે અતથી તે છતી સુધી મને કહી દે. તમે જાનેએ માંહેમાંહે કેવી રીતે ગોઠવણ કરી ? કોઇ હોય નહીં ત્યારે તમે જાને જણા એકલા મળતા હતા ને બોલતા હતા ?

હસમુખ—બધુ તને કહું ? પહેલેથી. તે છેવટ સુધી ? તું મારી મસ્કરી નહીં કરે ? મને વઢીશ નહીં ?

મંથુ—ના, તારી મસ્કરીએ નહીં કહું ને તને વઢીશે નહીં. બધુ મને પહેલેથી કહે.

હસમુખ—(શરમાઈને) પહેલા તો અમે એક ખીજા સાથે ખીજકેલ ખોલતા જ નહોતા. ને હું એને ધીકારતી હતી. કારણકે હરેક બાબતમાં તે બધાની મસ્કરી કર્યા કરતો હતો. એક દીવસે હું ને હીરા જને સાથે ખુરશી પર બેઠા બેઠા ડ્રોઇંગ કાઢના હતા. એવામાં પછાડીયા ઓ. ચીંતા આવી એણે મારા ખખાપર હાથ મુક્યો.

ચાંતા—(ચુસ્તમાં) ને તેં હાથ મુકવા દીધો ? તું કંઈ બોલી નહીં ?

હસમુખ—ખીજે હાથ તેણે હીરાના ખખાપર મુક્યો હતો.

મંથુ—હીરાની વાત જુદી છે. હીરા તો એની ખૂબ ચાથ ને તું તો ગમે તેવી પણ પારકી કહેવાય.

હસમુખ—હું તને એજ કહેવા જતી હતી. મ્હારું હૃદય ધગકવા લાગ્યું. મ્હારે મ્હોં લાલચોળ થઈ ગયું. મ્હારાથી ડ્રોઇંગ કાઢી શકાયું નહીં. ખીજવાર-પણ હવે મ્હારાથી તને બધું કહેવાય તેમ નથી. હુંકામાં અમારો બંનેનો અરસપરસ પ્રેમ થયો છે.

ચાંતા—તેં સાચી જાણ્યું કે એનો તારાપર પ્રેમ છે ? એને પોતે તને કંઈ કહ્યું છે ?

હસમુખ—(વિચારમાં પડી-જઈને) હા.

મંથુ—ને આટલી બધીવાર આ બધું છે મ્હારાથી, છાતું રાખ્યું ?

હસમુખ—મોટી ખૂબ, આટલો મ્હારો ગુનો તું માફ કર. બધી વાત ધીમે ધીમે બની છે. મને પોતાને પણ કેટલીવાર સુધી તો કશી ખબર પડી નહીં. અમે એક ખીજાને મ્હોંડે પણ કશું કહ્યું નથી પણ અમે એક ખીજાના હૃદય સમજાએ ઊભા. હું જાણું છું કે મ્હેં આંકું. કશું છે પણ મ્હને બહુ જ શરમ લાગી તેથી તને કહેવાને મ્હારી છબ પડી નહીં.

મંથુ—(હસમુખને પંપાળતા, પંપાળતા; ધીમે રહીને) પણ ખૂબ, આ બધું ખોલું કહેવાય હોં !

ચાંતા—પણ એને એના માઆપને મ્હોંડે બધી વાત કરી છે ને એના મા આપે હા પાડી છે ?

હસમુખ—એણે વાત કહી નથી. પણ હીરાએ કાંસે ઝોની બાને બધી વાત કરી છે ને હમણાં જ તે મંચુ બહેનને મળવાને માગુ કરવા આવે છે. (નીચે ખારણુનો ખડખડાટ સંભળાય છે. શાંતા દાદર તરફ નજર કરે છે ને આંખના પમકારાથી મંચુને જણાવે છે કે લક્ષ્મીબહેન આવે છે. ત્રણે જણાં નીચે ઉતરે છે. શાંતા ને હસમુખ બહાર જતી રહે છે. લક્ષ્મી બહેનને લઈ મંચુ ઉપર આવે છે)

અવેશ ર જો.

મંચુ—આવો લક્ષ્મી માસી તમે કાંઈ આ તરફ

લક્ષ્મી—સહજ. અમરતી

(મંચુ ઉડી આઠ મુકવાની તબવીજ કરે છે)

લક્ષ્મી—બહેન, આ બધી માયા ફેડ જવાદે ને મારી કને થોડીવાર બેસ. મ્હારે તારી સાથે સહજ ખાનગી વાત કરવી છે રાતના મેલમાં સતેંદ્ર મુંબાઈ જવાનો છે તેથી મ્હારે ઘેર પાછા જવાની ઉતાવળ છે.

મંચુ—સતેંદ્ર કેમ હમણાં મુંબાઈ જાય છે ? હમણાં તો રજનો વખત છે ને મેં સાંભળ્યું છે કે તમે બધા થોડા દીવસમાં આણુ જવાના છો.

લક્ષ્મી—હા, આણુ જવાનું નક્કી હતું, પરંતુ કાલનો બધો વિચાર ફેરવ્યો છે. સતેંદ્રના કાકાજીનો વિચાર એમ છે કે સતેંદ્રને ખીલકુલ અહીં રાખવોજ નહીં. મહીના માસમાં એના લગ્ન કરવાનો વિચાર છે તે વખતે એને મુંબાઈથી પાછો બોલાવીશું. આણુ જવાનું હાલમાં બંધ રાખ્યું છે.

મંચુ—(સહજ ચમકીને) પણ મ્હારી હસમુખ હમણાં જ તમારે ત્યાંથી આવી.

એને તો આ બધા તમારા ફેરવાયલા વિચારની વાત મને કહી નહીં.

લક્ષ્મી—અમારા ઘરની વાત એ શું જાણે ?

મંચુ—હા, એ ખીયારી શું જાણે ? પણ વાતમાં ને વાતમાં હીરાએ એને કહ્યું હોયને કદાચ જાણે. હશે હવે તમારે મને જે વાત કહેવી હોય તે નિરૂંતે કહો.

લક્ષ્મી—વાત કહેવાની ખીજ કાંઈ નથી. કહેવાનું માત્ર એટલું જ કે આ જયી તમારી હસમુખને અમારે સાં ખીલકુલ મોકલશો નહીં. જો મારા ઘરમાં એ પગ મુકશે તો આકર પાસે ધક્કા મરાવી કાઢી મુકાવીશ.

મંચુ—(રહેજ કોધમાં) લક્ષ્મી માસી બોલુ ના લગાડશે. તમે મોટા તે તમારા ઘરના, મારી બહેન કાંઈ તમારે સાં આકરના ધક્કા ખાવા

આવવા કાંઈ નવરી નથી. એ તો તમારી દીરા જોલાવે છે ત્યારે આવે છે.

લક્ષ્મી—દીરાને પણ મહેં સાફ કહ્યું છે કે હસમુખને ઘરમાં બીલકુલ જોલાવવી નહીં. એને લીધે તો કાલે અમારા ઘરમાં કેટલો કંઠાસ થયો ને રાંધ્યા ધાન રહ્યા.

મંથુ—તમારા ઘરમાં એ બીચારી કે દહાડે કંઠાસ કરાવવા આવી હતી ?

લક્ષ્મી—ત્યારે શું કામ આજો દીવસ આરે ઘેર આવી જોતી રહે છે ?

મહારા સતેંદ્રને રાંડે ભુરકી નાંખ્યો છે. એને દીરા બંને કાલે હાલકને જોડા હતા કે હસમુખ સાથે સતેંદ્રનો વિવાહ કરે. જાણે મારા સતેંદ્રને કન્યા નહીં મળતી હોય કે એવી મા જાપ વગરની બીખારીની કન્યા લઈ.

મંથુ—લક્ષ્મી માસી, લગાર જીભમાં હાડકું રાખો તો સાફ મા જાપ વગરની બીખારી જેવી છોકરી અમારે ઘેર છે રહી. તમારે ત્યાં આપવાને એ કાંઈ વધારે નથી. કે દહાડે અમે કાંઈ તમારે ઘેર માથું કરવા આવ્યા હતા કે આમ અમારા સામું અમું અમું જોસો છો ?

લક્ષ્મી—સીધી રીતે માથું કરે તેતો સાફ. તેને તો ધીમે રહીને નાજો કહેવાય પણ આતો સ્ત્રી ચરિત્ર કરી મારા છોકરાને ગાંઠો કરી મુક્યો. એ તો ઠીક થયું કે છોકરો ડાહ્યો કે તરત સમજી ગયો ને બધી વાતનો સમાજ સંપત્તી નીકાલ આવી ગયો. છોકરાને સમજાવતાં અમને બંનેને સાત પાંચ વીતી છે પણ છેવટે એ ઠેકાણે આવ્યો. પેલી દોરડી હજી ઠેકાણે આવી નથી એ જીદ લઈને જોડી છે કે સતેંદ્રને બીજે પરજીવણો તો હું લગનમાં બીજકુલ ભાગ લઈશ નહીંને એ બીજે ઠેકાણે પરજીવે તો મરતા સુધી એની સાથે જોલીશ નહીં.

મંથુ—લક્ષ્મી માસી, તમારે કાંઈ મને વધારે કહેવું છે ? આજથી મારી પહેલ તમારે ત્યાં કાંઈ પણ દીવસ પગ નહીં મુકે તે નમ્રી સમજાવે. તમારે કાંઈ બીજું મને કહેવું હોય તો હું સાંભળવા તૈયાર છું. તમારા જેવા મોટાને ત્યાં અમારી ગરીબની છોકરી અમલી પણ મહેં મોઢલી તે છુલ કરી. તમારી દીરાના બેનપણા ક્યાં તેમાં જ મારી હસમુખને આ સાંભળવું પડ્યુંને ?

લક્ષ્મી—મંથુ, તું જોડું લગાડીશ નહીં. હસમુખ મને તો બહુજ ગમે છે. ખાસી બજેલી ગજેલી છે. દેખાવડી પણ સારી છે. ગાય છે, બરે છે પણ બહુ મજાનું. મારી દીરાને તો એના વગર બીલકુલ નહીં ગમે. અમારા ઘરમાં તો એના આવ્યાથી બધાને આનંદ થાય છે

પણ સતેન્દ્રનો વિવાહ એની સાથે થઇ શકે એમ નથી તેથી લાચારીએ અમારે આ પગલું બરવું પડ્યું.

મંચુ—મારી બહેન બંધી રીતે સારી છે તો તમારા સતેન્દ્રનો વિવાહ એની સાથે કેમ ના થાય ? નાતના બેટા બેટી નાતમાં ના વરે તો ક્યાં વરે ?

લક્ષ્મી—નાતના બેટા બેટી નાતમાં વરે એ તાર્કિક કહેવું બોલું છે. પૈસાદારના છોકરાં પૈસાદારમાં વરે ને ગરીબના છોકરાં ગરીબમાં વરે એમ કહેવું બરોબર છે. મોતીબાઇને ત્યાં સતેન્દ્રનો વિવાહ નકી જેવો છે.

એ છોકરી હસમુખના જેવી દેખાવડી ને બહેલી નથી. પણ તથ્ય હજાર રૂપિયા આપે છે ને ઘેર આવશે ત્યારે નાગી બુખી નહીં આવે. નહીં નહીં તોએ દસ પંદર હજાર રૂપિયા લેતી આવશે.

મારા સતેન્દ્રનો વિવાહ તારી એન જેડે કહું તો આમાનું કશુંએ મળે એમ છે ? બે હુગડા કરવાનો પણ મ્હારે તોડ રહે.

મંચુ—હાસ્તો, હમે ગરીબ, આટલું બધું ક્યાંથી આપીએ ? નાતમાં બ્યારે વરોની આમ હરણા બોલાવાય છે તો અમારા જેવા ગરીબનો શો આશરો ?

લક્ષ્મી—ચાલ, બહેન હવે હું જાઉં છું. બહુ મોલું થઇ ગયું. (જાને નીચે ઉતરે છે. લક્ષ્મી બહેન જાય છે. મંચુ નીચે ઉભરા ઉપર વિચારમાં ગરક થઇને બેઠી છે એવામાં હસમુખ દોડતી દોડતી આવે છે.)

અચેરા ૩.

હસમુખ—મંચુ બહેન, બધું નકી કર્યું ? ક્યારે હા કહેવડાવે છે ?

મંચુ—બહેન બારણા બંધ કરી તું ઉપર આવ. હવે તો તું રહેજ ડાહી થાય તો સાર. આમ ગાંડાઇઓ શું કાઢતી હશે ? પાંચ વાગવા આંખા છે હવે એમને આવવાનો વખત થયો છે.

(જાને ઉપર ચડે છે)

મંચુ—હસમુખ, તું શાંત થા, સતેન્દ્રને તું ખરા એમથી ચાહે છે ? તારો વિવાહ એની સાથે ના કરીએ તો શું થાય ?

હસમુખ—(શરમાઇને) તું એવું મને શા માટે પ્રશ્ન છે ?

મંચુ—તું શાંત થઇને એક ચિત્તે બેસ તો તને બધું કહું. બીલકુલ અમરાતી નહીં. હિમ્મત રાખજે.

હસમુખ—હા, મને બધું કહે. એમને કેવી રીતે વાત ઉપાડી.

(મંચુ બીલકુલ બોલતી નથી પણ હસમુખના સામું

ટગર ટગર જોયા કરે છે.)

હસમુખ—કેમ મંગુબ્દેન તું કાંઈ બોલતી નથી? મારાથી તું કાંઈ છાતું રાખે છે. કાંઈક છે ખરું?

મંગુ—હા કાંઈક છે ને તારે તે સાંભળવું પડશે. તોરામાં ખીલકુલ જ્ઞાન નથી. તેં મને પહેલેથી સહજ પણ ધસારે કર્યો હોત તો આ વખત ના આવત. હું પણ જ્ઞાન વખરની કે એવા અભીમાની ને લોભીઆ લોકોને ત્યાં તને જવા દીધી. હે, હવે સાંભળ, તું ગરીબ છે મારે એમના સનેદ્રને માટે નકામી છે. સતેંદ્રનો વિવાહ તો મોતીબાઈની વિમળા સાથે નક્કી કર્યો છે. ત્રણ હજાર રૂપીઆં. રોકડા આપવાના, ને ઘેર જશે ત્યારે એ છોકરી. ફક્ત પંદર હજાર રૂપીઆનો ફરિયાલ લઈને જશે. તારી પાસે એમાંનું કાંઈ છે?

હસમુખ—(ગભરાઈ જઈને) મંગુબ્દેન તું શું કહે છે? સતેંદ્રનો વિવાહ ખીજે કેકાણે થાગ? એ કદી બને જ કેમ? હું તે માનુજ. નહીં. સતેંદ્ર આ વાત જાણે છે? મને સુકી સતેંદ્ર કદી વિમળાને પરણે જ નહીં.

મંગુ—તું હવે ધીરી પડીશ. સતેંદ્ર એ બધું જાણે છે ને તારી બ્લેનપટ્ટી હીરાએ બધું જાણે છે ને કાલે નાતમાં વાત બદલ પાડવાની છે.

હસમુખ—(બહારની બની જઈને) હેં! તો હું એને મળા. બધી વાત પુછી જ્ઞેડ અથવા તો ચીકી લખી પુછાવું. જ્ઞે સતેંદ્ર મ્હારી સાથે નહીં પરણે તો મ્હારાથી શ્વસરો નહીં. મારે તો આપવાત કરી મરવું પડશે. (હસમુખ ઉઠી દાંડ તરફ જવા માંડે છે.)

મંગુ—(હસમુખના બે હાથ પકડી, પોતાની કને બેસાડે છે) હસમુખ, તું એ લોકોને ઘેર આજથી જતી નહીં. લક્ષ્મીબ્દેને મને સાદ કર્યું છે કે જ્ઞે હસમુખ અમારે ઘેર આવશે તો આઠર પાસે ધક્કા મરાવી દેવાની સુકીયું.

(હસમુખ પોકે પોકે સુકી રડે છે. રડતાં રડતાં બોયપર પડતું નાખે છે. એને તાણ આવવા માંડે છે. મંગુ મહા મુસીગને એમોનીઆ સુંધાડી તથા પાણી હાંટી એને ચાંત પાડે છે. થોડીવારે હસમુખની તાણ બંધ પડે છે ને એ મ્હોં ધોધ ચાંત પડે છે ને મંગુના બોળામાં માથુ સુકી શીમે ધીમે રડે છે. મંગુ એને પંપાળે છે.)

મંગુ—હસમુખ, મારા મામું જ્ઞે તું ખીલકુલ ગમરાતી નહીં. તારે જ કાંઈ મને કહેવું હોય તે હિમ્મતથી મને કહે બ્લેન, હું તારી મોટી બ્લેન થાકું. મા મરી ગઈ છે એમ સમજતી નહીં દો! મને

તારી માં સમજાવે ને કાંઈ પણ જોઈ આજુતી નહીં. તારે કાંઈ
જુધી વાત મને કહેવી છે એમ લાગે છે માટે મને નિરાંતે કહે.

હસમુખ—(રડતાં, રડતાં), મોટી જ્ઞેન મને કાંઈ પુછતી નહીં. હું બહુ
પાપી છું. મારાથી હવે બીલકુલ શ્વાસ નહીં. શરમને લીધે હવે હું
મરી જાય.

(મંથુ, એને છાતીસરસી આંખે છે ને ધીમે સાદે કહે છે.)

મંથુ—મ્હારી વ્હાલી જ્ઞેન, તું ગમરાઈશ નહીં. મને જે કહેવું હોય તે
કહે. એમજ જાણજે કે તારી મા શ્વે છે. હું બેઠી છું ત્યાં સુધી
તને કાંઈ પણ દુઃખ નહીં પડે હો !

હસમુખ—(રડતાં, રડતાં,) ઓ મ્હારી મા, ઓ મ્હારી વ્હાલી મા, જે
તને ખબર પડે કે તારી છોકરીએ કેવું પાપી કૃત્ય કર્યું છે !

મંથુ—(એને પંપાળતા પંપાળતા) જ્ઞેન, ગમરાઈશ નહીં, મને કહે,
છેક ધીમે સાદે કહે, મ્હારા કાનમાં કહે.

(હસમુખ એના કાનમાં છેક ધીમે સાદે કાંઈ કહે છે. મંથુ આચીંતી
ચમકી ઉઠે છે.)

મંથુ—હસમુખ, તું શું કહે છે ? ખરી વાત ?

હસમુખ—(રડતાં રડતાં) હા, જ્ઞેન ખરી વાત, તું મને માફ કરજે,
... ઓ પરમેશ્વર ! મને માફ કરજે. જ્ઞેન હવે હું બહાર થું મ્હોં જતા-
વીશ. હું રાંડ મરી શેને ના મધ ! ઓ પરતીમાતા, મને માગ આપ
કે હું સમાઈ જાઉં.

(મંથુ અત્યંત શોકમાં ગરક થઈને હીંચકાપર પડે છે. હસમુખ-એક
ખુંખામાં બેઠી બેઠી રડ્યા કરે છે. થોડીવારમાં એના મગજમાં કાંઈ એકા-
એક વિચાર સ્ફુરી આવવાથી, તે આચીંતી ઉઠે છે ને મ્હોં ઘોઘ મરના
બાહાર નીકળી પડે છે. મંથુ પોતાના વિચારમાં એટલી બધી ગરક થઈ
ગઈ હતી કે હસમુખના જવાની તેને બીલકુલ ખબર પડી નહીં. થોડીવારે
મંથુને પતી ઠાકોરલાલ. ઓશીમમાંથી આવે છે. પોતાની સ્ત્રીને અત્યંત
શોકમાં ગરક થઈને બેઠેલી જોઈ ઠાકોરલાલ તેની પાસે જાય છે.)

મંથુ-૪

ઠાકોરલાલ—તું આજે આટલી બધી ઉદાસ કેમ લાગે છે ? છોકરાં તો
ખબર સારા છે ને ?

મંથુ—હા છોકરાં તો બધા સારા છે, પણ હસમુખને માટે મારો શ્વ
... બહુ બળે છે.

દાકારલાલ—હસમુખનું વળી શું થયું છે? એનો વિવાહ હજી સુધી થયો નથી તેની તને દીલગીરી થાય છે તે હું જાણું છું, પણ હસમુખ જેટલી નાતમાં ધણી એ છોકરીઓ કુંવારી છે. એને મેટ્રીકમાં પાસ થવા કે એટલે વર એની મેળે ઘર પુછતો આવશે.

મંગુ—તમારે મન તો રહજ છે. પણ વાત તો બહુ વધી પડી છે. હસમુખના માં બીલકુલ જ્ઞાન નથી ને એણે અણસમજમાં ભારે ભુલ કરી છે.

દાકારલાલ—હે! શું ભુલ કરી છે?

મંગુ—એ બીચારીએ એક લુચ્ચા માણસ સાથે સંબંધ કર્યો છે. પરણવાની આશા આપી એ લુચ્ચાએ એને ફસાવી છે ને અત્યારે હસમુખને દહાડા રણા છે.

દાકારલાલ—(અનરાધ જઈને) હેં! ખરી વાત, કેની સાથે એ ફસાઈ પડી?

મંગુ—બળવંતરાયભાઈના સતેંદ્ર સાથે.

દાકારલાલ—તું શું બોલે છે? સતેંદ્રનો વિવાહ તો મોતીભાઈની વીમળા જેડે થાય છે. હમણાં જ મોતીભાઈએ પોતે મને વાત કરી.

મંગુ—હું બહુએ જાણું છું. લક્ષ્મી બહેન અહીંઆ આવી અને બહુ-ટહી ગયા ને વધારામાં એ પણ ટહી ગયા કે આજથી હસમુખને-મારે ત્યાં મોકલવી નહીં. જો હસમુખ અમારા ઘરમાં પગ મૂકશે તો ચાકર પાસે ધક્કા મરાવી એને ઘરની બાહર દેવાની મુકીશું.

દાકારલાલ—પણ તને સતેંદ્રવાળી વાત કહી કાણે?

મંગુ—હસમુખે પોને.

(દાકારલાલ કપાળે હાથ દબાવત વિચારમાં બેસે છે. મંગુ નીચે જઈ પતીને માટે ચાદ મુકે છે. થોડી વારે ચંદા તથા દાંધ ખાવાનું લઈ ઉપર આવે છે ને પતીને ચંદા આપવાં આપના પુછે છે.)

મંગુ—હવે એનો શું ઉપાય કરવો તમે ધારો છો?

દાકારલાલ—બીજા દાહનું ઘર હોત તો ઉપાય ચાત, પણ બળવંતરાયનું ઘર તો નેસ જેવું છે. એમણે તો બધા છોકરાના બબ્બેને ત્રણ ત્રણ હજાર પડાવ્યા છે ને હસ હસ હજારનો દક્ષો લઈ આવે એવી વડુઓ શોધી છે. એમને સમજવવાનું કામ બહુ જ કપરું છે.

મંગુ—ત્યારે હવે આપણે બહાર શું રહીં બતાવીશું? આ વાત દાંધ છાની રહેવાની છે? (મંગુની આંખમાં આંસુ આવી જાય છે.) મુઆ, માઆપ, મરતા ગયા ને મને દુઃખમાં નાંખતા ગયા, તમે હસમુ-

ખને બણાવીને આટલી મોટી થવા દીધી. કોઈ વાટે જતા વિદ્યાર્થીને પરણાવી દીધી હોત તો આવો વખત ના આવત. હવે કેમ થશે ?

દાકારસાહેબ—(પોતાની સ્ત્રીને સાંત પાડીને) હવે થઈ ગયું તે થઈ ગયું. ગઈ ગુજરીતો શોક કરી નાહક તારું લોહી શું કામ બાળે છે ? અત્યારે હું બળવંતરાયબાઈને ત્યાં જઈ એમને મળું છું ને બધી હકીકત કહું છું. જે એમના ચિત્તમાં દરી વસે ને એ માને તો બંનેનો વિવાહ કરી નાખીએ. દસ પંદર દીવસમાં લગ્ન થઈ જાય તો બધી વાતપર દાંક પીછોડો થાય. પણ મહેને એ ધરની ખીલકલ આંશા પડતી નથી. બહુ પેસાવાળા તે બહુ લોભીઆ, હું સાંતાના વરને પણ બધી વાત કહી સતેદ્રને સમજાવવા મોકલીશ. સતેદ્રને ને એને દોસ્તી છે તેથી દલાય સતેદ્રને એ એ વાત કહે ને એ માને તો આ વાતનો રસ્તો આવે.

મંશુ—પણ એ લોકો કોઈ નહીં માને તો.

દાકારસાહેબ—નહીં માને તો જેવાની સાથે તેવા. રાતના હસમુખને લઈ એ મને ઘેર બંધેશ ને ચાર લોકો ભેગા કરી બધી વાત કહીશ ને હસમુખને સતેદ્રને સોંપી આવતો રહીશ. આપણો ફજેતો ને જોડે એમનો એ ફજેતો !

(દાકારસાહેબ કેપડા પહેરી બહાર જાય છે. મંશુ નીચે જઈ ધર કામમાં પડેલાં છે ને એકાદ કલાક નીકળી જાય છે. બહાર, ઓટલાપર, કાંઈ ધાંટા ધાંટી સંભળાય છે. ધાંટા સંભળી મંશુ ઓટલાપર આવે છે. એની નજરે જમની 'આલણી' તથા હસમુખ પડે છે. જમનીએ હસમુખનાં બે હાથ પકડ્યા છે. હસમુખ જોર કરી તેના હાથમાંથી છુટવા પ્રયત્ન કરે છે.)

પ્રવેશ બાબો.

હસમુખ—બસ મારે ફાવશે તે હું કરીશ, તેમાં તમારા બાપનું શું જાય છે ? મને અટકાવનાર તમે કોણ ?

જમની—એકવાર હું દાકારસાહેબને કે મંશુ બહેનને બધી વાત કહું ને તમને સોંપી દઉં એટલે બસ, પછી તમારે ફાવે તેમ તમે કરજો.

મંશુ—હસમુખ, શું તોફાન માંડ્યું છે. જમના માસી, શું છે ? ચાલો બંને જણાં ધરમાં આવો ઓટલાપર શો ધોંવાટ.

(ત્રણે જણાં ઘરમાં જાય છે. મંચુ બારણા ખંધ કરે છે. બધા અંદરના ઓરડામાં જાય છે. હસમુખ દાંત પીસી એક ખુણામાં ઉભી રહે છે. મંચુ જમની બાહ્યણીને ખેસવા પાટલો મુકે છે.)

જમના—મંચુ જ્ઞેન ઠીક થયું કે હસમુખ જ્ઞેન મારા જોવામાં આવ્યા, નીકર આજે વાતનું વતેસર થઇ જાત.

મંચુ—કેમ, જમના માસી, શું હતું?

જમના—હું આજે સ્વદવારે ડાકોર ગઇ હતી અત્યારે પાછા આવતાં ધરે-રાનના રસ્તાપર વાવમાં હસમુખ જ્ઞેન જૂસકો મારતાં હતા. એમને જોતાં જ હું દોડીને પાછળથી એમને પકડી લઇ જોર જૂલમથી અહીં સુધી ધસડી લાવી છું. એકવાર જ્ઞેનને તમને સોંપ્યા એટલે મારા જીવને નિરાંત વળી.

મંચુ—શું કરીએ, જમના માસી, અમણાં અમણાં એનું ચિંત જમ થઇ ગયું છે તે આમ ગોંડાપણો કહાડે છે. સારું થયું કે એ તમારા જોવામાં આવી.

(મંચુ ઉપરજઇ પેડીમાંથી એક નવું લુગડું કાઢી જમનીને આપે છે.)

મંચુ—જમના માસી, આજે મેં બાહ્યણી કરી હતી તે લુગડું આપવાનું હતું તે તમારે માટે રાખી મુક્યું છે. તમારે ત્યાં મહેન્દોતક કહાન્યું હતું, પણ સ્વદવારે તમારે બારણે તાળું હતું.

જમની (લુગડું લેતા લેતા) સ્વદવારની હું ડાકોર ગઇ હતી એટલે બારણે તાળું હતું. ચાલો હું ઘેર જાઉં છું, ગાડીપરથી બારોબાર અહીં આ આવી છું.

મંચુ—હા, આવજો હાં ને આ વાત કાઢને કરશો નહીં. એનું ગોંડપણ નાતમાં બધા જાણે તો કાઢ એને લે નહીં. હજી તો એનો વિવાહ કર્યો નથી.

જમની—એની ખીલકલ શીકર કરશો નહીં, હું કાઢને મહેંએ વાત નહીં કરું.
(જમનીના ગયા પછી)

મંચુ—જ્ઞેન, હસમુખ, તું હવે સાંત થા. હશે જે થવાનું હતું તે થઇ ગયું. ચાલ મારી કને આવ.

(મંચુ હસમુખને પોતાની ઠને બેસાડી આશ્વાસન આપે છે.) ચાલ મહેંરા સમ ખાધને કહે કે હવે કાઢ દીવસ આપવાત કરવાનો પ્રયત્ન નહીં કરું.

હસમુખ—(રડતાં રડતાં) આપવાત ના કરું ત્યારે હવે હું બહાર શું મહેં જતાવું?

મંથુ—તું ગભરાઈય નહીં, બધી વાતનો રસ્તો થશે. એ બેળવંતરાયશોધને ત્યાં ગયાં છે. ચાંતા બહેનનો વર પણ સતેદ્રને મળશે ને ને બેનેશો તો તારો વિવાહ સતેદ્રની સાથે જ કરી આઈ દસ દીવસમાં લમ પણ કરી નાખીશું.

હસમુખ—(દાંત પીસીને ક્રોધથી) એ લુચ્ચા સાથે તો હવે હું કોદોએ ના પરણું, એનું મ્હોં પણ હવે હું જોનાર નથી.

મંથુ—કેમ, એનું કાંઈ કારણ? થોડીવાર પહેલાં તો એને પરણવાનો હરખમાં તું ગાંડી થઈ ગઈ હતી.

હસમુખ—મંથુ બહેન, તું હવે મ્હેણા મારી મને હાઝયાપર ડામ ના દે. હું અસારે એની કને ગઈ હતી. એની કનબમાં જતા રસ્તામાં એ મને મળી ગયો. દુર સ્ટેશનના રસ્તા સુધી અમે બંને ગયા, મેં એને બધી વાત કરી, પણ એ લુચ્ચાએ મારો તિરસ્કાર કર્યો ને મારી સાથે પરણવાની સાદ મો પાડી. મ્હેં એનો છોડા ગાળ્યો ને રડતી રડતી એને વળગી પડી ત્યારે એણે મને ધક્કો માર્યો ને ધમકી આપી કે જો તું મારા શરીરને અડકીશ તો પોલીસને જોલાવી તને પકડાવી દેશું. મને રડતી મુઠ્ઠી એ ત્યાંથી નાસી ગયો. હું રડતી રડતી એની પછાડી દોડી ને બણીએ ખુમો પાડી પણ એ રાક્ષસને મારી બીલકુલ પણ દયા આપી નહીં.

(હસમુખ આટલું જોતો પોતે પોતે મુઠ્ઠી રડી પડી ને મોટી ચીમ પાડી ને એ શુદ્ધ ધંધને જોયપર પંડી થોડીવારમાં એને તોણું શરૂ થઈ. એવામાં કાકોરલાલ, ચાંતા તથા ચાંતાનો વર ત્યાં આવ્યા પહેલાં છે. બધાં હસમુખને કંચકી મેડીપર સુવાડી આવે છે.)

અવેશ ૬:૨૫:૩૦

એક એ મહીના પછી.

(ચમત્ પોલીસ કોર્ટ)

મેજસ્ટ્રેટ—કેમ જાણ જમના, તું તોરે શું-હો? કમુલ હર છે?

જમના—(ધુજતાં ધુજતાં હાથ જોડીને) ક્યો શું-હો બાપજી.

મેજસ્ટ્રેટ—ઝેરી દવા આપી જાણ હસમુખનો જીવ લેવાનો શું-હો.

જમના—બાપજી, હું બધું સાચું કહીશ, એ છોકરી કુવારી હતી ને એને દહાડા રચ્યા હતા, તેથી એની બહેને મને ગમે પડાવવાનો ઉપાય પુછ્યો. મ્હેં દવા આપી ને એ દવાથી એ બાપજી-મરણ થયું એ વાત ખરી. પણ બાપજી મ્હેં એને જાણી જોઈને મારી નાખી નથી.

મેજસ્ટ્રેટ—પણ તારે એવી દવા સામાટે આપવી પડે? તું એવો ધંધો કરે છે?
જમના—હું કરીએ જાપછ. પેટને માટે આવો ધંધો કરવો પડે છે. આ-
જરૂરે આખર રાખવા અમારા જેવા પાસે દવા લેવા આવે છે.
આપાર લગણુ તો રાંડી રાંડો આવી દવા લેવા આવતી પણ હમણાં
હમણાં તો કુંવારીઓને પણ આવી દવાઓ આપવી પડે છે. માટે
સાહેબ મહેને માફી મળવી જોઈએ.

પોલીસ પ્રોસીયુટર—નામતાર કોર્ટ, ગુન્હેગાર ગુન્હો ઠપ્પક કરે છે તેથી સાક્ષી
લેવાની હું જરૂર જોતો નથી.

મેજસ્ટ્રેટ—એક સુખ્ય સાક્ષીની જુમાની લો એટલે બસ.
(મંત્રુને કોર્ટમાં લાવવવામાં આવે છે. મંત્રુ રડતી રડતી મેજસ્ટ્રેટ
પાસે લખી રહે છે).

મેજસ્ટ્રેટ—ખૂંડેન તમે લગાર સાંત યાઓ.
(જમનાએ કરેલો એકરાર વાંચી સંભળાવે છે.)
આ બંધી વાત ખરી છે!
મંત્રુ—હા, બધું ખરું છે. મારી ખૂંડેન બીચારી બોળી જ્ઞાતા જેવી હતી.
કોઈ બુઝ્યાએ પરણવાની આશા આપી એ જાંપડીને ફસાવી. એના
ફસાવનારને સરકાર કોઈ શીક્ષા નહીં કરે?

મેજસ્ટ્રેટ—એ શીક્ષા કરવાનું મારા હાથમાં નથી.

મંત્રુ—(મેટા હાથે મુકી રડી પડે છે તે જુમ પાડે છે) આ મારી ખૂંડેનરે.
મેજસ્ટ્રેટ—(કોર્ટરલાલને) તમે એમને અડીથી લઈ જઈ સાંત કરો. બાઈ
જમનાને હું તણુ માત્ર સખ્ત કેદખાનાની સજા ફરમાવું છું.

વિધવા પુનર્લગ્ન.

રા. મળીલાલ અણ્ણતરાય બી. એ.

(૫૯૧૫ થી આશુ)

(૬) સનાતન ધર્મ દ્રષ્ટિ.

(અનુભવ-રૂઢી-અંતઃ-પ્રેરણાને આધારે)

આશુ વર્ણની વસ્તી ગણતરીના પ્રેક્ષકમાં ગઈ સાલના (૧૯૧૦) એમાં
સામાં સુરત મેડેરમાં અંતઃસૂત્રી-સૂત્રીય-સૂત્રી અથવા ખત્રી તથા ખત્રી એ

* Brihbar નામના પ્રખ્યાત-રેન્ડ નારકસાના ડિપાર્ટમેન્ટ નામના નારક-
માના ફેરલાક લાખનો અનુવાદ.

નામો ધારણ કરતી નાતોમાં શા રીત રીવાજ પ્રવર્તે છે. તથા તે નાતોમાં બેઠની હદ ક્યાં રહે છે તે જોવા સરકારી નોકરીને અંગે મને પ્રસંગ મળ્યો. હતો, તપાસમાં એમ જણાયું કે મુરતમાં “અલ્લક્ષત્રીય” નામ ધરાવતી એ નાતો દાલ દયાતી ધરાવે છે. “અલ્લ” શબ્દનો ત્યાગ કરી કેવળ “ક્ષત્રીય” નામ કાયમ રાખનાર એક ત્રીજી નાત છે. ચોથી નાતને “ખત્રી”, અથવા “ખાત્રી” નું નામ આપવામાં આવે છે. “ખાત્રી” “ખત્રી” એ “ક્ષત્રીય” શબ્દના વિકારો છે. “અલ્લ” શબ્દ પાંચલથી વધારે કો જણાય છે. “ક્ષત્રીય” નામ ધરાવતી નાતો આચાર વિચારમાં કતરે અને હિંદુ કોમમાં તે નાતની કીર્તિ હલકી પડે એવાં આચરણ એક નાત સ્વીકારે ત્યારે ઉચ્ચ આચરણ કાયમ રાખનાર તેજ નાતની શાખા પોતાને “અલ્લક્ષત્રીય” નામ આપે એ સ્વભાવિક છે.

“ક્ષત્રીય” નામ આ ચારે નાતોને સામાન્ય હોવાથી ઘણા પ્રાચીનકાળમાં આ બધી નાતો એકજ હશે એમ અનુમાન જોય છે. ઇતિહાસની ગેરહાજરીમાં એક નાતમાં આટલા વિભાગો કેમ પડ્યા તે સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ કરવું અશક્ય છે. પણ આ ચાર નાતોમાં સાલતા આચાર વિચાર તપાસતાં જો બેઠ મને જણાયા તે બતાવું છું. આ તપાસ મેં સંવા વર્ષ ૧૯૫૨ કરી હતી અને મારી પાસે તપાસના પરિણામનાં કંઈ સંખીત સાધન નથી પણ મારી યાદશક્તિ ઉપરથી આ હકીકત લખુ છું. મારી કંઈ વિસ્મૃતિ થઈ હોય તો આ હકીકત સુધારાને પાત્ર છે.

(૧) અલ્લક્ષત્રીય જાતી વિભાગ પેહેલો (આપણી જાતી.)

(૨) અલ્લક્ષત્રીય જાતી વિભાગ બીજો.

આ બન્ને નાતો વચ્ચે મોટો અંતર માત્ર વિધવા પુનર્લગ્નનો જોવામાં આવ્યો હતો. બીજા વિભાગની નાતમાં પુનર્લગ્નની છુટ છે. આપણી નાતમાં તેની બંધી છે. દિવ સંસ્કાર તથા નાતના (કેમ કે કુંડું બના નહિ) આચાર વિચાર બીજા બધી રીતે મળતા જણાયા હતા. આ નાતમાં પણ આચરે દોઢસો ધરો છે.

(૩) ક્ષત્રીયજાતિ ત્રીજો વિભાગ. આ નાતમાં વિધવા પુનર્લગ્નની છુટ છે તે ઉપરાંત તેઓ માંસ દારૂ વાપરી શકે છે. પણ તેઓ દિવતા કંઈ સંસ્કારો કાયમ રાખી રહ્યા છે.

(૪) ખાત્રી.

આ નાતમાં દિવ સંસ્કારનો અભાવ, વિધવા પુનર્લગ્ન, આહારમાં માંસ મદિરાની છા પ્રવર્તે છે.

આ ચારે નાતોની-આર્થિક સ્થિતિ-કેળવણી પ્રસાર-ત્રી વર્ગની સ્થિતિ-દિંદુ જનસમાજમાં પડવી એ વિશે મેં ઠંઠં તપાસ કરી હતી. તેમાં જણાયું કે ચોથા પ્રકારની નાત છેક ઇનિષ્ટ પંક્તિ ભોગવે છે. તેઓ મલુકરતું કામ કરે છે. દ્રવ્ય સંબંધી સ્થિતિ પણ મીઠાના મળુરો કરતાં સે-હેન્ડ જ ચડતી જણાય છે. ધરની વ્યવસ્થા અંધાધુનીની હોય છે. ત્રી-ધરની ધણીયાણી કે અધ્યક્ષ ગણાતી નથી અને પુરુષ કરતાં બહુ ઉતરતી પડવી ધણા ભોગવે છે. છુટા છેડાનો રીવાજ પણ તે નાતમાં ચાલે છે. આપણી નાતમાં ત્રી ધરતું પ્રમુખપદ ભોગવે છે. આ નાતની સ્ત્રીઓ આપણી નાતની સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં ઘણી તરીકે ગંભીર સકાય. નાતમાં જ મવા જવું હોય અને સારાં લુગડાં પેહેરવાં હોય તો પુરુષ કાઢાડી આપે ત્યારે સ્ત્રીને પેહેરવા મળે. અને તે પણ ટ્રસ્ટ તરીકે એટલે જમી આવીને તુરત ધણીને તે લુગડાં ધરેણાં પાછાં સોંપવાનાં. મતલબ કે ધર વ્યવસ્થામાં પતિ પત્નીના પવિત્ર સંબંધમાં પણ એકબીજા ઉપર અવિશ્વાસની રૂિત પ્રધાનપદ ભોગવે છે.

પતિનો જે ધરમાં સ્ત્રી ઉપર અવિશ્વાસ તે ધરમાં સ્ત્રીનો મતિ ઉપર અવિશ્વાસ થાય તે કેવળ સ્વભાવિક માનસિક બિંબ પ્રતિબિંબનો ધર્મ છે. શુદ્ધતાન. સિંગ ધર્મ તથા સહવસ્તિ એ ત્રણ સ્વભાવિક મનુષ્ય પ્રેરણાએ જાણે સ્ત્રી પુરુષોને સખતની ગાંઠથી જોડ્યા હોય એવો ભાસ આ નાતની ધર વ્યવસ્થા જોતાં આપણને દેખાય. તેથી ત્રધારે ઉચ્ચ લક્ષ્યો જણાય નહિ.

ત્રીજી પંક્તિની નાત ચોથી પંક્તિની નાત કરતાં દ્રવ્ય સંબંધિ સ્થિતિ તથા શુદ્ધતાશ્રમ વ્યવસ્થામાં ચડીયાતી જણાય, તે નાત ધણે ભાગે વેપારમાં ગુથાયી છે. અને નાતના શેડીઆઓ પેસો કાંવામાં બહુ સારા આગળ વધેલા જણાયા પણ ધરે વ્યવહારમાં સ્ત્રીની જગ્યા સામાજિક હિંદી, સામાજિક રૂિત, કેલવણી, શુદ્ધિ વિકાસ માર્ગ આ બધી જાજનોમાં આપણી જાતિ કરતાં ધણી ઉતરતી આ નાત છે.

ત્રીજી પંક્તિની નાતમાં પેસો ત્રીજી પંક્તિ કરતાં કમી જણાયો પણ સ્ત્રીઓની શુદ્ધિ તથા શુદ્ધતાશ્રમમાં પડવી ત્રીજી પંક્તિની નાત કરતાં ચડીયાતી જોવામાં આવી હતી.

મને તો શુદ્ધિ વિકાસ શુદ્ધતાશ્રમમાં સ્ત્રીની પડવી-ઉત્તરિ માર્ગ પ્રતિ વલણ નવા લક્ષ્યોનું અનુકરણ આ જાજનોમાં આપણી નાત એક જણાય હતી.

આ ઉપરાંત મૂળ ક્ષત્રીય વર્ગના પણ દેશકાલને લીધે અનેક વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયેલા બીજા ક્ષત્રીયો ધણા છે. કાયસ્થ, રજપુત, મરાઠા, બળાયા હુવાણા આ બધી જાતોમાં હિસાબ પરાક્રમ તથા ટેક ક્ષત્રીયોનો યોગે ધણે અંશે જોવામાં આવે છે. એક વર્ણમાં ધણા બેદો પડ્યા છે તેમાં એક ક્ષીજના આચારની અચાનકતાએ એક કારણ હશે. કંઈ બેદો પડવામાં વિધવા પુનર્લગ્ન પણ કારણ હોવું જોઈએ. જે નાતોમાં વિધવા પુનર્લગ્ન થતાં નથી તે નાતો તથા જોમાં તે લગ્નો થાય છે તે નાતોની હાલની સ્થિતિ સરખાવતાં મને તો એમ જણાય છે કે વિધવા પુનર્લગ્નનું સત્ત્વ આપણી નાત સ્વીકારે તેથી ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ નથી આપણા પૂર્વજો એ પોતાના ટોળાને “બ્રહ્મક્ષત્રીય” નામ આપી બીજા ક્ષત્રીય કહેવાતી નાતોથી પોતાની નાતને જુદી પાડી ત્યારે તેમણે વિધવા પુનર્લગ્નના સૂત્રનો સ્વીકાર કરવા ના પાડેલી હોવી જોઈએ. અને જે ક્ષત્રીયોએ તો સરત કમુલ કરી તેઓ આ નાતમાં જોડાયા. હાલમાં એકાદ નાની કલમ કે મંડળીમાં હાખલ થવાની સરતો તે મંડળીમાં હાખલ થનાર ગૃહસ્થે કમુલ કરવી પડે છે તેમ અમુક નાતમાં હાખલ થવાની સરતો નાતમાં હાખલ થવા અથવા રહેવા ઇચ્છતા બાદ્યોને કમુલ કરવી જોઈએ.

“સતી” થનારી સ્ત્રીઓ આપણી નાતમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી. અને તેવી સ્ત્રીઓ તરફ હાલની સ્ત્રીઓ પૂજ્યભાવ રાખે છે. શાસ્ત્રમાં વિધવા પુનર્લગ્નની રજા અમુક સંજોગોમાં આપી છે. તોપણ શાસ્ત્રની આજી રીતી આગળ નકામી થઈ પડી અને વિધવા પુનર્લગ્નની વિરૂધ્ધના આદર્શો ઉચ્ચતાનું અભિમાન રાખનારી નાતોએ સ્વીકાર્યા છે. મુસલમાન ધર્મમાં વિધવા પુનર્લગ્નની છુટ છતાં રાજ્યોના કુળમાં વિધવાનાં લગ્ન થતાં નથી. રજપુતોને નાત તરફથી તેવી છુટ છે. છતાં રાજ્યવંશીઓમાં પુનર્લગ્ન થતાં નથી. ખ્રીસ્તી પ્રજાઓમાં પણ રાજ્યકુળમાં તેજો જ અભાવ જોવામાં આવશે. પોતાના કુળ જાત કે કુટુંબ પસંદ અભિમાન ધરાવનારા તથા ઉત્કર્ષની આકાંક્ષા રાખનારા કુટુંબો વિધવા પુનર્લગ્ન તરફ અજાવ દર્શાવતા મને જણાય છે.

ધર્મશાસ્ત્ર નીતિશાસ્ત્ર તથા લોકમતની આજી છતાં જે નાતમાં સ્ત્રી તથા પુરુષો બન્નેનો અભાવ વિધવા પુનર્લગ્નની બાબતમાં જોવામાં આવે ત્યાં એમ અનુમાન થાય છે કે આ અભાવ ઉચ્ચાભિલાષી નાતોમાં એક સ્વભાવિક અંતઃ પ્રેરણા છે.

આ પ્રેરણાને જ્ઞાન આપી પુનર્લગ્નની વિરૂધ્ધ રીતનું બળ વધતું મળું હશે. તેમજ આ સ્વભાવિક વૃત્તિને લાભ લેઈ તથા સ્ત્રીના સ્વાભાવિક

શુભોત્તર અવલોકન કરી જિવ્યતાનું અભિમાન ધરાવનારી નાતોમાં સ્ત્રી પુર-
ગોએ વિધવા પુનર્લગ્નની બંધી સ્વીકારી હોય એમ જણાય છે.

સ્ત્રીના સ્વાભાવિક ગુણો વિશે ડોક્ટર “સ્ટોલ” “જુવાન ભરથારે
યું જણવું જોઈએ” એ નામના પુસ્તકમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે.

“કદમાં સ્ત્રી પુરુષ કરતાં નીચી છે. પાનું ૩૨.” સાધારણ રીતે મા-
ણસની ઉંચાઈ પુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં પાંચ ફીટ આઠ ઇંચ છે અને વજન
આશરે ૧૪૫ પાઉન્ડ છે. સાધારણ રીતે તે દેશમાં સ્ત્રીની ઉંચાઈ પાંચ
ફીટ ત્રણ ઇંચ અને વજન ૧૨૫ પાઉન્ડ છે.”

પાનું ૩૪

બુદ્ધિ તથા શરીરમાં-પુરુષો અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાના કર્તવ્યો માટે
ઉત્તમ લાયકાત ધરાવે છે. અનુમાન કરવામાં પુરુષ વધારે વિચારશીલ તથા
ગ્રામ્યને અનુસરતો હોય છે અને સ્ત્રી તેમ અનુમાન અતંકરણ પ્રેરણાથી
એકદમ દરે છે.

પાનું ૩૫

સ્ત્રીમાં nervous system (પ્રાણભય કાપ) વધારે સક્ષમ તથા
કામળ હોય છે. તેને જાડી કે અસમ્ય વસ્તુઓ ઉપર તિરસ્કાર આવે છે
તેમ ક્રુષ્ણ તથા દુઃખની લાગણી સ્ત્રીમાં પુરુષ કરતાં વધારે તીવ્ર હોય છે.

પોતાના ઘર ઉપર પ્રેમ-ધર ને શોભીતું કરવાનો પ્રેમ પોતાનાં બા-
લકો ઉપર પ્રેમ તથા તેમની સારી સ્થિતિ ઉપર પ્રીતિ રક્ષ, કળા-ગાયન,
ધર્મની જ્ઞાતિ આ બધામાં સામાન્ય રીતે સ્ત્રી પુરુષો કરતાં ચડે છે.

પાનું ૩૬

લાગણીયો આવી તીવ્ર છતાં હૃદયે તેને સદન સીજતાનો સહયુજ
આપ્યો છે જેથી તે સંસારમાં માતાં યવાનાં તથા બીજા દુઃખોનો વધારે
બોલે સદન કરવાને સક્તિમાન થાય.”

સારાંશ કે સ્ત્રીની પ્રકૃતિ ઉચ્ચ અભિલાષાઓ આદરોને પાળવા માટે
સ્વભાવથી પુરુષો કરતાં વધારે ચોગ્ય છે. મનોવૃત્તિઓં જાંચી તથા તીવ્ર
તેમ સદનસીજના અવધર્મ હોય છે.

આ સ્વાભાવિક ગુણોનો અભ્યાસ કરી હિંદુ પ્રજામાં જિવ્યતાનું
અભિમાન ધરાવનારી નાતોમાં સમાજના નેતાઓએ સ્ત્રીઓ માટે આદર્શ
વિધવા પુનર્લગ્નની વિરુદ્ધનો સમ્યો જણાવ્યો છે. જે નાતમાં સ્ત્રીઓનો મોટો
ભાગ પોતાના મરનાર પતિમાં અનન્ય ભક્તિ રાખવાનો આદર્શ જાળવી
એ તેવી જાતો માટે તે આદર્શ સ્થાપિત છે. હિંદુ પ્રજામાં આગે ત્રીસ

ચાલીસ ટકાથી વધારે સખ્યામાં આ આદર્શ પદ્ધતિ હશે. તે નાતો માટે સતી સીતા, સતી સાવિત્રી-દમયંતી-અરુંધતી વિગેરેના અતિ ઉચ્ચ દષ્ટાન્તો સ્ત્રીઓને આચરણના ઉત્તમ માર્ગો હમેશાં બજાવતા રહ્યા છે. અધુર.

વિવાહ સંબંધી વિચિત્ર રીતો તથા સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યો.

(રા. બાઇલાલ યજ્ઞરાય દેસાઈ.)

૧. પ્રાચીન સમયમાં આસીરીયા દેશના લોકો લગ્ન કરવા માટે આખા પ્રાતની પરણવા લાયક છોકરીઓનો મેળો બરતા હતા. એક માણસ પોકારીને દરેક છોકરીનું લીલામ કરતો સૌથી રૂપાળો છોકરીનું પ્રથમ લીલામ થતું હતું. શ્રીમતો તેના માટે ચડસાચડસી કરતા હતા અને જે વધારે રકમ આપે તે કન્યાને લઈ જતો. બાકી રહેલી કન્યાઓને માટે હરરાજનો વિધિ એવા ઉલ્લેખ હતા. તે એકે, એ કન્યાઓમાથી અનુક્રમે ઉતરતી સ્વરૂપવાન કન્યાઓ તરફથી પરણનાર ઉમેદવારને સામાં પૈસા મળતા હતા. અને જે ઉમેદવારો ઓછી રકમ કપ્પલ રાખે તેને તે કન્યા મળતી હતી. આથી સ્વરૂપવાન કન્યા માટે મોટી રકમ ખીજા ઉતરતી રૂપવાન કન્યાઓ માટે આપવાને કામ લાગતી હતી. આ રીવાજથી હાલની તેમની બહેનો કરતાં તેમને વિરેશ લાભ એ હતો કે તેમાંની કોઈ પણ કુંવારી રહેતી નહતી.

૨. મૂર લોકો કન્યાનું સગપણ બચપણથીજ કરે છે. માખાપે પસંદ કરેલા પતિને કન્યા ચાહે વા ધિજારે તોપણ તેને તેણે પરણવું જ જોઈએ.

૩. ચીના લોકો-વેપારની વસ્તુ વેચવામાં જોડલી બેદરકારી રાખવામાં આવે છે એટલીજ બેદરકારીથી પોતાની કન્યાઓને વેચે છે.

૪. સમાજમાં પ્રરૂપો પોતાની સ્ત્રીઓને વેચાણમાં લે છે. અને ઉતરાયા એમ માલમ પડે તો તેઓ તે સ્ત્રીઓને જુગારની રમતમાં આપી દે છે. અથવા નજીવી રકમ લઈને વેચી મારે છે.

૫. તુર્ક લોકોમાં ચાર સ્ત્રીઓ પરણવાની છુટ છે. પણ સ્ત્રી કે પુરૂષ એમાંના કોઈને પસંદગી કરવાનો હક નથી. પરણવાના દિવસ સુધી તેઓ કદી પણ ભેગાં મળી શકતા નથી.

૬. પશ્ચિમ તાર્તરીમાં કન્યાની કિંમત ૨૦ થી ૫૦૦ રૂપલ એવે છે. (એક રૂપલ આસરે દોઢ રૂપીયાની કિંમત બરાબર થાય છે.)

૭. તાર્તર લોકોની બીજી એક જાતમાં એવો રીવાજ છે કે આરત થોડા ઉપર ચઢેલી હોય ને પરજુનાર ઉમેદવાર તેને પકડી પાડે તો તેને પોતાના તંબુમાં લઇ જાય છે અને લગ્નની વિધિનો પણ આટલામાં જ સમાવેશ થાય છે.

૮. સિંચીરીયા દેશમાં લગ્ન નિમિત્તે કરેલા જમણુ પછી વડુ પોતાના વરના જોડા તેના પગમાંથી એટી દાડીને પોતાની તાળેદારી બતાવે છે.

૯. એજ દેશનાં એક બીજા પ્રાંતમાં સસરા જમાઇના હાથમાં ચાથુક આપે છે અને તે ચાથુક વડે પરજુનાર ધણી પોતાની વડુને ગરજ પ્રમાણે શિક્ષા કરે છે !

૧૦. આપણા દેશમાં એથી પણ કેટલાએક વિચિત્ર રીવાજો છે.

૧. કન્યાઓના સાટાં પાટાં ધાય છે અને નાની મોટી ઉંમર પ્રમાણે તથા કન્યાના સ્વરૂપ પ્રમાણે ઉપરીઆમણુ પણ લેવાય છે. તેમ કેવળ કન્યાના વેચાણુ પણ ધાય છે.

૨. ધણી દલદી ન્યાતોમાં નાતરાં કરવાનો રિવાજ છે. તેમ ધણી જીવતાં છતાં વારંવાર ઘર બદલતી રહે છે.

૩. એવા પણ લોકો છે કે, જમનામાં છોકરૂં થોડીયામાં થા માના પેટમાં હોય ત્યારથી વિવાહ કરવાનો રિવાજ છે. અને છાતીએ વળગેલાં છોકરાંઓને લેઇને તેમના માથાપ તેમના વતી ફેરા રહે છે.

૪. આ તો જંગલી અને અમણુ તથા જુના વિચારના લોકોની વાતો છે. પણ આ સુધરેલા જગાનામાં જૂમ ઊંચડાવા લાગ્યો છે. તેથી કન્યાને બદલે વરના વિક્રય ધાય છે અને તેમ કરવામાં બજેસ કે સુધરેલ, જુવાન કે જૂદા ખીલકુલ અચકાતા નથી. જો કે એ રીવાજને એક અવાજે સૌ કાંઇ વખોડે છે ખરા અને ત્યારે જુના વિચારના લોકો હસે છે અને સુધરેલા જમાનાના લોકોના મનોબળને માટે અનેક તરેહના વિચારો કરે છે.

૧૧. સુધરેલા દેશોમાં ઇચ્છાવર પસંદ કરવાનો પ્રચાર વધતો જાય છે. તોપણ જંગલીમાં જંગલી અને અધમમાં અધમ લોક ન કરે એવું મને દોરડી બાંધીને બેરીને રૂપીઆ આઠ આનામાં બર બજારમાં વેચવાના રાખવા બને છે એ આશ્ચર્યજનક છે.

૧૨. જાપાનમાં પૂનર્જન્મની છુટ છે છતાં વિધવાઓ બાએ જ પુનર્લગ્ન કરે છે. તેમ વિલાયત અને અમેરીકાદી દેશોમાં પણ પુનર-

લગ્નની છુટ છતાં કુલીન લોકોની વિધવાઓ ભાગે જ પુનરલગ્ન કરે છે. ત્યારે આપણા દેશમાં પાકા અનુભવ અને સારા લોકોમાં પુનરલગ્નને લગ્નની પ્રતિબંધ યાત્રાથી યજ્ઞોક્ત છે તેના વિરુદ્ધ સુધરેલા વિચારના લોકોમાં ભારે ચળવળ ચાલે છે.

૧૩. વિલાયતમાં એક સ્ત્રીએ પોતાના પરણવાના ઇરાદાં માટે જાહેરાત કાઢી વરની માંગણી કરી. ઘણી અરજીઓ વર તરફથી આવી. તેમાંથી એ જણને પસંદ કીધા. બેમાંથી કોને પસંદ કરવો તે અન્યથાને માટે એવો માર્ગ કાઢ્યો કે એક ઘણી વીસ્તારવાળી નદીને સામેપાર તરીને જાય તેની સાથે લગ્ન કરવું. આથી તે બેમાંના એક પોતાની પરીક્ષા આપ્યા શિવાય જ પરણવાની ના કહી ને ખીજી નદી તરફ ગયો પણ યાત્રીને પોતાનું કાવત એટલું બધું ગુમાવ્યું કે તે પછી તેને પોતે પણ પરણવાની ના કહી.

૧૪. જપાનમાં નવા યુગમાં સ્ત્રીઓની પદવિમાં ઘણો ફેરફાર થયો છે. કેળવણીની વધારે સગવડો કરી આપવામાં આવે છે. કાયદા પ્રમાણેની પદ્ધિ પણ ધારા સંબંધથી સુધરી ગઈ છે અને જુદા જુદા વર્ગોમાં લગ્નવ્યવહારની સ્વતંત્રતા થઈ ગઈ છે તોપણ આંતર જીવનમાં ફેરફાર થવાની વાત શક્ય છે અને સુધારો થવા પછી મોટી મુશ્કેલી એ છે કે, પરણીને ઘર ચલાવવા ઉપરાંત બેરાંઓને નહીં જેટલું કામ કરવાનું હોય છે. શિક્ષણના ધંધામાં પણ બ્યવસ્થા કરવાને નાલાયક ગણાતી હોવાથી તેમને શાળાનું ઉપરીપણું કદી આપવામાં આવતું નથી. રેલ્વે સ્ટેશન પર ટીકટો આપવાનું કામ કેટલીએક સ્ત્રીઓ કરે છે પણ તેમાં પૈસા આપેલી ગણતરી કરવામાં કેટલીકવાર પુરુષનું તેમને કામ પડે છે.

૧૫. જપાનની દેશોમાં નવા યુગની કેળવણી પામેલી છોકરીઓ અને છોકરાઓ એન્ટ્રીએટ વરો અને કન્યાને માટે જાહેરાત અને ખીજી યુક્તિઓથી પસંદગી કરી પરણે છે એમ છતાં છુટાછેડા ઘણી ત્વરાથી અને ઘણા પ્રમાણમાં થાય છે. સને ૧૯૦૧ માં પુરા થતા દાખલામાં ૯૯૦૦૦ થી ૩,૮૦,૦૦૦ સુધી છુટાછેડા થવા હતા કે જે લગ્નની સંખ્યાથી ૨ જેટલા થાય છે. તેની સાથે કુચાલથી પેદા થયેલાં છોકરાંઓની સંખ્યા ઘણી વધતી જાય છે.

૧૬. વિલાયતમાં સ્ત્રીઓ સફેજરો પારલામેન્ટમાં બેસવાના પોતાના હક માટે ઘણી લડત ચલાવી રહી છે. એ ખુશી થવા જેવું ગણતાં પણ જ્યારે છાપરાંપર ચઢી પથરા ફેંકવા બારી બારણાં બાગવાં અને દરેક

તરેહનું તોડાન કરી કાયદાની, સુગાલમાં સપડાઇ કેદમાં જવા વિગેરેના પ્રસંગો જોવામાં આવે છે ત્યારે નવી કેળવણીને માટે સારા લોકોમાં હલકો વિચાર પેદા થાય એ સંકાળક છે.

૧૭. સ્ત્રિકેળવણીની આવશ્યકતા વિષે એ મત છેજ નહી તેમ હતા પણ નહીં. એથી ઉલટું પ્રાચીન વખતમાં સ્ત્રિકેળવણીને માટે ગમે તેટલાં વખાણ કરીએ તો પણ તેને પહોચવાને યુગાંતર જોઈએ એમ કહેવું અતિશયોક્તી બરેલું થઈ પડશે નહિ. વચલા વખતમાં પણ હિંદુ મહાસંસારને શોભાવે એવી નીતી અને રીતીની કેળવણી ધરંધતુ કે ધર્મના શિક્ષણ દ્વારા આ અન્ય રીતે પરાપૂર્વથી સ્ત્રિએને અપાતી આવી છે અને હજુ પણ કેટલેએક અંશે ચાલુ પણ છે. આવી રિચતિમાં પાશ્ચાત્ય રીતી રિવાજોના અનુકરણના શોખને લીધે સ્ત્રિકેળવણીનો નવો યુગ કેટલીએક મુદતથી શરૂ થયો છે અને તેમાં સ્ત્રિઓને પુરૂષના જેવી શાળાની કેળવણી આપવાનું શરૂ થયું ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં સ્ત્રિઓ લખતા વાંચતાં શીખી અને ધરની કેળવણી જુલો એથી ઝાઝુ પરીણામ આવેલું જણાતું નથી તો પણ હવે દીનપરદીન સ્ત્રિઓને જાણી કેળવણી આપવા તરફ વલણ વધારે ને વધારે થતું જાય છે એ ખીના જો કે સંતોષ લેવા જેવી છે તોપણ ફળદાઇ છે કે નહી તે જોવાનું મૂખ્ય છે. અત્યાર સુધી એટલું તો લગભગ નહી થઈ ચુક્યું છે કે છોકરીઓને છોકરાંઓ જેવી કેળવણી આપવાના પ્રયોગો સુધરેલા દેશોમાં પણ ફળીયુત થયા નથી એટલું જ નહીં પણ ઉલટાં હાનીકારક જણાયા છે. તેજ પ્રમાણે સ્ત્રિઓને પુરૂષના જેવી કેળવણી આપવાના પ્રયોગોનું પણ ખરૂં લાભદાઇ પરીણામ આવ્યું હોય એમ જણાતું નથી.

૧૮. જાપાનમાં સ્ત્રિકેળવણીના ખાસ હિમાયતી 'મી. નરસ' જાનેજ કહે છે કે, "આપણે શાળાઓ એવી રીતે ચલાવવી જોઈએ કે આપણી છોકરીઓ અભ્યાસ સમાપ્ત થયે જ્યારે પોતાને ઘેર જાય ત્યારે તેમની ગ્રહ જીવનને શાળાના જીવન નાલાયક ન કરી મુકે. આધુનિક સંસ્થાઓ દ્વારા અપાતી કેળવણીના ધણા ગેર લાભો છે ને લાભો પણ છે, અને છોકરીઓને યતા જોના મોટામાં મોટા ગેરલાભોમાં તેમને ભવિષ્યના ગ્રહ કર્તવ્યોને માટે નાલાયક ન કરી મુકવાની બીતિ છે. આ બીતિથી કેમ દુર રહેવું તે માત્ર આપણા દેશમાંજ નહિ પણ પશ્ચીમના દેશોમાં પણ ભવિષ્યને માટે નિરાકરણ કરવાનો એક સ્પષ્ટ પ્રશ્ન છે."

૧૯. સ્ત્રિઓ શરીરે સુંદર, શક્તિ મતી, ને તંદુરસ્ત બને, નીતિમાં

મધ્ય, સાધ્વી ને સદાચારવાળી બને, અહકાર્યમાં કુશળ, કરકસરવાળી ને સ્નેહાળ બને અને બુદ્ધિમાં ચંચળ અને મંભીર બને એ બધા હૃદયે સ્તુત્ય છે પણ તે સાધવામાં પ્રમાણ જળવવું એ જરૂર છે. બુદ્ધિ ખીણે ને શરીર સંકોચાય નાબુક થતી જાય અને દિસ્તરીયાના ભોગ થઇ પડીને ડાકટ-શનાં ખીસો વધતાં જાય, કે બુદ્ધિ વિકસે ને નીતિને આચારો હસતીય થાએ, ફેશનની શીશીઆરીમાં ટુલે તથા પોતાના ખરા કર્તવ્યને માટે નાલાયક થતી જાય અને સ્ત્રીના મનને બગાડનાર ૧ સ્વછંદ, ૨ અસં-તોષ, ૩ ધૃશ્ન્ય, ૪ ધર્ષા અને ૫ મુર્ખાઇ એ પાંચ આધિઓની ભોગ થઇ પડે તો તે ધટ નથીજ. પુરુષોના સ્વાર્થને માટે નહી પણ સ્ત્રીઓના પોતાના લાભને માટે, સ્ત્રીઓની શોભાને માટે, સ્ત્રીઓનું સ્ત્રીત્વ જળવાય તે માટે, સ્ત્રીઓના આત્માનો યોગ્ય આવીર્ભાવ થાય તે માટે એવી કેળવણી લેવાથી દુરુરેહેવું એ માર્ગ મળવા ભોગ છે. એ કેળવણી લેવાથી,

૧. તે નવીન કેળવણી પ્રમાણે બધા વિચારો આચારમાં મુકાવાજ.

જેમજે એવી સ્ત્રીઓને હક આવે અને (૨) અહકાર્યમાં ૨.

સોફ્ટ તે સ્પોન્જનું સ્થાન છે ને ચોકડી તે ચાકરને માટેજ છે.

અહ કાર્ય કરવામાં પણ નાનમ છે એવા વિચારોની સ્ત્રીઓ

ભોગ થઇ પડે.

૨૦. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં સ્ત્રીઓની હાલતી કેળવણીથી એક પરિણામ એ આવ્યું છે કે ભણ્યા પછી સ્ત્રીઓ ઘરકામ અને સંધવા કરવાનું પસંદ કરતી નથી. જ્યાં હોટેલોમાં ખાવાનો રિવાજ વધ્યો જોના પરિણામે શ્રી-મંત તથા તેથી ઉતરતો મધ્યમ વર્ગ તો ઠીક પણ સાધારણ મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગના લોકો હોટેલના ખીણ ચુકવવામાં અશક્ત થઇ પડવાથી કેટલા એક ભુખે મરવાના પ્રસંગો બનવા લાગ્યા છે. આ સંબંધમાં શી રીતે સુધારો કરવો એ વીરો વિચારવાને કમીટીઓની તળવીજ ચાલે છે. તેઓ રીપોર્ટ કરશે. પછી સુધારનારની યોજના થશે એ પણ ઠીક.

૨૧. ખસો, સમાજના અગ્રમણ્ય નેતા મહાત્મા કેશવ ચંદ્રસેન પોતાની નવસંહિતાના પતિ અને પત્ની એ વિષયના નિયમોમાં જણાવે છે કે:—

* * * * *

૨૨. પુરુષે સ્ત્રીપણું સ્વીકારીને ઘરની અંદરના કામો કરવાની ઇચ્છા. કદિ પણ કરવી નહીં, તેમજ સ્ત્રીએ પણ પોતાનામાં પુરુષપણુ લાવીને પુરુષોનું કામ કરવાની લાલસા રાખવી નહીં.

૨૩. પરમાત્માએ દરેક જણને જે કંઈ કર્તવ્ય સોંપ્યું છે તે સ્ત્રીએ કે પુરૂષે સંતોષથી કરવું. બન્નેએ એક બીજાને પોતાના સહાયક તરિકે સમજવાં, પણ પ્રતિસ્પર્ધિ સમજવાં નહીં.

૨૪. જે સ્ત્રી પ્રભુના હુકમની અવગણ કરીને પોતાનો કામળ એવો દેહ સ્વભાવ ભુલી જાય છે, અને પોતાનો વાસ્તવિક કાર્ય ભાગ તણને અતિશય કષ્ટ સાધ્ય, એટલું જ નહીં પણ સ્ત્રી જાતિને અયોગ્ય એવાં પુરૂષોનાં કાર્યો કરે છે, તેને ધિક્કાર છે. એવી સ્ત્રીનો સર્વ રીતે વિનાશ થશે, અને આખરે તેને લગ્ન તથા અપ્રતીક્ષા પ્રાપ્ત થશે.

૨૫. મોટાં ઘરની સ્ત્રીઓએ લેવો જોઈતો ધડો.

એક દહાડો નવાં શહેનશાહ બાનુ મેરીને એક ઉમરાવજીની મળવા આવી. વાતચીતમાં તે ઉમરાવ જીની બોલી કે 'યોડા દીવસ થયા મહારી. પહાલી પુત્રી મસ્ત જેવી પડી રહે છે. આજે મેં તેના કપડાં ઉંચા કરી જોયું તો તેના શરીર પર કેટલાક ફટકા તથા ઉઝરડા જોવું જણાયું ?

“શરીર ઉપર ફટકા અને ઉઝરડા તે કેમ બને ? સવારે તેને નવરાવતી વેળાએ તમે તે જોયા હતા કે ?” શહેનશાહ બાનુએ આગુરતાથી સવાલ કર્યો.

“ નહિ, નવરાવવા ધોવરાવવાનું કામ તો આયા કરે છે. ” ઉમરાવજીએ હાંડે કહેજે જવાબ આપ્યો.

“ આયા ? ત્યારે શું સધળો આધાર તમે આયા ઉપરજ રાખ્યો છો. મારાં પોતાનાં બચ્ચાંઓની તો હું પોતેજ સંભાળ રાખુ છું. ” શહેનશાહ બાનુએ કહ્યું.

“ ત્યારે શું તમે તમારાં બચ્ચાંઓને નવરાવતી વેળાએ જાતે હાજર રહો છો ? ઉમરાવ જીની શંકા કરી. ”

“ શું હાજર ! હું પોતેજ તેમને સ્નાન કરાવું છું. દરરોજ સહવારે હું પોતેજ તેમને કપડાં પહેરાવું છું. સમજ્યાં ? ” આ છેલ્લા શબ્દો મહારાણી મેરીએ ધણી જુસ્સાથી ઉચાર્યા હતા આથી ઉમરાવજીના અંતઃકરણ ઉપર હાંડી અસર થઈ.

આ ઉપરથી શું બોધ લેવાનો છે તે સ્પષ્ટ છે તો તેવો બોધ લેવાને અધિકારી સ્ત્રીઓ બોધ લેશે તો આ ઉત્તરનો શ્રમ સફલ થશે.

ભાઈભાઈ.

મારી બહેનોને બે બોલ.

(મીસીસ ધનવિદ્યા છોટાલાલ ભગવાનલાલ છત્રપતી.)

મારી બહાલી બહેનોના હૃદયના ઉપર થોડાં પુષ્પોની માળા અર્પવાની અને વડીલ માતૃશ્રીના ચરણ કમળમાં વિનંતિ રૂપ પૂજન કરવાની રમ લઉં છું. આ લેખ લખવામાં હું કંઈ લેખકમાં ગણાવા અથવા ઇનામ મેળવવા ઇચ્છતી નથી. પણ મારી અભ્યર્થનાથી હું જે કંઈ કહેવા ઇચ્છું છું તેમાંથી પ્રત્યેક સ્ત્રી વર્ગ નિસારનો ત્યાગ કરી સાર માત્ર અહણ કરશે એવા હેતુથી આ પ્રથમ લેખ ત્રિમાસિકદ્વારા બહાર પાડવા રમ લઉં છું.

આરંભમાં મારે કહેવાનું એટલું જ છે કે, આપણી માતિની કટલીક સ્ત્રીઓ હજી અજ્ઞાનના અંધકારમાં ડુબી રહેલી જ છે તે જ્યાં સુધી વિદ્યાના શુદ્ધ સંસ્કારોથી તેઓ સંસ્કારી થઈ નથી ત્યાં સુધી આખી માતિ સુધરી શકશે નહિ. પ્રથમ સુધારો એટલે શું ? તે સજ્જનો ધણે ગંભીર અર્થ ધાય છે. સુધારાના નામે ખર્ચાળ થવું અને પશ્ચિમ તરફની વિદ્યાનું થોડું જ્ઞાન મેળવી છત્રકાષ જવું તેમાં સુધારાનો અર્થ સમાયેલો નથી. પણ નિજધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજી અભેદ અને ઐક્યતા સંપાદન કરવાનો યત્ન કરવો. તે સાથે પોતાની માતિનું અભિમાન રાખી સ્વધર્મમાં ચૂસ્ત રહેવું તે ખરો સુધારો છે.

હાલમાં આપણી બહેનો પેતાનો નવરાશનો વખત શી રીતે ગાળે છે ? સાંજ પડ્યા પહેલાં કોઈ કોઈને ઘેર પાંચ સાત જણ એકઠા થાય છે અને ત્યાં વસ્ત્રાલંકાર વિષે અથવા કોઈના ઘર સંબંધી અથવા તો ખાવાપીવાની વાતોમાં જ બધો વખત ગુમારી દે છે એટલું જ નહિ પણ એક બીજા સાથે હરિશ્ચંદ્રની વાતો કરતાં કોઈ ગર્વથી બીજી બહેનોના અંતઃકરણોને ડુભાવી જીદ પાડે છે. જ્યાં જુદાઓ એકઠી થઈ હોય છે ત્યાં તેઓ આજના જમાનાની યુવાનીઓના પહેરવેશની અથવા રીતમાતની નિંદા કરવામાંજ પોતાની મોટાઈ સમજે છે.

અરે ખતરી બહાલી બહેનો ! સોના કરતાં હજારગણું કિમતી વસ્તુને એમ એકઠમ શા માટે ફેંકી દો છો ? તમારી પુત્રીઓ શું શીખે છે, કેવી કેળવણી લે છે, કંઈ ઉપયોગી કામકાજ શીખે છે કે નહિ, જમાનાને અનુસરતું હાથપણ તેઓમાં આવે છે કે નહિ તે સમજી બાજતો ઉપર તમારું લક્ષ્ય પુરેપુરું જવું નથી. તમારા બાળકોની હાજરીમાં તમે ગપ્પા મારવામાં જ. તમારો વખત કાઢી નાંખો છો, ત્યારે તેવી વાતોથી તમારા બાળકો શું શીખશે ? 'મારી માતા સો શિક્ષકો બરાબર છે, એમ એક અંગ્રેજી

કહેવત છે તો અરે બહેનો જેઓ માતા છે અને માતા થવાના છે તેઓ તમારી યુદ્ધિને યોગ્ય રીતે કળવો અને સુવિચારો તમારા મગજમાં બેસે કે જેથી બવીબ્ધની પ્રજાને સુ ચિક્ષીત કરવાને સર્વ સાધનોથી સમર્થ થાઓ.

આપણી સ્ત્રીજાતિને ફક્ત ઘરમાં બેસી રસોયણ તરીકેની ફરજ અદા કરવાની નથી. પણ એક કવી એવી રીતે કવે છે કે કુટુંબના વ્યવહારમાં દારૂભારી જેવી, ઘરના કામકાજમાં દાસી જેવી, રસોઈ કરીને જમાડવાં માતાના સ્નેહવાળા, રસમ, પતિના અંતઃકરણને અનુસરનારી, કામામાં પૃથ્વી જેવી સ્ત્રી પોતાના ગુણોથી કુળનો ઉદાર કરે છે, " આ પ્રમાણે આખા કુળનો આધાર સ્ત્રી છે. બહેનો, કાંઈનું કહેવું એમ નથી કે ચોડું ગણું બધું જાણુરો ઘડો થાઓ. તમારી સદ્ગુણી મુર્તિને વિદ્યા એટલે સુવિદ્યા સહિત વિનયનો ઓપ અડાવો. તમારા માતૃપિતાના તથા સાસરાનાં કુળને શોભાવો, તમારી પ્રજા તેજસ્વી બને તેવો પ્રયાત કરો, ખોટા રીવાજ અને નકામી કુચલીઓ છોડી દો પણ તમારા હિતમાં જેનું હિત સમાયેલું છે તે બાળાઓને બજાવવા માટે, રોવા કુટવાનો રીવાજ કાઢી નાંખવા માટે અને ખોટા ખોટા વહેમો તથા દેવા માટે અને લભાદિક પ્રસંગોએ ગળ ઉપરાંત નાતવરા ન કરવા માટે અને છોકરા છોકરીની લેવડ દેવડમાં છોકરાવાળા છોકરી પાસેથી જે પૈસા દેવાવે છે તેનો અટકાવ કરવા માટે તમારું કશું ખેંચો.

ગુણને જેઓ ઓળખે છે તેઓમાંજ ઉપદેશો ગુણરૂપ થાય છે. પરંતુ ગુણહીનને ગમે તેવો ઉપદેશ આપ્યો હોય તો તે તેનો ખોટોજ ઉપયોગ કરે છે. નદીઓ જ્યાંથી નીકળે છે ત્યાં તેનું જળ બહુજ મીઠું હોય છે પરંતુ સમુદ્રમાં ગયા પછી તેજ જળ પીવાને અયોગ્ય બને છે. દુઃકામાં તમારા પ્રથમથીજ સારાં બીજાં દશે, બે સારી સંગતિ હશે, તોજ તેવા ઉપદેશો તમારા દીલમાં ચોંટી ચકશે. બહેનો, જે રસ્તે મહાનપુરુષો આશ્વા હોય તેજ રસ્તે ચાલવાથી આખી ઇન્દ્રીયો અર્થ કર્તવ્ય-બળતરી-શક્તિએ ધ્રુવે. બહેનો, આપણે ગુલાબના પુલને યા-માટે ચાલીએ. ધ્રુવે નહિ કે તે બદ્ધ શુરોભીત છે અને આંખને બહુ પ્રીય લાગે છે તેથી. પણ તેમાં સવાસ રહેલી છે એથી ગરીબ અથવા તવંગર હોવાથી કંઈ માન કે અપમાન મળતું નથી. પણ સારી રીતભાત અને ઉત્તમ વર્તનથીજ માન મળી શકે છે માટે દાઢમાં સુધરેલા દેશના દર્શનો-લક્ષને બાળપણથીજ બાળાઓને બજાવવી અને યુદ્ધિ, મન તથા લુલ્પની તમામ ચક્તિઓ ખાલવવાને અભ્યાસ, અરે બહેનો, કવે, અને કરાવો. આટલું લખી દું

વાંચક વર્ગની કદાચ મારી અત્પ્રશસ્તિથી લખાએલા લેખને લખને લાગ-
ણીઓ દુભાઇ હોય તો હું તેની ક્ષમા માગું છું અને આ લેખમાં કાંઈ
ભૂલ ચુક ચઇ હોય તો મુજ અજ્ઞાની નજળી શક્તીઓ ધ્યાનમાં લઈ
ક્ષમા કરવા વિનંતિ કરું છું.

જોધએ છીએ: તમામ ક્ષત્રી વર્ગને.

૧. મુંદર રૂઢ પુદ્ધ આનંદિ બચ્ચાઓ.
૨. માઆપે હેતથી ચઢા ના પાછ હોય તેવાં બાળકો.
૩. શરીરે બળવાન ને નિરોગી છોકરા છોકરીઓ.
૪. માતા પીતાને માન આપનાર તથા તેમના વચનો ઉપર શ્રદ્ધાળુ યુવાનો.
૫. વગર વેચાયલા કેળવાયલા વરો.
૬. વરને સ્વહેતથી પરણનાર કન્યાઓ.
૭. કન્યાને આંતર પ્રેમથી પરણનાર વરો.
૮. નિત્ય બે ત્રણ વખત ચઢા ના પીધી હોય તથા પોતાનો ધર્મ પાળ્યો
હોય તેવા કોસેજીઅન.
૯. પોતે જ છોકરીને મોઢ રાંડ ના કહી હોય એવી માતાઓ.
૧૦. પુન કેળવણી માછળ પુરતું લક્ષ રાખનાર પીતા તથા કન્યાની સંપૂર્ણ
કેળવણી ઉપર દેખરેખ રાખનાર માતા.
૧૧. ખાવામાં તથા શરીરના નિરોમીપણામાં નાચુકાઇના દેખાડનાર નારીઓ.
૧૨. હમેશાં તંદુરસ્ત શરીર છે એમ કહેનાર સ્ત્રીઓ.
૧૩. હાલના બહેલા પતિનું મન સમજનાર પતિઓ.
૧૪. પતિનું મન ડાઘ રીતે ના દુબચું હોય અને મનુના નારી પુન્ય છે
એ વિચારને માનનારા પતિઓ.
૧૫. સૌભાગ્ય તિલક ચંદ્ર સમાન સોબે તેવું મોડુ કરનાર મુઝાઓ.
૧૬. સ્ત્રીમાં સર્વસ્વ છે એવું નહિ માનનાર નવિન સંસારીઓ.
૧૭. બ્રહ્મચારી વિદ્યાર્થીઓ.
૧૮. ઘરમાંજ સ્ત્રીના સર્વ કર્તવ્યની સમાપ્તિ નથી એવું માનનાર તથા તે
પ્રમાણે વર્તનાર સ્ત્રી તથા પુરૂષ ગણ.

૨૦. પોતાના ઘર અને સ્વાર્થ શિવાયના કર્તવ્યનો વિચાર કરનાર વિદ્વાનો.
 ૨૧. પુનર્વિવાહ ઇચ્છતી વિધવાઓ.
 ૨૨. પુનર્વિવાહ સાર પ્રયાસ ન કરનાર વિધુરના હિતેશીઓ.
 ૨૩. લગ્ન પ્રસંગે અગર તે પહેલાં કે પછી કાઢી રીતે ઉંચા મન ના થયા હોય તેવા વહેવાઇ વહેવાળો.
 ૨૪. પોતાની સાસુને વખાણનાર વહુઓ.
 ૨૫. પોતાની વહુને વખાણનાર સાસુઓ.
 ૨૬. અદેખાઇ વિના અભ્યુદય તરફ આનંદથી જોનાર તથા સંપ્રસાંતિથી રહેનાર પિતરાઇઓ તથા સગાંઓ.
 ૨૭. સાતિહિત ધરાવનાર શ્રીમંતો, વડિલો, પુત્રો, અગ્રેસરો.
 ૨૮. સાતિબંધન અહિત કર્તા એવું ન માનનાર હાલના કેળવાપલાઓ.
 ૨૯. ખરા ધર્મ જ્ઞાન તરફ લક્ષ આપનાર સ્ત્રી પુરુષો.
 ૩૦. પ્રભુ પ્રેમમાં લુબ્ધ થયેલા ભાવિક બંકો.
 આટલી જરૂરીઆતો પ્રાપ્ત થતાં ખીટું જાહેર થશે.

લી. અનાધકારી.

પ્રાસંગિક નોંધ.

(એક નિરીક્ષક.)

ગઈ બન્ને પરિપટ્ટના રીપોર્ટ જાહેર પડી ચુક્યા છે ને વાંચકો એ તે વાંચ્યા પણ હશે પરંતુ તે સંબંધી કાંઈ આપણી ગત પરિપટ્ટો, પણ તુક્ટેચીની જરૂરની જાણી કરવા રજા લઈએ છીએ. મંદિલા પરિપટ્ટનો રીપોર્ટ ધણી જ મોટો થયો છે તથા કેટલાક નીબંધો તો નાં છપાયા હોત તો પણ સારું હતું પણ દબ્બુ આ પ્રથમ પ્રયાસ જેવું જ છે તેથી આપણી જહેનોને ઉત્સાહ દાખી દેવો એ ઉચ્ચીત ન હોવાથી આં વખતે બંધા નિબંધો છપાવ્યા હતાં. પણ હવેથી આ પરિપટ્ટ બે જુદીજ ભરવામાં આવે તો નિબંધોની તુલના કરી દરેક વિષય ઉપર સારોજ નિબંધ છપાવવા ને ખીજ નિબંધોનો સાર અપાય તો સારું.

મંદિલાં પરિપટ્ટના રીપોર્ટમાં પ્રથમ સ્વાગત મંડળના પ્રમુખના આપણમાં હાલમાં ચાલતી વસ્તુ સ્વીતી તપાસારી જેઠાએ તે બરાબર તપા-

સાધ હોય એમ લાગતું નથી. પણ એકંદરે એ બાપણુ ધણું વિદ્વાત બરેહું તથા બોધદાયક હતું. પ્રમુખના બાપણુનો ઉવટનો ભાગ ધણોજ ધ્યાન આપવા લાયક છે. પ્રમુખે ન્યાતીની સ્ત્રીઓની, બાલકની સભા સ્થાપવા સંબંધે જે વીનંતી કરી છે તે ઉત્સાહી બહેનો ઉપાડી લેશે. પણ આ કામમાં પુરૂષોએ સ્ત્રીઓ સાથે જોડાવવું જોઈએ. હાલમાં અમદાવાદની અલ્પજ્ઞનીય એસોશીએશનના ઉત્સાહી સભાસદોએ ન્યાતી બહેનોને ઘેર બેઠાં વાંચનનો લાભ મળે એવી યોજના કરી છે અને તે યોજના માસ જે માસમાં અખતરાશ્વે ચાલુ કરવામાં આવશે તે જે એ યોજનાને સંપૂર્ણ ટેકો મળશે તો તે બાલકને માટે દાખલ કરવામાં આવશે અને એ યોજનાને સંપૂર્ણ રીતે હ ઈચ્છીએ છીએ.

સ્ત્રીઓના બીજા નીચાંધોમાંના ધણાખરા તો પુસ્તકોમાંથી ઉતારી લેવામાં આવ્યા હોય એમ લાગે છે તો પણ સાધારણ રીતે તેઓ ધણા ઉત્તમ ઉતારા છે. આ પરિપદને અંગે "ગરબા"ની યોજના કરી હતી પણ આવી ગરબાની યોજના પ્રતી વર્ષે બેઠકે વર્ષમાં ત્રણચાર વાર થાય તો નાતની સ્ત્રીઓમાંથી સંગીત જે નાચ પામ્યું છે તે પાછું સજીવન થવાનો સંભવ છે.

પુરૂષપરિપદનો રીપોર્ટ એકંદરે ધણોજ સારો છે. મંત્રીઓની પ્રસ્તાવના એક નમુનારૂપ પ્રસ્તાવના છે. ન્યાત શું

પુરૂષ પરિપદ.

કરી શકે તે એમાં બહુ જ શુદ્ધી રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે. ધણા એમ માને છે કે

"ચાલિની કાન્દર-સો દેશને હાનિકારક છે" તેવા ગૃહસ્થોને મંત્રીઓના સંબોધમાં જવાબ આપીએ તો "દેશ સમસ્તના ઉદારનું જે મહાન કાર્ય કરવાતું છે તે જુદા જુદા વિભાગમાં વહેંચાયલી નાતો પોતપોતાનું સંભાળે તોપણ ધણું કરી કહી શકે એમ છે."

પરિપદના ઠરાવો પસાર થયા પણ પસાર થયા બાદ તેના વ્યવહાર ઉપાયો લેવાં દરેક ગામના પંચે ઠરાવ કરવાની જરૂર હતી. પહેલી એ પરિપદે ભરાયા પછી પરિપદમાં પસાર થયેલા ઠરાવો અમદાવાદમાં ન્યાતના પંચમાં મૂકવામાં આવતા અને તે બધા ત્યાં ચર્ચાતા-પણ આ વખતે પરિપદોના ઠરાવો પસાર થઈ રીપોર્ટમાં છપાયા ઉપરાંત બીજાં કંઈ પણ થયું નથી. પરિપદના ઠરાવો ન્યાતને બંધનકારક નથી માટે જે ઠરાવો થાય તે ઉપરથી ન્યાતના પંચે નીચમો ધકવા જોઈએ.

પ્રમુખનું બાપણુ વિદ્વાત બરેહું અને બોધદાયક હતું પણ સંપૂર્ણ માનની લાગણી સાથે કહેવું પડે છે કે તેમાં રૂક્ત આપણા ગુણોનું ગાન

હતું. એમણે આપણા દોષો બતાવ્યા નથી. હમેશાં માણસ પોતાની પ્રશંસા સાંભળી પુલાંધ બન્ય છે તે પ્રમાણે આપણે કુલાવવાનું નથી. આપણા દોષો આપણી આંખે મુઝતા નથી માટે ત્રીમાસિકદ્વારા પર ન્યાતી બંધુઓ માર્દેતે આપણા દોષોનું જ્ઞાન કરાવવાને પ્રયત્ન થયો છે એ પ્રયત્ન પ્રશંસાને પાત્ર છે.

આપણી કામની બાળકીઓ અમદાવાદમાં આશરે ૩૨-૩૩ અંગ્રેજ

અભ્યાસ માટે ટ્રેનીંગ કોલેજમાં જાય છે. જ્યારે

શ્રી કેળવણી.

બરૂચ ખાતે ફક્ત એક જ બાળકી જાય છે, બ-

રૂચમાં પારશી કન્યાશાળા આપણી ગ્યાતિના

લતાની પાસે જ છે. તોપણ આપણા ન્યાતી, બંધુઓ પોતાની બાળકીઓને તેનો લાભ નથી આપતા તે ધણું વિચિત્ર લાગે છે. અમદાવાદમાં દર જવાનું છે. તેથી વધારે પૈસા ખર્ચીને લાભ અપાય છે. જ્યારે બરૂચમાં સોંધુ બાકુ ને શીધપુરની જગ્યા થાય છે તોપણ લાભ લેવાતો નથી એ ધણું જ દીલગીર ચવા જેવું છે. બરૂચમાં ગઈ વાર્ષિક પરીક્ષા પછી આગળ અભ્યાસ કરી શકે એવી દસ બાર કુવારી બાળાઓ ને શાળા છોડવી દેવામાં આવી છે, ત્યાં વનિતા વિશ્રામ જેવી પણ સંસ્થા નથી કે તેઓ પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારી શકે પણ આ પારશી કન્યાશાળામાં પરંન્યાતીની બાળાઓને સરખો જ લાભ આપવામાં આવે છે. સારું હંમારા બરૂચી બાળકોપોતાની બાળાઓને તેનો પુરો લાભ આપે તો આપણી ભવિષ્યની પ્રજાને ધણું જ ફાયદો થાય. એક માતા સો શીક્ષકોની બરેબર છે અને આપણી ભવિષ્યની માતાઓને સંગીન કેળવણી આપી ખરી ગૃહણી બનાવવી એ હાલના યુવાનોની મુખ્ય ફરજ છે. ગઈ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં આવક કામમાંથી પહેલ વહેલી મીસ મજરી દોલતરામ તથા શ્રીમાળી આલ્મણ કામમાંથી મીસ જશલદમી પાસ થયાં છે. આપણે પણ હવે આશા રાખીશું કે જે ત્રણ વર્ષમાં આપણી કામમાંથી પણ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં પાસ થયેલી કન્યાને અભિનંદન આપવાનો પ્રસંગ પરમેશ્વર આપણને આપે.

વાર્ષિક પરીક્ષાઓના પરિણામ જાહેર થયા છે તે સમયે આ વર્ષ ૧૯૧૧-૧૨ ની પરીક્ષાઓમાં આપણે સારો દેખાવ કર્યો છે.

વાર્ષિક પરીક્ષા... બી. એ. ની પરીક્ષામાં પરિણામ ધણું જ ખરાબ અને... આવ્યું છે તે સીવાયની બધી પરીક્ષામાં પરિ-

સાહિત્ય એવા... છાત્ર સંતોષકારક છે. પરંતુ દીલગીર ચવા જેવું એ જ છે કે ફર્સ્ટ ક્લાસમાં હવેનું કોઈ પાસ

થતું નથી. જો કે આપણા કેટલાક યુવાનો પુરતી કાળજી રાખે અને પ્રયત્ન

કરે તો પહેલાં વર્ગમાં પાસ થઈ શકે એમ છે. - વળી એને જીનીઅરીંગ, એગ્રીકલ્ચર વીગેરે ખાતાં તરફ આપણા યુવાનીઓએ નજર દોડાવવી જોઈએ છીએ. આ ઉપરાંત ખી. એ. પાસ થઈ તોતાની રીસર્ચ ઇન્ટીટ્યુટ એવા કાંઈ ઉદ્યોગો તરફ દ્રષ્ટી દોડાવવાની જરૂર છે. વળી સાહિત્યમાં પણ આપણા યુવાનોએ ભાગ લેવાની જરૂર છે. આપણામાં દી. બી. એ. બાલાલ, રા. બલવંતરાય હાકોર અને રા. નિરંજનરાય તથા રા. જુહાપીલાસ શીવાય ખીજા કોઈએ સાહિત્યમાં ભાગ લીધો હોય એમ લાગતું નથી. પણ ગત વર્ષમાં જાહેર માસીકો તથા પત્રોના અંકો તપાસતાં માલમ પડે છે કે આપણા યુવાન ગૃહસ્થો રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ, હરિપ્રસાદ કીરપારામ, રા. હરિપ્રસાદ વૃજરાય, રા. નરહરિલાલ કુર્ણાગમ, રા. પ્રાણલાલ કીરપારામ, રા. કેશવપ્રસાદ છોટલાલ વિગેરેએ પોતાથી બનતી સાહિત્ય સેવા બજાવવા માંડી છે.

વિદ્યાર્થીઓને લોકસેવા કરવાના માર્ગ.*

(રા. ગુડલાલ હીરાલાલ ખી. એ.)

“ પોતાના પ્રિય દેશીજનનાં, દુઃખ પરસ્પર ધરશે,
જન્મભૂમીના ભોળાં બાંહે, બેળાં હળશે મળશે;
ભારે પ્રભુતા સંચરશે. સ્વર્ગસમ સુંદર દિવ્દ થશે. ”

ઇંગ્લંડના મહાન કવિ વર્ડસવર્થે પોતાના એક કાવ્યમાં લખ્યું છે કે તે એક દીવસ બહાર જતા હતા, ત્યારે રસ્તામાં તેમણે કોઈક ડોસાને એક બડા જાડનું થડીયું કાપતા જોયો, ને કહી તે જોતાં થોડીવાર ત્યાંજ ઉભા રહ્યા. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે થળા પ્રયત્નો કર્યા છતાં એ જાડનું થડીયું ડોસાથી ને કપાયું તે જોઈ કવીતું આદ્ર્ હૃદય પીગળ્યું અને તેમણે તેની પાસેના કુવાડો લઈ તે વડે જાડ કાપી આપ્યું. થડીયું જુદું પડતાં ડોસાને ધણો આનંદ થયો અને પોતાના જુવાનીના જોરનો આવો સહક્રયોગ થયો તે જોઈ કવીને પણ હર્ષના આંસુ આવ્યાં. બધુએ જીવનને સુખમય બનાવવામાં આવાં પ્રસંગો અને આવાં કર્મો ખરેખરાં સહાયજૂત છે. ગમે તેવાં એશ્વારામમાં રહ્યા છતાં જ્યાં સંધી તમે લેશમાંજ સ્વાર્થ ત્યાગ કરી શકતા નથી. ત્યાં સંધી સુખી નથી; કેમકે અન્યને સુખી કરવાથીજ આપણને સુખ અને સંતોષ મળે છે. વિદ્યા જન્મ દાનથી વધે છે પણ ધટતી નથી તેમજ સદ્ગુણોનું પણ માનવું.

આપણા સંસારને સુધારવાને તેમ આપણી નૈતિક ઉત્તતી કરવાને આપણે દરેકે રોજને રોજ કાંઈક કાંઈક પ્રયાસ કરવો જરૂરનો છે. આથી આપણને આવી એક શુભ ટેવ પડે છે, અને આ ટેવ પાડવાના ઉદ્દેશથી જે કાંઈ કરીએ તે નજીવું નથી એમ સમજવું. આપણાથી ઝાઝું બની શકે એમ નથી માટે એસી રહો એ વિચાર કેટલાકમાં હોય છે પણ તે બૂલ બરેલો લાગે છે. દાખલા તરીકે:—આપણે એકાદ ઉનાળાની રજામાં પોતાના મહેલાના ફળીઆના કે ન્હાના ગામડાના આગેવાનોને સમજાવીને ત્યાં ફરીબ્યાત કેળવણી દાખલ કરાવવા ધીરજથી મથીએ તો પાંચ પસાંસ બાપણોથી લાભ થાય તેનાથી વધારે લાભ. આપણી એ મહેનતથી મળે.

આપણામાંના દરેકે પોતાના ઘર તરફ પહેલી નજર કરવાની છે અને પોતાની જાતને આ પ્રશ્ન હરખડી મૂકવાનો છે કે 'મહારાથી મહારી આસપાસના માણસો માટે શું બની શકશે; તમને તપાસ કરતાં કદાચ જણાશે કે તમારા ઘરમાં એકાદ ઉમરલાયક છોકરી કે છોકરો નિશાળે જતો નથી અથવા એકાદ તંત્ર અમલ્ય છે. આમ હોય તો અહિંથીજ તમે શરૂઆત કરો. બાપ્તિસ્મ, તમારી જાણ માટે નીચેના રિપોર્ટ ટાંકુ છું:—એક વિદ્યાર્થી લખે છે કે મહારા ઘરની સ્ત્રીઓને હું રોજ એ કલાક શીખવું છું. નવી શોધ બોલો વિશે એમની સાથે રોજ હું કાંઈ વાત કરું છું. ઉત્તર કુલ એટલે શું તે એમની ઘરગથ્થુ બાપામાં કહેતાં મને બહુ અધર લાગ્યું પરંતુ અંતે હું તે સમજાવી શક્યો. હું રજાને દીવસે સાંજે મહારા ઘરના સ્ત્રીમંડળને ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા (Weekly) ના ચીત્રો બતાવું છું અને તે વીશે સમજાવતી આવું છું.

ગૃહસ્થો તમારાથી બની શકે તો પુરસદે ઘરની સ્ત્રીઓ જે બીચારી રસોડામાંથી બહાર નીકળવા પામતી નથી અને જેમને બહારની દુનિયાનું જ્ઞાન નથી તેમને ગામ બહારના રમણીય સ્થળે બતાવો, ત્યાં ફેરવો અને સ્ત્રી સૌંદર્યથી ભળતા આનંદનો અનુભવ એમને કરવા દો. આથી ખુદલી હવાનો લાભ પણ તેમને મળશે, અને મને કહેવા દો કે આવું કામ ઉદ્ધત કહેવાયા વગર નીચમમાં રહીને આપણામાંના ધણીથી બને એમ છે. બીચું તમારા ઘરમાં ધન્યરૂપાએ સ્ત્રી પુરુષ સૌ કેળવાયેલાં હોય તો ત્યાર પછી તમારી પડોસમાં કે બને તો આજીવનના ગામમાં નજર કરશો. આસપાસના ધણીક ગામડાંમાં જોશો તો નીશાળોમાં એકાદ મહેતાજીથી કામ નબત્ત હશે, અને એ મહેતાજી ગોલ્ડસ્મીથના કાવ્યમાંના (Village teacher) મહેતાજીનો નમુનો હશે. 'સહેરનેશુ' કાંઈ આસ કામ અને

નીશાળમાં રજા બે સાથે મળ્યા વિના મહેતાજી શહેરમાં જતા નથી, અને આ બેનો યોગ ખાવો મુશ્કેલ તેથી મહેતાજીને શહેરના દર્શન દુર્લભ હોય છે. ગામડામાં સાધન હોતાં નથી અને એના અભાવને લીધે મહેતાજીને નવું જાણવાની જીતાસા કટાઇ ગઇ હોય છે. આથી નીશાળોમાં શહેરના કેળવાયલા લોકોએ રસ લેવાની અને બને તો અવાર નવાર દુરસદે કલાક બે કલાક શીખવવા જવાની પણ ખાસ જરૂર છે.

એજ પ્રમાણે ધર આગળ આપણી પોળના આપણાથી ન્હાના છોકરાઓને એકઠા કરીને તેમને સંગૃહસ્થાનો, મીસો, પવનચક્રીઓ અથવા બીજાં કાંઈ કારખાનાં પડોસમાં હોય તે જતાવવા લઇ જઇએ અને એમને ત્યાંનું સાંચાકામ વીગેરે સમજાવીએ તો તેથી પણ તેમની બુદ્ધિ ખુલે અને આવી સફરો object lessons પદાર્થ પાઠની ગરજ સારે. આપણે હાઇસ્કૂલ અને કોલેજમાં ધણી નવી રમતો શીખીએ છીએ તેમાંની કેટલીક પોળના છોકરાઓને શીખવીએને એમની સાથે આપણે પણ તેમાં રસ લઇએ તો ધૂળની ફેટલીક ગંદી રમતોમાંથી એ ઉગરે અને આ કાંઈ ઓછું નથી. બાળકો રમતા હોય ત્યાં જરા ધ્યાનથી જોઇશું તો જણાશે કે તેમનું લક્ષ ધણીવાર જુગાર જેવી રમતો પર જાય છે. અને તેઓ સરતો મારે છે. આ કાંચ ધણાને નજીવું લાગતું હશે પરંતુ કુમળા વયમાં આવી રમતોની અસર સચોટ ચાય છે. અને તેથી તેમના આરિચ્છમાં વાંધા આવે છે. આવી વખતે તમે તેમને કાંઈ અકસ્માત વાપરવાની રમતો શીખવો અથવા તેઓ રમતમાંથી યાગ્યા હોય અને તમે કાંઈ વાત સારી કહી શકતાં હો તો એકાદ રમુજી વાત તેમને કહો. વાતમાં ને વાતમાં તમે ધારે તો ધણું સદૃશ્યોનો તેમની અજાણ્યમાં તેમને બોધ આપી શકો. બાળકોને નક્કલ કરવાની ટેવ હોય છે અને તમારી વાત સાંભળ્યા પછી એ વાર્તાના નાયકની પેઠે તેઓ વર્તવા જશે.

બીજું છોકરાંઓનાં હોળીના તોફાન જેમણે જોયાં હશે તે હોળીના દીવસોમાં આ વર્ગની માફક તેમના ઉત્સાહનો ધર્મોદાના કાર્યમાં સદૃશ્ય યોગ કરવાને કે સ્પોર્ટ્સ જેવા રમતગમતના મેલાવડા બરવાને ખરો મનથી બલામથું કરશે એવી મહારી યાકી ખાત્રી છે. પરંતુ માત્ર આ વિચારથી સંતોષ ન માનતાં તેવા વખતે આરા મેલાવડા શરૂ કરી તોફાન અટકાવવું એ આપણું યુવાનોનું કામ છે. હવે આપણે આવા એક બીજાં અગત્યના કર્તવ્ય પ્રદેશનો વિચાર કરીએ, અને તે આપણી જનસુખાધારીની સંભાળ લેવા વીશે છે. આપણી આસપાસની મલીનતા, દુર્ગંધ અને અ-

જ્ઞાનને પરિણામે આ દેશમાં અનેક રોગોએ ધર કંપો છે; આને માટે આ પછે બધા સરકારને બલે જવાબદાર ગણીએ પરંતુ મને એમાં કેટલેક દરજ્જે વાંક લોકોને પણ લાગે છે. સહેર સંસ્થાઓ તથા રોગચાળો અટકાવવા માટે સરકાર જે કાંઈ પગલાં ભરે તેમાં જ્યાં સુધી લોક મદદ કરશે નહિ ત્યાં સુધી આપણું કાંઈ વળતાર નથી. જનતા સુધી ફરેક વિદ્યાર્થીએ તંદુરસ્તીના સામાન્ય નીયમોનો અને ધુરંદર હોય તો તે ઉપરાંત, મેલેરીયા, કોલેરા તથા પ્લેગ જેવા આ દેશમાં ધર કરી બેઠેલાં રોગ અટકાવવાના સાદા ઉપાયોનો સારો અભ્યાસ કરવો ઘટે છે, અને ત્યાર પછી પોતાના દાખલાથી તથા બોધથી આસપાસના લોકોને અને ત્યારે એવાં રોગથી કેમ મુક્ત રહેવું તે કહેતા રહેવાની હાલના સંજોગોમાં ખાસ જરૂર છે.

જ્યાં જનસમૂહ બેરકાર છે, જ્યાં ધર માંહેલી મોંઝીઓ અને પોળની ગલીઓનો જળજર તરીકે ઉપયોગ થયે જાય છે, જ્યાં એકના ધરનો વાળેસો કચરો સામાના આંગણમાં ફેંકવાનો ધર્મ સનાતન છે; અને જ્યાં નહાવા ધોવાની તથા પીવાના પાણીની જગ્યાઓ અસમ નથી;—અરે જ્યાં આવી આવી ગંભીર ખીણ અસંખ્ય જૂલો કાંઈ ટાળ થયાં થાલી આવે છે તે દેશમાં મરણ પ્રમાણ ગમે તેટલું હોય છતાં પણ વધારે છે એમ કોણ કહી શકશે? આવા દેશમાં કુટુંબ પોપડાના અકાળ મરણ થાય, કે બહાણના અકસ્માત વીયોગવડે દુઃસહ દુઃખ ખમવા પડે તો તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. વિદ્યાર્થી બંધુઓ—તમે આ અટકાવવા ધારતા હો તો ‘Sentinels of Hygiene’ જનસુખાધારી સાચવનારા સ્વયં સેવકો બની લોકસેવા કરવા બહાર પડો.

લાહોરની ફારમેન કોલેજનો એક વિદ્યાર્થી લખે છે કે ગમે વર્ષ અમારા ગામમાં મેલેરીયાનો ઉપદ્રવ ચાલુ થયો અને માણસો ટપોટપ મરવા માંડ્યા, આ સમયમાં અમે વિદ્યાર્થીઓએ એક young men's social service league બનાવ્યું અમે બજારમાં તેમ ગરીબોના લતાઓમાં જતા અને તેમને કીનામન તથા બુદ્ધાબની દવાઓ મફત વહેંચતા. લોક પાસેથી અમે આ જીવદયાના કામ સારૂ ઉઘરાણું કર્યું અને અમને સારી મદદ મળી. આંતે નવેમ્બરમાં મેલેરીયા નરમ પડ્યો ત્યારે અમે અમારું કામ પરવાર્યા.

શ્રીનગર સ્કુલના એક રીપોર્ટમાં છે કે તેમના ગામમાં કોલેરા અને પ્લેગ બંનેનો ઉપદ્રવ હતો; આ નરમ પડેલા માટે ગામમાં એજેન્સ અને

તેમ ઓછો કરવાની જરૂર હતી. મ્યુનીસીપાલિટીની મદદથી પાણી ભરાઈ રહે એવાં ખાખોચીયાં તથા ગામની આસપાસના ખીજાં કેટલાક ખાડાઓ ચોખ્ખા કરવાનું તેમ પુરી દેવાનું કામ સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓએ શરૂ કર્યું. એમાં કેટલાક બ્રાહ્મણો પણ હતા તેથી જોશ કોદાળી લઈને એમને કામ કરતા જોઈ કેટલાક લોકોએ એમની હાંસી કરી અને ધિક્કારી-કાઢ્યા. પરંતુ આથી છોકરાઓનો ઉત્સાહ ઉઘટેલો વધ્યો અને લોકોના મનપર એ વાત ફસી; ત્યાર પછી ઘણા લોકોએ પોતાના આંગણામાંથી ગંદકી કાઢવા માંડી અને આસપાસના રસ્તા સાફ રાખવા માંડ્યા. મીત્રો આંખ ઉઘાડીને જોઈશું તો આવી આવી ન્હાની છતાં અગત્યની સેવાઓના અનેક માર્ગ આપણને જરૂરો.

આપણી પોળોની ગાય કેતરને ખાવા નાંખવાની ચાટોમાં તેમ મ્યુનીસીપાલિટીની ઠેર ઠેર મૂકેલી કચરાની પેટીઓમાં તથા તેની આસપાસ પડેલાં એંઠવાડ અને કચરો દીવસોના દીવસો સુધી કાઢ્યાં કરે છે; અને આપણી પંચની વાડીઓમાંથી તો ભોજનની અનેક વાનીઓની અને મુખ્યત્વે કરીને દાળની વાસ કંદી જવા પામતી જ નથી.

નળતું સુખ નથી તેવી જગ્યાઓમાં નીચ વર્ણના લોકોને ન્હાવા ધોવાનું પુસ્તું પાણી મળતું નથી. આથી તેમની સુખાકારી બગડે છે અને સાથે શરીર મલીન રહે છે. ન્હાના ગામોમાં પીવાના પાણીના કૂવા નજીક મોરીઓ ખાળકૂવાઓ અને મેલા પાણીની નીકા અવારનવાર નજરે પડે છે. કુવાની પાળપર ધોવાનું કામ પણ ચાલે છે. અને ધોવાતા કપડાંનો મેલ તેના રોગ દોષ સાથે કુવામાં વહે છે. આથી પીવાનું પાણી બગડે એ દેખીતું છે. ગામડાંનું મરણ પ્રમાણ ઘટાડતું હોય તો ત્યાંના કુવાઓ નિયમિત રીતે માફ કરવાની બહુ જરૂર છે.

ભાઈઓ-રોગચાળાના વખતમાં કેટલીક ખામ સાવચેતી રાખવાની છે. આવે વખતે પાણી હંમેશ ગાળીને તથા ઉકાળીને પીવું જોઈએ. આપણી મા બહેનોને સમજાવીએ તો તેઓ પોતાની મેળે કેટલીક સુખાકારી બગાડે, અને આપણે દુરસદે કે લાંબી રજામાં પોતાની જાતના ઉદ્યોગથી ઘરમાંના કેટલાક દોષ દૂર કરવા ખંત રાખવી જોઈએ. પરંતુ આપણા આગ્રહ અને ખંત વીના આ વાત બનવાની નથી. સ્કુલ અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભણ ભાઈઓને સમજાવે અને 'રોગ અટકાવવાને યોગ્યતા' વ્યવહાર ઇલાજોનો પોતે અમલ કરી એમની પાસે અમલ કરાવડાવે ત્યારે ભણતરનો સદ્ઉપયોગ કર્યો કહેવાય.

આપણે જ પાડોશીઓને કહેવાનું છે કે પ્લેગ અને કોલેરા ધારીએ તો અટકાવી શકાય, અને આપણે પ્રયાસ આદરીશું તો પ્રભુ આપણી બહાર ધારે. વિદ્યાર્થીઓએ જ સાવધાન થઇને દેશમાં ઝેરી સાપ અને ઉદર બોલા કરવામાં લોકમત કેળવવાનો છે, આપણે જ લોકને કરીનાઇનના કાયદા સમજાવવાના છે અને આપણા પ્રયાસથી શહેરમાં રખડતા કેતરા પશુ કમી થશે, અને દેશીઓમાંથી હડકવાનો રોગ જશે.

વિદ્યાર્થીઓને પોતાના બહુતરનો ઘણો વખત ન ગાળવો પડે એવું લોકસેવાનું બીજું કામ દરદીઓની તપાસ રાખવાનું છે. કોઈ મ્હોટાં દવાખાનામાં જઈને જોશે નો નો દરદીઓની કટલીક લાજતો એરી હોય એ તેને આપણે પહોંચી વળાએ. કોઈને પોતાની તખીઅતની ખજર સગંવહાલાંને આપવાની હોય, પરંતુ તે બીયારો અમલુ હોય-કઠાય લખવા જોગો કાર્ડનો પેસો તેની પાસે ન હોય; આવા માણસને એકદો પત્ર લખી આપે તો તેને કેટલું આશ્વાસન મળે ? કે. ફેલેર્મોગ પોતાના એક પુસ્તકમાં લખે છે કે એક જ દવાખાનામાં વિદ્યાર્થીઓએ આ પ્રમાણે ટર્મમાં ૧૨૦ પત્રો લખ્યા હતા. આવા દવાખાનામાં બે ચાર બાળકો પણ હશે, અને ઘડીઆળનો કટકટ અવાજ પડ્યા પડ્યા સાંભળ્યા કરતાં હશે; આમાંનાં કોઈને એકાદ રમકડું આપ્યું હોય તો તેને કેટલો આનંદ થાય.

બીજું મરી શકે એવા રોગથી પીડાતા ઘણાંક ગરીબ ગરબાં માત્ર દવાદાર વગર પીડાયાં કરે છે. તેઓને કં તો સારા ધર્મીદા દવાખાનાઓની માહિતી હોતી નથી; અથવા તો મ્હોટી ઇસ્પીતાલોમાં જતાં તેઓ ખ્હીએ છે. મ્હોં કેટલાક એવા આશ્રાન લોક જોયા છે કે જેઓ મોટી ઇસ્પીતાલમાં ગમે તેવા રોગ માટે પણ, નસ્તર કરે છે એ બીકના માર્યા ત્યાં જતા નથી. બાધઓ:—આવા ઁવેને તમારી મદાય ઉપયોગી થઇ પડશે. આપણે જરા આજ્ઞાકી રાખીએ તો આપણી જાણમાંનાં ઘણાંક ખ્હેરાં, આંધળાં, કોડીઅલ તેમ ક્ષય અને હડકવાના રોગથી પીડાતા લોકોને પણ ઉગારી શકીએ. મુંબઈની અંધશાળા, કસૌલીનું રસી મુકવાનું દવાખાનું ને ધંરમપુરના ક્ષયના દરદીઓના આરોગ્યગૃહ જેવાં રચેલા વીરે આપણે લાગ આવે માહિતી મેળવી રાખવી જોઈએ આને માટે ખાસ પ્રયાસની કાંઈ જરૂર પડતી નથી. ન્યુસપેપર કે માસિકમાં આવી કાંઈ બાબત વિશે આપણા વાંચવામાં આવે ત્યારે માત્ર આંખ ઉઘાડી રાખી તેની નોંધ લેઈ રાખવાની દેવ રાખવી પડશે બાધખલનું વચન છે કે:—He that loveth not his brother whom he hath seen, cannot love God whom he hath not seen.

મતલબ કે જે પોતાના મનુષ્ય બંધુને દરરોજ નજરે જુએ છે છતાં પ્રેમ કરતો નથી તે પરમેશ્વર જે નજરે પડતો નથી તેની ઉપર શો પ્રેમ કરી શકશે ?

ભાઈઓ ! એક વાત તમને કહેવાની રહિ જાય છે. દરેક વિદ્યાર્થી છૂટોછૂટો લોકસેવા માટે પ્રયાસ કરે તેના કરતાં કેટલાક ટોળીબંધ કામ કરવા આગળ પડે તો તેથી પ્રભાણુમાં વધારે લાભ થાય છે. એકાદ લાંબી રંગમાં પાસે પાસે રહેતા વિદ્યાર્થીઓ પોતાનું ન્હાનું મંડળ બનાવીને સંસાર સુધારાના પ્રશ્નોનો અભ્યાસ શરૂ કરે તેને માટે ચોક્કસ ખર્ચો એકઠી કરે તથા લોકમત કેળવવા મધી જ્યાં જરૂર લાગે ત્યાં સુધારો કરવાના પ્રયાસો આરંભે તો તેઓ અતે કાવ્યાવિના રહે નહિ એમ હું માનું છું.

શ્રીનગરની એક સ્કુલના છોકરાઓએ પોતાની આવી એક 'ના-ઇટ એરન્ટ સોસાયટી' બનાવી હતી. તેઓએ એકલા મળી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા પોતાથી બનતું કરવા માંડ્યું. નોરમન નાઇટસની પેઠે આમણે સોગન લીધા કે છોકરીઓના બાળકને અટકાવવાં, તથા તેમને નીશાળે મોકલવા સારૂ માખાપોને ઠેર ઠેર સમજાવતા ફરવું. આજ પ્રભાણે કાલેજના વિદ્યાર્થીઓ પોતાના સાધનહીણા ભાઈઓને મદદ કરવાની એક સોસાયટી બનાવ અને કાંઈક રકમ માસિક એકઠી કરી તેમને ચોપડીઓ તથા શીના પૈસા આપે તો ઘણા દેશને યશ આપે એવા છોકરાંઓ બહુવું મૂકી દે નહિ. વિદ્યાર્થીઓ ઉપર વિદ્યાર્થી વર્ગનીજ દેખરેખ રહે તો ધર્મદા પૈસેથી બહુનારા હાલ કંઈક ઠેકાણે નજરે પડે છે તેમ આજસુ રહિ પૈસાનો ગેરઉપયોગ પણ કરે નહિ. લંડનમાં એક 'personal service association' 'પર્સનલ સર્વિસ એસોસિએશન' નામે મંડળ છે, અને તેમાં ૫૦૦ સભાસદો છે. દરેક સભાસદ આઠે દહાડે એક કલાકનો ધર્માર્થમાં ઉપયોગ કરે છે. આ કલાકમાં તે કોઈ અનાથ પાસે કે ગરીબ કુટુંબમાં જાય છે અને તેની સંભાળ લે છે. આ સભાનો મૂળ ઉદ્દેશ મન, વાચા અને કર્મવડે આત્મબોગ શીખવાનો છે. ભાઈઓ શું આપણા ગામોમાં આવી સંસ્થાઓની જરૂર નથી ? તમારા ગામના કે પડોશના અનાથ આશ્રમ, ધર્મશાળાઓ, ધરપીતાલો, લાઇબ્રેરીઓ વિગેરેની નોંધ રાખો અને આ સ્થળોએ ન ચાલે જ લોક જાય છે કે ત્યાં એમને જવાનું મન થાય એવી સારી વ્યવસ્થા છે તેની તપાસ કરો, તથા આવા ધર્મદા ખાતાં લોકના સારા ઉપયોગમાં આવે તો માટે તમે પ્રયાસ કરો. આપણી મ્યુનીસીપાલિટીઓનું કામકાજ કેમ ચાલે છે તેની માહિતી પણ એમાં રસ લેનારને ઘણી અગત્યની જણાશે અને આ જાનથી આં-

પણે અણુસમજી ગરીબ માણસોને અવાર નવાર મદદરૂપ થઈ શકીએ. આજ પ્રમાણે ગામમાં બીખારી કેટલા છે તથા તેમની સરેરાશ આવક શું છે, તે કાઢીને લેકોની આંખો ઉઘાડીએ તો તેમના પૈસાનો સન્માન વ્યય કરતાં તેઓ શીએ. આપણા શહેરનો દરેક વર્ગનો ઇતીહાસ તપાસી તે દરમિયાન શહેરમાં અપીણ તથા દારૂની દુકાનો, જુગારખાના વિ. તેમ જુનેહંગારો કેટલા વધ્યા તેના આંકડા જરાક મહેનતથી આપણે મેળવીએ, અને શહેરની આર્થિક ઉન્નતિની સાથે નૈતિક ઉન્નતિ પણ થઈ કે નહિ તે તપાસીએ ત્યારબાદ આ આંકડા જનસમાજ આગળ રજુ કરીને બને તો આ ધોગતિ અટકાવવા ઉપાયો ચોજવા આગેવાનોને આગ્રહ પૂર્વક વારંવાર વિનંતીઓ કરી સમજાવી શકીએ. આને માટે મીનમંડળમાં ભેગા મંળી આપણે અભ્યાસ ન્હાના પાયાપર શરૂ કરવાની જરૂર છે. કારણકે આથી વ્યવહાર કાર્ય કરવા જલદી પ્રમથ થઈએ છીએ, અને તેમાં ગંભિર વહેલી પડે છે.

બંધુઓ ! જેસી જોઉં તે પહેલાં હવે બે છેલ્લા બોલ કહેવાના છે. કંઈક દાયકે વિદ્યાર્થીની આત્મભોગ આપવાનું બને નહિ એ ખરું છે. પરંતુ જાત સુધારણાનું કામ તો દરેક કરી શકે તેમ છે. 'આપં મુખ્યા લીના સ્વર્ગે જવાય નહિ' એ કહેવત બરાબર યાદ રાખજો અને આપણે પોતાં સુધર્મા વિના અન્યને સુધારી શકવાના નથી. આપણે ધાર્મિક નહિ હોઈએ, આપણે મીતાહારી નહિ રહીએ, આપણે મન ભારતાં શીખીશું નહિ અને આપણે સુધડતા જાળવીશું નહિ તો આ સદ્ગુણો ખીજીને શીખવવાનું આપણાર્થી બનશે નહિ. માટે આપણી જાતે સૌથી પહેલાં તે બધા શીખવાના તથા પાળવાના છે. ઇતિશમ

અર્ચા પત્ર.

(ટ્રસ્ટ ફંડની વ્યવસ્થા)

(૨)

ગયા અંકમાં આપણે ટ્રસ્ટ ફંડની વ્યવસ્થાનું પ્રારંભીક અવલોકન કર્યું. હવે ૧૯૦૯ નો રીપોર્ટ છપાયો છે એટલે એ વાતો સમજાવી અધરી નહિ પડે. આટલે વળતે પણ ૧૯૦૯ નો રીપોર્ટ છપાયો એ સંતોષકારક છે અને સેક્રેટરી સાહેબોને અનિવાર્ય કારણોનું બહાનું કાઢી દીક્ષગીરી બતાવવી પડી છે તે ફરી નહિ બતાવવી પડે તો આપણે વધુ સંતોષ માનીશું. અને હવે તાકીદે ૧૯૧૦ અને ૧૯૧૧ નો રીપોર્ટ બહાર પડશે એવી

આશા રાખીશું. ૧૯૦૯ નો રીપોર્ટ જોતાં આપણને માલુમ પડે છે કે ટ્રસ્ટ ફંડનું કુલ બંડોળ લગભગ ચાર હજાર રૂપિયા છે અને તેની સ્થાયી ત્રાપિક આવક (બ્યાન્કની આવક) બસે રૂપિયા છે. એમાંથી ફક્ત વીસ રૂપિયા તેનો હેતુ બર લાવવા અર્થવામાં આવ્યા છે અને બાકીના બંને માંડવામાં આવ્યા છે. જો અડધી આવક પણ અર્થવામાં આવી હોત તો ટ્રસ્ટ ફંડનો વધુ લાભ ન થાત? આના જવાબમાં વખત છે એમ કહેવામાં આવે કે ટ્રસ્ટ ફંડ એક સ્થાયી સંસ્થા છે માટે તેનું બંડોળ દીવસે દીવસે વધારવું જોઈએ અને એ ફંડના બ્યાન્કમાંથી આપણી ન્યાતના યુવકો વિલાયત જઈ શકે એવી જોમવાઈ થવી જોઈએ. વાત ધણી સારી છે. પણ એ શક્ય છે? દશ વર્ષની મહેનતે રૂ. ૪૦૦૦) એકઠા થયા. એ હીસાબે જો દરવર્ષે રૂ. ૪૦૦) ફંડમાં ઉમેરાતા જાય તો એ સો વર્ષે એ ફંડના બ્યાન્કમાંથી યુવકોને વિલાયત જવાવારો આવે. શું બધાનું એમ માનવું છે કે સો વર્ષે સુધી દેશ અધમ જ રહેશે અને યુવકોને શીખવાં માટે પરદેશ જવું પડશે? ત્યાં સુધી બીજી કોમોના યુવકો બણીગણી હુ-શીઆર નહિ થઈ જાય? શું આપણી ન્યાત જીજી ન્યાતો કરતાં એ બાબતમાં પછાત નહિ પડી જાય? શું ત્યાં સુધી યુવકો આશાએ આશાએ બેશી રહેશે? આ સાંસારિક વિકાંતિ (Social Revolution) અને પ્રગતિના સમયમાં સો વર્ષે બ્રહ્મક્ષત્રિય કોમ એક કોમ તરીકે હયાત રહેશે કે નહિ તેની શી ખાત્રી?

તકરાર ખાતર કબુલ કરીએ કે એમ બની શકે તોપણ ટ્રસ્ટ ફંડના પહેલા ત્રણ ઉદ્દેશો બર આવે તેના પાંચમા ઉદ્દેશને વાસ્તે શું કર્યું? ટ્રસ્ટ ફંડની હયાતીને લગભગ ૧૨ વર્ષ થયાં પણ શું હજી સુધી તેનો પાંચમો ઉદ્દેશ “જ્ઞાતિમાં જોને દૈવયોગે જરૂર હોય તેને નિર્વાહ પુરતી મદદ આપવાનો છે.” તે સંબંધી કાંઈ રકમ અર્થવાનું ટ્રસ્ટી સાહેબોની ધ્યાનમાં નથી આવ્યું? શું તેઓ રૂપિયા સંગ્રહવામાં મહત્ત્વ સમજે છે? શું તેઓ નથી સમજતા કે જીવવું તે કેળવણી કરતાં વધારે અંગતની વાત છે.

આટલે સુધી તો તેના ઉદ્દેશો સારા છે. પણ તેના ૪ થા અને છઠા ઉદ્દેશ ધ્યાન ખેંચે એવા છે. અને તે ન્યાતને વાસ્તે આરોગ્ય ગૃહ અને વાંડીઓ બાંધવા સંબંધી છે. ફક્ત ત્રણસે ધરની ન્યાત અને તે પણ પાંચ ગામમાં મળીને તેને જુદા આરોગ્યગૃહની શી જરૂર? અને જ્યાં કેળવણીને વાસ્તે કે ન્યાતના ગરીબોને વાસ્તે પુરતા પૈસા પહોંચતા ન હોય

તેવી ન્યાતને વાડીઓ બાંધાવવાથી; શું ફળ ? હજી સુધી સામાન્ય આ-
સને ક્ષીધે કે પૈસા એકઠો કરવામાં વધારે. જીવ હોવાથી ચોથા અને હ
છેદેશ સંબંધી કાંઈ કામ થયું નથી તે ખુશ થવા જેવું છે. અને ટ્રસ્ટ
માંથી એ કલમો સમુલ્લગી કાઢી નાખાય તો સાર.

હું કેળવણી ફંડના બ્યવસ્થાપક સાહેબોને પૂછીશ કે તે સાહેબો
ટ્રસ્ટ ફંડના ૪૫ અને ૬ છેદેશોની ખબર છે ? તેમણે કેળવણીને નામે
ધરાવેલા રૂપિયામાંથી એક પાંચ પસુ આ છેદેશો પાછળ ખર્ચાય તો તે
નિતિસર અને કાયદેસર જવાબદાર નથી ? શું તેઓ ટ્રસ્ટ ફંડમાં પૈ
આપતી વખતે એવી સરત કરે છે કે એ પૈસા એકલા કેળવણી પાછળ
ખર્ચવા ? મારા ધારવા પ્રમાણે તેઓ એવી સરત કરતા નથી. મારે મા
એ સાહેબોને એટલી જ વિનંતિ છે કે બ્રહ્મક્ષત્રિય યુવકોને ટ્રસ્ટ ફંડ
બ્યાજમાંથી વિદ્યાવત મોકલવાની આનંદદાયક પસુ સ્વનગચ ભ્રમણા દરે
તેમને એ પૈસા ટ્રસ્ટ ફંડમાં નહિ આપતાં તાત્કાલિક : ખર્ચમાં જ વાપરવ
મારી અરુપ મતિ પ્રમાણે ટ્રસ્ટ ફંડ કરતાં કેળવણી ફંડ વધારે ર
ખી છે. કેળવણી ફંડ નીભાવવાની ખરી મહેનત દસ પંદર વર્ષે જ પ
અને તે પછી જ યુવકોને તે ફંડ કેળવણી આપી છે તે તેમની મેલ
બમણા ઉત્સાહથી નિભાવી લેશે અને તેમના ઉત્સાહથી ચક્રવર્તિ બ
કરતાં પસુ વધુ બહો મળશે અને એમ પરંપરા થયાં જ કરશે. બ
બાળુ ટ્રસ્ટ ફંડનો વિચાર કરીએ તો તેનું રગશીયું ગાલું ખીનું દસ
માગે ૩-૬૦૦૦) સુધી પહોંચ્યું હશે.

લી. એક વિદ્યાર્થી.

નાતના ખબર અંતર.

આજુ માસમાં રા. અમૃતલાલ ચંદ્રશંકર અમેરીકાથી ખાંડનો-ઉં

સીખી અત્રે સુખરૂપ પાછા ફર્યા છે.

પરદેશ ગમન અને

એમને આતંત આનંદથી અભીનંદન આપ

આપણી નાત.

છીએ અને એમની ભવિષ્યની કારકીર્દી

સ્ત્રી નીવડે એવી શુભેચ્છા પ્રદર્શિત કરીએછી

વળી રા. કૃષ્ણલાલ સાકરલાલ દેસાઈ પસુ આજ માસમાં બેરીટ્ટ

અભ્યાસ કરવા ઇંગ્લાંડ તરફ રવાના થયા છે. એમને પસુ અમે

સફર ઇચ્છીએ છીએ અને પોતાનો અભ્યાસ પરીપૂર્ણ કરી આવે.

૧ સુખરૂપ અત્રે પાછા ફરે એવું ઇચ્છીએ છીએ.

અત્યારે આખા ગુજરાતમાં સર્વત્ર પરદેશગમનનો પ્રશ્ન ચર્ચાય છે. આ પ્રશ્ન ઉપર જુના તથા નવા વિચારવાળા, વચ્ચે તુલ્ય યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે. વીલાયત જઈ આવેલાને નાત-ખઠાર મુકવાની, તેમની પાસે દંડ લેવાની, તેમને પાસે જમણા લેવાની, તેમની પાસે દેહ-શુદ્ધ પ્રાશ્નિત કરાવી તેમને નાતમાં પ્રગતિ આપવાની વાતોથી ઘણી ખરી નાતોનું વાતાવરણ ઘેરાયેલું અત્યારે માલુમ પડે છે. અવશ્ય જોડો મોડો આ બાબતમાં નવા વિચારવાળાઓનો વિજય થશે એમાં કંઈ શંકા નથી. દરેક નાતમાં પરદેશગમનનો રસ્તો બીલકુલ પણ અડચણ વગર મોકળો થશે એમ અમારી દૃઢ માન્યતા છે. પરંતુ અત્યારે ઘણી ખરી નાતોમાં પરદેશગમન કરી આવેલાને કનડવામાં આવે છે એ આપણા દેશના બિચ્ચને માટે હાલ તરત તો નિરાશા ઉપજાવે એવું લાગે છે.

અત્રે અમને નોંધ લેતાં ધણેજ આને દયા છે કે આજથી વીસ વર્ષ ઉપર ગુજરાતની કોઈ પણ આવેલાન નાત કરતાં જોડો પરદેશગમનના પ્રશ્નને આપણે ધણેજ સંતોષકારક અને કેળવણીને શોભાવે એવો દૃઢ્યો આપ્યો છે. વીલાયત જઈ આવેલાને આપણી નાતમાં કોઈ પણ રીતે કનડવામાં આવતા નથી. નાતખઠાર મુકવા કે દંડ લેવા, જમણ લેવા કે દેહશુદ્ધ પ્રાશ્નિત કરાવવું વગેરે બાબતોનો આપણામાં એક સ્વરપણ સંબળાતો નથી. આ બાબતમાં અમે આપણી નાતના તે વખતના આગેવાનોને ખરેખરો ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આવા સંતોષકારક દૃઢ્યાને લીધેજ આપણી નાતમાં આટલા બધાએ પરદેશગમનનો લાભ લીધેલો છે. આથી કરીને આપણી નાતમાં વિદ્યા વૃદ્ધી તથા પ્રગતિને ઘણા સારો વેગ મળેલો છે એ વાત એટલી બધી પ્રત્યક્ષ છે કે એ સંબંધમાં બીલકુલ વીચેયન ના કરતાં અમે નીચે આપણી નાતમાંના જોડો પરદેશગમન કરી આવેલા છે તેમના નામની યાદી આપીએ છીએ.

નામ.

સાલ. કયે દેશ ગયા

શા અર્થે.

તેનું નામ

જીવણલાલ જીજ્ઞાસુ દેસાઈ

બી. એ.

૧૮૯૧

ઇંગ્લાંડ

મેડીસ્ટરનો અભ્યાસ કરવા

ચુનીલાલ હરીલાલ સેટલવાડ

"

"

"

ચીમનલાલ નરેશ્વરભાઈ ઠાકોર

"

"

"

ત્રંબકલાલ જીજ્ઞાસુ દેસાઈ

"

"

"

મણીલાલ ઉમેદરામ ઠાકોર

૧૮૯૬

"

"

મીનલાલ હરીલાલ સેટલ- વાડ ખી. એ. એલ.			
એલ ખી.	૧૯૦૦	"	કેસ લખને
શુભજીલાલ હરરાય ઠાકોર	૧૯૦૨	દક્ષિણ આફ્રિકા	વ્યાપાર અર્થે
શુભવંતરાય અનુપરાય દેસાઈ	"	"	"
ધીરજલાલ કેશવલાલ ખી.એ.	૧૯૦૪	ઈંગ્લાંડ	બેરીસ્ટરનો અભ્યાસ કરવા
કૃષ્ણલાલ નરભોરામ દેસાઈ	૧૯૦૫	જાપાન	વ્યાપાર અર્થે
ખજવંતરાય નરસીલાલ કા- નુગા એલ. એમ.એ-ડ એસ.	૧૯૦૬	ઈંગ્લાંડ	વૈદકનો વધુ અભ્યાસ કરવા
ચંદુલાલ મણીલાલ દેસાઈ	૧૯૦૭	"	વૈદકનો અભ્યાસ કરવા
નટવરલાલ ચંદુલાલ ઠાકોર	૧૯૦૮	ફ્રાન્સ	વ્યાપાર
અમૃતલાલ ચંદ્રસેન દેસાઈ			
એલ. એ. શ.	"	અમેરિકા	ખાંડનો ઉદ્યોગ શીખવા
સાકરલાલ ડાહ્યાભાઈ ઠાકોર	"	ઈંગ્લાંડ	મીલનો સામાન લેવા
નગીનલાલ હરીલાલ સેટલ- વાડ એમ. એ. એલ.			
એલ. ખી.	૧૯૦૮	"	બેરીસ્ટરનો અભ્યાસ કરવા
રમણીકરાય જાડવરાય ઠાકોર ખી. એ.	"	"	આઈ. સી. એસ. નો અભ્યાસ કરવા
ખાખારાવ શુભજીલાલ દેસાઈ	"	"	યુનીવર્સિટીનો અભ્યાસ કરવા.
હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ દેસાઈ	૧૯૧૦	"	"
કેશરીપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર	૧૯૧૦	ઈંગ્લાંડ	બેરીસ્ટરનો અભ્યાસ કરવા
સતેશલાલ મનુરાવ	૧૯૧૦	મેંઆસા	તોકરી અર્થે.
મનુરાવ સાકરલાલ	"	"	"
જયંતીલાલ મનુરાવ	૧૯૧૧	"	"
સુકન્દરાય દોલતરાય દેસાઈ	૧૯૧૧	"	વૈદકનો વધુ અભ્યાસ કરવા
કૃષ્ણલાલ સાકરલાલ દેસાઈ ખી. એ. એલ. એલ. ખા.	૧૯૧૨	"	બેરીસ્ટરનો અભ્યાસ કરવા આ.

જન્મ.

સો. કપીલા પ્રાણુલાલને	પુત્રી	અમદાવાદ.
સો. મંગળાવગરી નગીનલાલને	પુત્ર	"
સો. લલીતા ધીરજલાલ.	પુત્ર	"
સો. સનીતા કૃષ્ણલાલ બલવંતરાય	પુત્ર	આમોદ.
સો. ભુરી બળવંતરાય રતનરામ	પુત્ર	"
સો. શીવલક્ષ્મી ત્રીકમલાલને	પુત્ર	અમદાવાદ.
મરણ.		
નગીનલાલ પ્રાણુજીવનંદાસ	ઉ. ૩૮	વિસ્ફોટિક અમદાવાદ.
સો. જમના ત્રીકમલાલ પ્રાણુજીવન-		
દાસની પત્નિ	ઉ. ૪૦	અતીસાર "
જીવણલાલ જુપતરાય	ઉ. ૨૦	ક્ષય "
સા. લીલાવતી કૃષ્ણલાલ અંબા-		
લાલનાં પત્નિ.	ઉ. ૩૦	અતીસાર "
સો. રૂક્મણી માણિકલાલ સાકર-		
લાલનાં પત્નિ.	ઉ. ૪૨	આંતરડાના સોજથી "
રા. નગીનલાલ વેણીલાલને બાળકપુત્ર ઉ.	૧ મહિના	મોના સોજથી "
સો. મંગળાવગરી ધીરજલાલ કેશ-		
વલાલનાં પત્નિ.	ઉ. ૩૫ વર્ષ	દાંડમાથી "
સો. દીરૂ લક્ષ્મીલાલ દ્વારકાદાસનાં		
પત્નિ.	ઉ. ૩૦	કેન્સરથી ભરૂચ.
રા. સાકરલાલ ચીટણીસ	ઉ. ૫૫ ૬૫	ધડપણથી "
લગ્ન.		
હસમનગૌરી કથ્યાલુરાય જસુબાઈની પુત્રી ઉ.	૫૫ ૧૪	નાં ચીમ-
નલાલ ચુનીલાલ ઉ. ૫૫ ૩૦ સાથે ભરૂચ મુકામે થયાં છે.		

પરીક્ષાનાં પરિણામો.

ત્રીકમલાલ નરસીલાલ ઠાકોર કલકત્તાની એલ. સી. પી. એસ. પરીક્ષામાં પાસ થયા છે. નટવરલાલ માધવલાલ બી. એ. એલ. એલ. બી. સોલીસીટરની પરીક્ષામાં પાસ થયા છે. રા. મોતીલાલ ચીમનલાલ સેટલવાડે આપણી નાતમાં એડવોકેટની અધરી પરીક્ષા પહેલવેલી પસાર કરી છે તેમ રા. નટવરલાલ આપણી ન્યાતના પ્રથમ સોલીસીટર છે. એ બંનેને અમે આ પ્રસંગે ખાસ અભિનંદન આપીએ છીએ.

નીમણુકો દ્રવ્યદલીઓ વગેરે.

—રા. કેશવપ્રસાદ છોટલાલ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. એ અમ. દાવાદમાં વકીલાત કરવાની સલુદ લીધી છે.

—રા. બળવંતરાય રતનરાય દેસાઈ, તથા રા. કલ્યાણરાય જંજુભાઈ દેસાઈને વસ્તીની ગણતરીમાં સરકારને મદદ કરવા માટે બીજા વર્ગની સંબંધિ આપવામાં આવી છે.

—રા. કલ્યાણલાલ બળવંતરાય દેસાઈ તથા રા. કલ્યાણલાલ જમ્બેતરામ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. ને વાગરા તાલુકામાં, રા. કલ્યાણલાલ નરબેરામને જંજુભાઈ તાલુકામાં તથા લલ્લુભાઈ લક્ષ્મીરામને આમદ તાલુકામાં લેક્ષ બોર્ડના મેમ્બરો તરીકે પ્રજા તરફથી ચુંટવામાં આવ્યા છે.

—મોતીલાલ અમુલપરાય બી. એ. નો પગાર રૂ. ૩૦ થી ૪૦ થયો છે.

—મોતીલાલ રતનરાય દેસાઈનો પગાર ૧૫ થી ૨૦ થયો છે.

—ડા. ત્રીકમલાલ નરસીલાલ ઠાકોર એલ. સી. પી. એન્ડ એસ. ની મહા-સર રાજ્યમાં દાકતર તરીકે નીમણુક કરવામાં આવી છે.

—રા. ઠાકોરલાલ લક્ષ્મીરામની રૂ. ૧૫ નો પગારથી બરખ મામલતદારની કોર્ટમાં નીમણુક થઈ છે.

—લક્ષ્મીરામ હરીલાલનો પગાર રૂ. ૨૦ થી ૨૫ થયો છે.

—ચંદુલાલ વજુભાઈનો પગાર રૂ. ૧૦ વધ્યો છે.

—દેસાઈ હથ્થરલાલ નરબેરામનો પગાર રૂ. ૧૫ થી ૨૦ થયો છે.

—ભૂપતરાય બળવંતરાયની બદલી ઘોળકેથી અમદાવાદ એ. કલેક્ટરની હ-જુરમાં થઈ છે અને પગારમાં પાંચનો વધારો થયો છે.

—ચીમનલાલ અણ્ણતરાય સગઈન્સ્પેક્ટર ઝોફ પોલીસની અમદાવાદથી સુરત બદલી થઈ છે અને રા. ત્રીકમલાલ લલ્લુભાઈની સુરતથી થંડુકા મહાલના ઇન્સ્પેક્ટર ઝોફ પોલીસ તરીકે નીમણુક થઈ છે.

—રા. જીવણલાલ હરીલાલ હેડ કોન્સ્ટેબલની મોડાસાથી અમદાવાદ બ-દલી થઈ છે.

—વેણીલાલ જંજુભાઈ દેસાઈ તથા નરસીલાલ સાકરલાલ રીટાયર થયા છે.

—ઠાકોરલાલ ગોવિંદલાલ લાખાયા તથા હથ્થરલાલ ભોગીલાલ દેસાઈને કપડવણજ રેલ્વેમાં ડા. ચ. રૂ. ૩૦ તથા ૪૦ ની નોકરીઓ મળી છે.

—હીરાલાલ સાકરલાલ દેસાઈને દીવાનની જગા મળી છે. આનંદરાવ ચીમનલાલ હરીલાલ સેઠલવાલ ને કાયદાની ફેકલ્ટીના સીન્ડીકેટ તરીકે ચુંટી કાઢવામાં

તા. ૪-૨-૧૨ ને રોજ રા. પ્રીતમરાય વજરાય દેસાઈએ રા. રમ-
ણીકરાય અમુલખરાય દેસાઈના પ્રમુખપણા
અદ્વક્ષત્રિય એસોસીએશ- નીચે “ સાહુ જીવન ” એ વિષય ઉપર
નર્માં થએલાં ભાષણો. બાપણુ આપ્યું હતું.

તા. ૧૦-૨-૧૨ ને રોજ રા. રમણીકરાય
અમુલખરાય દેસાઈએ રા. પાંડુરાવ ભાઈલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે
“ સ્ત્રી ” એ વિષય ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું.

તા. ૧૭-૨-૧૨ ને રોજ રા. વિષ્ણુપ્રસાદ ભોગીલાલ દેસાઈએ રા.
પ્રીતમરાય વજરાય દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “ આત્મ શ્રદ્ધા ” એ વિષય
ઉપર બાપણુ આપ્યું હતું.

તા. ૨૪-૨-૧૨ ને રોજ રા. ધનવંતરાય ભુપતરાય દેસાઈએ રા.
વિષ્ણુપ્રસાદ નંદલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે “ ફરજ ” એ વિષય ઉપર
બાપણુ આપ્યું હતું.

તા. ૪-૪-૧૨ ને રોજ “ આપણી ન્યાતની કોન્ફરન્સ ” એ વિષય
ઉપર રા. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ બી. એ., એસ. એલ. બી. ના પ્ર-
મુખપણા નીચે ચર્ચા યજ્ઞ હતી.

રા. પ્રાણલાલ નરમેરામ ઠાકોરે કોન્ફરન્સથી ચતા કાયદા એ વિષય
ઉપર વિવેચન કર્યું હતું અને મંડળીઓથી ચતા લાભ જણાવ્યા હતા
અને ઈન્ડાંડ, યુનાઈટેડ સ્ટેટસ, ફ્રાન્સ વગેરે દેશો ખીજ દેશો કરતાં વધારે
ઉત્તમ સ્થિતિમાં છે તેનું કારણ મંડળીઓને આભારી છે એમ જણાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ મેડીકલ કોન્ફરન્સ, ખેતીવાડી કોન્ફરન્સ, વેપારી કોન્ફરન્સ
વગેરેના કાયદા બતાવ્યા હતા. અને ન્યાતની કોન્ફરન્સ સંબંધી બોલતાં
કહ્યું કે કોન્ફરન્સમાં હરથડીએ કરાવેો ચાય અને છેવટે તાળીઓના ગગ-
ડાટ સાથે કાયદો પાસ કરવામાં આવે પણ તેના અમલ થાય નહિ તો
તેના કાયદા જણાય નહિ. જે મંડળીના નિયમ પાળવામાં આવે તો જ
તેના કાયદો ચાય.

કોઈ કહેશે કે કોન્ફરન્સમાં પૈસાનો બહુ ખર્ચ થાય છે. પૈસા ખર્ચ
થાય છે તે પ્રમાણે કાયદા પણ થાય છે. કોઈ કહેશે કે કોન્ફરન્સના દી-
વસો નકામા જાય છે તો તેના જવાબમાં એટલું જ કહેવાતું કે કોન્ફરન્સ
જેવા દીવસ ફરી ફરી આવતા નથી. કોન્ફરન્સ જેવી સંસ્થામાં કેટલીક
ખામીઓ હશે પણ તેનાથી ચતા લાભ અનંત છે.

ત્યારપછી રા. પ્રીતમરાય વજરાય દેસાઈએ કોન્ફરન્સથી ચતા કાયદો

એ મતને ટેકો આપતાં જણાવ્યું કે કોન્દરન્સની વિરુદ્ધ જનારાઓનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે કોન્દરન્સથી ન્યાતનાં અર્થન વધશે અને પંચની સત્તા નબળી પડી ગઇ છે તે પાછી જોર પર આવશે. આ વિચાર, તદ્દન ખરો લાગતો નથી. કોન્દરન્સથી તો જુના મતવાળાઓનું જોર ઘટતું જાય છે અને જુવાનીઆને વધુ હક્ક મળતો જાય છે. ન્યાતમાં પંચમાં તો ઘરદીદ એક જ મત છે. જ્યારે કોન્દરન્સમાં એકવીશ વર્ષની ઉમરના દરેકને મત છે. દસાવીસાના સવાલ વખતે જે મેનીફેસ્ટો બહાર પડ્યો તેમાં સહી કરનારામાંના ઘણાંને ન્યાતના પંચની દૃષ્ટિએ જોતાં હક નહોતા તે છતાં એમના મતનું સમસ્ત ન્યાતમાં વજન પડ્યું હતું. તે જ ખતાવી આપે છે કે જુનો મત દીવસે દીવસે ઘસાતો જાય છે.

કોન્દરન્સ પર ખીજો આક્ષેપ પૈસા અને વખત ખરાબ કરવાનો છે. આ ખર્ચ કે વખત બગાડનો એ કાંઈ દરેકપર ફરજિયાત નથી અને તે પ્રસંગે કાંઈ ખાસ ખર્ચ થતું જ નથી. ન્યાતના દરેક ગામના બાઇઓ વર્ષમાં ત્રણ દીવસ હજીમણી ન્યાતને વાસ્તે વિચાર કરે તેની જ ખાતર આ ખર્ચનો કાંઈ હિસાબ નથી.

કોન્દરન્સથી કંથું ચતું નથી એવું કેટલાકનું માનવું છે. કોન્દરન્સનો ઉદ્દેશ જ સુચના કરવાનો છે. કાયદા કરવાનો નથી. એટલે એનું કામ લોકમત ફળવવાનું છે. ત્રિમાસિક, ફળવણી ફંડ વગેરે કોન્દરન્સ પાછી હયાતીમાં આવ્યાં છે. તેથી તે કોન્દરન્સને લીધે ચર્ચા છે એમ કહી શકાય.

હિંદુસ્તાન જુદી જુદી ન્યાતોનો ખતેસો છે. અને જે સાંકળના દરેક અંકોડા મજબુત થાય તો સાંકળ મજબુત થાય એ ન્યાયે જે દરેક ન્યાત સુધરે તો દેશ સુધરે.

ત્યાર બાદ રા. ધનવંતરાય ભુપતરાય દેસાઈએ કોન્દરન્સથી ચતા ગેર-કાયદોને જણાવતાં કહ્યું કે કોન્દરન્સ પાંચ છ વર્ષથી મળે છે. પૈસા ખર્ચે છે પણ કામ શું કરે છે ? કોન્દરન્સ એમ ખતાવી આપે છે કે અલ્લક્ષત્રિય યાતિમાં થી સંપે ઘસાતો જાય છે કોન્દરન્સ વખતે જે ખર્ચ થાય છે તે પૈસા ફળવણી વગેરેમાં ખર્ચાંહોત તો તે રકમો ઉગીને ફળ આપત. કોન્દરન્સ આપણા પૂર્વજ બાપદાદાઓની આખર ઉપર પાણી ફેરવનારી ચીજ છે. કોન્દરન્સ કાયદા કરે છે પણ અમલમાં મુદ્દી શકતી નથી. કેટલાકનું એમ માનવું છે કે નાતમાં મરણ પ્રસંગે ચતાં ખર્ચ ધીમે ધીમે કમી ચતાં જાય છે તે કોન્દરન્સને લીધે છે. પણ તેને લીધે નથી પણ આપણી ન્યાતના યુવાને બાઇઓના દંડ નિશ્ચયને લીધે છે. કેટલાકનું એમ માનવું છે કે કોન્દરન્સને

નાર તથા તે સાથે 'ક્ષત્રિય' ના ખાસ ગુણો આગ્રહપુર્વક સંભાળનાર એક માત્રી એ નામ આપણે ધરાવીએ છીએ. અને તે નામનો વાપરો આપણે જનસમાજ આગળ-ફરકાવીએ છીએ.

'અહ' નામ 'ક્ષત્રિય' પહેલું ઉમેરવામાં બ્રાહ્મણનાં મુખ્ય સદ્-ગુણો (તપો વિદ્યાચ-વિપ્રસ્ય, તિઃ શ્રેયસકરં પરમ Manu Smriti, XII 104) તપ (Self-denial) અને વિદ્યા (Knowledge) ખીલવવાની જવાબદારી આપણી નાતના રથાપડાએ સ્વીકારી છે. 'ક્ષત્રિય' પ્રક્રોનો અર્થ શ્રીમન્ મહાન્ દુરિ કાલીદાસે રઘુવંશમાં અમર શબ્દોમાં દર્શાવ્યો છે, અને તેમ કરવામાં તેમણે મનુસ્મૃતિનું અનુકરણ કર્યું છે.

ક્ષતાત્ કિલ ધાયત ઇત્યુદ્ગ્રઃ ક્ષત્રસ્ય શબ્દો
ભુવનેપુરુષઃ ॥ ૫૩ ॥

દુર્ગળ ને બળવાનને હાથે ધન યતાં જગ્યાએ તેના માણસનું મરન કરવા ક્ષત્રિય જેવું ગર્વિષ્ઠ નામ સંસારમાં પ્રવૃત થયું છે.
મનુ કહે છે કે:—

પ્રજાનાં રક્ષણં દાન મિત્ર્યા ધ્યયન મેવ ચ.

વિવચન્ય પ્રસક્તિશ્ચ ક્ષત્રિયસ્ય સ માસ તઃ ॥

પ્રજાનું રક્ષણ દાન સ્વાર્થ ભોગ અભ્યાસ તથા વિવચનાં અનાસક્તિ એ ક્ષત્રિયના સંક્ષેપમાં ગુણો છે.

આ લક્ષ્યોના પ્રમાણુથી હાલની આપણી સ્થિતિનો વિચાર કરતાં અહમદશત્રિય સદ્ગુણો પૈકી તપ (Sati-telence, self-sacrifice) હાલના યુવકોમાં ધીમે ધીમે ખીલતો જણાય છે. રા. બાઈ બચુભાઈ નરસીલાલ દેસાઈ એમ. એ. એલ. એલ. બી. ની ઉદાર સરદારી નીચે હાલના યુવકો નાતના ભાઈ જેનો પ્રતિ પોતાનું કર્તવ્ય થું છે તેનું બાન મેળવતા તથા વધારતાં રહ્યા છે. આ લક્ષ્ય ધીમે ધીમે વૃદ્ધિ પામશે એમ મારી ખાતરી છે. આપણી હાલની આર્થિક, શારીરિક તથા માનસિક સ્થિતિ પ્રમાણે આપણી નાતના ઉછરતા ભાઈ જેનો માટે યોડો યોડો દ્રવ્ય, શરાર, તથા બુદ્ધિનો ભોગ આપીએ એમ તપ છે.

ખીલે "અહ" શબ્દથી ઉપજતો આદર્શ, વિદ્યા, તે પેણુ હાલના અમર પ્રમાણે આપણે આપણી નાતમાં વધારાક્તિ વધારીએ છીએ. નવી પ્રજામાં પણ વિદ્યા મેળવવાનો ઉમંગ શિથિળ થયો નથી એ શુભ ચિન્હ છે.

“ક્ષત્રિય” ક્ષેત્રમાં આપણને જન્મ મળ્યો છે અને “બ્રહ્મ” નામ આપણે આચારની શુદ્ધિ બતાવવા વધાર્યું જણાય છે. તેથી ‘બ્રહ્મ’ શબ્દનો આ એ સદ્ગુણો આપણે યથાશક્તિ ધીમે ધીમે ખીલવીશું તો વ્યવહાર પક્ષે આપણું કર્તવ્ય કયું ગણાશે.

આપણી મુખ્ય-ખામીઓ હાજના વખતમાં “ક્ષત્રિય” તરીકે ઓળખાયા આદર્શો નહિ પાળવામાં મને જણાય છે.

“કુર્મળને બળવાનને હાથે ઇચ્છા થવા દેવી નહિ” એ મહાન કર્તવ્ય-હિંદુ પ્રજામાં આપણે ક્ષત્રીય નામ ધારણ કરવાથી સ્વીકાર્યું છે તે કર્તવ્ય લાયક થવાને પ્રથમ આપણી નાતમાં દેવી સંપત્તનો પહેલો સદ્ગુણ “અભય” શ્રી ગીતાછતા ૧૬ અધ્યાયમાં કહ્યો છે, તે સંપૂર્ણ રીતે ખીલવાયેલો હોવો જોઈએ. આપણામાં તે સદ્ગુણ કેવળ મરી ગયેલો છે. ખીલનું “રક્ષણ કરવા પ્રથમ આપણા શરીરમાં શક્તિ; ઉત્સાહ તથા નીરંપણ જોઈએ. આપણે તો ઘરવ્યવસ્થામાં, શરીરમાં, રીતરીવાજમાં બધે ‘ભય’ અથવા ‘ડર’ ને સામ્રાજ્ય આપ્યું છે. “અભય” નો સદ્ગુણ હવે સંપૂર્ણ ખીલવવાનો વખત આપણે માટે આવી પહોંચ્યો છે તે તરફ ધ્યાન આપવાની હવે આપણી ફરજ છે.

વ્યક્તિ (Subjectively) વ્યક્તિ દષ્ટિ તથા (Objectively) સમષ્ટિ દ્રષ્ટિથી લગભર લંગાણથી તે સદ્ગુણ તપાસવાની હું આ તંક, લઉં છું.

૧. વ્યક્તિ દષ્ટિ:

વ્યક્તિ દ્રષ્ટિએ આપણે શરીર તથા મનને પ્રથમ નીકરે બનાવવું જોઈએ. શરીરને કસોટી આપી કસરતશાળા, ક્રીકેટ, ડાબેજ, સેંડા વીગેટ રેતાં સાધનોથી સંપૂર્ણ ખીલવી પોતાનું રક્ષણ કરવાને લાયક બનાવવું જોઈએ. આ તરફ આપણે યથાશક્તિ કંઈ કરતા હોઈશું.

“અભય તત્ત્વ.”

મનને નીકરે બનાવવામાં હવે પ્રથમ ઘર વ્યવસ્થા સુધારવાની જરૂર છે. અચાન તથા વેહેમ ઘરમાં પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ ઉપર હજી રાજ્ય કરે છે. તેજ આપણને કેવળ ખીકણ બનાવે છે. પરમાત્માની જે અતિ કૃપાળુ શક્તિ જેણે આપણું, માતાના ઉદરમાં પોપણ કયું; જેણે જન્મ પછી માતાના સ્તનમાં દુધ આપી ખોરાક પુરો પાડ્યો; જે આપણને લક્ષ્મીરૂપે સુખ, વિદ્યારૂપે જ્ઞાન, ધૃતિરૂપે સમતા, હમેશાં આપ્યા કરે છે તે શક્તિનો આપણે મોટો અપરાધ પાછલા વખતમાં કર્યો છે અને હજી કર્યા જ.